

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน
ต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

Reinforcement Process on People's Participation Process in the
Watershed Forest Conservation and Restoration in Nan Province

โดย

นายฉัพล ยรรยงค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760014

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน
ต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

Reinforcement Process on People's Participation Process in the
Watershed Forest Conservation and Restoration in Nan Province

โดย

นายรัชพล ยรรยงค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760014

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Reinforcement Process on People's Participation Process in the
Watershed Forest Conservation and Restoration in Nan Province

By

Mr.Thatchaphon Yanyong

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nan Buddhist College

B.E.2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760014

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานวิจัย:	การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
ผู้วิจัย:	นายฉัพล ยรรยงค์
หน่วยงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ๒) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบุคคล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้

ผลการวิจัยพบว่า

๑) นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ภาครัฐมีนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การรักษาป่าอย่างครอบคลุม การดำเนินนโยบายที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการวางแผนกำหนดขอบเขตการปฏิบัติงาน บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด ภายใต้นโยบาย “พลิกฟื้นผืนป่า สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” มีแผนงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการสร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ เป็นวาระจังหวัดน่าน พร้อมทั้งจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำและฐานการควบคุมการฟื้นฟู โดยจะให้เจ้าหน้าที่เข้าปฏิบัติงานบนฐานปฏิบัติการฟื้นฟู มุ่งเน้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ปัจจุบันมีการสำรวจการถือครองพื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการสร้างเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เช่น ภาครัฐไปอบรมชาวบ้านในพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

๒) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ประกอบด้วยการมีส่วนร่วม ๖ กระบวนการดังนี้

๒.๑) การให้ข้อมูล การประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชน เยาวชนในช่องทางออนไลน์ต่างๆ เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญ ประโยชน์ของป่าต้นน้ำ และเพิ่มทักษะทางด้านวิชาการ พุดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำกับชาวบ้าน

๒.๒) การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน มีการจัดเวทีสัมมนา รับฟังความคิดเห็นเพื่อให้ทราบถึงปัญหา และแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำระหว่างรัฐกับชาวบ้าน ในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำด้วยสันติวิธี เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านอย่างเป็นองค์รวม

๒.๓) การปรึกษาหารือ การสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันของภาครัฐและเอกชนให้มีการพัฒนาจัดการอย่างยั่งยืนเห็นได้จากการพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่แท้จริงกับการหายไปของป่าต้นน้ำ

๒.๔) การวางแผนร่วมกัน ประสานความร่วมมือกับชุมชน ในการกำหนดมาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกัน ประชาชนเข้ามามีส่วนดูแลสภาพความเป็นอยู่ของป่าปลูกใหม่จากกลุ่มประชาชน เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อและแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาแนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในพื้นที่ต้นน้ำให้มีสภาพป่าธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ฟื้นตัวสมบูรณ์ดังเดิมได้

๒.๕) การร่วมปฏิบัติ เน้นให้ประชาชนและเยาวชนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน

๒.๖) ร่วมติดตามตรวจสอบ ลงพื้นที่พัฒนาจริง และเข้าถึงชุมชนอย่างจริงจัง จัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม ตลอดจนติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

๓) แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ต้องทำความเข้าใจกับประชาชนให้รู้ถึงประโยชน์ของป่า และการอยู่ร่วมกับป่า โดยมีการมุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน เน้นกระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน สู่แนวทางการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นส่งเสริมและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมตามโครงการพระราชดำริและไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การหาอาชีพที่จะให้คนอยู่กับป่าได้อย่างกลมกลืน และสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงครอบครัว เช่น ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง เป็นวิธีปลูกป่าตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น มีกุศโลบายในการรักษาความสมบูรณ์ของป่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ตามภูมินิเวศและวัฒนธรรม และการปลูกฝังเยาวชนรุ่นใหม่ลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน และเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน และชุมชนสามารถผลิตอาหารได้เพียงพอ มีรายได้เสริมจากผลผลิตที่เกิดขึ้นในชุมชน

Research Title: Reinforcement Process on People’s Participation Process in the Watershed Forest Conservation and Restoration in Nan Province

Researcher: Mr.Thatchaphon Yanyong

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nan Buddhist College

Fiscal Year: 2560 / 2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research aims 1) to study the policy and process of the watershed forest conservation and restoration in Nan Province; 2) to reinforce the people participation process in the watershed forest conservation and restoration in Nan Province; and 3) to recommend the ways to encourage the people participation in the watershed forest conservation and restoration in Nan Province. The research is described as a qualitative analysis which interpreted from the In - depth Interviews of specific individuals and from a content analysis.

The research found that:

1) The policy and the process of the watershed forest conservation and restoration proceeded by the government sector is effective and has covered on all policies and strategies. They have a clear plan and job descriptions; can strictly enforce the law following the policy “Recover the forest toward the sustainable development”. They also established a center of the watershed forest restoration and a base of restoration control where the officers work on. The center and the base aims to make the people realize on the importance of watershed forest conservation and restoration. Nowadays the government has surveyed the people’s area tenancy in order to prevent the intrusion on natural resources and environment. The government also promotes the economic based on the suitable natural resource usage, the social equality on forest dependency, the people participation process in the watershed forest conservation and restoration since deciding the policy and emphasizing on the communication participation. For examples: The government provides the workshops for the people, persuades them to join the forest planting activity, and permits them to manage their own natural resources.

2) For reinforcing the people participation process in the watershed forest conservation and restoration in Nan Province, its process are composed of 6 stages as followings:

2.1) Provides the information and makes the public relations to the people including the youth through online medias in order to make them realize on the importance of the watershed forest benefits and increase their discussion skills on exchanging the ideas about the watershed forest conservation.

2.2) Offers the channels to admit the people's opinions by organizing the seminars, hence the government can know the problems and the ways to conserve and restore the watershed forest together getting their participation by the peaceful means. Finally, the government can offer the solutions in holistic view.

2.3) Provides the consultation and build the working network of the government and business sectors in order to develop the sustainability based on the ideas from the stage 2.

2.4) Make a plan and specify the conservation and restoration measures based on the community participation in order that the people can join in the new forest protection and offer the ideas on the ways to conserve and restore the watershed forest.

2.6) Emphasize on the people collaboration by creating the chances for them to practice, learn, and reinforce on the process of the conservation and restoration. They should adapt themselves fitting to the forest; mix the knowledge between the new modern technology and the local wisdom for their working.

2.7) Provides the people collaboration on monitoring and area developing in order to seriously reach the real community. Besides, clearly and suitably makes the short, the middle, and the long term plans. Keeps on the assessment for helping the government revise and improve the plan according to the updated situations.

3) The recommendations about the ways to encourage the people participation in the watershed forest conservation and restoration in Nan Province are starting with trying to understand the people, increasing their knowledge about the forest benefits, providing them the methods to live with the forest happily and sustainably, and emphasizing on knowledge building based on the true natural resources. Therefore, the government can provide the systematic mechanism and effective practice which derives from the ideas exchange between the government sector and the civil sector such as the belief on forest ghost keeper and the forest deva which are the good strategies to keep the forest through the local ceremonies based on cultural ecology.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๖๐ ซึ่งสำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาและการช่วยเหลือแนะนำอย่างดียิ่งจากทุกภาคส่วน ขอกราบนมัสการขอบคุณท่านเจ้าคุณพระชยานันท์มุนี, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดน่าน ที่เมตตาให้การสนับสนุนและให้โอกาสผู้วิจัยมาโดยตลอด

ขอกราบนมัสการขอบคุณท่านเจ้าคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เมตตาแนะนำทุกขั้นตอนในการทำวิจัยให้สมบูรณ์ลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ ทุกรูป ทุกท่าน ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ ที่คอยตอบข้อซักถามและให้คำปรึกษา คอยช่วยเหลือ คั้นคว้าข้อมูล และอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ด้วยดีตลอดมา ขอขอบคุณตลอดจนผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ลงภาคสนามเพื่อทำวิจัย จนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ทุกประการคุณงามความดีอันเกิดจากรายงานการวิจัยเล่มนี้ ที่เกิดจากการทุ่มเท แรงกาย และแรงใจอย่างเต็มสติปัญญาและความสามารถ คุณประโยชน์อันจะพึงบังเกิดมีจากการทำวิจัยฉบับนี้ ขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชาด้วยความซาบซึ้งต่อพระรัตนตรัย อันประเสริฐยิ่ง ผู้วิจัยหวังว่า งานวิจัยนี้จะก่อประโยชน์แก่สาธารณชน และแก่ผู้ศึกษาตามสมควรแก่สติปัญญาของผู้ใดในการศึกษาในการพัฒนาตนเอง สังคม ประเทศชาติต่อไป

นายฉัพล ยรรยงค์
๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....	๕
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๖
๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	๗
๒.๒ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	๓๐
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยา.....	๔๔
๒.๔ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน.....	๕๗
๒.๕ ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดน่าน.....	๖๒
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๗
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๗๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๖
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๖
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๗๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๘
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย.....	๗๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๙
๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษารววิจัย.....	๘๐
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๑
๔.๑ ผลการวิเคราะห์นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน.....	๘๑
๔.๒ ผลการวิเคราะห์การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน.....	๙๘

สารบัญ (ต่อ)

๔.๓ ผลการวิเคราะห์แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน.....	๑๒๒
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๒๘
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๑๓๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๓๔
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๔๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๔๘
บรรณานุกรม	๑๕๐
ภาคผนวก	๑๕๘
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๑๕๙
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๗๗
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และ กิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๗๙
ภาคผนวก ง ตัวอย่างหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัย.....	๑๘๒
ภาคผนวก จ ตัวอย่างแบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์.....	๑๘๔
ภาคผนวก ฉ ประวัตินักวิจัย.....	๑๘๘
แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๙๐

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ เปรียบเทียบความแตกต่างระบบนิเวศน์ในเขตอบอุ่น.....	๕๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์ได้บริโภคใช้สอย มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่อง นุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ อีกทั้งยังช่วยรักษาสมดุลของสภาพอากาศ ต้นน้ำลำธาร ความชุ่มชื้น เพื่อเกื้อกูลแก่ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ทั้งดิน น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมพืชพรรณและสัตว์ป่า สภาพปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะในระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติจะมีลักษณะไม่แตกต่างกัน ได้แก่ ปัญหาด้านป่าไม้ ปัญหาการใช้ที่ดิน ปัญหาการบุกรุกพื้นที่สาธารณประโยชน์ ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหาการจัดสิ่งปลูกสร้าง ปัญหาอากาศเสีย และปัญหาน้ำเสีย เป็นต้น ภายใต้เงื่อนไขด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นดังกล่าว จะเป็นแรงกดดันให้ประเทศไทยต้องปรับตัวและมีการบริหารความเสี่ยงอย่างชาญฉลาดมากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาฐานสำคัญที่เป็นจุดอ่อนและข้อจำกัดของประเทศที่ส่งสมานาน ซึ่งประเด็นการพัฒนาหลักที่สำคัญในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อม เน้นการรักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชน เร่งแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมเพื่อลดมลพิษที่เกิดจากการผลิตและการบริโภค พัฒนาระบบบริหารจัดการที่โปร่งใสเป็นธรรม ส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เร่งเตรียมความพร้อมในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติ^๑

"เมืองน่าอยู่" ได้รับการกล่าวขานว่า เป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต ๑ ใน ๑๐ เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์เมืองน่าอยู่ เป็นเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และมีวัฒนธรรมอันโดดเด่นเป็นของตนเองสืบทอดจากอดีตมาถึงปัจจุบัน ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และมีโบราณสถานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็มีบทบาทสำคัญต่อประชาชนและชุมชน กระทั่ง “กรมทรัพย์สินทางปัญญา” ได้มอบโล่เกียรติยศ พร้อมประกาศเกียรติคุณให้เมืองน่าอยู่เป็นเมืองเก่าที่มีชีวิตเป็น ๑ ใน ๑๐ เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ถูกคัดเลือกให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชนทั่วประเทศ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้ในทุกภูมิภาค^๒ โดยมีชื่อปรากฏในตำนานพระอัมภาคว่า

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔, <http://www.nesdb.go.th/download/plan๑๒/สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่๑๒.pdf>.

^๒ อภรณ์ จันทสมวงศ์ และคณะ, **ฟื้นเมืองเก่าให้มีชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : สวีสติการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

“นันทสุพรรณนคร” ในตำนานเก่าๆ เรียกเมืองน่านอีกคำหนึ่งว่า “กาวน่าน” ต่อมามีการเรียกชื่อเมืองน่านว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ที่มาของชื่อเมืองน่านนั้น มาจากชื่อแม่น้ำน่านอันเป็นที่ตั้งของเมืองที่อยู่บนสองฟากฝั่งแม่น้ำน่าน ชื่อของเมืองน่านได้ปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง เรียกว่าเมืองน่าน คือการตั้งเมืองใหม่ครั้งแรก ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน เมืองน่านแม้จะมีการเรียกชื่อใหม่ว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ซึ่งใช้กันในทางราชการในสมัยโบราณ แม้คำว่า นันทบุรี เป็นชื่อที่ไพเราะและมีความหมายเป็นมงคลดี แต่ก็มีหลายพยางค์ที่เรียกยากจึงกลับมานิยมเรียกชื่อเมืองตามเดิมว่า “เมืองน่าน” ตลอดจนถึงปัจจุบัน เมืองน่านในอดีตเป็นนครรัฐเล็กๆ ก่อตัวขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขาในหุบเขาทางตะวันออกของภาคเหนือ ประวัติศาสตร์เมืองน่านเริ่มปรากฏขึ้นราว พ.ศ. ๑๘๒๕ ภายใต้การนำของพญาภูคา ศูนย์การปกครองอยู่ที่เมืองย่าง (เชื่อกันว่าเป็นบริเวณริมฝั่งด้านใต้ของแม่น้ำย่างใกล้เทือกเขาตอยภูคาในเขตบ้านเสี้ยว ตำบลยม อำเภอท่าวังผา) เพราะปรากฏร่องรอยชุมชนในสภาพที่เป็นคูน้ำคันดินกำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ ต่อมาพระยาภูคาได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยส่งราชบุตรบุญธรรม ๒ คนไปสร้างเมืองใหม่ โดยขุนนุ่นผู้พี่ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองพระบาง) และขุนฟองผู้น้องสร้างเมืองวรรณครหรือเมืองบัว ในสมัยของพญาการเมือง (กรานเมือง) โอรสของพญาผานองเมืองบัว ได้มีการขยายตัวมากขึ้นตลอดจนมีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยอย่างใกล้ชิดพงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงพญาการเมืองว่าได้รับเชิญจากเจ้าเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท) ไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัย (วัดอัมพวันาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัยได้พระราชทานพระธาตุ ๗ องค์ พระพิมพ์ทองคำ ๒๐ องค์ พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ ให้กับพญาการเมืองมาบูชา ณ เมืองบัวด้วย” จึงกล่าวได้ว่าเมืองน่าน ได้ก่อกำเนิดจากการสร้างเมืองของขุนฟองและได้รับการพัฒนาด้านต่างๆ จากเจ้าผู้ครองนครเมืองน่านมาอย่างยาวนาน

ด้วยเหตุผลที่เมืองน่านเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต ดังจะเห็นได้ว่า ประชาชนสามารถอยู่อาศัยทำมาหากินมีอาชีพได้อย่างกลมกลืน มีการบริหารจัดการที่เหมาะสม โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาวเมืองน่าน ภายใต้วิสัยทัศน์จังหวัดน่านคือ “เมืองแห่งความสุข ธรรมชาติสมบูรณ์ แหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย พร้อมมุ่งสู่ประชาคมอาเซียน” ภายใต้ประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประชากรที่อยู่ร่วมกันต่างมีความหลากหลาย ทั้งเชื้อชาติ ศาสนาดั้งเดิม และวัฒนธรรมที่ต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุขมาโดยตลอด

พื้นที่ของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อนจากข้อมูลของกรมป่าไม้พบว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งหมด ๕,๒๘๐,๖๒๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๖๕ ของพื้นที่ทั้งจังหวัดพอถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่า ๓,๕๐๙,๓๗๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๙๕ ของพื้นที่ทั้งจังหวัด ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ พื้นที่ป่าลดลงเหลือ ๓,๑๙๓,๑๒๕ ไร่ หรือร้อยละ ๔๔.๕๓ พื้นที่ที่ถูกบุกรุกถูกทำลายไปเรื่อยๆ จนปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าของจังหวัดน่านคงเหลือประมาณ ๓,๐๐๘,๑๒๕ ไร่ หรือร้อยละ ๔๑.๙๕ ของพื้นที่ทั้งหมด โดยประชาชนมีเอกสารสิทธิ์ ๙๙,๑๑๐ ไร่ และอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ ประมาณ ๓๐๓,๖๐๙ ไร่ ซึ่งการทำกรณกรรมใช้การเผาพื้นที่ในการเตรียมพื้นที่ ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญ คือ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้อัน

^๓ คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.) จังหวัดน่าน, แผนพัฒนาจังหวัดน่าน ๒๕๕๘-๒๕๖๑, (สำนักงานจังหวัดน่าน, ๒๕๕๘), หน้า ๕.

เนื่องมาจากการเข้าไปบุกรุกทำลายป่า การลักลอบตัดไม้ และการเข้าไปจับจองใช้ประโยชน์พื้นที่ป่า โดยไม่ได้รับอนุญาตซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก

แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการปลูกป่าทดแทนเพิ่มขึ้นก็ตามแต่สภาพปัญหาการบุกรุกทำลายป่า การลักลอบตัดไม้ และการเข้าไปจับจองใช้ประโยชน์พื้นที่ป่ายังมีอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน ปัญหาดังกล่าวนับวันจะทวีความรุนแรง และมีแนวโน้มที่จะเป็นปัญหาที่จะยังคงเป็นอยู่ตลอดไปจากลักษณะปัญหาดังกล่าว หากยังไม่ได้รับการจัดการอย่างเร่งด่วนและถูกวิธีก็จะเกิดปัญหาเรื้อรังถึงแม้จะมีการณรงค์ส่งเสริมการปลูกป่าทดแทนของทั้งภาครัฐและภาคเอกชนและมีการป้องกันปราบปรามอยู่เสมอๆแต่ก็เป็นเพียงการจัดการที่ปลายเหตุซึ่งปัญหาที่แท้จริงเกิดเนื่องมาจากฝีมือมนุษย์เป็นสำคัญ ดังนั้นควรมีการส่งเสริมการสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน โดยเฉพาะควรเน้นกลุ่มเยาวชนเป็นสำคัญ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนและการบริหารจัดการพื้นที่รวมทั้งการเฝ้าระวังพื้นที่ในท้องถิ่นของตนเองเป็นหลักและบริหารจัดการพื้นที่โดยคำนึงการอนุรักษ์ดินและน้ำเป็นสำคัญ^๔

จังหวัดน่าน เป็นพื้นที่นำร่องในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ เป็นโมเดลหรือแบบอย่างในการทำงานร่วมกันของทุกหน่วยงาน ตลอดจนประชาชนในพื้นที่ โดยเป้าหมายลดการบุกรุกพื้นที่ และรณรงค์เพิ่มพื้นที่ป่า ลดภาวะหมอกควัน พัฒนาตนเองตามหลักแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นำองค์ความรู้ ๖ มิติ ดิน น้ำ ป่า พลังงาน สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นศาสตร์ของพระราชานำมาใช้แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่ โดยต้องปรับน้ำหนักรองแต่ละมิติ ตามสภาพภูมิสังคมและสภาพปัญหาของชุมชน ที่สำคัญต้องรู้จักสามัคคี บูรณาการแบบไร้ตะเข็บ โดยต้องพัฒนาจิตใจเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมจากภายในหมู่บ้านมิติที่ ๑ น้ำ ว่าด้วยการป้องกันและแก้ปัญหา ตั้งแต่ต้นน้ำไปถึงปลายน้ำ มีการพัฒนาแหล่งน้ำ การใช้ทุกหยดให้เกิดประโยชน์สูงสุด มิติที่ ๒ ดิน การป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำในร่องสภาพดิน มิติที่ ๓ เกษตร นำเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในแต่ละพื้นที่ มิติที่ ๔ พลังงานทดแทน ปรับใช้พลังงานให้เหมาะสมกับท้องถิ่น คิดค้นและพัฒนาพลังงานทางเลือกที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ มิติที่ ๕ ป่า ลดการตัดไม้ทำลายป่า ส่งเสริมให้มีการปลูกป่าในรูปแบบต่าง ด้วยการปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นความสำคัญของป่า เน้นการอนุรักษ์ ดูแล รักษา และใช้ประโยชน์จากป่าอย่างถูกวิธี เพื่อให้คนอยู่คู่กับป่าได้อย่างมีความสุข มิติที่ ๖ สิ่งแวดล้อม นำแนวทางการกำจัดขยะและบำบัดน้ำเสียมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การสร้างป่าสร้างรายได้^๕

ปัจจุบันจังหวัดน่านได้ประสบปัญหาทรัพยากรป่าไม้ถูกบุกรุกทำไร่เลื่อนลอย พื้นที่เดิมที่เป็นป่าตั้งแต่ปี ๒๕๐๗ จำนวน ๖.๔ ล้านไร่ พื้นที่ป่าของจังหวัดน่านที่หายไป โดยเฉลี่ยที่ต่อปีในแต่ละช่วงเวลา ช่วงแรกหายไปปีละ ๑๗,๐๐๐ ไร่ ช่วงที่สองตั้งแต่ปี ๒๕๔๗-๒๕๕๑ เฉลี่ยปีละ ๕๐,๐๐๐ ไร่ ช่วงที่สามลงไปเฉลี่ยปีละ ๑๒๕,๐๐๐ ไร่ เนื่องจากเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกิน ทำให้ต้องรุกพื้นที่ป่าสงวนปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะข้าวโพด และเมื่อมีความต้องการมากขึ้น ทำให้ป่าเสื่อมโทรม ส่งผล

^๔ สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, รัชชปาณาน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอส.พี. จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐.

^๕ อภิรัช พึ่งโสภา, (๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๘), ปาฐกถาพิเศษ โครงการพัฒนาศักยภาพข้าราชการ พนักงาน และลูกจ้างของหน่วยงานที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดน่าน.

กระทบต่อพื้นที่ป่าต้นน้ำน่าน จากปัญหาพื้นที่เพาะปลูกที่มีอยู่อย่างจำกัด และการที่เกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเกษตรเชิงพาณิชย์ ที่ให้ผลตอบแทนในระยะเวลาดำเนินการสั้นๆ ทำให้ในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมาอัตราการบุกรุกป่าเพื่อปลูกข้าวโพดสูงชันเรื่อยๆ เนื่องจากมีความต้องการใช้ข้าวโพดเป็นอาหารสัตว์มากขึ้น และจากสถานการณ์เปลี่ยนแปลงที่มีการเคลื่อนไหวทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสภาพแวดล้อม ส่งผลให้จังหวัดน่านมีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ เช่น การขยายทั้งทางด้านการค้าการลงทุนเพิ่มมากขึ้น เช่น การลงทุนก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังงานถ่านหินที่เมืองหงสา แขวงไชยบุรี สปป.ลาว การลงทุนเปิดห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ การขยายตัวการค้าชายแดน ไทย – ลาว ทำให้เกิดปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งและปัญหาสถานะโลกร้อน สร้างความแปรปรวนกับสภาพอากาศ^๖

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมุ่งเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ภายใต้กรอบทิศทางการพัฒนาแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน และสมดุลภายใต้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพิ่มพูนป่าไม้ น้ำ สัตว์ป่า และการเพิ่มโอกาสในชีวิตของคนเมืองน่านเป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ยึดถือขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดีงาม มุ่งสู่เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว เปิดประตูสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศเวียดนาม และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน (จีนตอนใต้) โดยมีตัวชี้วัดในกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะทำให้เกิดหรือไม่เกิด ผลลัพธ์ของการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างเหมาะสมตลอดกระบวนการตั้งแต่ตระหนักถึงปัญหา ร่วมกันคิดผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ติดตามการดำเนินงาน และประเมินผลเพื่อปรับปรุง การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมนี้จะสำเร็จก็อยู่ที่สิ่งทำร่วมกันนั้นก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนโดยส่วนรวมและประเทศชาติหรือไม่ ในงานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งศึกษานโยบายกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เพื่อให้ป่าต้นน้ำมีระบบนิเวศน์แบบยั่งยืน เป็นป่าที่คงสภาพของธรรมชาติอย่างสมดุล และเป็นป่าต้นน้ำของจังหวัดน่าน และประเทศต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
- ๑.๒.๒ เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
- ๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

^๖ บัณฑิต คำขำ, (๑๕ มีนาคม ๒๕๕๗), บรรยายพิเศษ โครงการรักษ์ป่าน่าน เรื่อง บริบทและยุทธศาสตร์ของการรักษาป่า จังหวัดน่าน.

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟู ป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ประกอบด้วย

- ๑) ด้านการให้ข้อมูล
- ๒) ด้านการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน
- ๓) ด้านการปรึกษาหารือ
- ๔) ด้านการวางแผนร่วมกัน
๕. ด้านการร่วมปฏิบัติ
- ๖) ด้านการร่วมติดตามตรวจสอบ

โดยผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดกรอบแนวคิด หัวข้อปัญหา และวัตถุประสงค์ในการวิจัย
๓. กำหนดกลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
๔. สร้างเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลการวิจัย
๕. นำเครื่องมือเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์
๖. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์
๗. สรุปและรายงานผลการศึกษาค้นคว้าวิจัย

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ในการวิจัย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาสังคม จำนวน ๑๙ ท่าน ได้แก่ **ภาครัฐ** ประกอบด้วย ๑) บุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ๒) บุคลากรสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่านที่รับผิดชอบเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ ๓) บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน ๔) บุคลากรเทศบาลตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน ๕) บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

ภาคประชาสังคม ในจังหวัดน่าน ประกอบด้วย ๑) คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าศิลาแลง ๒) บุคลากรที่ทำงานในมูลนิธิฮักเมืองน่าน ๓) คณะกรรมการสมาคมบ้านหลวงหวงป่า และ ๔) คณะกรรมการมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนวัดโป่งคำ

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดน่าน ประกอบด้วย อำเภอบ้านหลวง อำเภอปัว และอำเภอสันติสุข

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๙ ถึงเดือน กันยายน พ.ศ.๒๕๖๐

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะ

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่กลุ่มประชาชน หรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมกัน

การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ภาคประชาชน ประชาสังคม และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

การอนุรักษ์และฟื้นฟู หมายถึง การสงวน การดูแลรักษา การป้องกันป่าชุมชนเพื่อให้คงคุณค่าความสำคัญและคงอยู่สภาพในสภาพเดิม โดยมีการควบคุมและเร่งกระบวนการฟื้นตัวของธรรมชาติเพื่อกลับคืนไปสู่สภาวะที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงสุด มีระบบที่เหมาะสมและมีความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งมีชีวิตต่างๆ อย่างสมดุล

การดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน หมายถึง บทบาทของชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรภาครัฐและภาคเอกชนในการดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ตั้งแต่การวางแผนจนถึงกระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ

๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๕.๑ ได้ทราบนโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
- ๑.๕.๒ ได้ทราบการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
- ๑.๕.๓ ได้ทราบแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
- ๑.๕.๔ ได้ทราบรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำที่หน่วยงานภาครัฐ และชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มานำเสนอตามลำดับดังนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- ๒.๒ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยา
- ๒.๔ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน
- ๒.๕ ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดน่าน
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม “Participation” หมายถึง การมีส่วนร่วมของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในชุมชนหรือประชาชนในการเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานพัฒนาของภาครัฐ

ความหมายการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม หมายถึง เป็นการกระจายอำนาจให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาปัญหาความต้องการร่วมกัน ในการตัดสินใจร่วมกัน วางแผนดำเนินงานหรือแก้ไขปัญหา ร่วมกัน ดำเนินการหรือปฏิบัติงานร่วมกัน ตลอดจนรับรู้ผลดี เสีย จนเกิดความภาคภูมิใจร่วมกัน^๑

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการของการให้ผู้ที่บังคับบัญชาได้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ (Participative Management) เน้นการมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของบุคคล PM ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญของพวกเขาในการแก้ปัญหาของการบริหาร^๒

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทร่วมในกิจกรรมทุกประการตามกำลังความสามารถของสมาชิกไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจ การติดตามกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกัน นำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไข พัฒนางานในกลุ่มให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^๓

^๑ พิระ พรนวม, ศรีทธาต่อหลักการการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษา อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน, วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษามหาบัณฑิตสาขาวิชาการวิจัยและสถิติ ทางการศึกษา, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔).

^๒ สมยศ นาวิการ, การบริหาร. (กรุงเทพฯ: ชาญวิทย์เซ็นเตอร์, ๒๕๔๕).

^๓ ทรงวุฒิ เรื่องวาทศิลป์, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในพื้นที่บริการของโรงเรียนล้อมแรด วิทยา อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง, วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐).

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อประชาชนเอง^๔

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อประชาชนเอง^๕

การมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ โดยการทำงานดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับการที่ทรงประสิทธิภาพ คือ ถูกจังหวะและเหมาะสม กับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่า เชื่อถือไว้วางใจ การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (Teamwork) ที่มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเพราะการมีส่วนร่วมทำให้ผู้เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนร่วมเข้าใจสถานการณ์ และอุทิศตนเพื่อการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา^๖

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง “กระบวนการที่ความกังวล ความต้องการ และคุณค่าของประชาชน ได้รับการบูรณาการในกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐ ผ่านกระบวนการสื่อสารแบบ สองทาง โดยมีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับ การสนับสนุนจากประชาชน” การมีส่วนร่วมนี้จะหมายถึงการที่ประชาชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นก่อนการตัดสินใจจะเกิดขึ้น หรือหมายความว่า ผู้มีอำนาจตัดสินใจจะสามารถตัดสินใจใดๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนได้ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบ จากประชาชนก่อนเท่านั้น Creighton ตั้งคำถามถึงประเด็นผู้มีอำนาจตัดสินใจ โดยพิจารณาว่าทำไม เจ้าหน้าที่ของรัฐจึงเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจได้เท่านั้น ถึงแม้ว่าปัจจุบันเจ้าหน้าที่ของรัฐมีแนวโน้มที่จะทำกระบวนการตัดสินใจให้เปิดเผย และมีความโปร่งใสมากขึ้น แต่ในหลายกรณีหรือสถานการณ์ โดยอำนาจการตัดสินใจขั้นสุดท้ายก็ยังคงเป็นของเจ้าหน้าที่ภาครัฐอยู่นั่นเอง^๗

การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การที่อำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชน เพื่อทุก ๆ คนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนร่วม^๘

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้ง การ

^๔ ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์, การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนและชุมชนด้วยโครงการอาชีพ, **วิทยานิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

^๕ ลิขิต อีร์เวคิน, **วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย (พิมพ์ครั้งที่ ๓)**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖.

^๖ ชูวิทย์ พิทักษ์พรพลลภ, ความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดอุบลราชธานี, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา** (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๔), หน้า ๒๙.

^๗ ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า และ มูลนิธิเอเชีย, ๒๕๕๒), หน้า ๗.

^๘ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล, **ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)**, (กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

จัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน^๙

การมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในรายงานการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการนโยบายสาธารณะทั้งในด้านการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจ ทั้งในขั้นตอนการริเริ่มนโยบาย การจัดทำแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการปฏิบัติ การติดตาม และประเมินผลตามนโยบายแผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น^{๑๐}

คำว่า การมีส่วนร่วม โดยมากมักจะใช้ในความหมายตรงข้ามกับคำว่า “การเมินเฉย (Apathy)” ฉะนั้น คำว่าการมีส่วนร่วมตามความหมายข้างต้น จึงหมายถึง การที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจ ไม่ว่าจะเขาจะได้ปฏิบัติเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม และไม่จำเป็นที่บุคคลนั้นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรงก็ได้ แต่การมีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ห่วงใย ก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมได้ และยังได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง การที่กลุ่มประชาชน หรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจ มติชน ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชน^{๑๑}

ตามความหมายของนักวิชาการที่ให้ข้างต้นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การตัดสินใจ การแก้ไขปัญหาและมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปรับปรุง วางแผน และประเมินผลงานนั้นๆ

๒.๑.๑ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ

๑) ทฤษฎีความเป็นผู้แทน (Representative) ทฤษฎีนี้เน้นความเป็นผู้แทนของผู้นำ และถือว่าการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งหรือถอดถอนผู้นำเป็นเครื่องหมายของการที่จะให้หลักประกันกับการบริหารงานที่ดี อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้ เน้นเฉพาะการวางโครงสร้างสถาบัน เพื่อเป็นเครื่องมือในการให้ผู้นับตามเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรอย่างแท้จริง ผู้ที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการ

^๙ คเนิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ, แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ : ปัญหา อุปสรรค และทางออก, (กรุงเทพฯ : ธรรมดาเพลส, ๒๕๕๕).

^{๑๐} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และคณะ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, รายงานการศึกษา, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๘.

^{๑๑} เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้านการบริการจัดหางาน, (กรุงเทพฯ : กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

ตัดสินใจ ได้แก่ บรรดาผู้นำต่างๆ ที่เสนอตัวเข้ามาสมัครรับเลือกตั้ง ส่วนผู้ตามนั้นเป็นเพียงไม้ประดับเท่านั้น

๒) ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory democracy) ทฤษฎีนี้การมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์ไม่เฉพาะแค่การเข้าไปพิจารณาเลือกตั้ง หรือถอดถอนผู้นำเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวางนโยบาย ยิ่งกว่านั้นทฤษฎีนี้ ยังมองการมีส่วนร่วมเป็นการให้การศึกษา และพัฒนาการกระทำทางการเมืองและสังคมที่มีความรับผิดชอบนั้นคือการไม่ยอมให้มีส่วนร่วมที่นับว่าเป็นการคุกคามต่อเสรีภาพของผู้ตาม ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ดังนี้

๑. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนถึงความต้องการของชุมชน

๒. ร่วมคิดและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน

๓. ร่วมวางนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน

๔. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ร่วมจัดหรือปรับปรุง ระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๕. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง

๖. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย

๗. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้ โดยเอกชน และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประชุม องค์กรสหประชาชาติ เคยระบุไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นค่าที่ไม่อาจกำหนด นิยามความหมายเดียวที่ครอบคลุมได้ เพราะความหมายของการมีส่วนร่วมอาจแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ หรือแม้แต่ในประเทศเดียวกันก็ตาม หากจะให้เข้าใจชัดและมีการนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนควรมีลักษณะจำกัดเฉพาะในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองหนึ่งๆ นั้น อย่างไรก็ตามผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวได้ขยายความการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ครอบคลุมประเด็นดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมการสร้างโอกาสที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชน และของสังคมได้ร่วมกิจกรรม ซึ่งนำไปสู่และมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนา และเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

๒. การมีส่วนร่วมสะท้อนการเขย่าเกี่ยวข้อง โดยสมัครใจและเป็นประชาธิปไตยในกรณีดังต่อไปนี้

๒.๑ การเอื้อให้เกิดการพยายามพัฒนา

๒.๒ การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

๒.๓ การตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายกำหนดนโยบายการวางแผนดำเนินการโครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม

๓. เมื่อพิจารณาในแง่นี้การมีส่วนร่วมเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างสาวนที่ประชาชนลงแรงและทรัพยากรเพื่อพัฒนา กับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุนลงแรงดังกล่าว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การมี

ส่วนรวมของประชาชนในการตัดสินใจ ไม่ว่าจะระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับชาติจะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ประชาชนลงทุนลงแรงกับประโยชน์ที่ได้

๔. การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจผิดแผกแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชากรการมีส่วนร่วมของ ประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการแต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนา ที่มุ่งประโยชน์ต่อประชาชน

๕. การพิจารณาการมีส่วนร่วมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาจนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการปลดปล่อยมนุษย์จากโซ่ตรวนผูกพันให้เป็นอิสระในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง ดังมีผู้นิยามว่า โดยพื้นฐานแล้ว การมีส่วนร่วมหมายถึง การปลดปล่อยประชาชนให้ หลุดพ้นจากการเป็นผู้รับผลจากการพัฒนาและให้กลายเป็นผู้กระทำในกระบวนการเปลี่ยนแปลง และการเข้าสู่ภาวะทันสมัย ดังนั้น การมีส่วนร่วม ของประชาชนจึงหมายถึง กระบวนการกระทำที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อประชาชนเอง โดยให้ประชาชนได้มีส่วนในการตัดสินใจเพื่อตนเอง^{๑๒}

๒.๑.๒ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนมีดังนี้

๑) ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion Theory) กล่าวถึงการใช้ คำพูด หรือการเขียนเพื่อให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำโดยใช้หลักพฤติกรรมของมนุษย์ การเกลี้ยกล่อม ต้องอาศัยชนส่วนใหญ่ และใช้เวลามาก ในการเกลี้ยกล่อมต้องอาศัยพฤติกรรม สัญชาตญาณ การศึกษาอบรมและความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมรอบตัว การเกลี้ยกล่อมจะให้ ผลดีต้องสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อมให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ให้เกิดศรัทธาตรงกับ

๒) ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของชนในชาติ (National Morale Theory) กล่าวถึงการสร้างกำลังใจหรือการสร้างขวัญขึ้นมาเพื่อให้เกิดกำลังใจในการทำงานในการฝ่าฟัน อุปสรรค ต่าง ๆ คนที่มีขวัญในการทำงานดีจะเกิดความรู้สึกประทับใจต่อส่วนรวมมากกว่าคนที่ ไม่มีขวัญและกำลังใจ เมื่อคนมีสำนึกประทับใจต่อส่วนรวม ก็จะทำให้เขามีความคิดที่จะเข้าไป มีส่วนร่วมกับสังคมในด้านต่าง ๆ เพื่อที่จะพิทักษ์รักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวมเอาไว้

๓) ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงการจูงใจให้ คนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน ชนหมู่มาจจำเป็นจะต้องมีผู้นำที่มี ความสามารถในการตัดสินใจ รู้จักประนีประนอม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และอดทน ต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ ผู้นำ ช่วยให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานกันอย่างมีขวัญและกำลังใจ ทำให้คนหมู่มาเข้ามาร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ การสร้างผู้นำจึงเป็น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างหนึ่ง เพราะผู้นำที่ดี สามารถจูงใจให้คนคล้อยตาม และเต็มใจที่จะ ให้ความร่วมมือด้วยดี

๔) ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administrative System and Method Theory) กล่าวว่า การใช้ระบบการบริหารเป็นวิธีการในการระดมความร่วมมือที่ง่ายที่สุด เพราะใช้ กฎหมายระเบียบแบบแผนในการดำเนินการ แต่ผลของการร่วมมือยังไม่มีระบบใดที่ดีที่สุด ระบบการ

^{๑๒} พันธทิพย์ รามสูตร, การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม, (กรุงเทพฯ: สถาบัน พัฒนาการ สาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

บริหารแบบกระจายอำนาจ ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของแนวการพัฒนาที่มุ่งให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจ การประเมินผลโครงการและอื่น ๆ ไม่ว่า ประชาชนจะเข้าร่วมโดยตรง หรือเข้าร่วมโดยอ้อม ผ่านผู้แทนหรือไม่ก็ตาม

๕) ทฤษฎีแรงจูงใจ (Theory of Human Motivation) มาสโลว์ ได้อธิบายว่า การที่จะจูงใจคนนั้น จะต้องรู้ความต้องการตามลำดับขั้นของคน และการปฏิบัติการเพื่อสนองตอบความต้องการเหล่านั้น มาสโลว์ แบ่งลำดับความต้องการ ของคนออกเป็น ๕ ระดับ

Cohen, J.M. and Uphoff ได้อธิบายกรอบความคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทไว้ว่า มี ๓ มิติ (Dimensions) และ ๒ บริบท (Contexts) ทั้งนี้ ในมิติของการมีส่วนร่วม ได้แก่

มิติที่ ๑ การมีส่วนร่วมอะไร (What) แบ่งเป็น

- ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
- ๓) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์
- ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน

กรอบทฤษฎีการมีส่วนร่วมโดยได้รับการพัฒนาจากแนวคิดที่เป็นระบบมากที่สุด ซึ่งมีลักษณะและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุดที่จะต้องกระทำคือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นจึงเลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

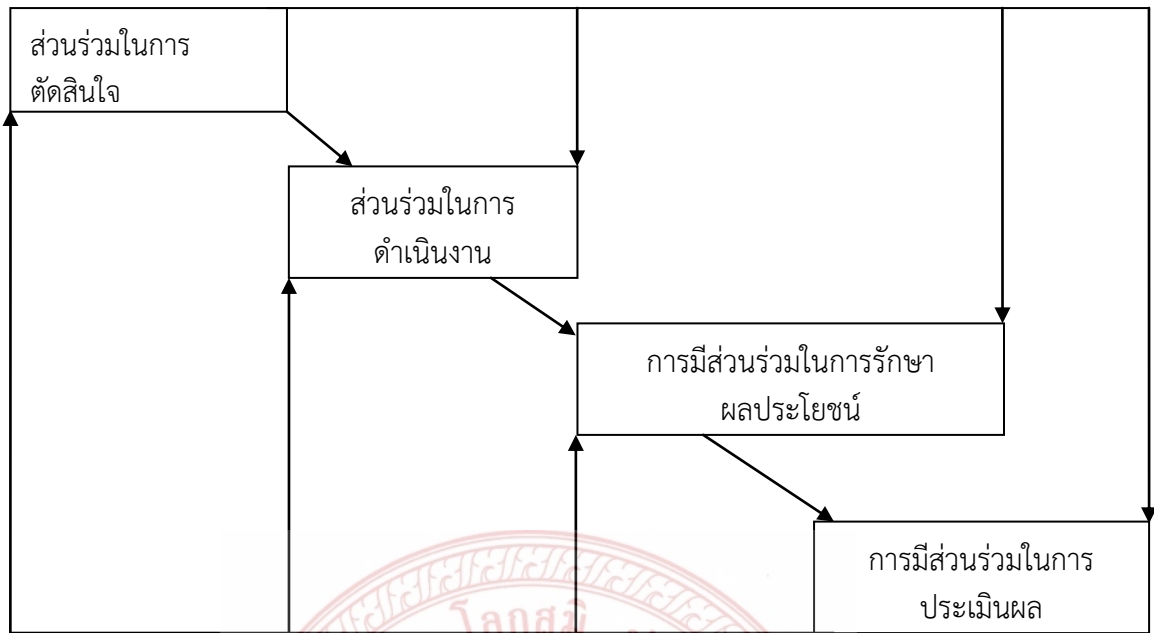
ขั้นที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินโครงการนั้นจะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและการประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วยผลประโยชน์ของโครงการนี้ รวมทั้งผลที่ได้ประโยชน์ทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะได้ผลประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation) ซึ่งสิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตในขั้นนี้ คือ ความเห็น (view) ความชอบ (preferences) และความคาดหวัง (expectation) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

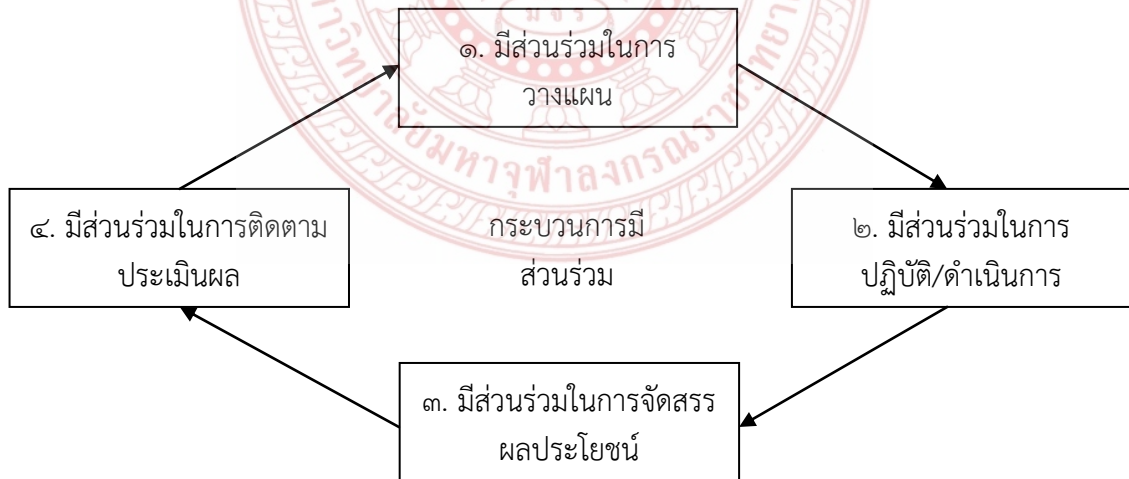

ซึ่งสามารถแสดงเป็นวงจรการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff ได้ดังนี้^{๑๓}

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงวงจรการมีส่วนร่วม

ในส่วนของ ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ^{๑๔} ได้กำหนดขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งสามารถจัดแบ่งเป็นขั้นตอนง่ายๆ ได้ดังภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๒ แสดงขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม

^{๑๓} ถวิลวดี บุรีกุล, “การมีส่วนร่วม : แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ”, เอกสารประกอบการศึกษาดูงานของคณะกรรมการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑), หน้า ๘.

^{๑๔} ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน : การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑), หน้า ๒๗.

ขั้นที่ ๑ มีส่วนร่วมในการวางแผน ประกอบด้วย การรับรู้ และเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผนและร่วมวางแผนกิจกรรม

ขั้นที่ ๒ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ/ดำเนินการ ประกอบด้วย การเกี่ยวข้องกับการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ และการตัดสินใจ

ขั้นที่ ๓ มีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรประโยชน์หรือผลของกิจกรรม หรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ ๔ มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินประสิทธิผลของโครงการ กิจกรรมต่างๆ และพิจารณาวิธีที่จะดำเนินการต่อเนื่องต่อไป ประชาชนจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการคิดเกณฑ์ในการประเมินโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ด้วย ซึ่งผลของกระบวนการประเมินนี้จะกลายเป็นปัจจัยนำเข้าในกระบวนการมีส่วนร่วมขั้นที่ ๑ ซึ่งเป็นขั้นตอนของการวางแผนต่อไป

๒.๑.๓ รูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วม

รูปแบบการมีส่วนร่วมมีลักษณะดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจหรือทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่า

๒) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบาย โดยที่รัฐไม่รู้จักความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้น การมีส่วนร่วมก็เพียงแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น

๓) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดปัญหา ความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางการแก้ไขปัญหาและความเท่าเทียมกันของทุกฝ่าย^{๑๕}

และการมีส่วนร่วมมีรูปแบบดังนี้

(๑) การแถลงข่าว แผ่นพับ จดหมายข่าว วิทยุทัศน์ เสียงตามสาย การบรรยาย อภิปราย หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ การประชาสัมพันธ์ (public meeting)

(๒) ทำจดหมายร้องเรียน การร้องทุกข์ การสำรวจ ความคิดเห็น การประชุมชาวบ้าน การสัมมนา ระดมความคิดเห็น การเสวนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ การประชุมพิจารณา

(๓) การสนับสนุนในด้านวัตถุปัจจัยทั้งแรงงาน เงิน หรือวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ

(๔) คณะกรรมการแบบตัวแทนของกลุ่มผู้มีส่วนร่วมได้เสียทั้งจากหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน องค์กรชุมชน นักวิชาการ

(๕) การจัดการตนเองของชุมชน องค์กรชาวบ้านสหกรณ์ การประชามติ^{๑๖}

^{๑๕} เฉลียว บุรีภักดี และคณะ, ชุดวิชาการวิจัยชุมชน สถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ. (นนทบุรี: เอส.อาร์.แมสโปรดักส์, ๒๕๔๕).

การมีส่วนร่วมแสดงลักษณะร่วมกันได้ ๔ ประการ^{๑๗} ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าไปได้รับอำนาจ ที่จะคิดจะทำมากขึ้น ไม่ว่าจะในเรื่อง การเมืองหรืออำนาจในการตัดสินใจที่จะดำเนินการใดๆ

๒) การมีส่วนร่วม หมายถึง ต้องร่วมกันอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค เท่าเทียมกัน และ ควรมีส่วนร่วมด้วยอย่างแท้จริง/เข้มแข็ง (active) มิใช่ร่วมอย่างผิวเผินเฉื่อยชา (passive)

๓) การมีส่วนร่วม หมายถึง ต้องร่วมตั้งแต่ขั้นแรกของกระบวนการ จนถึงขั้นสุดท้ายของ โครงการ (entire development process)

๔) การมีส่วนร่วมมักเป็นเรื่องที่ผู้ด้อยโอกาสขอแบ่งอำนาจจากผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า เพื่อ ปรับปรุงวิถีชีวิตชุมชนให้ดีขึ้น

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีลักษณะ ๓ ประการ ได้แก่^{๑๘}

๑) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ ดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหาตนเอง ร่วมให้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และ ความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

๒) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาส และได้ใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึกคิด แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขามี แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขา ต้องการ แสดงออกซึ่งปัญหาที่กำลังเผชิญ และแสดงซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหา และลงมือปฏิบัติโดยการ ช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปของบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ

การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนจะเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข และร่วมมีผลประโยชน์ดังที่กล่าวมานั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะของกลยุทธ์การพัฒนาที่เห็นความสำคัญของ ประชาชนในระดับรากหญ้าโดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ประกอบ ทั้งด้านการกระจายอำนาจการวางแผน จากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น และการกำหนดแนวทางการพัฒนาจากล่างขึ้นบน^{๑๙} การมีส่วนร่วมของ ประชาชนสามารถทำได้ ๔ ลักษณะ คือ

๑) เป็นผู้มึบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าอะไรคือความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน

๒) เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐาน

๓) เป็นผู้มึบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้น

^{๑๖} พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย”,วารสารพัฒนา สังคม ปีที่ ๒-๔ (๒๕๔๑-๒๕๔๓),(กรุงเทพฯ : ฟาอภัย, ๒๕๔๓)

^{๑๗} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

^{๑๘} ทนงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ, หลักการพัฒนาชุมชน, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๙๓.

^{๑๙} ปกรณ์ ปรียากร, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสการพิมพ์), หน้า ๖๕-๖๖.

๔) เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจและเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องซึ่งมีความสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ๕ ประการ ดังนี้^{๒๐}

๑) การมีส่วนร่วมแบบอยู่เฉย ๆ (Passive Participation) administration ประชาชนจะได้รับการบอกกล่าวในสิ่งที่เกิดขึ้น จะเป็นการประกาศฝ่ายเดียวโดยฝ่ายบริหารหรือผู้จัดการโครงการโดยไม่ต้องมีการฟังการตอบสนองของประชาชนใดๆ ทั้งสิ้น

๒) การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล (Participation in information giving) ข้อมูลถูกนำไปใช้ร่วมกันกับผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก

๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การตอบคำถามจากผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิจัยโดยใช้แบบสอบถามหรือการสำรวจ ประชาชนไม่ได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อวิธีการหรือผลลัพธ์ที่เป็นผลการวิจัยที่ใช้ร่วมกันไม่ได้มีการตรวจสอบความถูกต้อง

๔) การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ (Participation by consultation)

๕) การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยเริ่มจากการปรึกษาและรับฟังทัศนะจากตัวแทนภายนอก

๒.๑.๔ หลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน

การเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการนั้น International Association for Public Participation ได้แบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น ๕ ระดับ^{๒๑} ดังนี้

๑) การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาคราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ การจัดนิทรรศการ จัดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และการให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

๒) การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วย วิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

๓) การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะแนวทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย เป็นต้น

^{๒๐} Helene Heyd and Andreas Neef, *International Food policy Research Institute* ๒๐๓๓ K Street, N.W.Washington, D.C. ๒๐๐๖ (U.S.A. December ๒๐๐๔). p. ๒๙.

^{๒๑} กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร, *การมีส่วนร่วมของประชาชน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๙), (อ็ดสำเนา).

๔) ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณสุขมีส่วนร่วม โดยเป็นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ เป็นต้น

๕) การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มอบอำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด เป็นต้น

๒.๑.๕ แนวทางการบริหารจัดการการมีส่วนร่วมที่ประสบผลสำเร็จ

แนวทางการบริหารจัดการการมีส่วนร่วมที่ประสบผลสำเร็จมีสิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญอยู่ ๒ ส่วน คือ

๑) หัวใจหรือหลักการพื้นฐานของการบริหารการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ผู้บริหารโครงการการมีส่วนร่วมต้องยึดถือประกอบ ด้วยหลัก ๔ S

๒) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนควรดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีการวิเคราะห์สถานการณ์และเตรียมการล่วงหน้า ดังนั้นการวางแผนโครงการการมีส่วนร่วมจะเป็นกลไกหรือเป็น เครื่องมือช่วยให้การมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จซึ่งการวางแผนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน^{๒๒}

๒.๑.๖ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนมีดังนี้^{๒๓}

๑) หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างทางราชการกับประชาชน โดยยึดถือความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานหรือต่อบุคคล

๒) หลักการขจัดความขัดแย้ง ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์และความคิด จะมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานพัฒนาเป็นอย่างมากเพราะจะทำให้งานหยุดชะงักและล้มเหลว

๓) หลักการสร้างอุดมการณ์และค่านิยมในด้านความขยัน ความอดทน การร่วมมือ การซื่อสัตย์ และการพึ่งตนเอง เพราะอุดมการณ์เป็นเรื่องที่จะจูงใจประชาชนให้ร่วมสนับสนุนนโยบายและเป้าหมายการดำเนินงาน และอาจก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจ ในการปฏิบัติงาน

๔) การให้การศึกษอบรมอย่างต่อเนื่องเป็นการส่งเสริมให้คนมีความรู้ความคิดของตนเอง ช่วยให้ประชาชนมั่นใจในตนเองมากขึ้น การให้การศึกษอบรมโดยให้ประชาชนมีโอกาสทดลองคิดปฏิบัติ จะช่วยให้ประชาชนสามารถคุ้มครองตนเองได้ รู้จักวิเคราะห์เห็นคุณค่าของงาน และนำไปสู่การเข้าร่วมในการพัฒนา

๕) หลักการทำงานเป็นทีม สามารถนำมาใช้ในการแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาได้

^{๒๒} อรรถชัย ก๊กผล, **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น**, (กรุงเทพฯ ฯ : จริยสุนิทางส์การพิมพ์, ๒๕๕๒). หน้า ๘๐-๘๔.

^{๒๓} ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท”, **เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้ทั่วไปสำหรับการพัฒนาระดับตำบล หมู่บ้าน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน่วยงานที่ ๘, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๓๖๒.

๖) หลักการสร้างพลังชุมชน การรวมกลุ่มกันทำงานจะทำให้เกิดพลังในการทำงานและทำให้งานเกิดประสิทธิภาพ

อนึ่ง สำนักมาตรฐานการศึกษา^{๒๔} ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๒ ประการคือ

๑) การจัดกระบวนการเรียนรู้ สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

๑.๑ จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ

๑.๒ จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาระหว่างกลุ่มองค์กร ต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

๑.๓ การอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ

๑.๔ ลงมือปฏิบัติจริง

๑.๕ ถ่ายถอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุง กระบวนการทำงานที่เหมาะสม

๒) การพัฒนาผู้นำเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความรู้และความสามารถที่มี จะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการพัฒนาได้ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

๒.๑ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน

๒.๒ สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

๒.๓ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน

๒.๑.๗ กรรมวิธีในการมีส่วนร่วมของประชาชน

กรรมวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถทำได้หลายวิธีที่สำคัญ^{๒๕} มีดังต่อไปนี้

๑. การเข้าร่วมประชุมอภิปราย เป็นการเข้าร่วมอภิปรายหรือเนื้อหาสาระของแผนงานหรือโครงการพัฒนา เพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชน

๒. การถกเถียง เป็นการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งตามวิถีทางประชาธิปไตยเพื่อให้ทราบถึงผลดี ผลเสียในกรณีต่างๆ โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่นที่มีผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบต่อความเป็นอยู่ของเขา

๓. การให้คำปรึกษาแนะนำ ประชาชนต้องร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการบริหารโครงการเพื่อให้ความมั่นใจว่ามีเสียงของประชาชนที่ถูกผลกระทบเข้ามีส่วนร่วม รับรู้และร่วมในการตัดสินใจและการวางแผน

๔. การสำรวจ เป็นวิธีการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่อง ต่างๆ อย่างทั่วถึง

^{๒๔} สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย. **ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ชุดวิชาการวิจัยชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์. พรินติ้ง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๘.

^{๒๕} ไกวิทย์ พวงงาม. **การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน**. (ม.ป.ท, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

๕. การประสานงานร่วมเป็นกรรมวิธีที่ประชาชนเข้าร่วมตั้งแต่การคัดเลือกตัวแทนของกลุ่มเข้าไปเป็นแกนนำในการจัดการหรือบริหาร

๖. การจัดทัศนศึกษาเป็นการให้ประชาชนได้เข้าร่วมตรวจสอบข้อเท็จจริง ณ จุดดำเนินการก่อนให้มีการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง

๗. การสัมภาษณ์หรือพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้นำ รวมทั้งประชาชนที่ได้รับผลกระทบเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น

๘. การไต่สวนสาธารณะเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อนโยบาย กฎ ระเบียบในประเด็นต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนโดยรวม

๙. การสาธิต เป็นการใช้เทคนิคการสื่อสารทุกรูปแบบเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ให้ประชาชนรับทราบอย่างทั่วถึงและชัดเจนอันจะเป็นแรงจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วม

๑๐. การรายงานผล เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทบทวนและสะท้อนผลการตัดสินใจต่อโครงการอีกครั้งหนึ่ง หากมีการเปลี่ยนแปลงจะได้แก้ไขได้ทันที่

๒.๑.๘ หลัก ๔ S ในการบริหารจัดการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน^{๒๖}

Starting Early: เริ่มต้นเร็วก่อนการตัดสินใจ

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องเริ่มต้นตั้งแต่ระยะแรก มีการให้ข้อมูลกระตุ้นให้เกิดความคิดเห็นและให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนก่อนการตัดสินใจ ความล้มเหลวของการมีส่วนร่วมของประชาชนในอดีตมักเกิดจากภาครัฐเริ่มกระบวนการมีส่วนร่วมช้า หลังจากมีการตัดสินใจเรียบร้อยแล้วหรือมีข้อผูกมัดอื่นๆ จนเปลี่ยนแปลงไม่ได้หรือหลังจากมีความขัดแย้งเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม การจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นก่อนการตัดสินใจมิได้หมายความว่าก่อนการตัดสินใจไม่กัวันหรือไม่กี่สัปดาห์ มิติเวลาเป็นปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนความจริงใจของหน่วยงานภาครัฐในกระบวนการมีส่วนร่วมควรมีเวลาเพียงพอในการรับฟังความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง เพื่อให้การตัดสินใจสะท้อนความคิดเห็นของชุมชน นอกจากนี้ในการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่ต้นมีประโยชน์ช่วยให้ประชาชนมีเวลาคิดถึงทางเลือกหรือแนวทางแก้ปัญหาของชุมชนที่เหมาะสมมากขึ้น และเป็นข้อมูลในการพัฒนาโครงการ

ดังนั้น การบริหารการมีส่วนร่วมที่ต้นนั้นควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นในการตระหนักถึงปัญหาความจำเป็นของโครงการ หรือในขั้นของการหาข้อมูลพื้นฐาน เช่น หากเป็นกรณีการทำโครงการโรงไฟฟ้าหรือที่ทิ้งขยะควรต้องปรึกษาหารือถึงความจำเป็นของการมีโรงไฟฟ้า หรือที่ทิ้งขยะหรือไม่ก่อนจะถามว่าตั้งที่นี่ได้หรือไม่

Stakeholders: ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องครอบคลุม

หลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมอีกประการหนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ต้องการให้มีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง (Inclusive) ผู้ที่ได้รับผลกระทบหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งผู้ที่ได้รับประโยชน์และเสียประโยชน์ควรมีโอกาสเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วม แต่กลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงอาจถือว่า

^{๒๖} ลีคณา คำเจริญ และบัณฑิต เอื้ออาภรณ์, "กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนากำลังผลิตไฟฟ้าของประเทศไทย", วารสารวิจัยพลังงาน, (ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑/๒๕๕๕), หน้า ๓.

ต้องรับฟังข้อมูลหรือปรึกษาหารือเป็นอันดับแรกๆ หน่วยงานที่รับผิดชอบต้องให้ความสำคัญในการระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสียระดับระวางมิให้เกิดการผิดกลุ่มเป้าหมาย ต้องตระหนักว่าประชาชนแต่ละกลุ่มได้รับผลกระทบจากประเด็นการตัดสินใจไม่เท่ากัน บ่อยครั้งที่เรามักคิดว่าประชาชนเป็นคนกลุ่มเดียวกัน ในความเป็นจริงผู้ได้รับผลกระทบมีหลากหลายกลุ่ม การบริหารจัดการการมีส่วนร่วมต้องมั่นใจว่ากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญทุกกลุ่มได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม และแต่ละกลุ่มอาจมีรูปแบบและเทคนิคการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน เพื่อเอื้ออำนวยให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมได้ เช่นกำหนดเวลารับฟังความคิดเห็นที่ชาวบ้านมาร่วมได้หรือการใช้ภาษาท้องถิ่นรวมทั้งการอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านในการเดินทางไปร่วม

Sincerity: ความจริงใจเป็นฐานของความไว้วางใจ

การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่มีความละเอียดอ่อน และมีความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมและประชาชนถือว่าเป็นมิติที่มีความสำคัญในการบริหารการมีส่วนร่วมให้ประสบผลสำเร็จ หน่วยงานของรัฐที่เป็นเจ้าของโครงการหรือมีอำนาจอนุมัติต้องจัดการกระบวนการการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เปิดเผย ซื่อสัตย์ ปราศจากอคติ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีการสื่อสารสองทางอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการให้ข้อมูลที่ถูกต้องและพอเพียงตอบสนองต่อ ความสงสัยของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งแจ้งความก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงของโครงการอย่างต่อเนื่องอธิบายกระบวนการต่างๆ อย่างชัดเจนลดข้อสงสัยต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดข้อลือให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระยะเริ่มต้น ขณะเดียวกันตั้งใจรับฟังข้อมูลและความคิดเห็นและนำไปเป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานของความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความไว้วางใจและความน่าเชื่อถือนำมาซึ่งความร่วมมือความเข้าใจและการสื่อสารที่ดีขึ้น

Suitability: ยืดหยุ่นและเหมาะสมกับสถานการณ์

หลักการที่สำคัญประการสุดท้ายของการบริหารการมีส่วนร่วม คือการเลือกเทคนิคหรือรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนต้องคำนึงถึงความเหมาะสม โดยพิจารณาจากประเภทและขนาดของโครงการความหลากหลายและลักษณะที่แตกต่างกัน พื้นที่และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนความแตกต่างด้านวัฒนธรรม สังคม และค่านิยม ระดับความสนใจของชุมชนในประเด็นหรือโครงการ ความสามารถและความพร้อม รวมทั้งข้อจำกัดของหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดกระบวนการมีส่วนร่วม เช่น ด้านระยะเวลาบุคลากร และงบประมาณ ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมอยู่ที่ความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ และเลือกกระบวนการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม การมีส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ต้องประกอบด้วย กระบวนการย่อยหลายรูปแบบทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ นอกจากนั้นต้องตระหนักว่าการให้ข้อมูลข่าวสารและข้อเท็จจริงเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของการปรึกษาหารือที่มีประสิทธิผล

๒.๑.๙ ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนา ควรจะมี ๔ ขั้นตอน^{๒๗} คือ

๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดี

^{๒๗} โกวทิย พวงงาม, การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน, (ม.ป.ท. ๒๕๔๕), หน้า ๘.

ดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อม ไร้ประโยชน์ เพราะชาวชนบทจะไม่เข้าใจ และมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น

๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสาร ข้อมูลต่างๆ มาใช้ในการวางแผน

๓) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีแรงงานของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวชนบทสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเองทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

๔) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวชนบทย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป จงอาจจะประสบความยากลำบาก

นอกจากนี้สำนักมาตรฐานการศึกษา ยังได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา ๕ ขั้น^{๒๘} ดังนี้

๑) ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจน กำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

๒) ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากร และแหล่งทรัพยากรที่ใช้

๓) ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

๔) ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับ ผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนา ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

๕) ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

องค์การอนามัยโลก^{๒๙} (WHO and UNICEF) ได้เสนอกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมไว้ ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑) การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วม ในการวิเคราะห์ปัญหา จัดอันดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการให้ทรัพยากร กำหนดวิธีติดตามประเมินผล และประการที่สำคัญคือ ต้องตัดสินใจด้วยตนเอง

^{๒๘} สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย, ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ชุดวิชาการวิจัยชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๖.

^{๒๙} WHO and UNICEF, Report of The International Conference on Primary Health Care, (NewYork : N.P.Press, ๑๙๘๑), p. ๔๑.

๒) การดำเนินกิจกรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงิน

๓) การใช้ประโยชน์ประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม

๔) การได้รับประโยชน์ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือในรูปวัตถุก็ได้

นอกจากนั้น หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมมีอยู่ด้วยกัน ๑๐ ประการ^{๓๐} ดังนี้

๑) เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน

๒) เชื่อว่าทุกคนไม่ได้เข้ามาแต่กำเนิด

๓) ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้

๔) เชื่อว่าชาวชุมชนต่างๆ มักมีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ตามความเป็นอยู่ของตนในระดับหนึ่ง

๕) ต้องมีความเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้นได้

๖) การมีส่วนร่วมย่อมเพิ่มขึ้น เมื่อมีสภาพที่เหมาะสมต่อไปนี้

- ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้สึกว่าเขาได้ควบคุมโชคชะตาของตนเอง

- ผู้ที่จะเข้าร่วมต้องมีอิสรภาพ ได้รับความเสมอภาคและได้รับความจริงใจให้เข้า

มีส่วนร่วม

- ผู้ที่จะเข้าร่วมด้วยต้องมีความสามารถพอที่จะมีส่วนร่วมด้วยได้

- มีการสื่อสาร ๒ ทาง เพื่อให้ผู้มีส่วนได้รับข้อมูลอย่างถูกต้อง

- ประชาชนมีส่วนร่วมรับทราบ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในโครงการตั้งแต่เริ่มต้น จะ

ทำให้ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการมากยิ่งขึ้น

- ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่โครงการและต่อโครงการนั้น และเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย

จะมีส่วนร่วมด้วย

- การมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่ทำให้ประชาชนเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไปจนผลตอบแทน

ที่ประเมินว่าจะได้รับ

- เมื่อเข้ามามีส่วนร่วมแล้ว จะไม่กระทบกระเทือนสถานภาพในหน้าที่การงาน

หรือทางสังคมให้ลดน้อยลง

- มีกลวิธีการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างโครงการ และมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นอย่างดี

๗) เชื่อว่าตนต่างกับชาวบ้านอยู่ไม่น้อย และชาวบ้านเองก็แตกต่างกันอยู่บ้าง

๘) อาจใช้การมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ

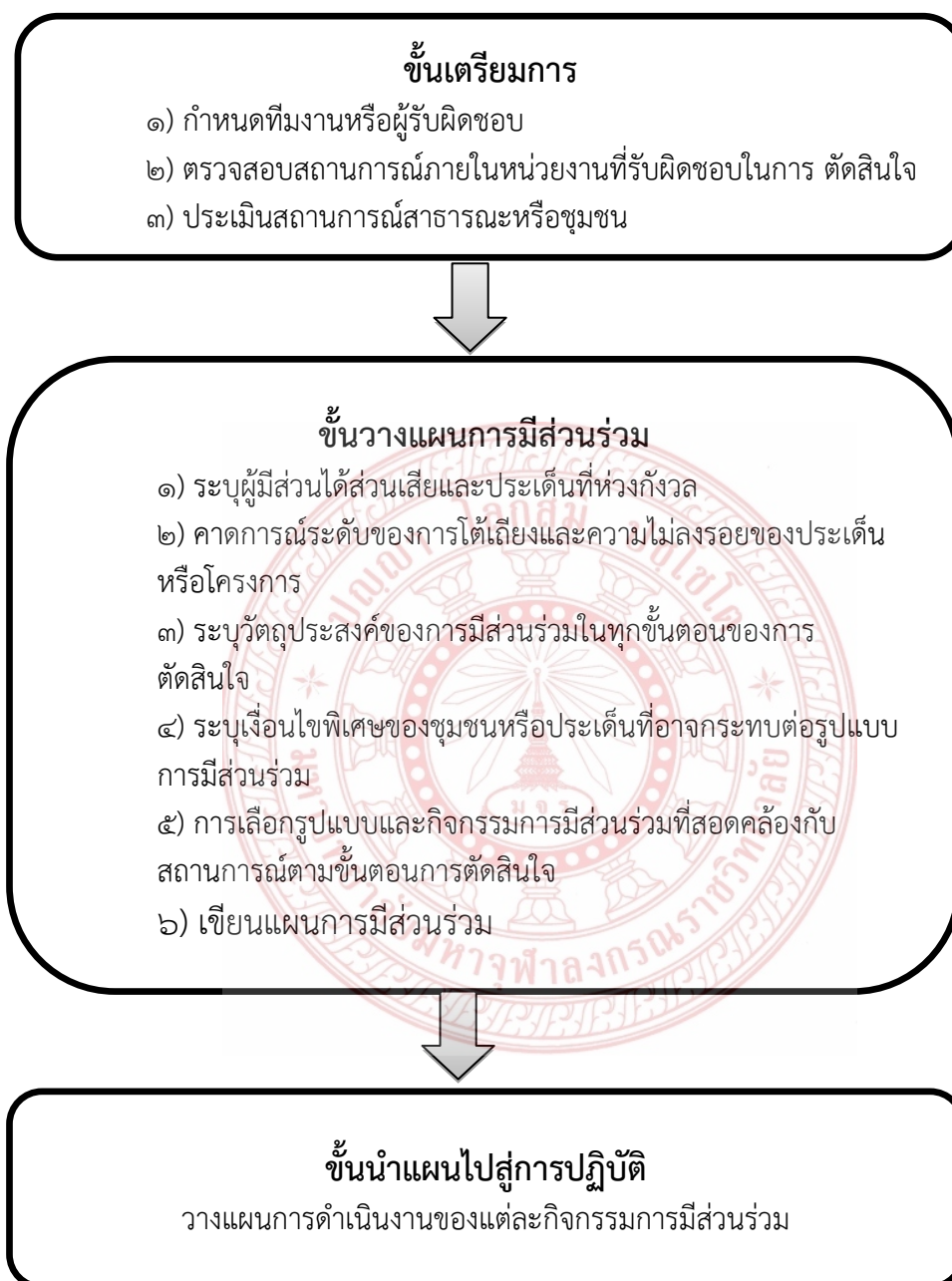
๙) ไม่มีสิ่งใดได้มาฟรี

๑๐) การมีส่วนร่วมต้องนึกถึงใจของผู้อื่น

^{๓๐} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔-๑๖.

๒.๑.๑๐ ขั้นตอนการวางแผนการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีประสิทธิภาพควรมีการวางแผน ซึ่งประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนหลักคือ^{๓๑} ๑) ขั้นเตรียมการ ๒) ขั้นวางแผนการมีส่วนร่วม ๓) ขั้นนำแผนไปสู่การปฏิบัติ

แผนภาพที่ ๒.๓ แสดงขั้นตอนของการวางแผนการมีส่วนร่วมของประชาชน

^{๓๑} อรทัย ก๊กผล, *คู่มือ คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น*, (กรุงเทพฯ : จริยสนิทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๘๓-๘๔.

๒.๑.๑๑ ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

๑. คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น เนื่องจากกระบวนการปรึกษาหารือกับสาธารณชนจะช่วยสร้างความกระจ่างให้กับวัตถุประสงค์และความต้องการของโครงการหรือนโยบาย และบ่อยครั้งที่การมีส่วนร่วมของประชาชนนำมาสู่การพิจารณาทางเลือกใหม่ ๆ ที่น่าจะเป็นคำตอบที่มีประสิทธิภาพที่สุดได้

๒. ใช้ต้นทุนน้อยและลดความล่าช้าลง แม้ว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมจะต้องใช้เวลาและมีค่าใช้จ่ายมากกว่าการตัดสินใจฝ่ายเดียว แต่การตัดสินใจฝ่ายเดียวที่ไม่คำนึงถึงความต้องการแท้จริงของประชาชนนั้น อาจนำมาซึ่งการโต้แย้งคัดค้านหรือการฟ้องร้องกัน อันทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงในระยะยาว เกิดความล่าช้า และความล้มเหลวของโครงการได้ในที่สุด

๓. การสร้างฉันทามติ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะสร้างข้อตกลงและข้อผูกพันอย่างมั่นคงในระยะยาวระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ลดข้อโต้แย้งทางการเมืองและช่วยให้เกิดความชอบธรรมต่อการตัดสินใจของรัฐบาล

๔. การนำไปปฏิบัติได้ง่ายขึ้น การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำให้ประชาชนมีความรู้สึกของการเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้น และทันทีที่การตัดสินใจได้เกิดขึ้น พวกเขา ก็อยากเห็นมันเกิดผลในทางปฏิบัติ และยิ่งอาจเข้ามาช่วยกันอย่างกระตือรือร้นอีกด้วย

๕. การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่เลวร้ายที่สุด เพราะการเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่าง ๆ เข้ามาแสดงความต้องการและข้อห่วงกังวลตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ จะช่วยลดโอกาสของการโต้แย้งและการแบ่งฝ่าย ที่จะเป็ปัจจัยให้เกิดการเผชิญหน้าอย่างรุนแรงได้

๖. การคงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม เนื่องจากกระบวนการตัดสินใจที่โปร่งใสและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม จะสร้างความน่าเชื่อถือต่อสาธารณชนและเกิดความชอบธรรมโดยเฉพาะเมื่อต้องมีการตัดสินใจในเรื่องที่มีการโต้แย้งกัน

๗. การคาดการณ์ความห่วงกังวลและทัศนคติของสาธารณชน เพราะเมื่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้มาทำงานร่วมกับสาธารณชนในกระบวนการมีส่วนร่วม พวกเขาจะได้รับรู้ถึงความห่วงกังวล และมุมมองของสาธารณชนต่อการทำงานขององค์กร ซึ่งจะช่วยให้เจ้าหน้าที่สามารถคาดการณ์ปฏิกิริยาตอบสนองของสาธารณชนต่อกระบวนการและการตัดสินใจขององค์กรได้

๘. การพัฒนาภาคประชาสังคม ประโยชน์อย่างหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ ทำให้ประชาชนมีความรู้ทั้งในส่วนของเนื้อหาโครงการและกระบวนการตัดสินใจของรัฐ รวมทั้งเป็นการฝึกอบรมผู้นำ และทำให้ประชาชนได้เรียนรู้ทักษะการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต^{๓๒}

๒.๑.๑๒ ระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

การแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความละเอียดของการแบ่งเป็นสำคัญ โดยมีข้อพึงสังเกต คือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามามี

^{๓๒} เจมส์ แอล. เครย์ตัน, คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม, แปลโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, ดร.ถวิลวดี บุรีกุล, ผศ.ดร.เมธิตา พงษ์ศักดิ์ศรี, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ออฟเซ็ท, ๒๕๕๑). หน้า ๒๑ - ๒๕.

ส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุดได้แก่

๑. ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับต่ำสุด และเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชน โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าวสาร และการแสดงนิทรรศการ เป็นต้น แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใดๆ

๒. ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือผู้วางแผนโครงการจะเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินข้อดีข้อเสียของโครงการอย่างชัดเจนมากขึ้น เช่น การจัดทำแบบสอบถามก่อนริเริ่มโครงการต่าง ๆ หรือการบรรยายและเปิดโอกาสให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการนั้นๆ เป็นต้น

๓. ระดับการปรึกษาหารือ เป็นการเจรจาอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นข้อสงสัยต่าง ๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

๔. ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่ผู้วางแผนโครงการกับประชาชนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการ และผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินการโครงการเหมาะที่จะใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การใช้อनुญาโตตุลาการเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกัน เป็นต้น

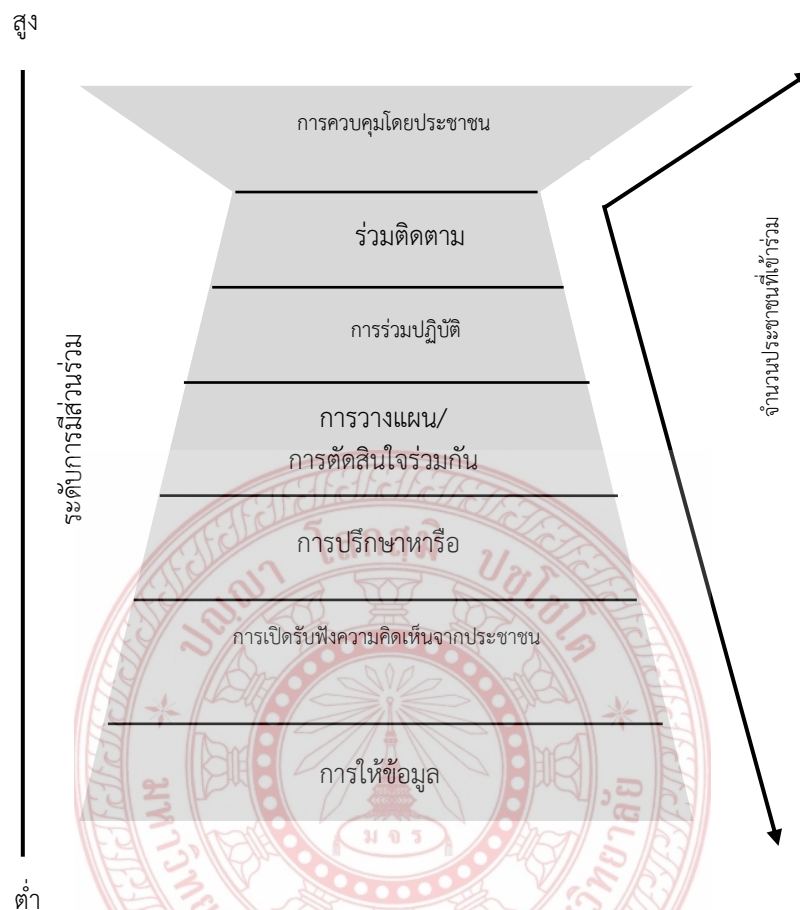
๕. ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๖. ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ปัญหา ข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ แต่การลงประชามติจะสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนได้ดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับความชัดเจนของประเด็นที่จะลงประชามติและการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของประเด็นดังกล่าวให้ประชาชนเข้าใจอย่างสมบูรณ์และทั่วถึงเพียงใด โดยในประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมืองแล้ว ผลของการลงประชามติจะมีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม แต่สำหรับประเทศไทยนั้น รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันบัญญัติให้ ผลของการประชามติมีทั้งแบบที่มีข้อยุติโดยเสียงข้างมาก และแบบที่เป็นเพียงการให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรีซึ่งไม่มีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตามแต่อย่างใด^{๓๓}

ถวิลวดี บุรีกุล กล่าวว่า จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมในแต่ละระดับ จะเป็นปฏิภาคกับระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ซึ่งระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงลำดับจากต่ำสุดไปสูงสุดได้แก่ ระดับการให้ข้อมูล ระดับการเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน ระดับการปรึกษาหารือ ระดับการวางแผนจนถึงระดับการ

^{๓๓} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy), (กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๒๙ - ๓๐.

ตัดสินใจร่วมกัน ระดับการร่วมปฏิบัติ ระดับการติดตามตรวจสอบ จนสูงสุดคือระดับการควบคุมโดยประชาชน ดังภาพ^{๓๔}

แผนภาพที่ ๒.๔ แสดงระดับการมีส่วนร่วม

๒.๑.๑๓ การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการอนุรักษ์

การพัฒนาสังคมที่ทำกันอยู่ในประเทศต่างๆ ทั่วโลกเป็นระยะเวลาอันยาวนานนั้น ก่อให้เกิดบทเรียนที่สำคัญสำหรับนักพัฒนาว่า ความพยายามในการแก้ไขปัญหาและเปลี่ยนแปลงชุมชน โดยการยื่นความปรารถนาดี เมตตาจิตและทรัพยากรอื่นใดจากคนภายนอกชุมชนเพียงลำพังไม่เคยประสบความสำเร็จที่ยั่งยืนถาวรได้เลยแต่ในทางตรงกันข้ามการพัฒนาในแนวทางดังกล่าวกลับไม่ได้ทำให้ประชาชนในชุมชนได้รับประโยชน์เท่าที่ควร แต่ทำให้ชุมชนที่ได้รับการพัฒนากลับต้องพึ่งพาทรัพยากรภายนอกชุมชนมากขึ้นนักวิชาการด้านการพัฒนาจึงให้ความเห็นว่าการพัฒนาในแนวเก่าที่ทุ่มเทความช่วยเหลือทั้งด้านบุคลากรวิชาการและทรัพยากรจากภายนอกเข้าไปเพียงฝ่ายเดียวนั้นไม่เพียงพอที่จะแก้ไขปัญหามุมชนให้เกิดความยั่งยืนได้ เพราะการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา

^{๓๔} ถวิลวดี บุรีกุล, ทศธรรม : ตัวชีวิตการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

ชุมชนจะบังเกิดผลเมื่อมีการเรียนรู้ร่วมกันจากการกระทำของทั้งนักพัฒนาและประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ โดยมีประชาชนเป็นผู้กระทำการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการดำเนินงานพัฒนาจะก่อให้เกิดปัญญา และพลัง ในการก้าวผ่านความยากลำบากในการแก้ไขปัญหาและสร้างสิ่งใหม่ๆซึ่งในปัจจุบันเรียกว่า การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมีนักวิชาการทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการ และควบคุมการ ใช้และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคมในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง^{๓๕}

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ทำทุกอย่าง ไม่ใช่เรากำหนดไปแล้วว่าประชาชนต้องเข้ามาร่วมในเรื่องหนึ่งเรื่องใด ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนคิดขึ้นมา นอกจากนั้นยังได้แบ่งการมีส่วนร่วมของตนในชุมชน^{๓๖} ได้แก่

- ๑) การค้นหาปัญหา สาเหตุแห่งปัญหาตลอดจนแนวทางแก้ไข
- ๒) การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
- ๓) การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
- ๔) การประเมินผลงานกิจกรรมพัฒนา

การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายกิจกรรมและโครงการต่างๆ นั้น ได้รับความสนใจและปฏิบัติมากมายนับตั้งแต่ก่อน และได้ให้ความหมายกับการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องแก่ประชาชนเพื่อให้ประชาชนใช้ในการแสดงความคิดเห็น ความกังวล ความต้องการ และข้อเสนอแนะต่อกิจกรรม หรือโครงการที่ต้องมีผลกระทบต่อสังคม^{๓๗}

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ทุกหมู่ ทุกเหล่าโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาชนในชนบท ผู้ซึ่งนอกจากจะอยู่ไกลป่ามากที่สุด และสมควรจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากป่าพวกเขายังเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องของป่าอย่างรอบด้านละเอียดลออและลึกซึ้ง ความรู้นี้เกิดจากการเรียนรู้ที่เป็นประสบการณ์จริง ผ่านการทดลองใช้ และได้รับการถ่ายทอดจากคนช่วงอายุ และสิ่งที่พวกเขาเรียกกันต่อมาว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน^{๓๘}

การมีส่วนร่วมของชุมชนอาจแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ในส่วนของแนวความคิดหลักนั้นยังมีจุดร่วมกันอยู่ ๔ ประการใหญ่ๆ คือ^{๓๙}

^{๓๕} ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๓.

^{๓๖} อकिन รพีพัฒน์, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗).

^{๓๗} อานาจ วงศ์บัณฑิต, กฎหมายสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๒.

^{๓๘} ยศ สัตสมบัติ, ความหลากหลายทางชีวภาพ, (เชียงใหม่ : นนทบุรีการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

^{๓๙} ชรินทร์ เจริญกุล, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในงานสาธารณสุขมูลฐาน แนวคิดและข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ”, เอกสารวิชาการศูนย์ฝึกอบรมและการวิจัยอนามัยชนบท, (กรุงเทพฯ : คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๖), หน้า ๑๑.

๑) ชุมชนต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจว่า ควรทำอะไรและทำอย่างไร

๒) ชุมชนต้องให้ความร่วมมือในการกระทำตามการตัดสินใจนั้น

๓) ชุมชนพึงได้รับประโยชน์จากการมีส่วนร่วม

๔) ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง วิธีการที่จะพัฒนาประเทศ เป็นการคุ้มครองและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ควรหวงแหนอย่างมีประสิทธิภาพเพราะไม่ใช่เฉพาะผู้มีอำนาจเท่านั้น ที่จะตัดสินใจดำเนินโครงการโดยไม่เห็นความสำคัญของคุณภาพของประชาชน และคุณภาพสิ่งแวดล้อมในบริเวณพื้นที่โครงการหรือกิจการ หรือบริเวณโดยรอบเพราะคุณภาพชีวิตของประชาชนและคุณภาพสิ่งแวดล้อมถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ประเทศชาติมีการพัฒนาที่สำคัญ^{๔๐}

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่งในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล เป็นกระบวนการที่กลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาสและใช้โอกาสที่ได้รับ แสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด แก้ไขปัญหาความต้องการของตนโดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด และได้กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ถึง ๗ ระดับ^{๔๑} คือ

๑) ถูกบังคับให้ร่วม ประชาชนเข้าร่วมโครงการเพราะถูกบังคับ ไม่มีทางเลือกเลย

๒) ถูกหลอกให้เข้าร่วม อาจเป็นเพราะถูกล่อลวงด้วยผลประโยชน์ ค่าจ้างรางวัล หรือด้วยความสะดวกสบายบางอย่าง

๓) ถูกชักชวนให้ร่วม ส่วนมากเป็นโครงการที่ทางราชการคิดขึ้นเองแล้ว พยายามชักชวนประชาชนให้ความร่วมมือ โดยอาศัยการประชาสัมพันธ์

๔) สัมภาษณ์แล้ววางแผนให้ ลักษณะนี้ปัญหาความต้องการของประชาชนได้รับการเอาใจใส่บ้างโดยการสอบถาม สัมภาษณ์แต่การตัดสินใจว่าปัญหาของชาวบ้านคืออะไร ควรแก้ไขด้วยวิธีใด ยังคงเป็นเรื่องของทางราชการ

๕) มีโอกาสเสนอความเห็น แต่การตัดสินใจยังคงเป็นของส่วนราชการอยู่

๖) มีโอกาสเสนอโครงการทางราชการกับประชาชน จะมีการปรึกษาหารือกัน อย่างใกล้ชิด ประชาชนมีโอกาสตัดสินใจว่าปัญหาของตนคืออะไรจะแก้ไขได้อย่างไร วิธีใดดีที่สุดจนกระทั่งมีสิทธิ์เสนอโครงการและเข้าร่วมปฏิบัติด้วย

๗) มีโอกาสตัดสินใจในระดับนี้ประชาชนจะเป็นหลักสำคัญของการตัดสินใจในทุกเรื่อง ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติตามแผน และการประเมินผลโครงการการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น ย่อมก่อให้เกิดการพึ่งตนเอง และเป็นการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา และสร้างความเจริญให้กับชุมชนหรือหมู่บ้านของตนเองซึ่งผ่านกิจกรรมกระบวนการ การทำงานและมีการสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นการสะท้อนถึงความจริงใจของรัฐที่มีการสนับสนุนให้ประชาชนมีเสรีภาพในการตัดสินใจ โดยที่เป็นการสร้างฉันทามติร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความชอบธรรมในการ

^{๔๐} ทวีวงศ์ ศรีบุรี, การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพฯ : มายด์ พับลิชชิ่งการพิมพ์, ๒๕๔๑),

^{๔๑} ทนงค์ศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ และคณะ, การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติการ, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔) หน้า ๗๖-๗๘.

ตัดสินใจ เนื่องจากการสร้างข้อตกลงที่เกิดจากการยอมรับร่วมกันภายในกลุ่ม การพัฒนาศักยภาพของบุคคลเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมจะต้องมีการแลกเปลี่ยนความรู้และข้อคิดเห็นระหว่างกัน

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นเสมือนเวทีในการเรียนที่มีประโยชน์อย่างมาก โดยที่มีการสนับสนุนการพัฒนาความรักท้องถิ่นและความรับผิดชอบต่อสังคม ให้เกิดขึ้นในพฤติกรรมของประชาชนในท้องถิ่นตลอดจนทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงาน อันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาที่จัดทำขึ้นในหมู่บ้านและจะช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในการดูแลบำรุงรักษา

๒.๑.๑๔ พัฒนาการของการมีส่วนร่วมของประชาชนไทยในอดีต

ในระยะ ๓๐ ปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย (๒๔๗๕ – ๒๕๑๙) เป็นยุคที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย คือ แค่การเลือกตั้ง ขณะที่การมีส่วนร่วมรูปแบบอื่น ๆ เกิดขึ้นน้อย และมักเป็นเรื่องของการเมือง การปฏิบัติ รัฐประหาร การประท้วง หรือเดินขบวน เช่น การมีส่วนร่วมของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อเรียกร้องมหาวิทยาลัยคืนจากเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน (พ.ศ.๒๔๙๒) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างขบวนการสันติภาพ ซึ่งมีเป้าหมายในการต่อต้านสงคราม (พ.ย.๒๔๙๕) การเดินขบวนประท้วงการเลือกตั้ง (พ.ศ.๒๕๐๐) การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อต่อต้านรัฐบาล (๑๔ ต.ค.๒๕๑๖) การมีส่วนร่วมของผู้ใช้แรงงานในการเรียกร้องเรื่องค่าจ้างขั้นต่ำ (พ.ศ.๒๕๑๗) การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาเรื่องหนี้สินและการครอบครองที่ดิน (พ.ศ.๒๕๑๗) และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประท้วงรัฐบาล พ.ศ.๒๕๑๘ – ๒๕๑๙

ในระยะ ๒๐ ปีต่อมา (๒๕๒๐ – ๒๕๓๙) การมีส่วนร่วมในทางการเมืองที่ประชาชนกลุ่มต่างๆ ไม่พอใจรัฐบาลยังคงเกิดขึ้น เช่น การมีส่วนร่วมในการเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรี พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ลาออก (พ.ศ.๒๕๒๓) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชาติไทยตามนโยบาย ๖๖/๒๓ และที่สำคัญคือ เหตุการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองในเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ ซึ่งผู้นำกระบวนการและการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทำให้พลังมวลชนเพิ่มมากขึ้น แต่ฝ่ายรัฐกลับใช้แนวปฏิบัติแบบเดิมๆ ทำให้เกิดการใช้ความรุนแรง จนนำมาซึ่งความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินทั้งของประชาชนและของรัฐ เป็นผลให้รัฐสภาแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับที่ ๖) พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยเพิ่มเติมหมวด ๑๒ ว่าด้วย “การจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่” กำหนดให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญซึ่งมีสมาชิก ๒ ประเภท คือ ส.ส. ซึ่งเป็นตัวแทนของจังหวัด และ ส.ส.ร.ประเภทนักวิชาการ ซึ่งจัดเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่างรัฐธรรมนูญ (พุทธศักราช ๒๕๔๐)

ในระยะ ๑๐ ปีต่อมา (๒๕๔๐ – ๒๕๔๙) เป็นยุคแรกของการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพราะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้กำหนดเจตนารมณ์เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้อย่างชัดเจน ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมให้ข้อมูล ปรีกษาหารือ ตัดสินใจ ติดตามตรวจสอบ และถอดถอนผู้ทุจริต ทั้งยังเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบาย มีการกระจายอำนาจไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบกับภาคประชาสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น และประชาชนเรียนรู้ที่จะใช้การมีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ โดยสันติวิธี จึงมีเหตุการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนที่สำคัญ เช่น การเข้าชื่อเสนอกฎหมายของประชาชน ซึ่งมีจำนวนถึง ๑๖ ฉบับ การมีส่วนร่วมของกลุ่มประชาสังคมเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคที่ยื่นฟ้องขอให้ศาลปกครองมีคำ

พิพากษาเพิกถอนพระราชกฤษฎีกากำหนดอำนาจสิทธิและประโยชน์ของบริษัท การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำกัด (มหาชน) พ.ศ.๒๕๔๘ และพระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเวลาการยกเลิกกฎหมายว่าด้วยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย พ.ศ.๒๕๔๘ มีผลให้แผนการนำ กฟผ. เข้ากระจายหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ต้องมีอันยุติลง การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การคัดค้านโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนบ่อนอก - บ้านกรูด โครงการท่อส่งก๊าซธรรมชาติและโรงแยกก๊าซธรรมชาติไทย - มาเลเซีย และมีหลายกรณีที่ประชาชนประสบความสำเร็จในการใช้สิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการตัดสินใจของรัฐ เช่น โครงการพัฒนาลุ่มน้ำหนองหาร จังหวัดสกลนคร ที่ประชาชนร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาหนองหารและนำเสนอภาครัฐจนได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาจังหวัด เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการรวมตัวกันของตัวแทนหน่วยงานจากภาครัฐ เอกชน ประชาชน สถาบันการศึกษา และปราชญ์ชาวบ้าน ตั้งเป็นเครือข่ายประชาชนต่อต้านคอร์รัปชั่น (คปต.) ที่มีผลงานอันถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการทุจริตโดยแท้จริง

ต่อมาได้เกิดเหตุการณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ต้องจารึกไว้อีกเหตุการณ์หนึ่งคือ การที่ประชาชนจำนวนมากออกมาเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ลาออกจากตำแหน่ง แต่ก็มีประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งยังคงให้การสนับสนุนรัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อยู่ จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญ คือ การยึดอำนาจการปกครองประเทศโดยคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ นำไปสู่การยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกเสียงลงประชามติเพื่อให้ความเห็นชอบการนำร่างรัฐธรรมนูญมาใช้บังคับเป็นครั้งแรกของประเทศไทย ในวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๐^{๔๒}

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความหมายของทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติ (natural resources) หมายถึง “สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีประโยชน์สามารถสนองความต้องการของมนุษย์ได้ หรือมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เช่น บรรยากาศ ดิน น้ำ ป่าไม้ พืชหญ้า สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน รวมทั้งกำลังจากมนุษย์ด้วย”^{๔๓}

ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural resources) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นได้ เช่น แสงอาทิตย์ อากาศ น้ำ ดิน ป่าไม้ สัตว์ป่า หิน แร่ และมนุษย์ บางชนิดมีความสวยงามเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ^{๔๔}

^{๔๒} ถวิลวดี บุรีกุล, พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒). หน้า ๓๗ - ๕๕ และหน้า ๘๕ - ๙๓.

^{๔๓} ความหมายของทรัพยากรธรรมชาติ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://local.environtnet.in.th/formal_data๒.php?id=๗๑, ๒ เม.ย.๕๙.

^{๔๔} สวัสดิ์ โนนสูง, ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชนว่า^{๔๕}

๑) จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนนำแนวทางนโยบายของทางราชการเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ร่วมกับความเชื่อของชุมชนด้านผลเสียของการทำลายทรัพยากรได้อย่างกลมกลืน

๒) การปรับตัวของชุมชน ได้นำนโยบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น มาประยุกต์ใช้ร่วมกับภูมิปัญญา ความคิดของชุมชนได้อย่างสมเหตุสมผล

๓) การให้การศึกษาของชุมชน ประชาชน

๔) การช่วยเหลือหรือการพึ่งตนเอง โดยชุมชนได้รับความเป็นธรรมจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของชุมชนเอง

๕) การให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ด้วยความสำนึกรับผิดชอบของตนเอง มิได้เกิดจากการบังคับให้ปฏิบัติ

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “การจัดการตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Management หมายถึง การดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ” ซึ่งคำว่า การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ นั้น รวมถึงการจัดการ การเก็บรักษา ซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด อีกทั้งการสงวน เพื่อให้สิ่งที่ดำเนินการนั้นสามารถให้ผลยั่งยืน (Sustained Yields) ต่อมวลมนุษยและธรรมชาติ

เหตุที่มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑. ต้องการให้มีทรัพยากรธรรมชาติสำหรับมนุษย์ได้ใช้สอย และพึ่งพาในการดำรงชีวิตทั้งโดยปัจจัย ๔ ความสะดวกสบายและความปลอดภัยของชีวิต

๒. การจัดการนั้นมุ่งหวังที่จะให้ทรัพยากรธรรมชาติที่ประกอบกันอยู่ภายในระบบมีศักยภาพในการให้ผลแบบยั่งยืนอย่างถาวร และเป็นไปด้วยความมั่นคง

๓. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจะบรรจุแนวทางปฏิบัติในการควบคุมของเสีย(Waste) มิให้เกิดขึ้นภายในระบบสิ่งแวดล้อม เพราะถ้าเกิดปัญหาแล้วจะทำให้สต็อกของทรัพยากรนั้นมีศักยภาพในการผลิตลดลง ซึ่งสุดท้ายอาจจะต้องเผชิญการขาดแคลนทรัพยากรในอนาคตอีกทั้งอาจมีปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นภายในระบบนั้น ๆ ด้วย

๔. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติตั้งได้กล่าวแล้ว ได้ยึดหลักการของอนุรักษ์วิทย์มาเป็นพื้นฐาน ดังนั้น แนวทางในการดำเนินการจัดการจึงต้องมีการรักษา สงวน ปรับปรุง ซ่อมแซมและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในสภาพที่ดีตามธรรมชาติ ในสภาพที่กำลังมีการใช้และในสภาพที่ทรุดโทรมร่อยหรอ เพราะการใช้ที่ผ่านมามีด้วย ซึ่งเป็นที่คาดหวังได้ว่า ถ้าดำเนินการดังกล่าวแล้วจะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติใช้สอยชั่วนาน

๕. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ระบบใด หรือท้องที่ใด มีความต้องการ นอกจากจะเกี่ยวข้องกับการใช้การกำจัดของเสีย การเพิ่มศักยภาพในการผลิตของสต็อกและการปรับปรุงซ่อมแซมแล้ว ก็ยังคงต้องใช้ให้มีการจัดองค์ประกอบภายในระบบสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศให้มีชนิดปริมาณของแต่ละชนิดและสัดส่วนของสิ่งแวดล้อมในระบบให้ได้มาตรฐานธรรมชาติที่ทุกๆ สิ่งทุกชีวิตในระบบสามารถอยู่ได้อย่างเป็นสุข ทำให้ระบบนั้นๆ อยู่ในภาวะสมดุลย์ตามธรรมชาติ

^{๔๕} ถวิล กัญญาพิเศษ, การวิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบท, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : เชียงใหม่, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐.

๖. การจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้น มีความมุ่งหวังอย่างยิ่งที่จะทำให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์และสิ่งที่เกี่ยวข้องดีขึ้น คุณภาพชีวิตนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ ปัจจัยทางฐานการศึกษา เศรษฐกิจสภาพสังคม เชื้อชาติ สภาพทางภูมิศาสตร์ สถานภาพทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นที่และสุดท้ายคือความพอใจ ดังนั้น แนวทางดำเนินการจัดการเพื่อให้คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจะต้องพิจารณาปัจจัยดังกล่าวนี้ด้วย สวัสดิ์ โนนสูง ^{๔๖} กล่าวไว้ว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Natural resource and environmental management) เป็นการหาแนวทางการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์มากที่สุดโดยไม่ก่อปัญหาสิ่งแวดล้อม มีแผนงานและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจตรงกัน ^{๔๗}

ความหมายของสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์ได้ทำขึ้น ^{๔๘}

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ และสังคม ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและมนุษย์ได้ทำขึ้น รวมถึงได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมเพิ่มเติมว่า หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สิ่งที่ได้ด้วยตาและที่ไม่สามารถเห็นได้ด้วยตา สิ่งที่เป็นทั้งคุณและโทษ และได้จำแนกสิ่งแวดล้อมออกเป็น ๔ มิติ ^{๔๙} คือ

๑. มิติทรัพยากร (Resources dimension) หมายถึง ทรัพยากรทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น มีบทบาทต่อมนุษย์ในการเอื้อให้ปัจจัยด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ให้ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้แก่ ทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรชีวภาพ คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ (human use values) และคุณค่าคุณภาพชีวิต (life quality values)

๒. มิติเทคโนโลยี (Technology dimension) โดยมีบทบาทและความสำคัญต่อการใช้ทรัพยากรอย่างมาก โดยมนุษย์นำเทคโนโลยีหลายรูปแบบทั้งด้านการนำทรัพยากรมาเพิ่มมูลค่า สร้างผลผลิต และด้านการป้องกันบำบัดมลพิษ ซึ่งทั้งนี้ก็เพื่อสนองความต้องการของตนเอง

๓. มิติของเสียและมลพิษสิ่งแวดล้อม (Waste and pollution dimension) คือ เมื่อมีการใช้ทรัพยากรด้วยเทคโนโลยีได้ก็ตาม ย่อมมีของเสียและมลพิษเกิดขึ้นเสมอ มิติทางของเสียและมลพิษสิ่งแวดล้อมเป็นมิติที่แสดงให้เห็นผลของการใช้ทรัพยากร

^{๔๖} สวัสดิ์ โนนสูง, ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๓.

^{๔๗} อานาจ เจริญศิลป์, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๖.

^{๔๘} สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๓๕).

^{๔๙} เกษม จันทร์แก้ว, เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : โครงการสหวิทยาการบัณฑิตศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑).

๔. มิติมนุษย์ (Human dimension) หรือ เศรษฐสังคมเกี่ยวข้องกับมนุษย์ได้สร้างพฤติกรรมของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อม ทั้งระบบสิ่งแวดล้อมย่อย หรือทั้งระบบสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีมิติมนุษย์ประกอบด้วย ประชากร การศึกษา อนามัยและสาธารณสุข เศรษฐกิจ โบราณสถาน ความปลอดภัย การเมือง การปกครอง และการนันทนาการ

๒.๒.๑ ประเภทของสิ่งแวดล้อม

จำแนกประเภทของสิ่งแวดล้อม ออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๑. สิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ (Natural environment) หมายถึง สิ่งใดก็ได้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ แร่ ป่าไม้ สัตว์ มนุษย์ และสิ่งที่เกิดขึ้นนี้อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ ๑.๑ สิ่งมีชีวิต (Biotic environment) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ มีลักษณะและ สมบัติเฉพาะตัวของสิ่งมีชีวิตตามชนิดและกรรมพันธุ์ของสิ่งเหล่านั้น เช่น พืช สัตว์ และมนุษย์

๑.๒ สิ่งที่ไม่มีชีวิต (Abiotic environment) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต อาจเห็นอยู่ในรูปของการรวมกลุ่มของตัวมันเองหรือกระจายอยู่กับสิ่งแวดล้อมอื่นก็ได้ เช่น ดิน น้ำ ก๊าซ อากาศ เสียง เป็นต้น

๒. สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made environment) อาจเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ เช่น เมือง บ้าน ถนน สะพาน เครื่องบิน วัตถุมีพิษ เป็นต้น ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประการใหญ่ๆ คือ

๒.๑ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical environment) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นที่สามารถมองเห็นได้ โดยที่สิ่งที่ถูกสร้างนั้นไม่มีโอกาสกำหนดสถานที่อยู่ของตนได้อีกทั้งเป็นสิ่งที่ยากที่จะทำตนเองให้อยู่ในภาวะแวดล้อมตามที่ต้องการได้ เช่น บ้านเรือน ถนน สะพาน รถยนต์ เครื่องบิน เป็นต้น

๒.๒ สิ่งแวดล้อมทางสังคม หรือนามธรรมสิ่งแวดล้อม (Social environment) หรือ (Abstract environment) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ หรือเป็นระเบียบของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เช่น วัฒนธรรม ประเพณี กฎหมาย ศาสนา ระเบียบ ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ เป็นต้น^{๕๐}

๒.๒.๒ หลักการจัดการสิ่งแวดล้อม

หลักการบริหารทรัพยากร และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไว้ดังนี้^{๕๑}

๑. การสำรวจตรวจหา (Survey and Identify) จะต้องตรวจหาสิ่งที่เราต้องการมาใช้ประโยชน์ โดยจะต้องพิจารณาในหลายๆ ด้านทั้งในทางการค้า และการใช้ประโยชน์โดยตรง และการใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ

๒. การป้องกันรักษา (Protection and Maintenance) เมื่อสำรวจทรัพยากรหรือสิ่งต่างๆ ที่เราต้องการนำมาใช้ประโยชน์ได้แล้ว ก็ต้องมีการป้องกันมิให้สิ่งแวดล้อมเหล่านั้นเกิดความเสื่อมโทรม เสียหาย ถูกทำลาย หรือเปลี่ยนสภาพไปเป็นมลพิษ

^{๕๐} เกษม จันทร์แก้ว, เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : โครงการสหวิทยาการบัณฑิตศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑).

^{๕๑} นาท ตันตวิรุฬห์ และพูลทรัพย์ สมุทรสาคร, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมและการบริหารทรัพยากร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๘).

๓. การใช้ทรัพยากรให้ถูกประเภทและเกิดประโยชน์สูงสุด (Wise use) คือ การบริโภคให้ถูกหลักเศรษฐกิจและมีประสิทธิภาพ โดยใช้ทรัพยากรให้เหมาะสม ถูกประเภท ถูกเวลา และโอกาส

๔. การปรับปรุงคุณภาพทรัพยากร (Improvement) คือ การหาวิธีการปรับปรุงทรัพยากรที่เสื่อมโทรมหรือหมดค่าไปแล้วให้กลับมามีคุณภาพพอที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้อีก เช่น การปรับปรุงคุณภาพน้ำเสีย หรือดินเสื่อมโทรมเพื่อนำมาใช้ หรือเพาะปลูกใหม่

๕. การใช้ทรัพยากรที่ทดแทนกัน (Substitution) คือ การนำทรัพยากรที่มีอยู่เป็นจำนวนมากหรือเกิดใหม่ได้มาใช้ประโยชน์แทนทรัพยากรที่หายากกว่า เช่น การใช้พลาสติกแทนไม้ ใช้พลังงานแสงอาทิตย์แทนน้ำมัน เป็นต้น

๖. การนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์อีก (Recycle) คือ การนำของเหลือทิ้งหรือของเสียที่เกิดจากการผลิตและบริโภคกลับมาใช้หมุนเวียนอีก เช่น การนำเศษโลหะ แก้ว มาหลอมละลายใช้ใหม่ การนำขยะมาทำปุ๋ย เป็นต้น

๒.๒.๓ ประเภทสิ่งแวดล้อมที่ควรอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อมที่มีขอบเขตกว้างขวาง ทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ทุกส่วนทุกอย่างที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันอย่างเป็นระบบ หากส่วนหนึ่งส่วนใดถูกทำลาย ก็จะก่อให้เกิดปัญหาได้ ซึ่งอาจแยกได้ดังนี้

๑) ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่มีหรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ พืชพันธุ์ สัตว์ป่า น้ำ ดิน อากาศ มนุษย์ และพื้นที่ธรรมชาติต่าง ๆ เป็นต้นซึ่งอาจแยกได้ดังนี้

๑.๑ ทรัพยากรที่ไม่รู้จักหมดเป็นทรัพยากรที่มีอยู่มากมาย ได้แก่ อากาศ และน้ำใน วัฏจักร

๑.๒ ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วนำมาใช้ใหม่ได้ เช่น พื้นที่ตามแหล่งต่าง ๆ ดิน ป่าไม้ สัตว์ป่า พืชพันธุ์ ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้เมื่อใช้แล้วเกิดการเสื่อมสภาพไป แต่ก็สามารถที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นแล้วจึงนำมาใช้ใหม่อีก

๑.๓ ทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไป เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดเปลืองไปไม่สามารถที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไขใช้ใหม่ได้อีก ได้แก่ แร่ธาตุ สัตว์ป่า ชนิดที่สูญพันธุ์ไปแล้ว

๒) ธรรมชาติที่ควรอนุรักษ์ธรรมชาติในที่นี้ หมายถึง ธรรมชาติที่มีคุณค่าทางวิชาการ และสุนทรียภาพที่เกี่ยวข้อง เป็นสัจธรรมที่สำคัญ ทางธรณีวิทยาและภูมิศาสตร์ อันเป็นเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ มีลักษณะพิเศษเฉพาะ คือ เมื่อถูกทำลายก็จะหมดสภาพไปไม่ฟื้นฟูคืนสู่สภาพเดิมเหมือนธรรมชาติอื่นได้ ซึ่งจำแนกลักษณะได้ดังนี้

๒.๑ ภูเขา ถ้ำ น้ำตก และน้ำพุร้อน

๒.๒ ทะเลสาบ หนองและบึง

๒.๓ เกาะและแก่ง

๒.๔ หาดทรายและหาดหิน

๒.๕ แหล่งที่มีซากดึกดำบรรพ์ (พืชและสัตว์) เช่น สุสานหอย ๗๕ ล้านปี

๒.๖ ภูมิสถานอื่น ๆ ที่มีความทางธรณีวิทยา และภูมิลักษณะวรรณนา เช่น เขาพิงกัน แพะเมืองผี

๓) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และระบบสังคมต่าง ๆ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งแวดล้อม ที่มนุษย์สร้างขึ้นมานาน จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาอย่างลูกหลานและจะสืบทอดต่อไปในอนาคต

๒.๒.๔ ความจำเป็นที่ต้องมีการอนุรักษ์

ในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ชาติ เพื่อแสวงหาการพัฒนาทางเศรษฐกิจและความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาตินั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงความจริงที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้คือ ขีดจำกัดของทรัพยากรสมดุของระบบนิเวศความเป็นมาของด้านวัฒนธรรมรวมถึงความต้องการของระบบนิเวศความเป็นมาของด้านวัฒนธรรมรวมถึงความต้องการของมนุษย์ในอนาคต ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “อนุรักษ์” อนึ่ง อาจกล่าวได้ว่า ถ้าการพัฒนาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสวัสดิการทางสังคมและเศรษฐกิจแล้วการอนุรักษ์ก็ย่อมมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นหลักประกันถึงสมรรถภาพของโลกที่มีต่อการพัฒนาและเกื้อหนุนชีวิตความเสียหายและภัยพิบัติส่วนใหญ่นั้นเกิดจากการกระทำของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการพังทลายของดิน การเกิดภาวะแห้งแล้ง การสูญเสียพื้นที่เพาะปลูก การเกิดมลพิษ การทำลายป่า สภาวะการดังกล่าวข้างต้นนั้นทำให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ที่ครอบคลุมถึงการจัดระบบสิ่งแวดล้อมหรือการผลิตและการดำรงไว้ให้คงอยู่ยาวนานอย่างเหมาะสมในทุกๆ ด้าน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันมีวัตถุประสงค์หลักอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อธำรงไว้ซึ่งปัจจัยสำคัญของระบบสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์และสัตว์ และระบบสนับสนุนการดำรงชีวิต เป็นการปรับปรุงป้องกันพื้นที่เพื่อการเพาะปลูก การหมุนเวียนแร่ธาตุอาหารพืช ตลอดจนการทำน้ำให้สะอาด

๒. เพื่อสงวนรักษาการกระจายของชาติพันธุ์ซึ่งขึ้นกับโครงการขยายพันธุ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการปรับปรุง การป้องกันธัญพืช สัตว์เลี้ยง และจุลินทรีย์ต่างๆ รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ตลอดจนการคุ้มครองอุตสาหกรรม นานาชาติที่ใช้ทรัพยากรที่มีชีวิตเป็นวัตถุดิบ

๓. เพื่อเป็นหลักประกันในการใช้พันธุ์พืชสัตว์และระบบนิเวศเพื่อประโยชน์ในการยังชีพตามความเหมาะสมและอุตสาหกรรมหลักต่างๆ

๔. เพื่อสงวนรักษา โบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปกรรม ซึ่งเป็นมรดกล้ำค่าไว้ไปยังอนุชนรุ่นหลังรวมทั้งระบบสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นจากวัตถุประสงค์การอนุรักษ์ดังกล่าวเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ เนื่องจาก

๑. ทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความจำเป็นในการยังชีพและการพัฒนา ได้ถูกทำลายมากขึ้นทุกทีในขณะที่ความต้องการทรัพยากรธรรมชาติมีมากขึ้นตลอดเวลา

๒. ความต้องการที่จะกำหนดวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องเพื่อป้องกัน และแก้ปัญหาการอนุรักษ์ที่สำคัญทั้งที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่ยืดเยื้อมานานซึ่งจำเป็นต้องอาศัยเวลาเพื่อการวางแผนศึกษาฝึกอบรมมีการประสานงาน และการวิจัยที่ดีขึ้น ทั้งนี้เมื่อมีการปฏิบัติการไปแล้ว ก็ยังใช้เวลาเพื่อให้เกิดผลสนอง เช่น การปลูกป่า การฟื้นฟูสภาพดินผลตอบสนอง เช่น การปลูกป่าการฟื้นฟูดิน การฟื้นฟูแหล่งน้ำ และอื่นๆ

๓. สมรรถภาพของการอนุรักษ์ทั่วประเทศและระหว่างประเทศยังขาดการจัดการและประสานงานที่ดีทั้งมีการแยกเป็นฝ่าย เช่น การเกษตร ประมง ป่าไม้ สัตว์ป่า ทำให้เกิดการซับซ้อนไม่ครอบคลุมการแข่งขันทางด้านงบประมาณ และอิทธิพลความขัดแย้ง และบังเกิดผลไม่เต็มที่

ตามขบวนการพัฒนาดังจะเห็นได้ว่าการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาต่างๆ ทำให้เกิดปัญหาในด้านการทำลายและทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดเสื่อมโทรม

๔. โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม ได้ถูกทำลายอย่างมาก จากการกระทำของมนุษย์จากการพัฒนาต่าง ๆ

๒.๒.๕ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ป่าไม้ถูกทำลายไปจำนวนมาก จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งความสมดุลในแง่อื่นด้วย ดังนั้นการฟื้นฟูสภาพป่าไม้จึงต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน ทั้งภาครัฐภาคเอกชนและประชาชน ซึ่งมีแนวทางในการกำหนดแนวนโยบายด้านการจัดการป่าไม้ ดังนี้

๑. นโยบายด้านการกำหนดเขต การใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้
๒. นโยบายด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เกี่ยวกับการป้องกันรักษาป่าการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสันหนนาการ
๓. นโยบายด้านการจัดการที่ดินทำกินให้แก่ราษฎรผู้ยากไร้ในท้องถิ่น
๔. นโยบายด้านการพัฒนาป่าไม้ เช่นการทำไม้ และการเก็บหาของป่า การปลูก และการบำรุงป่าไม้ การค้นคว้าวิจัย และด้านอุตสาหกรรม
๕. นโยบายการบริหารทั่วไป จากนโยบายดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทางในการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชาติให้ได้ผลประโยชน์ ทั้งทางด้านการอนุรักษ์และด้านเศรษฐกิจอย่างผสมผสานกันทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมดุลของธรรมชาติและมีทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

๒.๒.๖ ประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้

ป่าไม้มีประโยชน์มากมายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ ประโยชน์ทางตรง (Direct Benefits) ได้แก่ ปัจจัย ๔ ประการ

- ๑) จากการนำมาสร้างอาคารบ้านเรือน และผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่นเฟอร์นิเจอร์ กระดาษ ไม้ขีดไฟ เป็นต้น
- ๒) ใช้เป็นอาหารส่วนต่าง ๆ ของ ของพืชและผล
- ๓) ใช้เส้นใย ที่ได้จากเปลือกไม้และเถาวัลย์มาถักทอ เป็นเครื่องนุ่งห่ม เชือกและอื่น ๆ
- ๔) ใช้ทำยารักษาโรค

ประโยชน์ทางอ้อม

- ๑) ป่าไม้เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธาร เพราะต้นไม้จำนวนมากในป่าจะทำให้น้ำฝนที่ตกลงมาค่อยๆ ซึมซับลงใต้ดิน กลายเป็นน้ำใต้ดิน จะไหลซึมมาหล่อเลี้ยงให้แม่น้ำลำธารมีน้ำไหลอยู่ตลอดปี
- ๒) ป่าไม้ทำให้เกิดความชุ่มชื้นแลความคุมสภาวะอากาศ: ไอน้ำซึ่งเกิดจากหายใจของพืชซึ่งเกิดขึ้นมากมายอยู่ในป่า ทำให้อากาศเหนือป่า มีความชื้นสูงเมื่ออุณหภูมิลดต่ำลง ไอน้ำเหล่านั้นก็จะกลั่นตัวกลายเป็นเมฆแล้ว กลายเป็นฝนตกลงมา ทำให้บริเวณที่มีพื้นที่ป่าไม้มีความชุ่มชื้นอยู่เสมอ ฝนตกต้องตามฤดูกาลและไม่เกิดความแห้งแล้ง

๓) ป่าเป็นแหล่งที่ฝึกฝนและศึกษาความรู้: บริเวณป่าไม้จะมีภูมิประเทศที่สวยงามจากธรรมชาติรวมทั้งสัตว์ป่า จึงเป็นแหล่งฝึกฝนหย่อนใจได้ดีนอกจากนั้นป่าไม้ยังเป็นที่รวบรวมพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์จำนวนมาก จึงเป็นแหล่งให้มนุษย์ได้ศึกษาหาความรู้

๔) ป่าไม้ช่วยบรรเทาความรุนแรงของลมพายุและป้องกันอุทกภัย : โดยช่วยลดความเร็วของลมพายุที่พัดผ่าน ได้ตั้งแต่ ๑๑-๑๔ % ตามลักษณะป่าไม้แต่ละชนิด จึงช่วยให้บ้านเมืองรอดพ้นจากวาทภัยได้ซึ่งเป็นการป้องกันและควบคุมน้ำตามแม่น้ำ ไม่ให้สูงขึ้นมารวดเร็วล้นฝั่งกลายเป็นอุทกภัย

๕) ป่าไม้ช่วยป้องกันการกัดเซาะและพัดพาหน้าดิน จากน้ำฝนและลมพายุโดยลดแรงปะทะลงการหลุดเลื่อนของดิน จึงเกิดขึ้นน้อย และยังเป็นการช่วยให้แม่น้ำต่าง ๆ ไม่ตื้นเขินอีกด้วย นอกจากนี้ป่าไม้จะเป็นเสมือนเครื่องกีดขวางตามธรรมชาติ จึงนับว่าเป็นประโยชน์ในทางยุทธศาสตร์ด้วยเช่นกัน

๒.๒.๗ การอนุรักษ์ทรัพยากรดิน

ดินเป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เกิดจากการสลายตัวของหินชนิดต่าง ๆ กัน เมื่อผสมรวมกับซากพืช ซากสัตว์ น้ำ อากาศ ก็กลายเป็นเนื้อดิน ซึ่งส่วนประกอบเหล่านี้มีน้อยแตกต่างกันไปตามชนิดของดิน ปัจจุบัน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดินของประเทศไทยมีปริมาณ ๑๕๐ ล้านไร่ ซึ่งมีผลทำให้เกิดผลผลิตพืชลดลง ซึ่งเกี่ยวพันกับความป็นอยู่หรือรายได้ที่ต้องลดน้อยของเกษตรกรซึ่งเป็นส่วนใหญ่ประมาณ ๓๐ ล้านคนที่ใช้ดิน^{๕๒} ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพังทลายหรือการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ ของหน้าดินนั้น จะทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ติดตามมาเช่น ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ทำให้เกษตรกรต้องซื้อปุ๋ยเคมีมาบำรุงดินมีผลมหาศาล ตะกอนดินที่ถูชะล้างทำให้แม่น้ำตื้นเขิน ต้องขุดลอกใช้เงินเป็นจำนวนมาก เราจึงควรป้องกันไม่ให้ดินพังทลายหรือเสื่อมโทรมซึ่งสามารถกระทำได้ดีด้วยการอนุรักษ์

๑) การใช้ที่ดินอย่างถูกต้องเหมาะสม การปลูกพืชควรคำนึงชนิดของพืชที่เหมาะสมกับคุณสมบัติของดิน การปลูกพืชและการไถพรวนตามแนวระดับเพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของหน้าดิน นอกจากนี้ควรจะสงวนรักษาที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ ไว้ใช้ในกิจการอื่น ๆ เช่น โรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่อาศัย เพราะที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์และเหมาะสมในการเพาะปลูกมีอยู่จำนวนน้อย

๒) การปรับปรุงบำรุงดิน การเพิ่มธาตุอาหารให้แก่ดิน เช่นการใส่ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยคอก การปลูกพืชตระกูลถั่ว การใส่ปุ๋ยขาวในดินที่เป็นกรด การแก้ไขพื้นที่ดินเค็มด้วยการระบายน้ำเข้าที่ดินเป็นต้น

๓) การป้องกันการเสื่อมโทรมของดิน ได้แก่ การปลูกพืชคลุมดิน การปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกพืชบังลม การไถพรวนตามแนวระดับ การทำคันดินป้องกันการไหลชะล้างหน้าดิน รวมทั้งการไม่เผาป่าหรือการทำให้ไร่เลื่อนลอย

๔) การให้ความชุ่มชื้นแก่ดิน การระบายน้ำในดินที่มีน้ำขังออก การจัดส่งเข้าสู่ที่ดินและการใช้วัสดุ เช่น หญ้าหรือฟางคลุมหน้าดิน จะช่วยให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์

^{๕๒} กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, คู่มือหมอดินอาสาและการใช้ประโยชน์ที่ดินและน้ำ, (กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาที่ดิน, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

ประโยชน์ของดิน

มีมากมายมหาศาลต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ คือ

๑) ประโยชน์ต่อการเกษตรกรรมเพราะดินเป็นต้นกำเนิดของการเกษตรกรรม เป็นแหล่งผลิตอาหารของมนุษย์ ในดินมีอินทรีย์วัตถุและธาตุอาหารรวมทั้งน้ำที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช อาหารที่คนเราบริโภคในทุกวันนี้มาจากการเกษตรกรรมถึง ๙๐%

๒) การเลี้ยงสัตว์ ดินเป็นแหล่งอาหารสัตว์ทั้งพืชและหญ้าที่ขึ้นขึ้นอยู่ ตลอดจนเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ บางชนิด เช่น งู หนู แมลง ฯลฯ

๓) เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แผ่นดินเป็นที่ตั้งของเมือง บ้านเรือน ทำให้เกิดวัฒนธรรมและอารยธรรมของชุมชน ต่าง ๆ มากมาย

๔) เป็นแหล่งกักเก็บน้ำ เนื้อดินจะมีส่วนประกอบสำคัญ ๆ คือ ส่วนที่เป็นของแข็ง ได้แก่ กรวด ทราย ตะกอน และส่วนที่เป็นของเหลว คือน้ำซึ่งอยู่ในรูปของความชื้นในดิน ซึ่งถ้ามีอยู่มาก ๆ ก็จะกลายเป็นน้ำซึมอยู่คือน้ำใต้ดิน น้ำเหล่านี้จะค่อย ๆ ซึมลงที่ต่ำ เช่น แม่น้ำ ลำคลองทำให้เรามีน้ำใช้ตลอดปี

๒.๒.๘ การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ

โลกของเราประกอบขึ้นด้วยพื้นดินและน้ำโดยส่วนที่เป็นผิวน้ำนั้นมีอยู่ประมาณ ๓ ส่วน (๗๕%) และเป็นพื้นดิน ๑ ส่วน (๒๕ %) น้ำมีความสำคัญอย่างยิ่งกับชีวิตของพืชและสัตว์บนโลก รวมทั้งมนุษย์เราด้วย น้ำเป็นแหล่งกำเนิดชีวิตโดยมนุษย์ขาดน้ำได้ไม่เกิน ๓ วัน และน้ำยังมีความจำเป็นทั้งภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม^{๕๓} ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประโยชน์ของน้ำได้แก่

๑) น้ำเป็นสิ่งจำเป็นที่เราใช้ในการ ดื่มน้ำ การประกอบอาหาร ชำระร่างกาย ฯลฯ

๒) น้ำมีความจำเป็นสำหรับการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ แหล่งน้ำเป็นที่อยู่อาศัยของปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ ซึ่งคนเราใช้เป็นอาหาร

๓) ทักษะนิภาพของแหล่งน้ำที่ใสสะอาดเป็นแหล่งท่องเที่ยวของมนุษย์

ผลกระทบของน้ำเสียต่อสิ่งแวดล้อม

๑) เป็นแหล่งแพร่ระบาดของเชื้อโรค เช่น อหิวา, บิด, ท้องร่วง

๒) เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลงนำโรคต่าง ๆ

๓) ทำให้เกิดปัญหาหมอกพิษต่อดิน น้ำและอากาศ

๔) ทำให้เกิดเหตุรำคาญ เช่น กลิ่นเหม็นของน้ำโสโครก

๕) ทำให้เกิดการสูญเสียทัศนียภาพเกิดสภาพที่ไม่หน้าดู เช่น สภาพน้ำที่มีสีดำคล้ำไปด้วยขยะและสิ่งปฏิกูล

๖) ทำให้เกิดการสูญเสียทางเศรษฐกิจ เช่น สูญเสียพันธุ์ปลาบางชนิด จำนวนสัตว์น้อยลง

^{๕๓} กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. คู่มือสงวนอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น. (กรุงเทพฯ : ส่วนผลิตสื่อและเผยแพร่ กองส่งเสริมและเผยแพร่. ๒๕๔๘), หน้า ๕๗.

๗) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศในระยะยาวน้ำมีความสำคัญ มีประโยชน์มหาศาล เราควรจึงแก้ไขปัญหาน้ำเสียหรือการสูญเสียทรัพยากรน้ำด้วยการอนุรักษ์น้ำดังนี้

๑) การป้องกันน้ำเสีย การไม่ทิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลและสารพิษลงในแม่น้ำ น้ำเสียที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม โรงพยาบาลควรมีการบำบัดและขจัดสารพิษก่อนที่จะปล่อยลงสู่แหล่งน้ำ

๒) การนำน้ำเสียกลับมาใช้ใหม่ น้ำที่ไม่สามารถใช้ได้ในกิจการอย่างหนึ่งอาจใช้ในอีกกิจการหนึ่ง เช่น น้ำทิ้ง จากการล้างภาชนะอาหาร สามารถนำไปรดน้ำต้นไม้ได้

๓) การสงวนน้ำไว้ใช้ ในบางฤดูหรือในสภาวะที่มีน้ำมากเหลือใช้ ควรมีการเก็บน้ำไว้ใช้ เช่น การทำบ่อเก็บน้ำ การสร้างโอ่งน้ำ ขุดลอกแหล่งน้ำ รวมทั้งการสร้างอ่างเก็บน้ำและระบบชลประทาน

๔) การพัฒนาแหล่งน้ำ ในบางพื้นที่ที่ขาดแคลนแหล่งน้ำ จำเป็นที่ต้องหารแหล่งน้ำเพิ่มเติม เพื่อให้สามารถมีน้ำไว้ใช้ในนครเร็วและในการเกษตรกรรมได้อย่างพอเพียง

๕) การใช้ตัวอย่างประหยัด นอกจากจะลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าน้ำลงได้ แล้วยังทำให้ปริมาณน้ำเสียที่จะทิ้งลงแหล่งน้ำมีปริมาณน้อยลงและป้องกันการขาดแคลนน้ำได้ด้วย

ประโยชน์ของน้ำ

น้ำเป็นแหล่งกำเนิดชีวิตของสัตว์และพืช คนเรามีชีวิตอยู่โดยขาดน้ำไม่ได้เกิน ๓ วัน และน้ำยังมีความจำเป็นในภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประโยชน์ของน้ำได้แก่

๑) น้ำเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับเราใช้สำหรับการดื่มกิน การประกอบอาหาร ชำระร่างกาย ฯลฯ

๒) น้ำมีความจำเป็นสำหรับการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์แหล่งน้ำเป็นที่อยู่อาศัยของปลาและสัตว์อื่น ๆ ซึ่งคนเราใช้เป็นอาหาร

๓) น้ำเป็นแหล่งพลังงาน พลังงานจากน้ำใช้ทำระหัด ทำเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้า

๔) แม่น้ำ ลำคลอง ทะเล มหาสมุทร เป็นทางการคมนาคมขนส่งที่สำคัญ

๕) ทักษณียภาพของริมฝั่งทะเล น้ำตก แม่น้ำ และน้ำที่ใสสะอาดเป็นแหล่งท่องเที่ยวของมนุษย์

๒.๒.๙ การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม^{๕๔} มีดังนี้

๑. การให้การศึกษาเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของเขาเองต่อสิ่งแวดล้อม ในอันที่จะทำให้เขาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่ส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

๒. การปรับปรุงคุณภาพ เป็นวิธีการตรงที่ช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรและสภาวะแวดล้อมที่เสื่อมโทรม

๓. การลดอัตราการเสื่อมสูญ คือไม่บริโภคทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นๆ ให้คุ้มค่าที่สุด

^{๕๔} กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๔๐).

๔. การนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ คือการนำวัสดุเครื่องมือเครื่องใช้ที่ชำรุดหรือเสื่อมสภาพแล้ว มาใช้ประโยชน์ใหม่โดยการหลอมใหม่ หรือย่อยแล้วไปผลิตใหม่

๕. การใช้สิ่งทดแทน ทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์ได้ดีในอดีตเริ่มร่อยหรอลง เนื่องจากความต้องการในการบริโภคมีสูงจึงจำที่เป็นอย่างจะต้องศึกษาทรัพยากรอื่นๆ ที่มีคุณภาพคล้ายคลึงกันมาแทนทรัพยากรเดิมที่กำลังจะหมดไป เช่น นำพลังงานจากดวงอาทิตย์ พลังงานน้ำหรือพลังงานจากคลื่นในทะเลมาใช้แทนน้ำ เป็นต้น

๖. การใช้สิ่งที่มีคุณภาพรองลงมา ทรัพยากรธรรมชาติชนิดเดียวกัน อาจมีคุณภาพที่แตกต่างกันไป เช่น ไม้ มนุษย์นิยมนำไม้เนื้อแข็งมาใช้ประโยชน์ เพราะมีความแข็งแรงทนทานแต่เมื่อไม้เนื้อแข็งปริมาณลดลง ก็ควรใช้ไม้ที่มีคุณภาพรองลงมา แต่หาวิธีการรักษาคุณภาพของไม้ให้ทนทาน เช่น นำไปอบน้ำยา หรืออบน้ำยา เป็นต้น

๗. การสำรวจหาทรัพยากรใหม่ๆ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตของมนุษย์

๘. การป้องกัน เป็นวิธีการจัดการโดยตรงเพื่อไม่ให้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมร่อยหรอและเสื่อมโทรมลงเร็วเกินไป หรือป้องกันมลพิษไม่ให้แปดเปื้อนสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัย

สรุป การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตมนุษย์อย่างยิ่งเพราะถ้าทรัพยากรหมดไป ก็จะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นไปได้อย่างดี เราจึงต้องรู้จักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งทรัพยากรบางอย่างใช้แล้วหมดไป ก็ต้องมาสิ่งอื่นมาทดแทน และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างคุ้มค่าที่สุด

๒.๒.๑๐ มาตรการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การป้องกันไม่ให้สภาพแวดล้อมเกิดความเสื่อมโทรม จนเป็นอันตรายต่อการอยู่รอดของมนุษย์ ต้องอาศัยการร่วมมือจากทุกฝ่ายอย่างจริงจัง ทั้งผู้กำหนดนโยบายและมาตรการ และผู้ปฏิบัติ ตามนโยบายและมาตรการนั้นๆ มาตรการ หมายถึง แนวทางในการควบคุมการดำเนินงาน เป็นตัวควบคุมการดำเนินงานตามนโยบายที่ได้กำหนดไว้^{๕๕}

กล่าวเพิ่มเติมว่า มาตรการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๕๖} ประกอบด้วย

๑. การปกป้องรักษา การคุ้มครอง (Reservation) หมายถึง การรักษาทรัพยากรนั้นไว้ให้คงสภาพเดิมตามธรรมชาติมีการจำกัดการใช้ และป้องกันไม่ให้ถูกทำลาย เช่น อาจเขียนป้ายห้ามที่เหมาะสมแก่การอนุรักษ์โดยวิธีนี้ ได้แก่ ทิวทัศน์ สิ่งที่มีค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

๒. การบูรณปฏิสังขรณ์ การซ่อมแซมหรือการสร้างขึ้นใหม่ (Restoration) ใช้อย่างกว้างขวางกับทรัพยากรทุกชนิด ยกเว้นแร่ธาตุ ส่วนทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า สามารถบูรณะให้คืนสู่สภาพเดิม หรือสภาพที่เหมาะสมได้

๓. การปรับปรุงให้ดีกว่าสภาพธรรมชาติ (Benefaction) ถือหลักการว่าเมื่อปรับปรุงแล้วจะส่งผลดีกว่าสภาพตามธรรมชาติ เช่น การปรับปรุงหาดทรายให้ปลูกพืชได้

^{๕๕} เกษม จันท์แก้ว, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพฯ: อักษรสยาม, ๒๕๔๐).

^{๕๖} สาคกร กือเจริญ, วิเคราะห์ลักษณะฝนในจังหวัดกาฬสินธุ์ มหาสารคาม และร้อยเอ็ด, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑).

๔. การผลิตและการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อจะได้มีใช้ในระยะเวลาอันยาวนานและมีให้มากับคนที่มีความจำเป็นมากขึ้น

๕. การนำกลับมาใช้ใหม่ (Re - use) เป็นการนำทรัพยากรที่หมดสภาพแล้ว มาดัดแปลงแก้ไขหรือนำมาทำใหม่

๖. การนำสิ่งอื่นมาใช้ทดแทน (Substitution) วิธีการนี้ใช้หลักที่ว่า ใช้ทรัพยากรที่บูรณ์จะไม่ได้ใช้ทรัพยากรที่มีมากแทนทรัพยากรที่มีน้อย และใช้ทรัพยากรที่หาง่ายแทนทรัพยากรที่หายาก

๗. การตรวจสอบปริมาณและคุณภาพของทรัพยากร การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด โดยรู้จักทรัพยากรนั้นๆ ก่อนกล่าวคือต้องรู้จักธรรมชาติ ต้นกำเนิด ปริมาณ ความสำคัญและคุณภาพก่อน เพื่อจะได้ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๒.๒.๑๑ หลักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดผลนั้น มีวิธีดำเนินการที่มีหลักคล้ายคลึงกับแนวความคิดทางอนุรักษ์วิทยา^{๕๗} ดังนี้

๑. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด ยาวนานที่สุดโดยทั่วถึงกัน ทั้งนี้ได้หมายถึงห้ามใช้หรือเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่จะต้องนำมาใช้ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ

๒. ทรัพยากรธรรมชาติจำแนกอย่างกว้างๆ ออกเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า พืชพันธุ์ และกำลังงานมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น น้ำมัน และแร่ต่างๆ

๓. ปัญหาสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรดินที่ยังอุดมสมบูรณ์อยู่ให้คงคุณสมบัติที่ดีตลอดไป ในขณะที่เดียวกันจะเป็นผลดีต่อทรัพยากรอื่น ๆ เช่น น้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่าด้วย

๔. การอนุรักษ์หรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติต้องคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติอื่นในเวลาเดียวกันด้วย ไม่ควรแยกพิจารณาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะทรัพยากรทุกอย่างมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

๕. ในการวางแผนจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาดนั้น จะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม หรือสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพราะว่าวัฒนธรรม และสังคมของมนุษย์ได้พัฒนาตัวเอง มาพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้นๆ กล่าวโดยทั่วไป การอนุรักษ์ถือได้ว่าเป็นทางแห่งการดำเนินชีวิต เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก

๖. ไม่มีโครงการอนุรักษ์ใดที่จะประสบความสำเร็จได้ นอกจากผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติจะได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรนั้นๆ และใช้อย่างชาญฉลาดให้เกิดผลดีในทุก ๆ ด้านต่อสังคมมนุษย์ และควรใช้ทรัพยากรให้อา นวยประโยชน์หลาย ๆ ด้านในเวลาเดียวกัน

^{๕๗} นิวัตติ เรื่องแก้ว, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพฯ : รั้วเขียว วี พี บุคเซนเตอร์, ๒๕๓๗).

๗. อัตราการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบันจะเป็นที่ใดก็ตาม ยังไม่อยู่ในระดับที่จะพยุลง ซึ่งฐานะความอยู่กินดีโดยทั่วถึงได้ เนื่องจากการกระจายอานาจการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรยังเป็นไปโดยไม่ทั่วถึง

๘. การอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ในเมือง หรือในชนบท ความมั่งคั่งสุขสมบูรณ์ของประเทศ ขึ้นอยู่กับทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นผู้ใช้ทรัพยากรอื่นๆ ของประเทศนั้นๆ

๙. การทำลายทรัพยากรใดๆ ด้วยเหตุใดก็ตาม เท่ากับเป็นการทำลายความศิวีไลของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม มนุษย์ต้องยอมรับว่า การทำลายทรัพยากรธรรมชาติได้เกิดขึ้นทุกหนทุกแห่งที่มีการใช้ทรัพยากรนั้นๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๑๐. การดำรงชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์ ซึ่งต่างก็เกิดขึ้นมาจากทรัพยากรอื่น ๆ เช่น ดิน น้ำ อากาศหนึ่ง กำลังงานของมนุษย์ ตลอดจนการกินอยู่ดีทั้งร่างกายและจิตใจขึ้นอยู่กับคุณค่าของอาหารที่เราบริโภค นอกจากปลาและอาหารทะเลอื่นๆ แล้วอาหารทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นผัก ผลไม้ ถั่ว งา ข้าวหรือในรูปของนม เนื้อสัตว์ อันเป็นผลผลิตจากพืชที่สัตว์บริโภคเข้าไปล้วนเกิดมาจากดินทั้งสิ้น

๑๑. มนุษย์จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติ และเชื่อในความเป็นไปตามธรรมชาติ มนุษย์สามารถนำวิทยาการต่าง ๆ มาช่วยหรือบรรเทาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติได้ แต่มนุษย์ไม่สามารถจะนำสิ่งใดมาทดแทนธรรมชาติได้ทั้งหมดทีเดียวอย่างแน่นอน

๑๒. การอนุรักษ์นอกจากจะเพื่อการอยู่ดีกินดีของมวลมนุษย์แล้ว การอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อความสมบูรณ์ และเป็นผลดีทางด้านจิตใจด้วยเช่นกัน การอนุรักษ์สภาพธรรมชาติ การอนุรักษ์สัตว์ป่า เพื่อความสวยงาม และสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ หรือเป็นเกม กีฬา เป็นต้น

๑๓. เป็นความจริงใจ ที่ประชากรของโลกเพิ่มพูนขึ้นทุกวัน แต่ทรัพยากรธรรมชาติกลับลดน้อยลงทุกที ไม่มีใครทราบได้ว่าการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในบั้นปลายนั้นจะเป็นอย่างไร อนาคตจึงเป็นสิ่งที่มึมน ถ้าหากทุกคนไม่เริ่มต้นอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่นี้

๒.๒.๑๒ การบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วม

การบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ ก็มีแนวคิดเช่นเดียวกับการจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ นั่นคือ มีกระบวนการทำงานที่มีการวางแผน การจัดการองค์กร การสื่อสาร ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และยั่งยืน โดยการพัฒนาความสามารถในการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในการร่วมตัดสินใจ ผ่านการมีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะของสมาชิกของสังคม^{๕๘} ซึ่งแนวคิดการบริหารจัดการป่าไม้แบบประชาชนมีส่วนร่วมของประชาชน โดยพิจารณาจากมิติต่าง ๆ ดังนี้^{๕๙}

๑) มิติด้านนิเวศวิทยา

^{๕๘} เสน่ห์ จามริก และยศ ลันตสมบัติ, *ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา เล่ม ๑*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖), หน้า ก.

^{๕๙} โทมัส แพรกทอง, *แนวความคิดของป่าชุมชนในประเทศไทย*, (กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, ๒๕๓๗), หน้า ๕-๑๑.

แนวความคิดในมิตินี้ คือ การยอมรับว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ (Ecosystem) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิต คือ คน สัตว์ ต้นไม้ รวมไปถึงสิ่งที่ไม่มีชีวิต ประกอบเป็นระบบนิเวศภายใต้การเชื่อมโยงระบบต่าง ๆ ที่สร้างสมดุลให้เกิดขึ้นภายในระบบนิเวศนั้น ๆ คนหรือมนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยและพึ่งพิงในระบบนิเวศ มนุษย์จึงกลายเป็น ส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ แต่อย่างไรก็ดี โดยที่พฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากระบบสังคมของมนุษย์ที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ มีอิทธิพลต่อความสมดุลของระบบนิเวศ การจัดการที่มุ่งหวังให้เกิดสมดุลของระบบนิเวศ จึงมุ่งถึงการที่จะทำให้มนุษย์สามารถอาศัยและพึ่งพิงระบบนิเวศโดยหลีกเลี่ยงการทำลาย

๒) มิติด้านการพัฒนาชุมชน

แนวความคิดในมิตินี้ มองว่า กิจกรรมด้านป่าไม้เป็นกิจกรรมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในชุมชนบท ให้สมาชิกของชุมชนสามารถอยู่ได้ และเนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ประชาชนในชุมชนพึ่งพิงเป็นประจำในลักษณะต่าง ๆ เช่น เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เป็นแหล่งไม้ใช้สอย เป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมใจอันเกิดจากความเชื่อและประเพณีที่ ปฏิบัติสืบต่อกันมา ประชาชนในชุมชนแต่ละแห่งมีการดำรงชีวิตและมีวิธีการดูแลบำรุงรักษา แหล่งป่าไม้แตกต่างกันไปตามประโยชน์ที่ได้รับจากป่า พัฒนามาเป็นความรู้และภูมิปัญญาของแต่ละชุมชน กิจกรรมด้านป่าไม้จึงเป็นกิจกรรมที่อำนวยความสะดวกการดำรงชีพของประชาชนในชุมชนบทจำเป็นต้องนำมาดำเนินการร่วมกับกิจกรรมอื่น ๆ ในการพัฒนาชุมชน เพื่อให้ชุมชนชนบทอยู่รอดและพัฒนาตนเองได้

๓) มิติด้านการกระจายอำนาจ

เป็นแนวความคิดของการกระจายอำนาจจากศูนย์กลางไปสู่องค์กรท้องถิ่นใน การรักษาป่าไม้ แนวความคิดนี้เริ่มจากรัฐต้องการผู้ร่วมดำเนินการหรือผู้ช่วยเหลือ ประกอบกับรัฐธรรมนูญได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม และประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่าง ๆ ของภาครัฐมากขึ้น รัฐจึงส่งเสริมให้ประชาชนร่วมกันดูแลรักษาป่าเพื่ออนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้สามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชนที่อยู่ใกล้ป่า และยังเน้นการกระจายให้หน่วยงานในภูมิภาคสามารถให้บริการแก่ประชาชนได้ตรงกับความต้องการมากยิ่งขึ้น

๔) มิติด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์

ภายใต้ความเป็นจริงที่ว่า ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่สามารถทดแทนได้ (Renewable resource) และยังเป็นทรัพยากรที่ออกเงยจนสามารถจัดการให้มีประโยชน์อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ป่าไม้ยังเป็นแหล่งที่มนุษย์ต้องพึ่งพิงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะการเป็นปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งรักษาสมดุลธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุด และมนุษย์จำเป็นต้องจัดการเพื่อใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ดังนั้นผู้ที่จัดการได้ดีที่สุดก็คือผู้ที่อยู่ใกล้ที่สุดและคุ้นเคยที่สุดนั่นเอง

๒.๒.๑๓ จริยธรรมกับการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืน

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ บางคนมักคิดว่ามนุษย์ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เพราะเราเข้าใจว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีคุณค่าสูงกว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ไม่ว่าพืชและสัตว์ มนุษย์มักพูดว่าเราเป็นสัตว์ประเสริฐ ซึ่งทำให้มนุษย์เข้าใจว่าตนเองเป็นสิ่งมีชีวิตที่แยกต่างหากจากธรรมชาติ และเชื่อว่าธรรมชาติถูกสร้างขึ้นมาให้มนุษย์ได้ใช้สอย การตัดไม้ในป่า การล่าสัตว์ การทำลายธรรมชาติ ไม่นับว่าเป็นสิ่งเลวร้ายหรือผิดศีลธรรม มนุษย์สามารถทำได้เพื่อความอยู่รอด

หรือการที่มนุษย์ต้องมีปัจจัยในการดำรงชีวิตต้องอยู่กับธรรมชาติ เช่นเดียวกับสัตว์และพืชพรรณทั้งหลายบนโลก แต่เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันได้ก้าวหน้าไปมากจนมนุษย์ในหลายภูมิภาคของโลกแทบไม่มีโอกาสสัมผัสกับธรรมชาติที่แท้จริง อาศัยอยู่ท่ามกลางสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นใหม่ที่เรียกว่า ป่าคอนกรีต จึงทำให้มีการทำลายธรรมชาติกันอยู่ ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยไม่รู้ตัว ในที่สุดธรรมชาติที่มนุษย์ได้เคยอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ถูกทำลายจนเกือบหมดสิ้น สุดท้ายชีวิตของมนุษย์ก็คงถูกทำลายตามไปด้วย

ปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมเป็นปัญหาไร้พรมแดน ประสบการณ์ที่ประเทศต่างๆ ได้รับความเสียหายจากการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งในแง่ความสำเร็จและความล้มเหลวเป็นสิ่งที่พวกเราควรรู้ เพื่อจะได้ทำให้เราสามารถมองเห็นปัญหาที่แท้จริงที่เกิดขึ้นในบ้านเราและสามารถจะหาทางออกในการแก้ไขปัญหานั้นได้

ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมนั้น เปรียบเสมือนฐานการผลิตที่สำคัญของมนุษย์ ไม่ว่าจะมั่งมีหรือยากจนก็ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานของการผลิตของคนทั้งนั้น ฉะนั้นเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของสิ่งมีชีวิตที่สำคัญยิ่ง เพราะมันเกี่ยวข้องกับ ความหิวและความอิ่ม ความเป็นกับความตายของคนโดยตรง ความยากจนและความหิวที่ตนเองที่เป็นต้นเหตุผลักดันให้มนุษย์จำนวนมากทำความเสียหายให้กับสิ่งแวดล้อม เพื่อสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิตให้รอด การพัฒนา ความยากจน และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงถึงกันไปหมด เราไม่สามารถจะพัฒนาประเทศเราให้เจริญได้ หากเราไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจน และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน นั่นก็คือ คุณภาพสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของมนุษย์อย่างแยกกันไม่ออกนั่นเอง

ปัจจุบันมีปรากฏการณ์หลายอย่างเกิดขึ้นที่เป็นสัญญาณเตือนให้มนุษย์ได้ตระหนักว่า เราจะต้องรีบสกัดกั้นหรือป้องกันสิ่งแวดล้อมบนโลกของเราก่อนที่จะสายเกินไป การทำลายสิ่งแวดล้อมของมนุษย์เกิดจากความไม่รู้เกี่ยวกับธรรมชาติ การไม่รู้จักคุณค่า และการให้ความสำคัญกับวัตถุสิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์คิดทำขึ้น เพื่อสนองความอยากในการแสวงหาความสุขของมนุษย์อย่างมากมายเกินพอดี จนลืมนึกถึงความสัมพันธ์ ความสอดคล้อง ความสมดุลของธรรมชาติที่มีบนโลกมานานแล้ว จึงก่อให้เกิดผลกระทบอย่างมากมายมหาศาลต่อการปรับตัวของสรรพสิ่งทั้งหลายบนโลก

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กำลังวิกฤตนี้สามารถบรรเทาได้ ถ้ามนุษย์เราได้ศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติให้ลึกซึ้ง จะได้เกิดความรักในธรรมชาติและอยู่อย่างเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ โดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติจนเกินพอดี ซึ่งจะทำให้ธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมบนโลกน่าอยู่สำหรับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายและยั่งยืนตลอดไป^{๖๐}

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยา

สรรพสิ่งทั้งหลายที่มีและเกิดขึ้นบนโลกนี้ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตจะมีการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธที่ว่า มีเกิดขึ้นตั้งอยู่ และดับไป เป็นวัฏจักรของความเปลี่ยนแปลงและหมุนเวียนอย่างต่อเนื่อง สรรพสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะอยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ โดยรอบไม่ได้ แต่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งกันและกัน ผลที่เกิดขึ้นในขณะใดกับสรรพสิ่งใดย่อมมีสาเหตุ

^{๖๐} คณาจุมิ ศรีประเสริฐ และพัฒนา ราชวงศ์, มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, (พิษณุโลก : คณะเกษตรศาสตร์ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔-๑๕.

และปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้นตามหลักพุทธธรรมในเรื่องกฎแห่ง “อิทัปปัจจยตา” กล่าวคือ การเกิดขึ้นของสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ล้วนแล้วแต่มีสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้นเป็นผลสืบเนื่องติดต่อกันเป็นลูกโซ่ทั้งสิ้น^{๖๑} ฉะนั้น มนุษย์ สัตว์ พืช จุลินทรีย์ ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติ (Natural ecosystem) จะมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยตนเอง และมีปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งไม่มีชีวิตโดยรอบ เช่น ดิน น้ำ อากาศ แสงแดด ในความมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตนั้นจะเห็นว่า พืชเป็นแหล่งอาหารของมนุษย์และสัตว์ สัตว์เล็กเป็นอาหารของสัตว์ใหญ่ที่กินเนื้อ มูลของสัตว์ทั้งเล็กและใหญ่รวมทั้งซากของร่างกาย เมื่อตายไปก็จะเป็นอาหารของสัตว์ที่กินของเน่าเปื่อย รวมไปถึงจุลินทรีย์ที่จะย่อยสลายสิ่งที่เป็นซากเหลือเหล่านั้นให้เป็นปุ๋ยแก่ต้นพืชต่อไป เป็นวงจรอย่างต่อเนื่อง

ในส่วนของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตที่อยู่โดยรอบในสภาพแวดล้อมนั้น จะเห็นได้ว่าการที่พืชซึ่งเป็นแหล่งสะสมพลังงาน และการผลิตขั้นปฐมภูมิสำหรับสิ่งมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ จะต้องอาศัยดิน น้ำ อากาศ และแสงแดด ในการปรุงอาหารโดยขบวนการสังเคราะห์แสง (photosynthesis) ในขบวนการนี้ พลังงานจากแสงอาทิตย์ถูกเก็บสะสมไว้ในรูปของพลังงานเคมีในสารประกอบอินทรีย์ ซึ่งส่วนใหญ่เรียกว่า มวลชีวภาพ (biomass) ในรูปของแป้งและน้ำตาลที่เกิดขึ้นจากการสังเคราะห์ แสงนี้ได้ออกให้เกิดซึ่งอาหารของมนุษย์และสัตว์

ความหมายของนิเวศวิทยา

คำว่า ecology ได้รากศัพท์มาจากภาษากรีก คือ oikos หมายความว่า "บ้าน" หรือ "ที่อยู่อาศัย" และ ology หมายถึง "การศึกษา" ecology หรือนิเวศวิทยา จึงเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งว่าด้วยการศึกษาสิ่งมีชีวิตในแหล่งอาศัยและกินความกว้างไปถึงการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมที่สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ นิเวศวิทยามีความเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาหลัก ๔ สาขาวิชาคือ พันธุศาสตร์ วิวัฒนาการ สรีรวิทยา และพฤติกรรม ในปี ค.ศ.๑๘๖๖ นักสัตววิทยาท่านหนึ่งคือ Ernst Haeckel ได้หยิบยกเอาคำนี้ขึ้นมาใช้และให้คำนิยามไว้ว่า "นิเวศวิทยาเป็นการศึกษาที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์สิ่งต่าง ๆ อย่างประหยัดของธรรมชาติ คือการศึกษาสังเกตความสัมพันธ์ทั้งมวลของสัตว์กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นอินทรีย์วัตถุ และอนินทรีย์วัตถุ" จากคำนิยามนี้จึงเป็นการกำหนดแนวทางการศึกษาทางนิเวศวิทยาแก่นักวิทยาศาสตร์ที่สนใจในแนวดังกล่าว จึงยกย่องให้ Haeckel เป็นเป็นผู้ก่อตั้งศาสตร์และเป็นบิดาแห่งวิชานิเวศวิทยา^{๖๒}

สรุปได้ว่า นิเวศวิทยา หมายถึง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับปัจจัยแวดล้อมทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตในธรรมชาติ และเมื่อพิจารณาถึงนิเวศวิทยาป่าไม้ (forest ecology) จึงหมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างป่ากับปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภายนอกและภายใน

^{๖๑} ประเวศ วะสี, “ความหลากหลายทางชีวภาพ สัจธรรมและการศึกษาที่เข้าถึงความจริง”, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖ (อัดสำเนา).

^{๖๒} Eric Laferrière; Peter J. Stoett (๒ September ๒๐๐๓). International Relations Theory and Ecological Thought : Towards a Synthesis. Routledge. pp ๒๕.

๒.๓.๑ ทฤษฎีของนิเวศวิทยา

นิเวศวิทยามีหลักการของการพัฒนาและทฤษฎี ๖ ประการ (Grubb and Whittaker, ๒๕๓๒) สามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. หลักการของมัลธัส (Malthus, ๒๓๓๑) กล่าวว่า ประชากรต้องพบกับขีดจำกัดของประชากร ถ้าไม่ถูกจำกัดด้วยการล่า โรคภัย หรืออันตรายต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากปัจจัยสภาพแวดล้อม

๒. หลักการของดาร์วิน (Darwin, ๒๔๐๒) กล่าวว่า สิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งจะต้องถูกแทนที่ด้วยสิ่งมีชีวิตอีกชนิดหนึ่ง ภายใต้สภาวะที่สิ่งมีชีวิตชนิดที่สองนั้นมีการเจริญพันธุ์ที่สูงกว่าหรือมีอัตราการตายที่น้อยกว่า^{๖๓}

๓. หลักการของเกาส์ (Gause, ๒๔๗๗) กล่าวว่า สิ่งมีชีวิตตั้งแต่สองชนิดขึ้นไปสามารถอยู่ร่วมกันได้ก็ต่อเมื่อมีบทบาทหน้าที่และความต้องการที่แตกต่างกันออกไป หรืออยู่ภายใต้อิทธิพลของการแก่งแย่งระหว่างสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกันสูงกว่าการแก่งแย่งระหว่างสิ่งมีชีวิตต่างชนิดกัน

๔. หลักการของฮัฟเฟเกอร์ (Huffaker, ๒๕๐๑) กล่าวว่า สิ่งมีชีวิตที่เป็นเหยื่อและผู้ล่าไม่สามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้ตลอดไป ยกเว้นในกรณีที่สิ่งแวดล้อมนั้นไม่สามารถมีความสอดคล้องเป็นเนื้อเดียวกัน

๕. หลักการของเมย์ (May, ๒๕๑๗) กล่าวว่า ผลของปัจจัยต่างๆ ขึ้นอยู่กับความหนาแน่นของประชากร การรักษาเสถียรภาพของขนาดประชากรทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรเป็นวงจร หรือเกิดความผิดปกติ ซึ่งขึ้นอยู่กับระดับความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นเส้นตรงระหว่างประชากรในวงจรอายุปัจจุบันกับวงจรอายุที่ผ่านมาหนึ่งช่วง

๖. หลักการของลินเดอร์มานน์ (Lindermann, ๒๔๘๕) กล่าวว่า พลังงานที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จะลดลงในแต่ละขั้นของการกินกันเป็นทอดๆ

๒.๓.๒ ความหมายของระบบนิเวศ

ระบบนิเวศ หมายถึง หน่วยของความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตในแหล่งที่อยู่แหล่งใดแห่งหนึ่ง มาจากรากศัพท์ในภาษากรีก ๒ คำ คือ Oikos แปลว่า บ้าน, ที่อยู่อาศัย Logos แปลว่า เหตุผล, ความคิด

สิ่งมีชีวิต (Organism) หมายถึง สิ่งที่ต้องใช้พลังงานในการดำรงชีวิต ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

๑. ต้องมีการเจริญเติบโต
๒. เคลื่อนไหวได้ด้วยพลังงานที่เกิดขึ้นในร่างกาย
๓. สืบพันธุ์ได้
๔. สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม
๕. ประกอบไปด้วยเซลล์
๖. มีการหายใจ
๗. มีการขับถ่ายของเสีย
๘. ต้องกินอาหาร หรือแร่ธาตุต่างๆ

^{๖๓} Darwin, Charles (๑๘๕๙). On the Origin of Species (๑st ed.). London, UK: John Murray. p. ๑.

ระบบนิเวศ (Ecosystem) จึงมีความหมายเกี่ยวกับ “การอยู่ร่วมกัน การมีความสัมพันธ์กันของสิ่งมีชีวิตต่างๆ หรือสิ่งมีชีวิตกับปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่ไม่มีชีวิต ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หนึ่งๆ ก่อให้เกิดการถ่ายทอดพลังงาน การหมุนเวียนธาตุอาหาร มีการรักษาสมดุลของระบบ ทำให้ระบบนั้นอยู่ได้” อย่างไรก็ตามระบบนิเวศมีความหมาย กว้างขวางมาก สถานที่ที่มีสิ่งมีชีวิตอยู่นั้น จัดเป็นระบบนิเวศได้ทั้งนั้น จึงสามารถศึกษาระบบนิเวศได้ในพื้นที่ที่มีขนาดแตกต่างกันออกไป เช่น มหาสมุทร ทะเล เกาะ อ่างเลี้ยงปลา แม้แต่หลอดทดลองที่เลี้ยงแบคทีเรียในห้องปฏิบัติการ ถ้ามีองค์ประกอบครบถ้วน สามารถควบคุมตนเองได้เป็นอิสระจากระบบอื่น รวมทั้งควบคุมระบบให้อยู่ในสภาวะสมดุลได้ ถือว่าเป็นระบบนิเวศได้ทั้งสิ้น

- ประชากร (Population) หมายถึง สิ่งมีชีวิตทั้งหมดที่เป็นชนิดเดียวกันอาศัยอยู่ในแหล่งที่อยู่เดียวกัน ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

- กลุ่มสิ่งมีชีวิต (Community) หมายถึง สิ่งมีชีวิตต่างๆ หลายชนิดมาอาศัยอยู่รวมกัน ในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง โดยสิ่งมีชีวิตนั้นๆ มีความสัมพันธ์กันโดยตรงหรือโดยทางอ้อม

- โลกของสิ่งมีชีวิต (Biosphere) หมายถึง ระบบนิเวศหลายๆ ระบบนิเวศมารวมกัน

- แหล่งที่อยู่ (Habitat) หมายถึง บริเวณ หรือสถานที่ที่ใช้สำหรับผสมพันธุ์วางไข่ เป็นแหล่งที่อยู่ เช่น บ้าน สระน้ำ ซอกหิน ลำไส้เล็ก

- สิ่งแวดล้อม (Environment) หมายถึง สรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวเราแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท

๑. สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ พืช และสิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก

๒. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท

- สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ คือ ดิน น้ำ ป่าไม้ อากาศ แสง ฯลฯ

- สิ่งมีชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สิ่งก่อสร้าง โบราณสถานศิลปกรรม

ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เป็นต้น

สิ่งแวดล้อมแต่ละบริเวณจะมีความแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์ และสภาพภูมิอากาศทำให้มีกลุ่มสิ่งมีชีวิต (community) อาศัยอยู่ในแต่ละบริเวณแตกต่างกันไปด้วย

๒.๓.๓ องค์ประกอบของระบบนิเวศ

องค์ประกอบภายในระบบนิเวศจะประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ ๒ ส่วนดังนี้

๑. องค์ประกอบที่ไม่มีชีวิต (Abiotic Components) ได้แก่ ส่วนประกอบที่ไม่มีชีวิตแบ่งออกเป็น

๑.๑ อนินทรีย์สาร เช่น คาร์บอน ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส โปตัสเซียม น้ำ และออกซิเจน เป็นต้น สารอนินทรีย์ดังกล่าวเป็นองค์ประกอบของเซลล์สิ่งมีชีวิต สารเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับการหมุนเวียนของแร่ธาตุในวัฏจักร

๑.๒ อินทรีย์สาร เช่น โปรตีน คาร์โบไฮเดรต ไขมัน ฮิวมัส เป็นต้น สารอินทรีย์เหล่านี้จำเป็นต่อชีวิต ทำหน้าที่เป็นตัวเกี่ยวโยง ระหว่างสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต

๑.๓ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น แสง อุณหภูมิ อากาศ ความเป็นกรดเป็นด่าง ความเค็ม ความชื้น ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

๒. องค์ประกอบที่มีชีวิต (Biotic Components) ได้แก่ สิ่งมีชีวิตทุกชนิด สามารถจำแนกองค์ประกอบที่มีชีวิตตามบทบาทหน้าที่ได้ ๓ ชนิด ดังนี้

๒.๑ ผู้ผลิต (Producer) หมายถึง สิ่งมีชีวิตที่สามารถสร้างอาหารได้เอง โดยวิธีการสังเคราะห์ด้วยแสง ดังนั้น สิ่งมีชีวิตที่มีบทบาทเป็นผู้ผลิต คือ พืช แบคทีเรียบางชนิด ส่วนใหญ่เป็นพืชที่มีสีเขียว แพลงตอน พืชซึ่งมีรงควัตถุสีเขียว คือคลอโรฟิลล์ไว้คอยจับพลังงานแสงอาทิตย์มาใช้เป็นปัจจัยร่วมในการเกิดปฏิกิริยาเคมี ระหว่างน้ำกับคาร์บอนไดออกไซด์ ทำให้เกิดเป็นสารประกอบคาร์โบไฮเดรตขึ้น พืชบางชนิดแม้ว่าสามารถสร้างอาหารได้ด้วยตนเองแล้ว ยังจับสิ่งมีชีวิตอื่นมาเป็นอาหารอีก เช่น ว่านกาบหอยแครง หยาดน้ำค้าง ต้นหม้อข้าวหม้อแกงลิง เป็นต้น ถึงแม้พืชพวกนี้จะบริโภคสัตว์เป็นอาหารได้ แต่ก็จัดพืชพวกนี้เป็น “ผู้ผลิต”

๒.๒ ผู้บริโภค (Consumer) หมายถึง สิ่งมีชีวิตที่ไม่สามารถสร้างอาหารได้เอง แต่ได้รับอาหารจากแหล่งอื่น สิ่งมีชีวิตที่มีบทบาทเป็นผู้บริโภค คือพวกสัตว์ต่างๆ แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท

ก. ผู้บริโภคปฐมภูมิ (Primary Consumer) เป็นสิ่งมีชีวิตที่กินพืชเป็นอาหารอย่างเดียว เรียกว่า ผู้บริโภคพืช (Herbivores) เช่น แมลง กระจง วัว ควาย ช้าง ม้า ปลาที่กินพืชเล็ก ๆ เป็นต้น

ข. ผู้บริโภคทุติยภูมิ (Secondary Consumer) เรียกว่าเป็นผู้บริโภคสัตว์ (Carnivores) เป็นสิ่งมีชีวิตที่กินสัตว์ด้วยกันเป็นอาหารอย่างเดียว เช่น กบ งู ปลากินเนื้อ เสือ สุนัขจิ้งจอก นกฮูก นกเค้าแมว จระเข้ สิงโต เป็นต้น

ค. ผู้บริโภคตติยภูมิ (Tertiary Consumer) เป็นสิ่งมีชีวิตที่กินทั้งสัตว์และพืชเป็นอาหาร เรียกว่า พวก Omnivore หรือ top carnivore เช่น คน นก ไก่ หมู สุนัข แมว เบ็ด เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้แก่สิ่งมีชีวิตที่อยู่ในระดับขั้นการกินสูงสุด ซึ่งหมายถึงสัตว์ที่ไม่ถูกกิน โดยสัตว์อื่นๆ ต่อไป เป็นสัตว์ที่อยู่ในอันดับสุดท้ายของการถูกกินเป็นอาหาร ซึ่งได้แก่ มนุษย์

๒.๓ ผู้ย่อยสลาย (Decomposer) หมายถึง สิ่งมีชีวิตที่ไม่สามารถสร้างอาหารได้เอง แต่จะได้อาหารจากการผลิตเอนไซม์ออกมา ย่อยสลายซาก ของสิ่งมีชีวิต ของเสีย กากอาหาร ให้เป็นสารที่มีขนาดเล็กๆ แล้วจึงดูดซึมไปใช้เป็นอาหารบางส่วน ส่วนที่เหลือ ปลดปล่อยออกไปสู่ระบบนิเวศ ซึ่งผู้ผลิตจะสามารถเอาไปใช้สร้างอาหารต่อไป สิ่งมีชีวิตที่มีบทบาทเป็นผู้ย่อยสลายส่วนใหญ่ได้แก่ พวกแบคทีเรีย เห็ด และรา จึงนับว่าในระบบนิเวศหนึ่งๆ ผู้ย่อยสลายเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สารอาหารหมุนเวียนเป็นวัฏจักรได้^{๒๔}

๒.๓.๔ ประเภทของระบบนิเวศ

ระบบนิเวศสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. ระบบนิเวศบนบก (Terrestrial Ecosystems) เป็นระบบนิเวศที่ปรากฏอยู่บนพื้นดิน ซึ่งแตกต่างกันไปโดยใช้ลักษณะเด่นของพืชเป็นหลักแบ่ง ซึ่งขึ้นกับปัจจัยสำคัญ ๒ ประการ คือ อุณหภูมิและปริมาณน้ำฝนทำให้พืชพรรณต่างๆ แตกต่างกัน ระบบนิเวศบนบกนั้นพอแบ่งออกได้ดังนี้

๑.๑ ระบบนิเวศป่าไม้ (Forest Ecosystem) เป็นระบบนิเวศที่พื้นที่ส่วนใหญ่ปกคลุมไปด้วยป่าไม้ สามารถแบ่งย่อยออกไปได้ดังนี้

๑) ระบบนิเวศป่าไม้เขตร้อน ได้แก่ ระบบนิเวศป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขา เป็นต้น

^{๒๔} กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๔๐).

๒) ระบบนิเวศป่าไม้เขตอบอุ่น ได้แก่ ระบบนิเวศป่าผลัดใบเขตอบอุ่น ป่าเมดิเตอร์เรเนียน

๓) ระบบนิเวศป่าไม้เขตร้อน ได้แก่ระบบนิเวศป่าสน

๔) ระบบนิเวศป่าชายฝั่ง (ป่าชายเลน ป่าชายหาด ป่าชายหาดหิน)

๑.๒ ระบบนิเวศทุ่งหญ้า (Grassland Ecosystem) เป็นระบบนิเวศที่มีพืชตระกูลหญ้า เป็นพืชเด่น แบ่งได้ดังนี้

๑) ระบบนิเวศทุ่งหญ้าเขตร้อน ได้แก่ ระบบนิเวศทุ่งหญ้าซาวันนา โดยมีทุ่งหญ้าที่กว้างใหญ่ที่สุดในโลกที่รู้จักกันในนามทุ่งหญ้าซาฟารี

๒) ระบบนิเวศทุ่งหญ้าเขตอบอุ่น ได้แก่ ระบบนิเวศทุ่งหญ้าแพรรี, ทุ่งหญ้าสเตปป์

๓) ระบบนิเวศทุ่งหญ้าเขตร้อน ทุ่งหญ้าทุนดรา

๑.๓ ระบบนิเวศทะเลทราย (Desert Ecosystem) เป็นพื้นที่ที่มีปริมาณฝนตกน้อยกว่าปริมาณการระเหยน้ำ แต่บางพื้นที่อาจมีฝนตกบ้างเล็กน้อยก็จะมีหญ้าเขตแห้งแล้งงอกงามได้ ได้แก่

๑) ระบบนิเวศทะเลทรายเขตร้อน ทะเลทรายเขตอบอุ่น

๒) ระบบนิเวศทุ่งหญ้ากึ่งทะเลทรายเขตร้อน ทุ่งหญ้ากึ่งทะเลทรายเขตร้อน

๒. ระบบนิเวศทางน้ำ (Aquatic Ecosystems) เป็นระบบนิเวศในแหล่งน้ำต่างๆ ของโลก ซึ่งโครงสร้างหลัก คือ น้ำนั่นเองแบ่งออกได้ดังนี้

๒.๑ ระบบนิเวศน้ำจืด (Fresh water Ecosystem) เป็นระบบที่น้ำเป็นน้ำจืดอาจแบ่งย่อยเป็น

๒.๑.๑ ระบบนิเวศน้ำนิ่ง เช่น หนอง บึง ทะเลสาบน้ำจืด เป็นต้น

๒.๑.๒ ระบบนิเวศน้ำไหล เช่น ลำธาร ห้วย แม่น้ำ เป็นต้น

๒.๒ ระบบนิเวศน้ำกร่อย (Estuarine Ecosystem) เป็นระบบนิเวศที่เกิดขึ้นตรงรอยต่อระหว่างน้ำจืดกับน้ำเค็ม มักเป็นบริเวณที่เป็นปากแม่น้ำต่างๆ จะมีตะกอนมากจึงมีป่าไม้กลุ่มป่าชายเลนขึ้นจึงเรียกว่า ระบบนิเวศป่าชายเลน แต่บางพื้นที่อาจเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ เช่น ทะเลสาบตอนกลางก็จะมีลักษณะเป็นทะเลสาบน้ำกร่อยมีพืชน้ำสลัดกับป่าโกงกาง

๒.๓ ระบบนิเวศน้ำเค็ม (Marine Ecosystem) เป็นระบบนิเวศที่มีน้ำเป็นน้ำเค็ม โดยปกติจะมีความเค็มประมาณพันละ ๓๕ มีทั้งที่เป็นทะเลปิดและทะเลเปิด เนื่องจากเป็นห้วงน้ำขนาดใหญ่ จึงนิยมแบ่งออกเป็นระบบนิเวศย่อยตามความลึกของน้ำอีกด้วย คือ

๒.๓.๑ ระบบนิเวศชายฝั่ง (Coastal Ecosystem) เป็นบริเวณที่ติดอยู่ภายใต้อิทธิพลของน้ำขึ้นน้ำลง จะมีชีวิตต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำดังกล่าว มีระบบย่อย ๒ ประเภท คือ ระบบนิเวศชายหาดหินชายฝั่ง และระบบนิเวศชายหาด

๒.๓.๒ ระบบนิเวศน้ำตื้น เป็นระบบนิเวศที่นับจากระบบนิเวศชายฝั่งลงไปจนถึงน้ำลึก ๒๐๐ เมตร

๒.๓.๓ ระบบนิเวศทะเลลึก เป็นระบบนิเวศที่นับต่อเนื่องจากความลึก ๒๐๐ เมตรลงไปถึงท้องทะเล ส่วนนี้มักเป็นบริเวณที่แสงแดดส่องลงไปไม่ถึง ดังนั้น จึงขาดแคลนผู้ผลิตของระบบสัตว์น้ำต่างๆ จึงมีจำนวนน้อยและใช้ชีวิตโดยรอซากสิ่งมีชีวิตอื่นที่ตายจากด้านบนแล้ว

๒.๓.๕ นิเวศน์ธรรมชาติกับเกษตรกรรม

พืชที่มีความหลากหลายทั้งชนิดและพันธุ์ที่ปลูกร่วมกันอยู่อย่างผสมกลมกลืน ในสภาพป่าไม้ธรรมชาตินั้น เป็นตัวอย่างที่อธิบายหลักการนิเวศน์ธรรมชาติได้อย่างชัดเจน และน่าจะทำให้เกิดความเข้าใจคุณประโยชน์ของธรรมชาติ ที่ก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์อย่างต่อเนื่องได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ จากการปรับตัว (adaptation) การวิวัฒนาการ (evolution) ซึ่งเกิดจากการคัดเลือกตามธรรมชาติ (natural selection) ทำให้พืชขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ พืชอายุสั้น อายุปานกลาง อายุยาว พืชทรงพุ่มหนา ทรงพุ่มบาง เหล่านี้ได้อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความกลมกลืน พืชที่ต้องการแสงแดดน้อย ได้อาศัยร่มเงาของพืชใหญ่ ซึ่งต้องการแสงมาก พืชชั้นต่ำ เช่น สาหร่าย มอส เฟิร์น ปรับตัวเองให้ขึ้นได้ดีในซอกหินที่มีแสงแดดน้อย พืชตระกูลถั่วช่วยตรึงไนโตรเจนจากอากาศให้เกิดเป็นไนโตรเจนในรูปที่เป็นธาตุอาหาร ให้แก่ต้นพืชตระกูลถั่วเอง และพืชอื่นข้างเคียง พืชที่รากหยั่งลึกในดินช่วยดูดเอาแร่ธาตุอาหารของพืชที่อยู่ในระดับลึกมาเปลี่ยนเป็นมวลชีวภาพเช่น ลำต้น กิ่ง ใบ ราก ผล และเมื่อสิ่งเหล่านี้ร่วงหล่นทับถม ก็จะเป็นปุ๋ยให้กับพืชอื่นที่อาศัยดินในระดับผิวพื้น พืชที่มีทรงพุ่มหนาจะช่วยบังฝนไม่ให้ตกกระทบผิวดินโดยตรง ซึ่งจะป้องกันการชะล้างผิวดิน พืชล้มลุกที่อยู่ผิวดิน เช่น พืชตระกูลหญ้า จะช่วยยึดผิวดินไม่ให้ถูกฝนชะล้างและพัดพาไปสู่ที่ต่ำ

ในสภาพของระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติที่ปราศจากการรบกวนของมนุษย์นั้นสิ่งมีชีวิตที่มีความหลากหลายของชนิดและเผ่าพันธุ์จะอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสมดุล มีการหมุนเวียนอาหาร แร่ธาตุ อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ทรัพยากรทางธรรมชาติเช่น ดิน น้ำ แร่ธาตุอื่นๆ จะถูกใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่เกิดการสูญเสียแต่จะคงอยู่และมีความเพิ่มพูนในทางเอื้ออำนวยต่อสิ่งมีชีวิตที่เพิ่มมากขึ้น

๒.๓.๖ องค์ประกอบของระบบนิเวศน์ธรรมชาติ

สรรพสิ่งทั้งหลายที่อยู่ร่วมกันบนโลกนี้หรือเรียกว่า ระบบนิเวศน์ตามธรรมชาตินั้น แบ่งเป็นองค์ประกอบ ๒ พวกใหญ่ คือ^{๖๕}

๑. สิ่งไม่มีชีวิต (abiotic substances) ได้แก่ พวกอนินทรีย์วัตถุ (inorganic substances) และพวกอินทรีย์วัตถุ (organic substances)

๒. สิ่งมีชีวิต (biotic substances) แบ่งออกเป็นสองพวกคือ พวกแรกได้แก่ พวกผลิตอาหารได้ด้วยตนเอง (autotrophic components) สิ่งมีชีวิตพวกนี้สามารถใช้พลังงานจากแสงแดดและสารอนินทรีย์สังเคราะห์ขึ้นเป็นสารอาหารที่มีโมเลกุลซับซ้อน (complex molecule) เพื่อใช้ในการดำรงชีพของตนเองได้ พวกนี้ได้แก่พืชสีเขียวต่างๆไป พวกที่สองได้แก่ พวกที่สามารถใช้ประโยชน์จากสารอาหารที่ได้รับจากพวกแรก โดยการย่อยจัดเรียงโมเลกุลใหม่ (heterotrophic component)

นอกจากนี้ยังจำแนกองค์ประกอบของระบบนิเวศน์ธรรมชาติตามบทบาทหน้าที่ของสิ่งมีชีวิตออกได้ดังนี้คือ

๒.๑ ผู้ผลิต (producer) เป็นพวกออโตโทรฟิก พวกนี้ได้แก่พืชสีเขียว ซึ่งสามารถสังเคราะห์อาหารเองได้

^{๖๕} กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, เกษตรกรรมเชิงระบบ, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, มปป), หน้า ๔.

๒.๒ ผู้บริโภค (consumers) เป็นพวกเฮเทโรโทรฟิก ส่วนใหญ่คือพวกสัตว์ ซึ่งได้รับอาหารเพื่อการดำรงชีพจากผู้ผลิต(สัตว์กินพืช) หรือจากผู้บริโภคด้วยกัน(สัตว์ที่กินเนื้อสัตว์)

๒.๓ ผู้ย่อยสลาย (decomposers) พวกนี้คือพวกเฮเทโรโทรฟิก จุลินทรีย์ (heterotrophic micro-organism) ซึ่งได้แก่ พวกแบคทีเรีย และเชื้อรา ที่สามารถย่อยสลายสิ่งที่มีชีวิตที่ตายแล้ว

๒.๓.๗ ลักษณะทั่วไปของระบบนิเวศน์ธรรมชาติ

ในสภาพของระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติโดยเฉพาะในเขตร้อนแถบศูนย์สูตรของโลก เช่น ประเทศไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย เขมร ลาว บราซิล ฯลฯ มีปัจจัยที่สำคัญ ๔ ประการดังนี้^{๖๖} คือ

๑. ความหลากหลายของชนิดพืชและสัตว์ (diversity of species)

ในสภาพธรรมชาติ ในโลกนี้ประกอบด้วยชนิดพืชและสัตว์มากมายนับเป็นล้านชนิด เฉพาะที่ได้มีการศึกษา ค้นคว้า บันทึก และให้ชื่อทางวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันมีถึง ๑.๔ ล้านชนิด แยกออกเป็นแมลงประมาณ ๗๕๐,๐๐๐ชนิด สัตว์ที่มีกระดูกสันหลังประมาณ ๔๑,๐๐๐ชนิด พืชที่มีท่อลำเลียงและจำพวก bryophytes ประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ชนิด ที่เหลือเป็นพวกสัตว์ที่ไม่มีกระดูกสันหลัง เห็ด รา สาหร่าย และจุลินทรีย์ต่างๆ ในป่าเขตร้อน (tropical forests) ถึงแม้จะมีพื้นที่เพียงร้อยละ ๗ ของพื้นที่บนโลก แต่มีสิ่งมีชีวิตอยู่มากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมด เช่น ในประเทศเปรู ต้นไม้ตระกูลถั่ว ๑ ต้น มีมดอยู่ถึง ๔๓ ชนิด มากกว่าจำนวนชนิดของมดบนเกาะอังกฤษซึ่งอยู่ในเขตอบอุ่น (temperate) ทั้งเกาะ บนเกาะบอร์เนียวพื้นที่ ๖๒๕ ไร่ พบต้นไม้ถึง ๗๐๐ชนิด มากกว่าชนิดของต้นไม้ที่พบในอเมริกาเหนือทั้งทวีป และในป่าเขตร้อนเช่นเดียวกัน พบว่ามีนกอีกหลายร้อยชนิด ซึ่งเป็นแหล่งของการสะสมความหลากหลายของชนิดและพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต(biological diversity)

๒. ความซับซ้อนของระบบ (complexity of ecosystem)

ความหลากหลายของชนิดสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในระบบนิเวศน์เดียวกัน จะมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระบบนิเวศน์ใดที่มีความหลากหลาย เช่น ในป่าไม้พรหมจารี (virgin forest) ในเขตร้อน (tropical) จะมีความซับซ้อน(complexity) มากกว่าสิ่งมีชีวิตซึ่งอยู่ในป่าไม้พรหมจารี ในเขตอบอุ่น (temperate) ซึ่งมีความหลากหลายของชนิดสิ่งมีชีวิตที่น้อยกว่า และความซับซ้อน ซึ่งเปรียบได้กับใยแมงมุมนี้เอง เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความสมดุลในระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติ

๓. ความมีปฏิสัมพันธ์ในระบบ (interaction in ecosystem)

ในความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในระบบนิเวศน์ตามธรรมชาตินั้น จะมีทั้งในทางเกื้อกูล ชัดแย้ง และควบคุมซึ่งกันและกัน ดังนี้

๓.๑ ความมีปฏิสัมพันธ์ในทางเกื้อกูล (Positive interaction) ได้แก่ การที่สรรพสิ่งมีชีวิตมีกิจกรรม ผลผลิต ผลพลอยได้จากเกษตรที่ยังประโยชน์ให้แก่สิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ที่อยู่ในระบบนิเวศน์เดียวกัน เช่น ผึ้งช่วยผสมเกสรให้กับต้นไม้ ทำให้เกิดผล พืชสมุนไพรที่ต้องการร่มเงาจากพืชใหญ่ที่มีใบกันแดด พืชตระกูลถั่วช่วยตรึงไนโตรเจนให้กับพืชอื่น อินทรีย์วัตถุจากการเน่าเปื่อยของใบพืช และซากสัตว์จะเป็นปุ๋ยให้กับต้นไม้ เป็นต้น

^{๖๖} สมศักดิ์ สุขวงศ์, “ความหลากหลายทางพันธุกรรมของป่าไม้เขตร้อน”, กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและพัฒนาป่าไม้ชุมชนบางเขน, ๒๕๓๔ (อัดสำเนา).

๓.๒ ความมีปฏิสัมพันธ์ในทางขัดแย้ง (Negative interaction) ได้แก่ การที่สิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศน์ที่ทำลาย หรือใช้ประโยชน์จากสิ่งมีชีวิตอื่นโดยการบริโภค (consume) แข่งขัน (competition) และการทำลาย (antagonism) เช่น สัตว์กินพืช สัตว์ใหญ่กินสัตว์เล็ก แมลงกินแมลง พืชกินแมลง หรือการแข่งขันระหว่างสิ่งมีชีวิตเพื่อการดำรงชีพ เช่น พืชแข่งกับพืชเพื่อต้องการธาตุอาหารในดิน อากาศ แสงแดด สัตว์ชนิดเดียวกันหรือต่างชนิดแข่งขันกันเพื่อความอยู่รอดจากสิ่งที่ต้องการร่วมกันที่มีอยู่จำกัด เช่น พื้นที่ อาหาร และการผสมพันธุ์ เป็นต้น

๔. การคัดเลือกตามธรรมชาติ (Natural selection)

โดยธรรมชาติสิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีสัญชาตญาณของการดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด การดิ้นรนต่อสู้ทั้งจากภัยที่เกิดขึ้นรอบตัวที่เป็นธรรมชาติ ความร้อน ความหนาว ความชื้น หรือจากสิ่งมีชีวิตที่เป็นศัตรูคู่แข่งที่ต่างชนิด (intra species) เช่น โรค ศัตรู ฯลฯ โดยที่ธรรมชาติจะเลือกให้สิ่งมีชีวิตที่อยู่ในนิเวศน์หนึ่งๆ มีชีวิตอยู่ได้อย่างเหมาะสมกับสภาวะที่เป็นอยู่อย่างมีสมดุล ฉะนั้น ชนิดและพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตที่ดิ้นรน และถูกธรรมชาติคัดเลือกให้คงอยู่ และขยายพันธุ์ได้ในสภาพนิเวศน์ธรรมชาติใดก็ตามก็จะมีคุณสมบัติเหมาะสมกับสภาพนิเวศน์นั้นๆ อย่างต่อเนื่อง

๔.๑ กลไกที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อม (Environmental mechanism) เช่น สภาพอากาศ ความร้อน หนาว ความชื้น น้ำท่วม ฯลฯ ซึ่งจะเกิดขึ้นตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล หรือผลกระทบอื่นที่มีต่อธรรมชาติ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า ทำให้เกิดความแห้งแล้ง น้ำท่วมฉับพลัน ดินถล่ม ฯลฯ สภาพแวดล้อมดังกล่าวนี้จะคัดเลือกสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศน์ ที่สามารถปรับตัวให้อยู่ได้ในสภาพแวดล้อมนั้นๆ สิ่งมีชีวิตที่อ่อนแอก็จะถูกกำจัดให้หมดไป

๔.๒ กลไกที่เกิดจากความหนาแน่นของประชากร (Density dependent mechanism) อาจเกิดขึ้นโดยสัตว์ในชนิดเดียวกัน (Intra species) หรือต่างชนิด (Inter species) ที่อยู่ในระบบเดียวกัน เมื่อประชากรมีเพิ่มมากขึ้นจนปัจจัยในการดำรงชีพขาดแคลน การแข่งขัน (competition) และการต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยให้เพียงพอกับความอยู่รอดย่อมเกิดขึ้น และการแข่งขัน และการต่อสู้ก็จะคัดเลือกให้สิ่งมีชีวิตที่แข็งแรงกว่าสามารถอยู่ต่อไปได้ สิ่งมีชีวิตที่อ่อนแอกว่าก็จะถูกทำลายไป

๔.๓ กลไกทางพันธุกรรมย้อนกลับ ในขบวนการทางกรรมพันธุ์นั้น สิ่งมีชีวิตที่ประกอบกันเป็นประชากรในนิเวศน์ใดๆ ก็ตามจะมีการถ่ายทอดลักษณะทางพันธุกรรม ซึ่งมีความหลากหลายทั้งในทางแข็งแรง ปานกลาง และอ่อนแอ เมื่อประชากรในนิเวศน์เพิ่มมากขึ้น ความหลากหลายของพันธุกรรมแข็งแรง ปานกลาง และอ่อนแอจะมีมากขึ้น แต่โอกาสของพันธุกรรมในทางอ่อนแอและปานกลาง จะมียากกว่าพันธุกรรมที่มีความแข็งแรง ด้วยหลักการทางทฤษฎีพันธุกรรม ฉะนั้น เมื่อถึงจุดหนึ่งที่มีการแข่งขันเพื่ออาหาร ที่อยู่ และการผสมพันธุ์ ประชากรที่มีลักษณะพันธุกรรมที่อ่อนแอ หรือบางส่วนของประชากรที่มีลักษณะพันธุกรรมปานกลาง ก็จะถูกทำลายไปโดยการแข่งขัน ตามหลักการของกลไกที่เกิดขึ้นจากความหนาแน่นของประชากร (density dependent mechanism) และในโอกาสที่สภาพอากาศมีความแปรปรวน เช่น หนาวจัด ร้อนจัด แห้งแล้ง ฯลฯ ประชากรที่มีลักษณะพันธุกรรมอ่อนแอ และปานกลางก็ถูกทำลายไปตามหลักการของกลไกที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อม (Environmental mechanism) ด้วยสาเหตุทั้งสองประการนี้ ในที่สุดประชากรที่เหลือก็จะมีเพียงพวกที่มีพันธุกรรมแข็งแรง ในจำนวนที่น้อยในช่วงนี้ปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีพในสภาพระบบนิเวศน์จะมีอยู่อย่างเพียงพอ จึงทำให้ประชากรจำนวนนี้สามารถ

ขยายพันธุ์มากขึ้นต่อไป เมื่อมีการขยายพันธุ์เพิ่มมากขึ้น ยีน (gene) ซึ่งเป็นตัวถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์ที่มีความอ่อนแอซึ่งผสมอยู่กับยีนแข็งแรง ก็จะเพิ่มมากขึ้นนั้น จนถึงจุดที่มีคุณภาพทางพันธุกรรม มีประชากรอ่อนแอและปานกลางเพิ่มมากขึ้นอีกเป็นวงจรที่ย้อนกลับไป-มา จึงเรียกว่า กลไกทางพันธุกรรมย้อนกลับ^{๖๗}

๒.๓.๘ ความแตกต่างระหว่างระบบนิเวศน์ทางธรรมชาติของเขตอบอุ่นและเขตร้อน

ความสมดุลที่เกิดขึ้นในระบบนิเวศน์ของป่าไม้เขตร้อน มีความหลากหลายของชนิดสิ่งมีชีวิต และความซับซ้อนมากกว่าระบบนิเวศน์ของป่าไม้ในเขตอบอุ่น ที่เป็นดังนี้ อาจจะอธิบายได้จากความเหมาะสม ของสภาพอากาศที่แตกต่างกันระหว่างเขตนิเวศน์ทั้งสองคือ ในเขตอบอุ่น มีความเปลี่ยนแปลงในสภาพอากาศของฤดูกาลอย่างมาก เช่น ฤดูหนาวจะมีอากาศหนาวจัด สิ่งมีชีวิตไม่สามารถจะเจริญเติบโต ขยายพันธุ์ หรือมีความต่อเนื่องในการจะมีชีวิตรอดต่อไปได้ยาก ฉะนั้น สิ่งมีชีวิตในเขตนี้จึงมีน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับสภาพอากาศในเขตร้อน ซึ่งไม่มีความเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศในแต่ฤดูกาลมากนัก ความต่อเนื่องของฤดูกาลที่สิ่งมีชีวิตสามารถจะเจริญเติบโต ขยายพันธุ์ตลอดจน ความอยู่รอดมีมากขึ้น

จากปรากฏการณ์ทางธรรมชาตินี้เอง ที่มนุษย์ได้นำมาใช้ประยุกต์เข้ากับระบบการเกษตร โดยการลอกเลียนสภาพธรรมชาติมาเพื่อใช้ในการผลิต ฉะนั้นระบบการเกษตรของประเทศในเขตอบอุ่น เช่น ในยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ญี่ปุ่น เกาหลี ไต้หวัน ฯลฯ ย่อมจะต้องแตกต่างจากระบบเกษตรในเขตร้อน เช่น ประเทศไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย ลาว พม่า ฯลฯ ด้วยเหตุผลที่ว่า ในเขตอบอุ่นนั้นมีช่วงระยะเวลาของความหนาวเย็น จัดในฤดูหนาวที่คัดเลือกเฉพาะชนิด (species) ของพืชและสัตว์ ที่มีความทนทานต่อความหนาวเย็นให้มีชีวิตอยู่ได้เท่านั้น และช่วงดังกล่าวนี้แมลงศัตรูพืช โรคพืช และสัตว์อื่นๆ จะลดจำนวนหรือพักการขยายพันธุ์ เนื่องจากความเย็น ด้วยสาเหตุนี้ การเกษตรในเขตอบอุ่นจึงสามารถจะทำการเกษตรในเชิงเดี่ยว (monocultural practice) ได้โดยไม่มีปัญหาจากการระบาดของศัตรูพืชอย่างรุนแรง

ส่วนระบบเกษตรในเขตร้อน โดยธรรมชาติแล้วจะต้องมีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตทั้งพืช และสัตว์ ดังได้อธิบายไว้แล้วในตอนต้นบท ให้เห็นถึงความสมดุลจากความหลากหลาย และความซับซ้อนที่เกิดขึ้นในป่าไม้ธรรมชาติเขตร้อน และด้วยเหตุนี้เองมนุษย์ที่อยู่ในเขตร้อนตั้งแต่โบราณกาลได้นำหลักการนี้มาประยุกต์ใช้ในการจัดการ จัดระบบเกษตรให้เกิดความหลากหลายของพืชทั้งยืนต้น ล้มลุก การเลี้ยงสัตว์ ให้เกิดความหลากหลายมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องอย่างต่อเนื่อง ในลักษณะของระบบเกษตรผสมผสาน ที่ใช้หลักการพึ่งพิงธรรมชาติจึงเกิดความสมดุลตามธรรมชาติขึ้นในระบบเกษตรในลักษณะเช่นนี้

แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบการเกษตรจากความหลากหลาย ผสมผสานที่เหมาะสมกับสภาพของเขตร้อนอยู่แล้วไปตามแบบระบบเกษตรของตะวันตก ซึ่งปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการผลิตที่สามารถจะใช้เครื่องทุ่นแรง และได้ผลผลิตสูง แต่ระบบการเกษตรพืชเดี่ยวนั้น เท่ากับเป็นการทำให้สภาพแวดล้อมขาดความสมดุล ทั้งนี้เพราะสภาพการปลูกพืชเดี่ยวนั้น สัตว์ที่จะปรับตัวอยู่ได้ดีที่สุดคือ สัตว์ที่กินพืชที่ปลูกขึ้นเป็นอาหารเท่านั้น และสัตว์นั้นก็คือ ศัตรูพืชของมนุษย์ ส่วนสัตว์อื่นก็จะ

^{๖๗} Genetic feedback mechanism, Pimentel. D . a.J. Econ. Entomol, (๑๙๖๑), ๑๐๘.

อพยพไปทีอื่นหรือตายไป ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดศัตรูพืชระบาดอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง อย่างไรก็ตามในภาพเช่นนี้ศัตรูธรรมชาติ ที่คอยควบคุมศัตรูพืชก็ยังคงมีอยู่ เพราะได้อาศัยศัตรูพืชเป็นอาหาร แต่การควบคุมศัตรูพืชก็มักจะไม่ทันเวลาก่อนที่ศัตรูพืชจะทำลายพืชผลให้เสียหาย เนื่องจากขยายพันธุ์ของศัตรูธรรมชาติมักจะเกิดตามการขยายพันธุ์ของศัตรูพืชซึ่งไม่ทันกัน หรือดังคำพังเพยที่ว่า ”กว่าถั่วจะสุก งาก็ไหม้ เสียก่อน”^{๖๘}

ตารางที่ ๑ เปรียบเทียบความแตกต่างระบบนิเวศน์ในเขตอบอุ่น

ประเด็นเปรียบเทียบ	เขตอบอุ่น (temperate)	เขตร้อน (tropical)
๑. ความหลากหลายของชนิดสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศน์	น้อย	มาก
๒. ความรุนแรงของสภาพอากาศในรอบปี	หนาวจัดในฤดูหนาว	ไม่รุนแรงค่อนข้างสม่ำเสมอ
๓. การทำการเกษตร	เพาะปลูกได้เฉพาะฤดูร้อน	ปลูกพืชได้ตลอดทั้งปี
๔. ศัตรูพืช	มีน้อยชนิดเกิดระบาดเพียงบางช่วงและชนิด	มีศัตรูธรรมชาติคอยควบคุมมาก(หากไม่ทำให้เสียสมดุล)
๕. ระบบเกษตรที่เหมาะสม	พืชเดี่ยวแบบอุตสาหกรรม	พืชผสมผสานให้เกิดความหลากหลายในระบบ
๖. การเก็บน้ำฝนตามธรรมชาติ	ในรูปของหิมะ อยู่บนภูเขาและที่ราบสูงและค่อยๆละลายในฤดูใบไม้ผลิและฤดูร้อน	โดยป่าไม้ต้นน้ำลำธารบนที่สูงและอินทรียวตฤที่ทับถมในบริเวณป่าไม้
๗. อินทรียวตฤในดิน	การสลายตัวเป็นไปช้าเพราะอากาศเย็น	การสลายตัวเร็วเพราะอากาศร้อน

๒.๓.๙ ระบบนิเวศน์เกษตร (Agro-ecosystems)

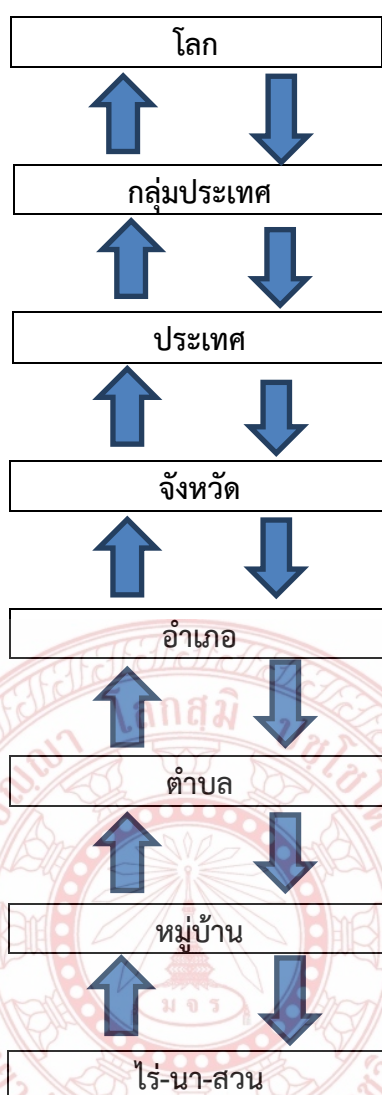
ระบบนิเวศน์เกษตร คือ ระบบการผลิตพืช สัตว์ ประมง และป่าไม้ ที่มนุษย์ได้กระทำให้เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ เพื่อการแลกเปลี่ยนและการค้าขาย โดยมีองค์ประกอบที่เป็นสิ่งมีชีวิต ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศและแสงแดด ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ รวมไปถึงปัจจัยที่มีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม ประเพณี และการเมือง ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดนั้นจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันทำให้เกิดเป็นระบบนิเวศน์เกษตร

ระบบนิเวศน์เกษตรมีขอบเขตแตกต่างกันตั้งแต่ขนาดเล็กระดับไร่-นา-สวนของเกษตรกร แต่ละครอบครัวซึ่งอาจจะเรียกว่า ระบบนิเวศน์เกษตรระดับครอบครัวเกษตรกร ขยายขอบเขตกว้าง

^{๖๘} กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, เกษตรกรรมเชิงระบบ, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, มปป), หน้า ๑๒-๑๔.

ออกไปเป็นระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค ประเทศ ทวีป กลุ่มประเทศ และโลก และโดยที่ในปัจจุบัน การติดต่อสื่อสารคมนาคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว ฉะนั้นผลกระทบของการค้า การเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศย่อมก่อให้เกิด ผลกระทบต่อระบบการผลิตทางการเกษตรในระบบนิเวศน์เกษตร ในทุกระดับตั้งแต่ระดับที่เล็กสุดในระดับไร่นาไปจนถึงใหญ่สุด คือ ระดับโลก ตัวอย่างเช่นผลกระทบของราคาข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของตลาดโลกที่กำหนดขึ้น ณ ตลาดชิคาโกในประเทศสหรัฐอเมริกาจะมีผลกระทบต่อราคาข้าวโพดในประเทศไทย และมีผลกระทบอย่างต่อเนื่องต่อราคาข้าวโพดในแต่ละภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ไปจนถึงเกษตรกรแต่ละรายซึ่งจะต้องมีการผลิตที่ตอบสนองต่อราคาที่ได้ถูกกำหนดขึ้น ผลกระทบดังกล่าวจะทำให้ระบบผลิตต้องขึ้นอยู่กับการณ์ให้ผลผลิตสูงขึ้นเพื่อได้กำไรคุ้มค่ากับการลงทุน ซึ่งจะมีผลกระทบต่อเนื่องไปจนถึงการใช้เทคโนโลยีการผลิต เพื่อให้ตอบสนองต่อตลาดและสภาพของการลงทุน เช่น การเตรียมดิน ใช้พันธุ์ดี ใส่ปุ๋ย พ่นสารกำจัดศัตรูพืช การเก็บเกี่ยวที่ทำให้คุณภาพดี เป็นต้น ในการปฏิบัติการดังกล่าวนั้นย่อมมีผลกระทบที่ลึกลงไป ในรายละเอียดของนิเวศน์วิทยาของไร่-นา มากยิ่งขึ้น เพราะการใส่ปัจจัยภายนอก เพื่อการเพิ่มผลผลิตนั้น จะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและสิ่งมีชีวิต ที่อาศัยรวมกันอยู่ในระบบนิเวศน์เกษตรนั้น เช่น การใช้สารกำจัดศัตรูพืชเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวโพด ในกรณีนี้ก็จะมีความกระทบต่อสิ่งมีชีวิตที่ช่วยผสมเกสรกับพืชผลไม้อื่นๆ และมีผลกระทบที่ทำให้แมลงมีประโยชน์อีกหลายชนิดที่ช่วยในการควบคุมศัตรูพืชตายไปพร้อมกับศัตรูพืช ซึ่งจะเกิดมีปัญหาค่าศัตรูพืชระบาดจำนวนมากขึ้นทั้งชนิด และปริมาณในระยะยาวต่อไป เป็นต้น^{๖๙}

^{๖๙} กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. เกษตรกรรมเชิงระบบ, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, มปป), หน้า ๑๖-๑๗.

ภาพที่ ๒.๕ แสดงความสัมพันธ์ของนิเวศน์เกษตรแต่ละระดับ

ฉะนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ระบบนิเวศน์เกษตรนั้นถึงแม้จะแบ่งย่อยออกเป็นระบบที่มีขนาดเล็กในระดับริ่ นา สวน ของเกษตรกรแต่ละครอบครัวไปจนถึงระดับของโลกก็ตาม ในปัจจุบันระบบนิเวศน์เกษตรต่างๆ เหล่านี้จะมีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจสังคม และการเมือง

๒.๓.๑๐ คุณสมบัติของระบบนิเวศน์เกษตร

โดยทั่วไประบบนิเวศน์เกษตรมีคุณสมบัติต่างๆ ที่สำคัญอยู่ ๔ ลักษณะ คือ^{๗๐}

๑. **ผลิตภาพ (productivity)** หมายถึง ปริมาณสุทธิของผลิตต่อหน่วยของทรัพยากรซึ่งได้แก่ ที่ดิน แรงงาน พลังงาน หรือเงินทุน ส่วนมากมักจะวัดผลิตภาพในช่วงของปีว่ามีมูลค่าผลผลิต

^{๗๐}Conway.G.R.Agroecosystem Analysis for Research and Development.Winrock International Institute for Agricultural Development. (Bangkok Thailand, ๑๙๘๖), p๑๑๑.

อย่างน้อยเพียงใด หรือรายได้สุทธิต่อพื้นที่ ๑ ไร่ หรือต่อแรงงาน ๑ คน หรือต่อพลังงาน ๑ กิโลแคลอรี หรือต่อเงินทุน ๑๐๐ บาท เป็นต้น

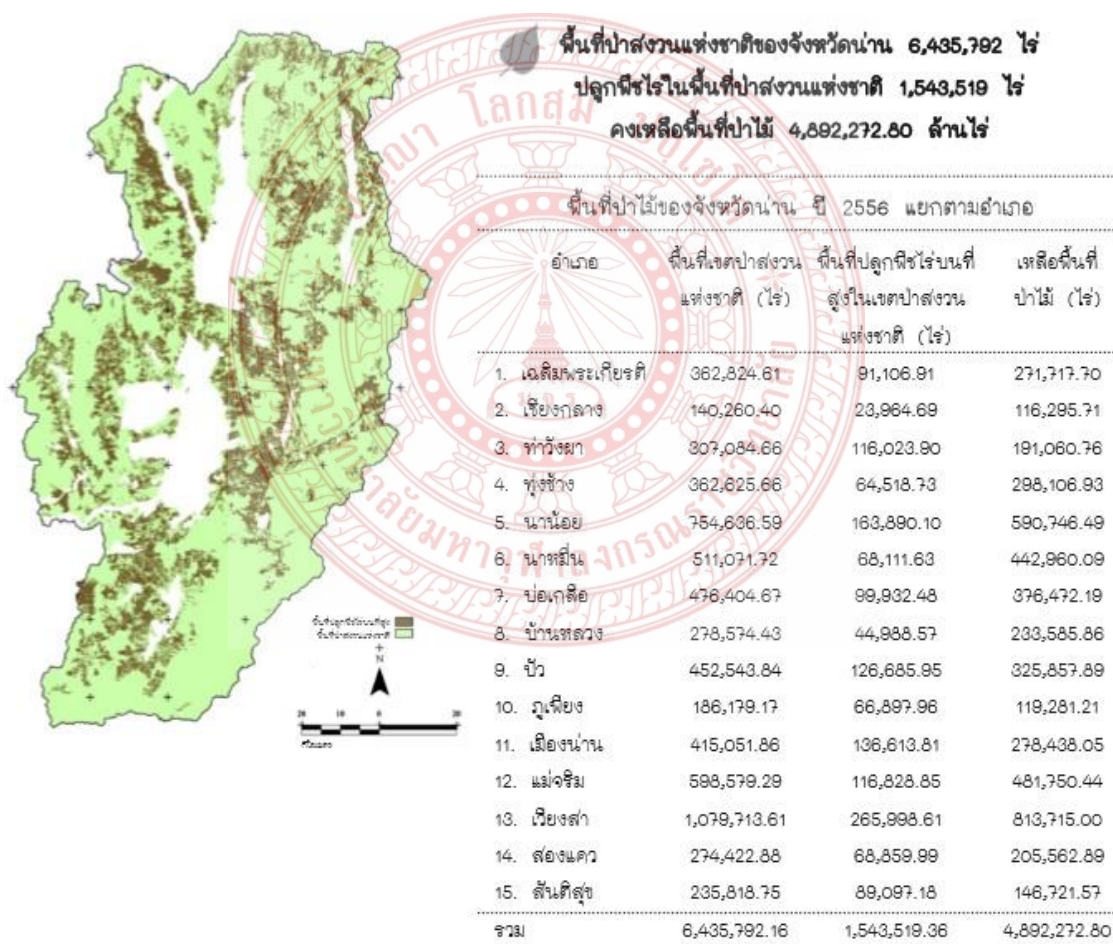
๒. เสถียรภาพ (stability) หมายถึง ระดับความมั่นคงของการผลิตที่ไม่ผันแปรจนเกินไป ถึงแม้จะมีการผันแปรอยู่บ้างอันเนื่องมาจากปัจจัยที่เกิดจากสภาพแวดล้อม สภาพเศรษฐกิจ และสภาพของการตลาดบ้างก็ตาม โดยทั่วไปจะวัดด้วยค่าเศษส่วนของค่าสัมประสิทธิ์ของการเบี่ยงเบน (Coefficient of Variation) ของผลิตภาพ เช่น ค่าสัมประสิทธิ์ของความเบี่ยงเบนในการผลิตข้าวพันธุ์ลูกผสมต่างประเทศมีค่าเท่ากับ ๐.๕ ย่อมจะมีเสถียรภาพน้อยกว่า ค่าสัมประสิทธิ์ของการผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมืองซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๑๐ เป็นต้น หากจะอธิบายให้เข้าใจง่ายก็คือ ความผันแปรในผลผลิตมากเท่าใดค่าความเบี่ยงเบนก็จะสูง เสถียรภาพในการผลิตก็จะน้อย (ต่ำ) ในทางตรงกันข้าม ความผันแปรน้อย ค่าความเบี่ยงเบนก็จะต่ำ เสถียรภาพก็จะมาก (สูง)

๒.๔ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน

จังหวัดน่าน มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ ๗,๖๐๑,๙๐๐ ไร่ หรือ ๑๒,๑๖๓.๐๔ ตารางกิโลเมตร ซึ่งสภาพพื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดส่วนใหญ่เป็นภูเขาถึงร้อยละ ๘๗.๒ ของพื้นที่ทั้งหมด มีที่ราบเพียงร้อยละ ๑๒.๘ ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็น ป่าและภูเขาสลับซับซ้อน มีพื้นที่ป่าตามกฎหมาย จำนวน ๖,๔๙๖,๒๓๑.๖๒ ไร่ เป็นป่าอนุรักษ์ ๒,๗๘๑,๖๗๖.๑๒ ไร่ และเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ๓,๗๑๔,๕๕๕.๕๐ ไร่ จากข้อมูลของกรมป่าไม้พบว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด ๕,๒๘๐,๖๒๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๙๔ ของพื้นที่ทั้งหมด และในปัจจุบันได้มีการนำเทคโนโลยีระบบสารสนเทศ (GIS) มาใช้ในการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่านพบว่า ในปีพ.ศ. ๒๕๔๘ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ ๘,๓๙๓ ตารางกิโลเมตร หรือ ๕,๒๔๕,๖๒๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๖๙ ของพื้นที่ทั้งหมด และในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ ๗,๐๓๖.๒๘ ตารางกิโลเมตร หรือ ๔,๓๙๗,๖๗๓.๒๐ ไร่ คิดเป็น ร้อยละ ๕๗.๓๒ ของพื้นที่ทั้งหมด และป่าของจังหวัดน่านเป็นป่าต้นน้ำของแม่น้ำน่านและแม่น้ำยม ซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา

เนื่องจากจังหวัดน่านเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ สถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดน่าน ได้มีการใช้ทรัพยากรมากจนเกิดความวิตกว่า จะส่งผลกระทบต่อ การใช้ทรัพยากรในอนาคต ด้วยปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ที่มีข้อจำกัดจากพื้นที่ ประกอบกับนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลที่ผ่านมาที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ เหตุผลทางการเมือง การเพิ่มขึ้นของประชากร รวมทั้งการถั่งโถมเข้ามาของระบบทุนนิยม และวัตถุนิยม เป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้มีการเพิ่มขึ้นของประชากร เป็นเหตุให้มีการบุกรุกพื้นที่เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กาทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีจำนวนมาก อีกทั้งหน่วยงานรัฐมีหน้าที่ดูแลทรัพยากรมีหลายหน่วยงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานในสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีทั้งหน่วยงานส่วนกลางและส่วน ภูมิภาค บางครั้งขาดการบูรณาการในการดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับ ท้องถิ่น รวมทั้งบุคลากรมีจำนวนจำกัด ทำให้ไม่ได้ดูแลพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง

จากข้อมูลของสำนักงานเกษตรจังหวัดน่าน พบว่า มีสินค้าเกษตรที่สำคัญของจังหวัดน่าน ๓ อันดับแรก ได้แก่ ๑) ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มีเกษตรกรที่ปลูกจำนวน ๔๐,๗๔๘ ราย พื้นที่การปลูก ๘๘๒,๗๖๔ ไร่ ๒) ข้าว มีเกษตรกรที่ปลูกจำนวน ๔๕,๙๕๑ ราย พื้นที่การปลูก ๒๙๑,๖๓๔ ไร่ และ ๓) ยางพารา มีเกษตรกรที่ปลูกจำนวน ๒๑,๘๐๔ ราย พื้นที่การปลูก ๒๗๙,๔๖๒.๔๕ ไร่ และมูลค่าสินค้าเกษตรที่สำคัญของจังหวัดน่านในปี ๒๕๕๔ - ๒๕๕๕ ๓ อันดับแรกได้แก่ ๑) ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มีมูลค่าผลผลิตตามที่เกษตรกร ขายได้จำนวน ๓,๒๑๔,๘๖๙,๐๐๐ บาท ๒) ข้าว มีมูลค่าผลผลิตตามที่เกษตรกรขายได้จำนวน ๑,๖๓๕,๔๙๖,๐๐๐ บาท และ ๓) ยางพารา มีมูลค่าผลผลิตตามที่เกษตรกรขายได้จำนวน ๕๐๓,๔๘๐,๓๒๐ บาท และในปี ๒๕๕๕ - ๒๕๕๖ ๓ อันดับแรกได้แก่ ๑) ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มีมูลค่าผลผลิตตามที่เกษตรกรขายได้ จำนวน ๓,๖๒๔,๘๑๐,๐๐๐ บาท ๒) ข้าว มีมูลค่าผลผลิตตามที่เกษตรกรขายได้ ๑,๔๖๔,๘๙๔,๙๗๐ บาท และ ๓) ยางพารา มีมูลค่าผลผลิตตามที่เกษตรกรขายได้ ๓๔๕,๓๑๘,๗๘๐ บาท จังหวัดน่านยังต้องพึ่งพาการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่ใช้พื้นที่ลาดชันสูงและอยู่นอกเขตพื้นที่ชลประทาน^{๗๑}

แผนภาพที่ ๒.๖ พื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดน่าน

^{๗๑} คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.) จังหวัดน่าน, แผนพัฒนาจังหวัดน่าน พ.ศ.๒๕๕๘ - ๒๕๖๑, (ม.ป.ท., ม.ป.พ.), หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

๒.๔.๑ วาระจังหวัดน่าน พ.ศ. ๒๕๕๖ – ๒๕๖๐

ประเด็นปัญหาของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน ประเด็นปัญหาทั้งหมด ๔ ประเด็นดังนี้

๑. สถานการณ์ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดน่าน ซึ่งพบว่าสาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากการ บุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการ พาณิชย์ เช่น ข้าวโพด ยางพารา ฯลฯ และการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและป่าอนุรักษ์ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ความยากจน ความต้องการพื้นที่ทำกินทางการเกษตร ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ค่านิยมทางวัตถุของชุมชน นโยบายของรัฐทั้งเรื่องการประกันราคาพืชผลทางการเกษตรและการพิสูจน์ สิทธิที่ดินทำกิน การใช้สารเคมีและเทคโนโลยีการเกษตรที่ทันสมัยขึ้น

๒. สถานการณ์ไฟป่าและหมอกควันจังหวัดน่าน ซึ่งพบว่าสาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากการทำการเกษตร (ข้าว ข้าวโพด) โดยเผากำจัดเศษวัสดุ/วัชพืชเพื่อเตรียมการเพาะปลูก การบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มเติมเพื่อทำไร่ข้าวโพด การเผาเพื่อหาของป่า/ล่าสัตว์ป่า วิธีการผลิตของพื้นที่ ราษฎรขาดความรู้ความเข้าใจและ ความตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบของการเผา

๓. คน ซึ่งพบว่าสาเหตุของปัญหาเกิดจาก ๒ ส่วน

๓.๑. ภาครัฐ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างๆ โดยขาดการสร้าง ความเข้าใจระหว่างราษฎรกับภาครัฐ (การใช้ที่ดินทำกิน/ป่าไม้) ขาดการบังคับใช้กฎหมายที่เข้มแข็ง ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานด้วยตนเอง ขาดการจัดการระบบข้อมูลที่ถูกต้อง และผู้บริหารขาดความจริงใจในการแก้ไขปัญหา

๓.๒. ภาคประชาชน ได้แก่ ผู้เข้าไปใช้ ประโยชน์ กลุ่มอนุรักษ์ เกษตรกร เยาวชน ฯลฯ โดยพบปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตร ปัญหา ความยากจน (ปากท้องชาวบ้าน) เกิดความโลภหลง ในวัตถุนิยม แรงจูงใจจากนายทุน ขาดจิตสำนึก ขาดการศึกษา ไม่ทราบข้อเท็จจริงเพราะ ขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดช่องทางรับรู้ข้อมูล มีทัศนคติ วิธีชีวิตและการดำรงชีวิตที่ไม่เหมาะสม

๔. อาชีพ ซึ่งพบว่า สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากการที่ราษฎรยึดฐานการผลิตที่พืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพด หรือ ยางพารา ทำให้เกิดการรุกรป่า ปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ปัญหาความยากจน การขาดแคลนน้ำ ขาดความรู้ทางการเกษตร และขาด เทคโนโลยีที่ทันสมัย

๒.๔.๕ แนวทางการบริหารจัดการ : โมเดล การจัดการที่ดินทำกิน

เป้าหมายของโครงการโมเดลการจัดการที่ดินทำกินเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้นน้ำน่าน เป็นพื้นที่รูปธรรมและนำร่อง เกษตรกรทำการเกษตร ในรูปแบบเกษตรกรรม ผสมผสานร่วมกับการอนุรักษ์ รักษา พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันอย่าง มั่นคงและยั่งยืน นอกจากนี้ เพื่อให้ชุมชนมีความมั่นคงและปลอดภัยทางด้าน อาหาร สุขภาพ เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ จากประเด็นปัญหาทั้ง ๔ ประเด็น นำไปสู่แนวทางแก้ไข ทั้ง มาตรการในระยะเร่งด่วน มาตรการแก้ไขระยะสั้น และระยะยาว โดยใช้โมเดล การจัดการที่ดินทำกิน ดังนี้^{๗๒} คือ

^{๗๒} คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.) จังหวัดน่าน, แผนพัฒนาจังหวัดน่าน พ.ศ.๒๕๕๘ – ๒๕๖๑, (ม.ป.ท., ม.ป.พ.), หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

๑. การกำหนดขอบเขตพื้นที่ โดยร่วมกับ กรมป่าไม้ใช้แผนที่มาตราส่วน ๑:๔,๐๐๐ เพื่อ กำหนดแนวเขตพื้นที่ให้สอดคล้องกับมติคณะรัฐมนตรี เมื่อ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๑ ที่กำหนดให้มีการ แก้ไขข้อพิพาทกับราษฎร เนื่องจากไม่มีแนวเขตที่ชัดเจน อาทิเช่น แนวเขตของเขตอุทยานแห่งชาติ เขตต้นน้ำ หรือเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า กับแนวเขตที่ดินทำกินของราษฎร โดยให้กรมป่าไม้จัดทำแนว เขตให้ชัดเจน เพื่อสะดวกในการพิสูจน์และป้องกันการรุกร้าโดยไม่มีเจตนา และใช้แนวทางการบริการ จัดการที่ดินแบบมีส่วนร่วม ให้ราษฎรได้ทราบข้อเท็จจริงและแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยการมี คณะกรรมการตรวจสอบกำหนดแนวเขตระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้านที่มีผู้แทนมาจาก ทั้งภาคราชการ และตัวแทนประชาชนในพื้นที่

๒. ร่วมกับชุมชนในการศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนทั้งด้านภูมิสังคม และภูมินิเวศน์

๓. สร้างคนบนฐานวิถีชีวิตและบริบทของชุมชน จากโจทย์ของชุมชนเอง โดยใช้แนวทาง “จาก ย่าสู่หลาน” ซึ่งสมเด็จพระศรีนครินทร์ทราบบรมราชชนนี (สมเด็จพระย่าฯ) ทรงริเริ่มจัดตั้งมูลนิธิแม่ฟ้า หลวงเพื่อคัดเลือกเยาวชนหรือเด็กหรือผู้นำมาเข้ารับการศึกษาอบรม แล้วนำไปเป็นแกนนำการ พัฒนาชาวเขา หรือชนกลุ่มน้อยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเป็นพื้นฐานของการดำเนินงานตามโครงการ พัฒนาอดอยตุง อันเนื่องมาจากพระราชดำริและกลายเป็นความสำเร็จของ “การปลูกป่า เริ่มที่ปลูก คน” ที่เป็นที่ยอมรับ ของคนทั่วโลก ต่อมาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีทรงนำ แนวทางดังกล่าวมาพัฒนาคนทั้งในเขตพื้นที่ราบ ชาวเขา รวมทั้งพระภิกษุสามเณร เพื่อสร้างคน สร้าง ป่า สร้างรายได้ และคุณภาพชีวิต

๔. สร้างกระบวนการเข้าใจ เข้าถึง และ พัฒนาในชุมชน ในรูปแบบปิดทองหลังพระที่เน้น ราษฎรมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน

๕. จัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างภาครัฐและชุมชนในการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ป่าไม้

๖. จัดการที่ดินทำกินที่เหมาะสมกับภูมินิเวศน์

๗. ระบบวนเกษตรและเศรษฐกิจพอเพียง

๘. เน้นการจัดการทรัพยากร น้ำ ดิน ป่าไม้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่โดยวิถีกล (การใช้ เทคนิคระบบดิน ระบบชลประทาน ระบบความรู้เทคโนโลยี เพื่อช่วยในด้านการเกษตร เช่น การปลูก พืชตาม ไหล่เขาหรือขั้นบันได) วิถีพืช (โดยใช้พืชให้เหมาะสมกับสภาพที่ดินและภูมิประเทศ และ สภาพภูมิอากาศ)

๙. ใช้หลักวิชาการการจัดการลุ่มน้ำมาดำเนินการเพื่อให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ควรมีการขยายผลโมเดลการจัดการที่ดินทำกิน โดยการขยายผลการดำเนินงาน ตามโมเดลต้นแบบเพื่อขับเคลื่อนเข้าสู่พื้นที่อย่างทั่วถึงผ่านกระบวนการเรียนรู้ขยายผลไปยังภาค การศึกษาและภาคประชาสังคม

๒.๔.๖ ประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดน่าน (พ.ศ. ๒๕๕๗ – ๒๕๖๐)

๑. วิสัยทัศน์(Vision) : “เมืองแห่งความสุข ธรรมชาติสมบูรณ์ แหล่งท่องเที่ยว หลากหลาย พร้อมมุ่งสู่ ประชาคมอาเซียน”

เมืองแห่งความสุข หมายถึง เมืองที่ประชาชนในจังหวัดมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งได้แก่ การศึกษาดี มีสุขภาพ อนามัยทั้งใจและกายดี รวมทั้งดำรงวิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มี

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพเศรษฐกิจ การลงทุน การท่องเที่ยวในจังหวัด มี การพัฒนาทรัพยากรการผลิตทาง การเกษตร อุตสาหกรรมเกษตรอย่างยั่งยืน

ธรรมชาติสมบูรณ์ หมายถึง เป็นจังหวัดต้นน้ำที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรป่า ไม้ ทรัพยากร ธรณี ทรัพยากรสัตว์ป่า โดยมีความหลากหลายทางชีวภาพที่สมดุล ตลอดจนมีการ จัดการกับปัญหามลพิษ ในจังหวัด อาทิเช่น มลพิษทางอากาศ การใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช ลดลง และการจัดการขยะมูล ฝอย อย่างบูรณาการและมีความสัมฤทธิ์ผล

แหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย หมายถึง มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งดึงดูดใจให้ นักท่องเที่ยวอยากมา เยี่ยมชมในจังหวัด ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์เพื่อเยี่ยมชมอุทยาน แห่งชาติ การท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมเพื่อเยี่ยมชมวัด และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนใน จังหวัด

พร้อมมุ่งสู่ประชาคมอาเซียน หมายถึง จังหวัดมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม รวมทั้ง การสร้าง ความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้านตามแนวชายแดนในจังหวัด ตลอดจนวางระบบการ บริหารจัดการ ในส่วนของความมั่นคงในจังหวัดและตามพื้นที่ชายแดนในจังหวัด เพื่อเตรียมการใน การเข้าสู่ประชาคม อาเซียนในปี ๒๕๕๘

๒. พันธกิจ (Mission) :

๑. บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นเมืองอุทยานแห่งชาติ เมือง แห่งชุมชนคน ต้นน้ำที่คงความสมบูรณ์อย่างยั่งยืน ตลอดจนพัฒนาทรัพยากรการผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรมเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และเสริมสร้างศักยภาพเศรษฐกิจการค้า การลงทุนและการ ท่องเที่ยวเพื่อ รองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ ของประชาชน อย่างสมดุล

๓. พัฒนาและส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิต การศึกษาและสุขอนามัยที่ดี มีความ เป็นอยู่ที่ดี ยิ่งขึ้นให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๔. เสริมสร้างความสัมพันธ์ชายแดน ตลอดจนวางระบบบริหารจัดการที่ดีเพื่อเตรียมความ พร้อมในการ เข้าสู่ประชาคมอาเซียน

๓. ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด (Strategic Issues) ตามลำดับความสำคัญ

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วม ของภาคประชาสังคม

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเศรษฐกิจการค้า การลงทุนและการ ท่องเที่ยว ตลอดจน พัฒนาทรัพยากรการผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรมอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ พัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ชุมชนตาม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ เสริมสร้างความสัมพันธ์ชายแดน ตลอดจนวางระบบบริหารจัดการเพื่อ เตรียมความ พร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

๒.๕ ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดน่าน

คำขวัญจังหวัดน่าน

“แข่งเรือลือเลื่อง เมืองงาช้างดำ จิตรกรรมวัดภูมินทร์ แดนดินส้มสีทอง เรืองรองพระธาตุแช่แห้ง”

๒.๕.๑ ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดน่าน

เมืองน่านมีที่มาของชื่อปรากฏในตำนานพระอัมภาคว่า “นันทสุวรรณนคร” ในตำนานเก่าๆเรียกเมืองน่านอีกคำหนึ่งว่า “กาวน่าน” ต่อมามีการเรียกชื่อเมืองน่านว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ที่มาของชื่อเมืองน่านมาจากชื่อแม่น้ำน่านอันเป็นที่ตั้งของเมืองที่อยู่บนสองฟากฝั่งแม่น้ำน่านชื่อของเมืองน่านได้ปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงเรียกว่าเมืองน่านคือตั้งแต่แรกตั้งเมืองใหม่ ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน

เมืองน่านแม้จะมีการเรียกชื่อใหม่ว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ซึ่งใช้กันในทางราชการในสมัยโบราณและ ศุภอักษรนามนันทบุรีเป็นนามที่ไพเราะและมีความหมายมงคลนามแต่ก็มีหลายพยางค์และเรียกยากจึงกลับมานิยมเรียกนามเมืองตามเดิมว่า “เมืองน่าน” ตลอดจนถึงปัจจุบัน

เมืองน่านในอดีตเป็นนครรัฐเล็กๆ ก่อตัวขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขาในหุบเขาทางตะวันออกของภาคเหนือ ประวัติศาสตร์เมืองน่านเริ่มปรากฏขึ้นราว พ.ศ. ๑๘๒๕ ภายใต้การนำของพญาภูคา ศูนย์การปกครองอยู่ที่เมืองยาง(เชื่อกันว่าเป็นบริเวณริมฝั่งด้านใต้ของแม่น้ำย่างใกล้เทือกเขาตอยภูคาในเขตบ้านเสี้ยว ตำบลยม อำเภอท่าวังผา) เพราะปรากฏร่องรอยชุมชนในสภาพที่เป็นคูน้ำคันดินกำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ ต่อมาพระยาภูคาได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยส่งราชบุตรบุญธรรม ๒ คนไปสร้างเมืองใหม่โดยขุนนุ่นผู้พี่ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองพระบาง) และขุนพองผู้น้องสร้างเมือง วรรณครหรือเมืองบัว ในสมัยของพญาการเมือง (กรานเมือง) โอรสของพญาผานอง เมืองบัวได้มีการขยายตัวมากขึ้นตลอดจนมีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยอย่างใกล้ชิด พงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงพญาการเมืองว่าได้รับเชิญจากเจ้าเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท) ไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัย (วัดอัมพวนาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัยได้พระราชทานพระธาตุ ๗ องค์ พระพิมพ์ทองคำ ๒๐ องค์ พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ให้กับพญาการเมืองมาบูชา ณ เมืองบัวด้วย

พญาการเมืองได้ปรึกษาพระมหาเถรธรรมบาลจึงได้ก่อสร้างพระธาตุแช่แห้งขึ้นที่บน ภูเขาเพียงแช่แห้งพร้อมทั้งได้อพยพผู้คนจากเมืองบัวลงมาสร้างเมืองใหม่ที่บริเวณพระธาตุแช่แห้งเรียกว่าภูเพียงแช่แห้ง ในปี พ.ศ. ๑๙๐๒ โดยมีพระธาตุแช่แห้งเป็นศูนย์กลางเมือง หลังจากพญาการเมืองถึงแก่พิราลัยโอรสคือพญาผากองขึ้นครองเมืองแทนต่อมาเกิดปัญหาความแห้งแล้งจึงย้ายเมืองมาสร้างใหม่ที่ริมแม่น้ำน่านด้านตะวันตกบริเวณบ้านห้วยไค้ คือ บริเวณที่ตั้งของจังหวัดน่านในปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๑๑ ในสมัยเจ้าปู่แข่งครองเมืองระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๕๐ - ๑๙๖๐ ได้สร้างวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารวัดพระธาตุเขาน้อยวัดพญาภู แต่สร้างไม่ทันเสร็จก็ถึงแก่พิราลัยเสียก่อน พญาจ้าวพราหมณ์ผู้เป็นหลานได้สร้างต่อจนแล้วเสร็จและได้สร้างพระพุทธรูปทองคำปางลีลาปัจจุบันคือพระพุทธรูปนันทบุรีศรีศากยมุนีประดิษฐานอยู่ในวิหารวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร

ในปีพ.ศ. ๑๙๙๓ พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์นครเชียงใหม่มีความประสงค์จะครอบครองเมืองน่านและแหล่งเกลือบ่อมาง (ต.บ่อเกลือใต้ อ.บ่อเกลือ) ที่มีอย่างอุดมสมบูรณ์และหาได้ยากทาง

คือ บ้านน้ำเงิน เมืองเงิน แขวงไชยบุรี (ด่านสากล) และจุดผ่อนปรนด่านบ้านใหม่ชนแดน อำเภอ สองแคว และบ้านห้วยสะแตง อ.ทุ่งช้าง กับเมืองเชียงฮ่อน สปป.ลาว

จังหวัดน่าน มีทิวเขาหลวงพระบางและทิวเขาฝิ่ปันน้ำ ซึ่งเป็นทิวเขาหินแกรนิต ที่มีความ สูง ๖๐๐ - ๑,๒๐๐ เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ทอดผ่านทั่วจังหวัด คิดเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ทั้งจังหวัด

พื้นที่ ของจังหวัดน่านโดยทั่วไป มีสภาพพื้นที่เป็นลูกคลื่น ลอนชันเกิน ๓๐ องศา ประมาณร้อยละ ๘๕ ของพื้นที่จังหวัด ส่วนลูกคลื่นลอนลาด ตามลุ่มน้ำ จะเป็นที่ราบแคบๆ ระหว่าง หุบเขาตามแนวยาวของกลุ่มน้ำ น่าน สา ว้า ปัว และกอน

จังหวัดน่านมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น ๗,๑๗๐,๐๔๕ ไร่ หรือ ๑๑,๔๗๒.๐๗ ตารางกิโลเมตร จำแนกเป็น

๑. พื้นที่ป่าไม้และภูเขา	๓,๔๓๗,๕๐๐ ไร่	คิดเป็นร้อยละ	๔๗.๙๔
๒. พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม	๒,๘๑๓,๙๘๐ ไร่	คิดเป็นร้อยละ	๓๙.๒๔
๓. พื้นที่ทำการเกษตร	๘๗๖,๐๔๓ ไร่	คิดเป็นร้อยละ	๑๒.๒๒
๔. พื้นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ	๔๓,๕๒๒ ไร่	คิดเป็นร้อยละ	๐.๖๐

๕.๓ การปกครอง

จังหวัดน่าน ประกอบด้วย ๑๕ อำเภอ ๙๙ ตำบล ๘๔๘ ได้แก่

อำเภอ	จำนวนตำบล	จำนวนหมู่บ้าน
เมื่อน่าน	๑๑	๑๐๙
ภูเพียง	๗	๖๑
แม่จริม	๕	๓๘
สันติสุข	๓	๓๑
เวียงสา	๑๗	๑๒๗
น่าน้อย	๗	๖๖
นาหมื่น	๔	๔๘
บ้านหลวง	๔	๒๖
ท่าวังผา	๑๐	๙๑
ปัว	๑๒	๑๐๕
เชียงกลาง	๖	๖๐
สองแคว	๓	๒๕
ทุ่งช้าง	๔	๔๐
เฉลิมพระเกียรติ	๒	๒๒
บ่อเกลือ	๔	๓๙
รวม	๙๙	๘๔๘

ประชากรจังหวัดน่าน มีจำนวนทั้งสิ้น ๔๗๕,๘๒๔ คน ประชากรอาศัยอยู่ที่อำเภอเมือง น่านมากที่สุด คือ จำนวน ๘๑,๔๖๙ คน รองลงมาได้แก่ อำเภอเวียงสา จำนวน ๗๐,๒๖๗ คน และ อำเภอปัว จำนวน ๖๔,๑๓๑ คน

๒.๕.๔ ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดน่าน^{๗๔}

๑) ทรัพยากรดินและที่ดิน

จากการศึกษาของกรมพัฒนาที่ดิน เรื่องความแห้งแล้งและภาวการณ์เป็นทะเลทรายในประเทศไทยโดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) วิเคราะห์เชิงพื้นที่พบว่าพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อภาวการณ์เป็นทะเลทรายในประเทศไทยในระบบรุนแรง จำนวน ๖.๙๓ ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๒.๑๗ ของพื้นที่ประเทศ แบ่งเป็นพื้นที่ราบ ๒.๓๙ ล้านไร่ และที่สูง ๔.๕๔ ล้านไร่ โดยพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือของประเทศ ซึ่งเมื่อพิจารณาผลกระทบที่เกิดขึ้นในแต่ละจังหวัดโดยให้ความสำคัญที่ระดับความเสี่ยงต่อภาวการณ์เป็นทะเลทรายที่มีระดับความรุนแรงแล้วพบว่าพื้นที่ ๑๘ จังหวัด ที่มีพื้นที่ในระดับความเสี่ยงรุนแรงมากกว่า ๑๐ ตารางกิโลเมตร คือ จังหวัดน่าน เพชรบูรณ์ เชียงใหม่ พิษณุโลก นครราชสีมา อุตรดิตถ์ ตาก เลย ลำปาง ลพบุรี แม่ฮ่องสอน สระบุรี พะเยา กาญจนบุรี ชลบุรี เชียงราย กำแพงเพชร และแพร่ ซึ่งจังหวัดน่าน เพชรบูรณ์ เชียงใหม่ พิษณุโลกและนครราชสีมา เป็น ๕ จังหวัดแรกที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด ตามลำดับ

การแปรสภาพเป็นทะเลทรายเป็นกระบวนการที่เกิดจากความเสื่อมโทรมของดินในเขตพื้นที่แห้งแล้ง กึ่งแห้งแล้งและกึ่งชุ่มชื้นกระบวนการที่เกิดขึ้นมาจากหลายสาเหตุคือการลดลงของพืชคลุมดินการชะล้างพังทลายของดิน การเกิดดินถล่ม การเกาะตัวกันของดินเป็นแผ่นแข็งและความแน่นทึบของดินรวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและกิจกรรมของมนุษย์โดยจังหวัดน่าน พิษณุโลก และอุตรดิตถ์ เป็นจังหวัดที่มีความเสี่ยงต่อภาวการณ์เป็นทะเลทราย โดยจังหวัดน่าน มีปัญหาเรื่องทรัพยากรดิน ดังนี้

๑. ปัญหาการใช้ที่ดินไม่เหมาะสม ได้แก่ การใช้ที่ดินไม่สอดคล้องกับสมรรถนะของที่ดิน การใช้ที่ดินผิดประเภทและการใช้ที่ดินไม่ถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์โดยเอาพื้นที่เกษตรกรรมไปใช้ในกิจกรรมอื่น

๒. ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดินเป็นปัญหาจากการสืบเนื่องจากการใช้ที่ดินอย่างไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสมโดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ลาดชันสูง อันได้แก่ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่ถูกทำลายก่อให้เกิดการชะล้างพังทลายและดินเสื่อมโทรมแต่ละปีจะมีการสูญเสียหน้าดินอันเกิดจากการชะล้างพังทลายและจากรายงานการสูญเสียดินของสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่ามีปริมาณตะกอนรวม ๓.๓ ล้านตันต่อปี และความลึกของการกัดเซาะ ๐.๐๒ มิลลิเมตรต่อปี ตามจุดต่างๆ ในลุ่มน้ำน่าน และจากรายงานของกรมพัฒนาที่ดิน พบว่า การสูญเสียดินในจังหวัดอยู่ระหว่าง ๐.๐๑ - ๑๕๐ ตัน/ไร่/ปี โดยพื้นที่ลุ่มน้ำน่านตอนบนที่ประกอบด้วยพื้นที่ป่าเขา อัตราการสูญเสียดินอยู่ในระดับปานกลางถึงรุนแรง โดยเฉพาะพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกทำลายอย่างรุนแรงและมีความลาดชันสูง

^{๗๔} คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.) จังหวัดน่าน, แผนพัฒนาจังหวัดน่าน พ.ศ.๒๕๕๘ - ๒๕๖๑, หน้า ๓๙-๔๓.

๓. ปัญหาการใช้ที่ดินที่มีศักยภาพทางการเกษตรต่ำ การใช้ที่ดินในปัจจุบันมีที่ดินที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการเกษตรอยู่อย่างจำกัด ขณะที่ประชากรเพิ่มขึ้นตลอด และทำให้ความต้องการที่ดินทำกินสูงขึ้น จึงมีการนำที่ดินที่มีศักยภาพทางการเกษตรต่ำซึ่งเป็นดินที่มีปัญหามาใช้ประโยชน์

๔. ปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ได้แก่ ปัญหาการไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน และปัญหาการกระจายการถือครองที่ดิน พื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรมีหลายพื้นที่ที่ถูกถือครองโดยไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ต้องทำตามกฎหมาย จึงไม่มีแรงจูงใจในการบำรุงรักษาที่ดิน

๕. ปัญหามลพิษทางดิน ได้แก่ สารพิษตกค้างจากการใช้ในการเกษตร อุตสาหกรรม และชุมชนปัจจุบันปัญหามลพิษทางดินกระจายมากขึ้น ตามแนวโน้มของการขยายตัวของอุตสาหกรรม และประชากรที่เพิ่มขึ้นการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการถือครองที่ดินเพื่อทำการเกษตร

๒) ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าทรัพยากรป่าไม้

พื้นที่ของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อนจากข้อมูลของกรมป่าไม้พบว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งหมด ๕,๒๘๐,๖๒๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๖๕ ของพื้นที่ทั้งจังหวัดพอลถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่า ๓,๕๐๙,๓๗๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๙๕ ของพื้นที่ ทั้งจังหวัด ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ พื้นที่ป่าลดลงเหลือ ๓,๑๙๓,๑๒๕ ไร่ หรือร้อยละ ๔๔.๕๓ พื้นที่ที่ถูกบุกรุกถูกทำลายไปเรื่อย ๆ จนปี พ.ศ. ๒๕๔๑ พื้นที่ป่าลดลงเหลือประมาณ ๒,๙๙๕,๐๐๐ ไร่ หรือร้อยละ ๔๑.๗๗ ของพื้นที่ทั้งหมด และตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นต้นมา ได้มีการนำเทคโนโลยีระบบสารสนเทศ (GIS) มาใช้ในการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่านพบว่าในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ จังหวัดน่าน มีพื้นที่ ป่าไม้ ๕,๑๐๓,๕๕๐ ไร่ หรือร้อยละ ๗๑.๑๘ โดยมีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติขึ้นครอบคลุมพื้นที่ในเขตต้นน้ำลำธารซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์จำนวน ๗ แห่ง ประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติดอยภูคา อุทยานแห่งชาติ แม่จริม อุทยานแห่งชาติขุนน่าน อุทยานแห่งชาติถ้ำสะเกิน อุทยานชาตินันทบุรี อุทยานแห่งชาติขุนสถาน และอุทยานแห่งชาติศรีน่าน กับอีกวนอุทยานถ้ำผาตูบอีก ๑ แห่ง

๒.๕.๕ ข้อมูลเศรษฐกิจการค้าจังหวัดน่าน^{๗๕}

๑. การส่งออกสินค้า ผ่านด่านศุลกากรทุ่งช้าง มีมูลค่าการส่งออก ๔๑๔.๓๒๒๐ ล้านบาท สินค้าส่งออกที่มีมูลค่าสูงสุด ๕ อันดับแรก คือ น้ำมันปิโตรเลียม เหล็กโครงสร้าง ท่อเหล็ก ปูนซีเมนต์ และตู้ควบคุมปั้มน้ำ

๒. การนำเข้าผ่านด่านศุลกากรทุ่งช้าง มีมูลค่าการนำเข้า ๖.๐๘๔๓ ล้านบาท สินค้านำเข้าที่มีมูลค่าสูงสุด ๕ อันดับแรก คือ ไม้แปรรูปลาว ลูกเต๋อย ปอสา ผ้าทอด้วยฝ้าย และดอกหญ้าทำไม้กวาด

๓. มูลค่าการค้ารวมการค้าชายแดนไทย - สปป.ลาว ด้านจังหวัดน่าน ไทยได้เปรียบดุลการค้ากับ สปป. ลาว ๔๐๘.๒๓๗๗ ล้านบาท ลดลงจากเดือนที่แล้ว ๑๕.๔๗๐๘ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๓.๖๕ เมื่อเปรียบเทียบกับของ ปีที่แล้วเพิ่มขึ้น ๗.๕๐๒๙ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๑.๘๗

^{๗๕} สำนักงานคลังจังหวัดน่าน. “รายงานภาวะเศรษฐกิจการค้าจังหวัดน่าน ฉบับที่ ๕/๒๕๕๘”, น่าน : สำนักงานคลัง, ๒๕๕๘ (อัดสำเนา).

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดน่าน ในปี ๒๕๕๗/๒๕๕๘ สำนักงานเกษตรจังหวัดน่าน ได้รายงานผลการดำเนินงานการขึ้นทะเบียนเกษตรกร จัดเก็บข้อมูลพืชเศรษฐกิจของจังหวัดน่านที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว และประกอบเป็นอาชีพหลักของผู้ใช้แรงงานภาคเกษตร หรือแรงงานนอกระบบ ซึ่งมีพืชหลัก ๓ ชนิดที่พบว่ามียieldออกสู่ตลาดจำนวนมาก ดังนี้

๑. ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มีเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ปี ๒๕๕๗/๕๘ จังหวัดน่านพบว่า มีเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จำนวน ๓๖,๕๐๔ ครัวเรือน พื้นที่ปลูก ๗๙๕,๔๘๒.๒๕ ไร่ ผลผลิตรวม ๙๕,๖๒๙,๔๙๐ กิโลกรัม โดยมีผลผลิตต่อไร่ ๕๑๔.๓๕ ก.ก./ไร่

๒. ข้าวนาปี มีเกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปี ปี ๒๕๕๗/๕๘ จังหวัดน่าน พบว่ามีเกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปี จำนวน ๓๕,๑๔๙ ครัวเรือน พื้นที่ปลูก ๒๐๖,๘๗๙.๒๕ ไร่ ผลผลิตรวม ๑๐๖,๑๘๗,๐๐๕.๕ กิโลกรัม โดยมีผลผลิตต่อไร่ ๕๐๘.๗๗ ก.ก./ไร่

๓. ยางพารา มีเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา ปี ๒๕๕๗/๕๘ จังหวัดน่าน พบว่ามีเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา จำนวน ๑๗,๐๑๘ ครัวเรือน พื้นที่ปลูก ๑๗๘,๒๔๘.๗๓ ไร่ ผลผลิตรวม ๑๖,๒๕๗,๐๕๐.๒๕ กิโลกรัม โดยมีผลผลิตต่อไร่ ๓๘๕.๙๘ ก.ก./ไร่

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บุญเพ็ง วงค์หน่อบุญธรรม ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาประชาชนในเมืองไชทานี ในนครหลวงเวียงจันทน์” ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในนครหลวงเวียงจันทน์มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในระดับปานกลาง และประชาชนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์ปกป้องรักษาทรัพยากรป่าไม้ ในระดับสูงสำหรับปัญหาและอุปสรรคในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน พบว่า ประชาชนเข้าไปร่วมกันตัดไม้ทำลายป่าเพื่อนำไม้มาทำบ้าน เครื่องเรือน ซึ่งการที่ป่าไม้ถูกทำลายลงมาก ส่งผลให้เกิดปัญหาน้ำท่วม ป่าไม้ทรุดโทรม เนื่องจากประชาชนรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในการละเมิดตัดไม้ทำลายป่า อีกทั้ง ประชาชนบางส่วนเห็นแก่ผลประโยชน์ที่ได้รับจากป่ามาก ทำให้ทำลายป่าโดยไม่ถึงถึงผลกระทบที่ติดตามมา และมีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดในการแก้ปัญหาของผู้ค้นคว้าเกี่ยวกับกฎหมายที่รัฐบาลได้บัญญัติไว้ เรื่อง การตัดไม้ทำลายป่า แต่ไม่มีแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในหน่วยงานของท้องถิ่นที่รับผิดชอบ รัฐควรที่จะเพิ่มงบประมาณและบุคลากรในด้านนี้ให้เพียงพอต่อการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้งให้ความสำคัญในการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ และเพิ่มพื้นที่ป่ารวมทั้งเกิดแนวคิดในการมีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อในพื้นที่ที่อาศัยอยู่^{๗๖}

ณัชพงศ จันจุฬา ได้วิจัยเรื่อง “โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี กรณีศึกษา : การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบชาวบ้าน ในพื้นที่ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส” ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนกาเยาะมาตี มีการบริหารจัดการน้ำ

^{๗๖} บุญเพ็ง วงค์หน่อบุญธรรม. "การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาประชาชนในเมืองไชทานี ในนครหลวงเวียงจันทน์", การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมากกว่า ๕๐ ปี โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นบูรณาการองค์ความรู้ในการบริหารจัดการน้ำ ด้วยการจัดระบบการลงทุน การก่อสร้าง การจัดสรรผลประโยชน์ และการบำรุงดูแลรักษาฝายทดน้ำดังกล่าว จึงสามารถอำนวยความสะดวกแก่ชุมชนมาจนทุกวันนี้ โดยปราศจากความขัดแย้งใด ๆ ในขณะที่ผลการศึกษาเปรียบเทียบ กรณีการขุดเจาะคลองบาเจาะ เพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมขังในเมืองโดยหน่วยงานราชการ ซึ่งไม่ได้ศึกษาผลกระทบหรือสอบถามความคิดเห็นชาวบ้าน ได้สร้างความเดือดร้อนเสียหาย ทั้งในเชิงเศรษฐกิจสังคมต่อชุมชนอย่างร้ายแรง โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยน้ำเพื่อการปลูกข้าว (๗๗.๘%) นอกจากนี้พบว่า ประชาชนมีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำสูงถึง ๙๒% เชื่อว่าในอนาคตปัญหาน้ำจะสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างแน่นอน และเรียกร้องให้รัฐเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการน้ำอย่างจริงจัง^{๗๗}

พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีมูลนิธิอีกเมืองน่าน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าด้วยหลักคำสอนของพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าของกลุ่มอนุรักษ์ป่ามูลนิธิอีกเมืองน่าน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร โดยจะศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก ตำราวิชาการ รายงานวิจัย ข้อมูลจากการแจกแบบสอบถาม และประชุมกลุ่มอนุรักษ์ป่ามูลนิธิอีกเมืองน่าน ผลการศึกษาพบว่า คำสอนในพระพุทธานุชาสนาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องป่าล้วนสนับสนุนให้บุคคลดำรงชีวิตอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ทำให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา แนวทางการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกากฎหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งศีลจะช่วยระมัดระวังควบคุมผู้ที่ฝ่าฝืน ปลูกจิตสำนึกและสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญา แนวทางอนุรักษ์ป่าของมูลนิธิอีกเมืองน่าน ใช้หลักเมตตาธรรม หลักมัชฌิมาปฏิปทา หลักสันโดษ และมีความรักต่อทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้แบบพอเพียง

แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักพระพุทธานุชาสนาเน้นความรักและความเมตตาที่มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง มีทัศนคติที่เป็นมิตรกับธรรมชาติไม่แสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งถ้าเราปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธานุชาสนาก็จะสามารถลดตักเตือนสิ่งแวดล้อมได้^{๗๘}

สุขุมาลัย ประสมศักดิ์ ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน ” ผลการวิจัยพบว่า

^{๗๗} ณิชพงศ จันจุฬา, “โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี กรณีศึกษา : การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบชาวบ้าน ในพื้นที่ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

^{๗๘} พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร. ,แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีมูลนิธิอีกเมืองน่าน, รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา : สถาบันพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), บทคัดย่อ.

๑. การบูรณาการกลยุทธิ์การมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักพุทธธรรมกับแนวคิดทฤษฎีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนจังหวัด พบว่า องค์การบริหารส่วนจังหวัด จำเป็นที่จะต้องมีความรับผิดชอบโดยตรงและให้ความสำคัญในฐานะที่มีบทบาทหลักในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามนโยบายของรัฐบาล และตามกฎหมายที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ นอกจากนี้ ควรให้องค์กรสงฆ์ องค์กรด้านสตรี และประชาชนทั่วไปได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วย ทั้งนี้โดยการนำกลยุทธิ์การมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักพุทธธรรมทั้ง ๗ ประการ มาใช้ในการกำหนดแผนงานและโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่ประชาชนและองค์การบริหารส่วนจังหวัดต่อไป

๒. สภาพปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนจังหวัด พบว่า สามารถจำแนกได้ทั้งหมดออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ ๑) องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีสภาพที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ๒) นโยบายภาครัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถควบคุมและไม่สามารถรักษามาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมได้ ๓) ประชาชนขาดองค์ความรู้ และไม่มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่อง และ ๔) เครือข่ายของสมาคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้านไม่สามารถจะบูรณาการการทำงานในเชิงเครือข่ายได้

๓. แนวทางการส่งเสริมกลยุทธิ์การมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักพุทธธรรมในการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน พบว่า การวางแผนการดำเนินงานการจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ซึ่งได้แก่ การสร้างองค์ความรู้ในเครือข่ายภาคประชาชน โดยมีองค์กรที่รับผิดชอบ ส่วนการดำเนินงานการจัดการสิ่งแวดล้อมมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละกลุ่ม แต่ละองค์กรด้วยว่าแต่ละแห่งมีภาระหน้าที่อะไรบ้าง ในการติดตามตรวจสอบประเมินผลนั้น มีการแต่งตั้งคณะกรรมการจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด เจ้าหน้าที่จากกรมควบคุมมลพิษ เจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งในการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องมีความจริงจัง ไม่ละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ มีความเข้มงวดในการติดตาม ตรวจสอบ และการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบประเมินผลจะต้องให้ประชาชนเห็นด้วย มีความพอใจ และตรงกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะรูปแบบวิธีการดำเนินงาน เป้าหมายการดำเนินงานตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ส่วนการทบทวนและปรับปรุงพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อม ต้องเริ่มจากความชัดเจนของนโยบายภาครัฐเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม ไปสู่การบริหารขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในการสนับสนุนงบประมาณให้การสร้างความเข้มแข็ง และการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคประชาชนที่จะสร้างองค์ความรู้และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้นักเรียน เด็ก เยาวชน และ นักศึกษา รวมทั้งเครือข่ายภาคประชาชน ซึ่งเป็นหน้าที่ของโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่จะดำเนินตามแผนงานที่วางไว้

ข้อเสนอแนะคือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดควรนำกลยุทธิ์การมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักอปริทานิยธรรมทั้ง ๗ ประการไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่และวิถีชีวิตของประชาชน ในรูปของการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมการจัดตั้งเครือข่ายพระสงฆ์และเครือข่ายสตรี

ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้สิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพเหมาะแก่การดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนสืบไป^{๗๙}

ดวงส่องแสง แต่เฮง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลทุ่งพระยา อำเภอสนามเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า

๑. บริบทชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่ย้ายถิ่นฐานมาจากภาคอีสาน อยู่รวมกลุ่มกันแบบเครือญาติ มีเอกลักษณ์โดดเด่นด้านภาษา ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ

๒. สภาพปัญหาป่าไม้เขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลทุ่งพระยา มีการตัดไม้ทำลายป่าเกิดจากความต้องการพื้นที่ทางการเกษตร การเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ และไฟป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าท้องถิ่นและภาครัฐขาดงบประมาณสนับสนุน

๓. รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ประกอบด้วย ๕ มิติ ได้แก่ มิติที่ ๑ การทำงานแบบ ๓ ประสาน ประกอบด้วย นักวิชาการ ชุมชนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐ มิติที่ ๒ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ มิติที่ ๓ การริเริ่มให้เกิดโครงการปฏิบัติจริง มิติที่ ๔ การพัฒนาทาง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มิติที่ ๕ การพัฒนาให้เกิดสถาบันในชุมชน และองค์ประกอบของรูปแบบ มี ๗ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) การค้นหาบุคคล/กลุ่มที่สนใจ ๒) การจัดตั้งภาคร่วมพัฒนา ๓) การวางแผน ๔) การดำเนินโครงการ ๕) การตัดสินใจ ๖) การประเมินผล ๗) การร่วมรับผลประโยชน์^{๘๐}

สุกัญญา เรือนสอน ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบกว๊านพะเยาในการป้องกันการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ ผลการวิจัยพบว่า

๑. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับรู้สภาพการบุกรุกพื้นที่กว๊านพะเยาอยู่ในระดับปานกลางที่จำนวน ๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๓๓

๒. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจในปัญหาอุปสรรคในการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่กว๊านพะเยาที่มีผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง

๓. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มตัวอย่างในการร่วมวางแผนตัดสินใจและเฝ้าระวังป้องกันการบุกรุกพื้นที่กว๊านพะเยายังอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน

จะเห็นได้ว่าสภาพการบุกรุกพื้นที่กว๊านพะเยา กระบวนการเข้าไปมีส่วนร่วมของชุมชนในการเข้าไปปัญหาอุปสรรคการรับรู้ ข้อมูลข่าวสารต่างๆ พร้อมกับร่วมวางแผนตัดสินใจ และการเฝ้าระวังป้องกันการบุกรุกพื้นที่กว๊านพะเยายังอยู่ในเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่เข้าไปใช้ประโยชน์โดยตรงจากกว๊านพะเยา และมีความสัมพันธ์กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกของกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชนคือจะให้

^{๗๙} สุขุมลย์ ประสมศักดิ์,รศ. "กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศึกษาปริญญาโท* , สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๘๐} ดวงส่องแสง แต่เฮง, “การพัฒนารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลทุ่งพระยา อำเภอสนามเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์), บทคัดย่อ.

ความสนใจมากกว่า กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากกวีานพะเยาโดยตรง และไม่ใช่นสมาชิกของ กลุ่มองค์กรใดในชุมชนจะมีส่วนร่วมในการป้องกันการบุกรุกพื้นที่กวีานพะเยาในระดับน้อย^{๕๑}

กาญจนา คุ่มทรัพย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา : ป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการ ป่าชุมชนบ้านดอนหมู ตำบลขามเปี้ย อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี ว่ามีเงื่อนไขของการ จัดการป่าชุมชนอย่างไรจึงนำไปสู่ความสำเร็จ และมีความสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมโดยการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลข่าวสารหลักที่ เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการป่าชุมชน วิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้โดยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำมา สังเคราะห์เพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนบ้านดอนหมูมี กระบวนการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง นำ วัฒนธรรมชุมชนอันเป็นทุนทางสังคมที่เข้มแข็งผสมผสานกับการจัดการป่าชุมชน ตามหลักทฤษฎี การจัดการป่าชุมชนใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบผ่านการ ทำวิจัย ชุมชนสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภายนอกอย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ชุมชนมีกระบวนการเชื่อมโยงกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนเข้ากับพัฒนาชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน^{๕๒}

พงษ์ศักดิ์ คชประเสริฐ ศึกษาวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่า ต้นน้ำอิง : กรณีศึกษา ตำบลแม่ณาเรือ อำเภอมือง จังหวัดพะเยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิ ปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำอิง และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ตำบลแม่ณาเรือ อำเภอมือง จังหวัดพะเยา โดยการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและด้วยวิธีการสังเกต การ สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและเป็นทางการ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำด้านอาชีพ ในพื้นที่ศึกษา ๔ หมู่บ้าน ของตำบล ณาเรือ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการแยกแยะและจัดหมวดหมู่ข้อมูล จัดลำดับ ความสำคัญของข้อมูลและการเชื่อมโยงความสำคัญของข้อมูล ประกอบการพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในตำบลแม่ณาเรือมีส่วนร่วมในการจัดการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดย ใช้รูปแบบพิธีกรรมตามจารีต ประเพณี ที่ได้สืบทอดกันต่อมาจนเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้ ที่ เรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ทั้งในลักษณะนามธรรมโดยให้คุณค่าและความสำคัญของป่ารวมถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคนและป่า การพึ่งพาอาศัยกันและกัน ในลักษณะรูปธรรมโดยประยุกต์รูปแบบ พิธีกรรม เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีฝาย และการบวชป่าเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ นอกจากนี้ จากจารีตและกฎเกณฑ์ดั้งเดิมได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นกฎระเบียบต่างๆ ของชุมชนในการ จัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชนในปัจจุบัน

^{๕๑} สุกัญญา เรือนสอน, “กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบกวีานพะเยาในการป้องกันการบุกรุก พื้นที่สาธารณะ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓).

^{๕๒} กาญจนา คุ่มทรัพย์, “การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา : ป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานการวิจัย , (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๐๑๕), บทคัดย่อ.

ปัญหา อุปสรรคในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ คือในด้านความเชื่อและการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนได้มีความสำคัญน้อยลง เพราะในปัจจุบันชุมชนมีการติดต่อสัมพันธ์กับคนภายนอกมากขึ้น การยอมรับวิทยาการเทคโนโลยีสมัยใหม่และการเปลี่ยนแปลงวิถีดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น สาเหตุต่างๆ เหล่านี้ทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนลดน้อยลง^{๘๓}

อภิชาติ ไจอารีย์ ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา การจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ๓ ขั้นตอน ได้แก่ (๑) การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม (๒) การประเมินสถานภาพระบบนิเวศป่าชุมชน และศึกษาลักษณะการพึ่งพิงด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากป่าชุมชน (๓) การศึกษาผลของการขับเคลื่อนการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม พื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีผู้เข้าร่วมในการศึกษาประกอบด้วย ภาศิกภายในชุมชน ได้แก่ สมาชิกชุมชน จำนวน ๑๘๐ คน และภาศิกภายนอกชุมชน ได้แก่ ตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ จำนวน ๔๕ คน ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลแบบผสมทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ อีกทั้งมีการสะท้อนประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านเวทีชุมชน

ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนบ้านพุเตยมีศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมใน ๖ ด้าน คือ (๑) ด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรท้องถิ่น (๒) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น (๓) ด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน (๔) ด้านการรวมกลุ่ม (๕) ด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และ (๖) ด้านศักยภาพของผู้นำ ป่าชุมชนบ้านพุเตยมีความหลากหลายของพรรณไม้สูง การกระจายของพรรณไม้อยู่ในสถานะค่อนข้างมีเสถียรภาพ ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทุกครัวเรือนอย่างหลากหลาย โดยใช้สมุนไพรมากที่สุด นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์ทางอ้อมที่เชื่อมโยงไปสู่วิถีชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนอย่างชัดเจน การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานจัดการป่าชุมชน ทำให้คนในชุมชนทุกระดับมีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ป่าชุมชนมากขึ้น เนื่องจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ชาวบ้านค้นหาปัญหาจากการจัดการป่าชุมชน นำไปสู่การวางแผนและแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ เป็นการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสมซึ่งผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิธีการใหม่จากการหมุนเสริมของภาศิกการพัฒนา เกิดการสืบสานงานสู่เยาวชน นอกจากนี้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมยังได้ช่วยสร้างนักวิจัยชุมชน

จากการถอดประสบการณ์ร่วมกับชุมชน ทำให้ได้ตัวอย่างรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนหลักคือ (๑) การพัฒนาศักยภาพคนและชุมชน (๒) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของศักยภาพชุมชน และ (๓) การพัฒนาสู่ความยั่งยืน โดยชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงานด้วยศักยภาพและความพร้อมของชุมชน สำหรับผู้

^{๘๓} พงษ์ศักดิ์ คชประเสริฐ, “ปัญหาท้องถิ่นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำอิง : กรณีศึกษา ตำบลแม่เนาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

มีส่วนร่วมภายนอกชุมชน มีบทบาทหลักในการสนับสนุนเชิงวิชาการ งบประมาณ และนโยบาย ภายใต้หลักการทำงาน คือ การเคารพคนและชุมชน และ ชุมชนเป็นเจ้าของป่า ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อความสำเร็จและความยั่งยืน ได้แก่ ศักยภาพและบทบาทผู้นำ ความเข้มแข็งชุมชน คุณลักษณะสมาชิกชุมชน การสนับสนุน และการยอมรับจากหน่วยงานภายนอก รูปแบบที่ค้นพบจากกรณีศึกษาบ้านพุเตยสามารถนำไปปรับใช้ในชุมชนภูมิภาคตะวันตกที่มีบริบทใกล้เคียงกันและเป็นชุมชนที่อยู่ในแหล่งการพัฒนาซึ่งจะได้รับผลกระทบจากภายนอกได้เร็ว^{๕๔}

ธีรทัศน์ โรจนกิจจากุล ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมเชิงบูรณาการภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดน่าน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของภาคประชาสังคมในจังหวัดน่าน ๒. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของภาคประชาสังคมในจังหวัดน่าน และ ๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงบูรณาการภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดน่าน ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๙ รูป/คน ด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ และการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ซึ่งมีความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๘๗ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคลากรภาครัฐและภาคประชาสังคมจำนวน ๑๗๒ คน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน หาค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร โดยการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพทั่วไปของการมีส่วนร่วมในการวางแผนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ป่าไม้) ระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมในจังหวัดน่าน ในภาพรวมทุกภาคส่วนในจังหวัดน่าน มีความตื่นตัวและให้ความสำคัญในเรื่องป่าไม้ในการบริหารจัดการ ปัจจุบันมีการตัดสินใจร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดจะเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านผลประโยชน์โดยทางอ้อม เช่น การมีอากาศดี ชีวิตดีขึ้น ฝนตกตามฤดูกาล น้ำไม่ท่วม การที่จำนวนป่าไม้ถูกทำลาย หรือมีจำนวนมากยิ่งขึ้น การประเมินเป็นไปตามกฎหมายซึ่งมีบุคลากรภายนอกเข้ามามีส่วนร่วม แต่เมื่อการประเมินผลร่วมกันระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการประเมินผลโดยการช่วยตรวจสอบ

๒. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของภาคประชาสังคมในจังหวัดน่าน ภาครัฐและภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของภาคประชาสังคมในจังหวัดน่าน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาโดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ รองลงมา ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการวางแผน และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานตามลำดับ

^{๕๔} อภิชาติ ใจอารีย์, “กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา การจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี”, **รายงานการวิจัย**, ภาควิชาการพัฒนาศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

๓. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล โดยการนำหลักการที่ทำให้ทั้งส่วนภาครัฐและภาคประชาสังคม ส่งเสริมและสนับสนุนให้การมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ นั้นมีประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น คือ หลักการธรรมนูญ ๖ ทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม ควรแสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ประพฤติดีมีคุณธรรมทั้งต่อหน้าและลับหลัง โดยการบอกกล่าวและแจ้งเตือนสิ่งที่เป็นประโยชน์ ด้วยความปรารถนาดีคิดทำสิ่งดีที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ในการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันทั้งทางตรง และทางอ้อมที่ได้มาโดยชอบธรรม ด้วยการรักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม และเคารพรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้การจัดทรัพยากรธรรมชาติ (ป่าไม้) ในจังหวัดน่าน เป็นไปอย่างยั่งยืน^{๘๕}

พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปัญญา และคณะ ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริฯ พื้นที่จังหวัดน่าน การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ ตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรค ๓) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งการศึกษานี้คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ ทั้งการค้นคว้าจากเอกสารและการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัยพบว่า

๑) รูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน ประกอบด้วย โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ และโครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม จำแนกรูปแบบโครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำคือ รูปแบบที่หนึ่ง การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการจัดการทรัพยากรน้ำ รูปแบบที่สอง การฟื้นฟูแหล่งน้ำเดิมและอาณาบริเวณโครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม คือ รูปแบบที่หนึ่งการฟื้นฟูและบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมการปลูกต้นไม้ ฟื้นฟูสภาพป่า การปรับปรุงระบบนิเวศต้นน้ำ การบำรุงรักษาสวนป่าห้วย การบำรุงรักษาสวนเดิม รูปแบบที่สอง การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการจัดการสิ่งแวดล้อม รูปแบบที่สาม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย รูปแบบที่สี่ การส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการส่งเสริมอาชีพ

๒) วิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่านแบ่งได้ ๒ ส่วน ได้แก่ ๑) ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ ๒) ปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่าประชาชนในพื้นที่ให้ความสำคัญของปัญหาด้านหลักการทางนิเวศวิทยา การปฏิบัติอย่างยั่งยืน วิธีการแบบมีส่วนร่วม การเน้นปัญหาของประชาชนในพื้นที่ การจัดการอย่างเหมาะสม ความเสมอภาคและมองการณ์ในอนาคต

^{๘๕} ชีรทัศน์ ไรจน์กิจจากุล, “การมีส่วนร่วมเชิงบูรณาการภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดน่าน”, *คุณวินิพนธ์พุทธศาสตร์คุณวินิจิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

ปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติพบว่าประชาชนในพื้นที่ ได้สะท้อนให้เห็นว่าสภาพปัญหาและอุปสรรคของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านหลักการใช้แบบยั่งยืน หลักการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและหลักการสงวนของหายาก

๓) แนวทางการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน มี ๒ ลักษณะ คือ ๑.การปรับปรุง ซ่อมแซมบำรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐานด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ ๒.การขยายผลโครงการเดิมและพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม^{๘๖}

๒.๗ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ภาพที่ ๒.๗ แสดงกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

^{๘๖} พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปัญญา, “รูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ ตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน”, รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.),บทคัดย่อ.

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ๒) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษารายงาน

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ประกอบด้วย

- ๑) ด้านการให้ข้อมูล
- ๒) ด้านการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน
- ๓) ด้านการปรึกษาหารือ
- ๔) ด้านการวางแผนร่วมกัน
- ๕) ด้านการร่วมปฏิบัติ
- ๖) ด้านการร่วมติดตามตรวจสอบ

โดยผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

- ๑) ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒) กำหนดกรอบแนวคิด หัวข้อปัญหา และวัตถุประสงค์ในการวิจัย
- ๓) กำหนดกลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
- ๔) สร้างเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลการวิจัย
- ๕) นำเครื่องมือเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์
- ๖) วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์
- ๗) สรุปและรายงานผลการศึกษารายงาน

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ประชาสังคม

ภาครัฐ ประกอบด้วย ๑) บุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ๒) บุคลากรสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่านที่รับผิดชอบเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ ๓) บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน ๔) บุคลากรเทศบาลตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน ๕) บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ๖) นักวิชาการพัฒนาการอำเภอเมืองน่าน

ภาคประชาสังคมในจังหวัด ประกอบด้วย ๑) คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าศิลาแลง ๒) บุคลากรที่ทำงานในมูลนิธิอีกเมืองน่าน ๓) คณะกรรมการสมาคมบ้านหลวงหวงป่า ๔) คณะกรรมการมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนวัดโป่งคำ และ ๕) เจ้าหน้าที่โครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

๑) ภาครัฐ ประกอบด้วย บุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ๒) บุคลากรสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ ๓) บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน ๔) บุคลากรเทศบาลตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน ๕) บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

๒) ภาคประชาสังคม ในจังหวัดน่าน ประกอบด้วย ๑) คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าศิลาแลง ๒) บุคลากรที่ทำงานในมูลนิธิอีกเมืองน่าน ๓) คณะกรรมการสมาคมบ้านหลวงหวงป่า และ ๔) คณะกรรมการมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนวัดโป่งคำ

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้บริหารและบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดน่านที่อยู่ในขอบเขตพื้นที่ตัวแทนจากสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน และประธาน/หัวหน้า ของประชาสังคมกลุ่มต่างๆ จำนวน ๑๙ รูป/คน โดยแบ่งเป็นส่วนของภาครัฐ และส่วนของภาคประชาสังคม ดังนี้

๑. ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน ๑๐ คน ได้แก่

๑. นายรินทร์ เหล่าอารยะ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน
๒. นายดนัย คฤหานนท์ ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน
๓. นายธนยุทธ ทีฆาวงศ์ นายกเทศมนตรีตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน
๔. นายผ่อง ทีฆาวงศ์ รองนายกเทศมนตรีตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน
๕. พ.จ.อ.จรัส คำวัง ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
๖. นายสุทัศน์ แก้วใหม่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน
๗. นายนิวัต เชื้อหมอ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน

๘. นายพิทยา จำปาแก้ว ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรธรรมชาติ สำนักงาน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน
๙. นายมานะ จิตฤทธิ์ นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ ศูนย์ป่าไม้จังหวัดน่าน
๑๐. นางสาวแพนภัก โนนพรวน นักวิชาการพัฒนาการอำเภอเมืองน่าน

๒. ภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน ๙ รูป/คน ได้แก่

๑. พระครูสุจินนันทกิจ ประธานมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนวัดโป่งคำ
ตำบลคูพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
๒. นายชูศิลป์ สารรัตน์ ประธานมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน
๓. นางสาวพะยอม วุฒิสวัสดิ์ คณะกรรมการมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน
๔. นายวิชิต คำลือ คณะกรรมการรักษาป่า
๕. นายอเนก เชื้อหอม กำนันตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน
๖. นายศักดิ์รินทร์ นุแปงถา เจ้าหน้าที่โครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ
จังหวัดน่าน
๗. นายวรการณ จันอ้น ผู้จัดการมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนวัดโป่งคำ อำเภอ
สันติสุข จังหวัดน่าน
๘. นางสาวพะยอม วุฒิสวัสดิ์ คณะกรรมการการมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน
๙. นายสัมฤทธิ์ เนตรทิพย์ ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าศิลาแลง

โดยผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลจากการเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับ
ภารกิจหน้าที่ ความรับผิดชอบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดน่านเป็นอย่างดี

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ โดยได้
กำหนดเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth
Interview) เป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิด ที่ได้มีการกำหนดหัวข้อศึกษาไว้อย่างกว้างๆ ล่วงหน้า
โดยผู้วิจัยต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึกและสามารถยืดหยุ่น หรือ
ปรับปรุงคำถามได้ตลอดตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์ โดยนำวัตถุประสงค์หลัก แต่ก็เป็น
วัตถุประสงค์ย่อย ในวัตถุประสงค์ย่อยมีประเด็นต่างๆ แยกย่อยลงไปอีก แล้วนำไปสร้างเป็นเครื่องมือ
ในภาคสนาม โดยประเด็นในการสัมภาษณ์ คือ

๑. นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
๒. การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
จังหวัดน่าน
๓. แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

๑. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและกระบวนการใน
การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย
๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย
๔. สร้างเครื่องมือ
๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข
๖. นำแบบสัมภาษณ์และข้อคำถามมาปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องสมบูรณ์
๗. นำไปใช้ในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง

๒. ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

๓.๔.๑ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง มีข้อมูลหลายส่วนที่ต้องทำการรวบรวมข้อมูลมาประกอบกันให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูล โดยได้รับคำแนะนำจากผู้อาวุโสในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เมื่อได้รายชื่อแล้ว ผู้วิจัยก็จะนัดหมายเพื่อสอบถามข้อมูล หรือเชิญผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ด้วยตนเองเพื่อมาร่วมพูดคุยกันเป็นกลุ่มซึ่งสามารถตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลได้เป็นอย่างดี

๓.๔.๒ ผู้วิจัยทำการศึกษาแบบเจาะลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้ทำการนัดหมายบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญไว้ก่อนหน้า เมื่อถึงเวลานัดหมายผู้วิจัยก็จะไปตามเวลา เมื่อพบผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญก็จะทำการสัมภาษณ์ทันที การนัดหมายจึงไม่มีผลต่อโอกาสในการสัมภาษณ์มากนัก หากผู้วิจัยไปพบครั้งแรกแล้วขอสอบถาม หากได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน ก็จะนัดหมายไว้เพื่อทำการสัมภาษณ์ในครั้งต่อไป

การเก็บข้อมูลทุกครั้ง ผู้วิจัยได้จดบันทึกไว้เป็นหลักฐานเพื่อสามารถจดจำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ หรือบางครั้งใช้วิธีการบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์ สำหรับบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะทำการจดบันทึกทันทีที่สังเกตเห็น โดยใช้เวลาในช่วงตอนกลางคืนในการเรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเทป นอกจากนี้ได้ถ่ายรูปบุคคลและสิ่งต่างๆ ที่มีผลต่อการทำงาน เพื่อประกอบข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นอีกด้วย

๓.๔.๓ ในช่วงท้ายจะเป็นการตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้เวลาช่วงท้ายนี้เป็นช่วงที่ต้องการรวบรวมข้อมูลออกมาเป็นชุดๆ หาแนวทางให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้ใช้เวลานี้เก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจากประเด็นต่างๆ ที่เก็บมาแล้ว ข้อมูลส่วนใดที่ยังไม่เพียงพอต่อการวิเคราะห์หรือยังไม่ชัดเจนก็จะติดตามในส่วนนั้นๆ ซึ่งจะค้นหาเอกสารเพิ่มเติมด้วยในการเก็บข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique) ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลได้วิเคราะห์ไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีการตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ และวิเคราะห์

โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบข้อมูลแล้วมาจัดทำให้เป็นระบบ หาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ ทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์และรูปแบบความเข้าใจกับความหลากหลายและความแตกต่างของข้อมูลที่รวบรวมมา เพื่อนำเสนอรายงานผลภาพรวมตามวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่

๑. นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
๒. การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
๓. แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
  - ๓.๕.๒ การสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริง

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อไป

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” ๑) เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ๒) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบุคคล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ดังต่อไปนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

๔.๒ ผลการวิเคราะห์การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

๔.๓ ผลการวิเคราะห์แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

๔.๑ ผลการวิเคราะห์นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ ๑) กลุ่มภาครัฐ ๒) กลุ่มตัวแทนภาคประชาสังคม รวมทั้งหมด ๑๙ รูป/คน แล้วนำข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้มาตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ นำมาแสดงในรูปของตารางเรียงได้ ดังต่อไปนี้ ๑) เพื่อศึกษา นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ๒) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ นโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาครัฐ

ประเด็นคำถามข้อที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” ภาครัฐ มีนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ในปัจจุบันมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ดังนี้

จากการวิจัยพบว่า ภาครัฐมีนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การรักษาป่าอย่างครอบคลุมถือว่ามีประสิทธิภาพมาก มุ่งเน้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

เพื่อให้การจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าต้นน้ำ สามารถกระทำอย่างต่อเนื่องในระยะยาวและประสานสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่น โดยกำหนดนโยบายป่าไม้แห่งชาติไว้ให้เป็นการแน่นอน เพื่อให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องได้มีความเข้าใจร่วมกันและถือเป็นแนวทางปฏิบัติอันจะทำให้การพัฒนาป่าไม้เป็นไปอย่างราบรื่น และบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ให้มีการกำหนดแนวทางการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ในระยะยาวอันจะทำให้ประเทศได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่าทาง สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคงและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยเน้นให้มีการประสานกันระหว่างทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ส่งเสริมบทบาท และหน้าที่ของส่วนราชการต่างๆ ปรับปรุงระบบการบริหารงาน ป่าไม้ของชาติให้สอดคล้องกับปริมาณคุณภาพและสภาพทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป กำหนดไว้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่หายาก และป้องกันภัยธรรมชาติอันเกิด จากการพังทลายของดิน ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัย และนันทนาการของประชาชนในป่าเพื่อเศรษฐกิจ กำหนดไว้เพื่อการผลิตไม้และ ของป่าเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจรัฐจะมีการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ และจะจัดการพัฒนาให้อำนวยประโยชน์ทั้งในทางตรง และทางอ้อมโดยสม่ำเสมอ เพิ่มการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการเพิ่ม ประสิทธิภาพในการผลิตทางการเกษตรเพื่อลดการทำลายพื้นที่ป่าไม้ ตามคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“คณะกรรมการจังหวัดน่านมีมติให้ดำเนินการโครงการสร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ เป็นวาระจังหวัดน่าน เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น อย่างเป็นรูปธรรมและเกิดความยั่งยืนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว จึงได้มีการจัดทำแผนงานโครงการที่บรรจุเป็นแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดน่าน โดยแบ่งเป็น ๕ ประเด็นสำคัญ คือการป้องกันดูแลรักษาป่า, การเพิ่มพื้นที่ป่าไม้, การป้องกันและแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า, การพัฒนาคน, ตลอดจนการพัฒนาอาชีพ เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างชัดเจน และจังหวัดน่านโดยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ภายในจังหวัดที่เกี่ยวข้อง ได้ร่วมกันจัดทำ “แผนงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ๔ ปี พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๐” เพื่อเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยมุ่งที่จะสนับสนุนและรองรับการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งได้จัดหมวดหมู่ของแผนงานและโครงการกิจกรรมต่างๆ เป็น ๘ ด้าน ได้แก่ โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ โครงการพัฒนาด้านการเกษตร โครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม โครงการพัฒนาด้านพัฒนาส่งเสริมอาชีพ โครงการพัฒนาด้านสาธารณสุข โครงการพัฒนาด้านคมนาคม/สื่อสาร โครงการพัฒนาด้านสวัสดิการ/การศึกษา และโครงการพัฒนาด้านพัฒนาแบบบูรณาการและโครงการพัฒนาอื่นๆอีกทั้งมีการแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยป่าไม้เป็นการปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้สึก รักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างประหยัด รัฐจะให้ความรู้ ทักษะ ความสำนึก ความรู้สึก และทักษะ แก่ประชาชนเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากทรัพยากรป่าไม้และผลเสียจากการตัดไม้ ทำลายป่า การใช้สอยไม้อย่างฟุ่มเฟือย จัดให้มีการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจ แก่ประชาชน เกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ที่มีต่อส่วนรวม ส่งเสริมการ

ปลูกป่าภาคเอกชนและภาครัฐบาล สนับสนุนให้มีการส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ ส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน ส่งเสริมการปลูกป่าในที่ดินของรัฐ และการปลูกป่าตามหัวไร่ปลายนา หรือการปลูกป่ารายย่อยเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือนให้มีการใช้วัสดุอื่นทดแทนไม้ปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย เพื่ออำนวยความสะดวกให้การรักษาและเพิ่มทรัพยากรป่าไม้ และการตัดฟัน ไม้มาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพกรมป่าไม้ขอความร่วมมือจากมหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาระดับสูงต่างๆ แทนการตั้งสถาบันวิจัยป่าไม้ระดับชาติ เพื่อลดการนำเข้าน้ำมันเชื้อเพลิง จึงให้มีการใช้ไม้เพื่อพลังงาน โดยให้มีการปลูกป่า เพื่อเป็นแหล่งพลังงานกับการแก้ปัญหาการทำลายป่าในจังหวัดน่าน”^๑

รวมทั้งมีการกำหนดมาตรการและขั้นตอนที่แน่นอนชัดเจน เกี่ยวกับการปราบปรามและการ ลงโทษผู้กระทำความผิด การจัดตั้งศูนย์รวมการปราบปรามในแต่ละอำเภอและให้มีมาตรการลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้มีอิทธิพล และผู้กระทำความผิดไว้เป็นหลักในการปฏิบัติงาน ของหน่วยราชการและภาคเอกชน กำหนดให้มีสิ่งจูงใจในการส่งเสริมการปลูกป่า มีการวางแผน ทรัพยากรมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำ โดยให้ประชาชนทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตามโครงการต่าง ๆ ที่ทางจังหวัดน่านได้จัดขึ้นมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีแผนยุทธศาสตร์ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ รวมทั้งโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการปลูกป่าทดแทน และการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ^๒

“มีการมอบหมายให้กรมป่าไม้ดำเนินการตามแผนการจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ระดับพื้นที่โดยให้ทำการสำรวจพื้นที่ที่มีราษฎรครอบครองอยู่อาศัยทำกินในพื้นที่ป่าสงวนทั้งจังหวัด และขึ้นทะเบียนผู้ถือครองพื้นที่ป่าไม้เพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลประกอบการบริหารจัดการที่ดินของรัฐ การแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้เพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ช้างต้นโดยดำเนินการสำรวจการถือครองพื้นที่ป่าไม้และจัดตั้งโครงการจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ขึ้นเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้อย่างเป็นระบบ เน้นการควบคุมพื้นที่ป่าไม้ให้มีการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมและลดปัญหาความขัดแย้งของการใช้ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรที่ครอบครองและใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งมีสาระของการปฏิบัติงาน กำหนดพื้นที่เป้าหมายดำเนินการโดยอาศัยข้อมูลที่ปรากฏในรูปถ่ายทางอากาศ ภายในขอบเขตของป่านั้นๆ เพื่อจัดทำเป็นแผนที่วางแผนกำหนดขอบเขตการปฏิบัติงาน เป็นกรอบพื้นที่ดำเนินการ ซึ่งจะมีรายละเอียดเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่คงสภาพป่า พื้นที่ที่มีการทำประโยชน์ในพื้นที่จริง เพื่อหมายแนวกำหนดพื้นที่ที่มีสภาพป่าพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง พื้นที่ที่ไม่เหมาะสม กั้นออกจากพื้นที่อยู่อาศัย/ทำกินของราษฎรให้ชัดเจน พร้อมทั้งจัดทำเป็น “แนวเขตควบคุม” เพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ตรวจสอบ

^๑ สัมภาษณ์, นายรินทร์ เหล่าอารยะ, นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๒ สัมภาษณ์, นายदनัย คฤหานนท์, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

พื้นที่ของราษฎรแต่ละรายในพื้นที่จริง รั้ววัดแปลงที่อยู่อาศัย/ทำกิน นำผลการรังวัดไปจัดทำผังแปลงที่ดินเพื่อการดำเนินการออกหนังสืออนุญาต หรือควบคุมพื้นที่ไว้แล้วแต่กรณี ซึ่งเป็นไปตามหลักเกณฑ์ตาม กรณีพื้นที่ที่ไม่อยู่ในข่ายอนุญาต เช่น พื้นที่ลุ่มน้ำพื้นที่ล่อแหลมคุกคามต่อระบบนิเวศ จัดทำผังแปลงที่ดิน ทะเบียนรายชื่อผู้ครอบครองที่ดิน ทำขอบเขตให้ชัดเจนเพื่อประโยชน์ในการควบคุมพื้นที่ โดยจัดทำเป็นแนวเขตควบคุมและผังหลักเขตตามมติคณะรัฐมนตรี เพื่อป้องกันการบุกรุกขยายพื้นที่ กรณีพื้นที่ที่อยู่ในข่ายอนุญาต มีหลักสำคัญในการดำเนินงาน คือ จะต้องเป็นพื้นที่ที่ได้ทำประโยชน์ หรือ อยู่อาศัย/ทำกินอยู่แล้วอย่างต่อเนื่อง มิใช่พื้นที่แผ้วถางเพิ่มเติมหรือเปิดพื้นที่ใหม่ ซึ่งกรณีหลังนี้ถือว่าเป็นการบุกรุกพื้นที่ป่า ต้องดำเนินการตามกฎหมายอย่างเฉียบขาด”^๓

“ผลที่เกิดขึ้นปัจจุบันภาครัฐและภาคชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูต้นน้ำกันมากขึ้นและเล็งเห็นประโยชน์ของคนส่วนมากในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าเพราะทุกวันนี้ผืนป่าเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาต้นน้ำให้อยู่กับจังหวัดน่านอย่างมีประสิทธิภาพก่อตั้งขึ้นด้วยเจตนารมณ์ที่จะสนับสนุนและส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และผืนป่าต้นน้ำที่สำคัญของประเทศให้เกิดความยั่งยืนตามพระราชประสงค์ของการอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์พร้อมอันจะนำมาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติที่อำนวยประโยชน์ต่อประชาชนทุกคนอย่างยั่งยืน และยังเป็นหลักพึ่งพิงอันถาวรต่ออาชีพการเกษตร ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของคนทั้งประเทศ ทั้งยังเป็นการป้องกันภัยพิบัติต่างๆ จากการทำลายสิ่งแวดล้อม”^๔

“ต้องมีการส่งเสริมให้คนในชุมชนรักและหวงแหนป่า ให้ทุกคนเข้าถึงเริ่มจากโรงเรียนในเขตบริการตลอดจนประชาชนทั่วไปจังหวัดน่านถือว่าเป็นจังหวัดที่มีอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่น้ำน่านซึ่งมีความสำคัญเนื่องจากปริมาณน้ำกว่าร้อยละ ๔๐ ของแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของคนไทยมาจากแม่น้ำน่าน ปัจจุบันนี้การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำมีประสิทธิภาพในทางที่มีการพัฒนาอยู่เรื่อยๆ รัฐบาลและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต่างก็มีโครงการและกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ สถานการณ์ป่าไม้ในพื้นที่ดังกล่าวเวลานี้ค่อนข้างดีขึ้น มีการตัดไม้ทำลายป่าลดลง”^๕

“ภาครัฐแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ต้นน้ำลำธารเป็นแหล่งผลิตน้ำให้แก่ลำธารอย่างจริงจัง และมีการดำเนินงานกระจายไปทั่วภูมิภาคนี้ โดยมีรายละเอียดด้านวิชาการที่สำคัญคือ การดำรงวิถีชีวิตเกษตรกรรม โดยเฉพาะการไม่ใช้สารเคมีในการปลูกพืชจาก โครงการศูนย์ฝึกอบรมเยาวชนเกษตรดำเนินการแก้ไขการ

^๓ สัมภาษณ์, นายธนายุทธ ชีฆาวงศ์, นายกเทศมนตรีตำบลศิลาแลง, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์, นายผ่อง ทีฆาวงศ์, รองนายกเทศมนตรี, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์, นายสุทัศน์ แก้วใหม่, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เสื่อมประสบปัญหาหลายประการ ที่สำคัญประการแรกคือ พื้นที่การเกษตรเป็นอันตราย ต่อเกษตรกรผู้ผลิตเอง และผู้บริโภคเองก็ได้รับอันตรายเช่นกันที่มีผู้บริโภคจำนวนมาก ที่ต้องหวาดระแวงกับพิษภัยของสารพิษตกค้างในอาหาร และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในภูมิภาคนั้น นโยบายการควบคุมผักที่มีสารพิษตกค้างเกินกำหนด ซึ่งจะทำให้ผู้บริโภคปลอดภัยมากขึ้น การทำการเกษตรที่ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีทางการเกษตรทุกชนิด โดยการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นวิธีการที่ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม ไม่เป็นอันตรายต่อเกษตรกรและผู้บริโภค สามารถให้ผลผลิตที่มีทั้งปริมาณและคุณภาพ เป็นระบบเกษตรที่มีความยั่งยืน ถาวร เป็นอาชีพที่มั่นคง”^๖

ถ้าเราศึกษาสภาพป่าเราจะเห็นว่าในป่ามีต้นไม้ขนาดขึ้นปะปนกันอยู่เต็มไป ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องเอาปุ๋ยเคมีไปใส่ในป่า ซึ่งเกษตรกรสามารถเลียนแบบป่าได้โดยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยน้ำชีวภาพ และปุ๋ยพืชสด ใช้ปุ๋ยชีวภาพ เช่น ไรโซเบียม ไมโครไรซา เป็นต้น ทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี นอกจากนี้ใบไม้และเศษพืชที่ปกคลุมผิวดินก็เป็นการคลุมผิวดินไว้ ป้องกันการสูญเสียน้ำ ความชื้นภายในดินทำให้หน้าดินอ่อนนุ่มสะดวกต่อการไหลซึมของรากพืช ถ้าศึกษาต่อไปจะพบว่า แม้ไม่มีใครนำเอายาฆ่าแมลงไปฉีดพ่นให้ต้นไม้ในป่า แต่ต้นไม้ในป่าก็เจริญเติบโตแข็งแรงต้านทานโรคและแมลงได้ตามธรรมชาติ ถึงแม้จะมีโรคและแมลงรบกวนบ้างก็ไม่ถึงขั้นเสียหายและยังสามารถให้ผลผลิตได้ตามปกติ นั่นก็คือ ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่บนดินที่มีความอุดมสมบูรณ์จะสามารถต้านทานโรคและแมลงได้ นอกจากนี้พืชในป่าก็ได้เป็นพืชชนิดเดียวกันทั้งหมด แต่เป็นพืชหลากหลายชนิดทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีแหล่งอาหารที่หลากหลายของแมลง และแมลงบางชนิดก็เป็นแมลงศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืช ดังนั้นจึงเกิดสมดุลตามธรรมชาติโอกาสที่แมลงศัตรูพืชจะระบาดจนเกิดความเสียหายจึงมีน้อย ดังนั้นเกษตรกรจึงสามารถจำลองสภาพป่าไว้ในไร่-นาโดยการปลูกพืชให้หลากหลายชนิด เพราะจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เน้นการรักษาสิ่งแวดล้อมมาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนาน และก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด รวมทั้งต้องมีการกระจายการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างทั่วถึง อย่างไรก็ตาม ในสภาพปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความเสื่อมโทรมมากขึ้น ดังนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงมีความหมายรวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วย

“ปัจจุบันการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะป่าไม้ที่เป็นทรัพยากรพื้นฐานของระบบนิเวศ ทั้งความต้องการใช้ไม้เพื่อเป็นสินค้า ต้องการที่ดินเพื่อใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อการสร้างผลผลิตทางการเกษตร หรือการขยายตัวของชุมชนเมืองตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น แต่ผลที่

^๖ สัมภาษณ์, นายพิทยา จำปาแก้ว , ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรธรรมชาติรักษาราชการแทนผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เกิดจากการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ที่เกิดขึ้นเหมือนกันคือ ความไม่สมดุลทางธรรมชาติ และนำไปสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อม การเสื่อมโทรมของทรัพยากรดิน และน้ำ เกิดปัญหาภัยแล้ง และอุทกภัยเป็นประจำทุก ๆ ปี บริหารจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมและสมดุลในทั้ง ๓ มิติ คือ การสร้างเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสังคมความเป็นอยู่ที่มีความสุขแบบพอเพียง รวมถึงการสร้างแนวทางการฟื้นฟูที่เชื่อมโยงกับการสร้างแหล่งทรัพยากรที่เป็นอาหาร และสิ่งจำเป็นในการใช้ประโยชน์อื่น ๆ ร่วมด้วย ปัจจุบันมีการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติเพื่อให้ได้มาซึ่งผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจมากเกินไปจนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ดิน และน้ำ กระบวนการแก้ไขปัญหาคือ การปรับรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและใช้ทรัพยากรเหล่านั้นให้ได้ อย่างยั่งยืนมากขึ้น เช่น ในพื้นที่ต้นน้ำบนพื้นที่สูงในอดีตเคยเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่สมบูรณ์ทำหน้าที่เป็นต้นน้ำปกติตามธรรมชาติ แต่เมื่อมีผู้คนเพิ่มมากขึ้นได้บุกรุกป่าเพื่อนำมาเป็นที่ปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภคและข้าวโพดเพื่อสร้างรายได้ ทำให้เกิดการบุกรุกอย่างกว้างขวางจนเกิดผลการกระทบต่อดินและน้ำ ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำลง ภาครัฐเข้ามาเพิ่มความรู้เพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวซึ่งจะทำให้ความต้องการพื้นที่ปลูกข้าว น้อยลงที่จัดว่าเป็นแหล่งอาหารให้กับผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่นั้นอยู่ พื้นที่ดินบางส่วนสามารถปรับเปลี่ยนไปปลูกต้นไม้ในรูปแบบวนเกษตร และป่าธรรมชาติเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศในภาพรวม นำมาซึ่งความชุ่มชื้นและสมดุลมากขึ้น สร้างผลผลิตอื่น ๆ จากต้นไม้ที่ปลูกเพื่อ พยายามรายได้ทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขแบบพอเพียงจึงสามารถขับเคลื่อนไปได้ภายใต้กรอบการพัฒนาในรูปแบบที่เรียกว่า “นาร่วมป่า” ได้ปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์พื้นที่และระบบการผลิตตามรูปแบบ “นาร่วมป่า” จึงเป็นรูปแบบที่ต้องการการดำเนินงานร่วมกันจากหลายฝ่าย ทั้งเกษตรกรผู้ครอบครองพื้นที่ เจ้าหน้าที่รัฐที่เป็นผู้ดูแลพื้นที่ เพราะเกษตรกรผู้ครอบครองพื้นที่นั้นไม่สามารถจะ ดำเนินการได้ตามลำพัง การเข้ามาให้ความสนใจและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาของ ภาคเอกชนน่าจะเป็นช่วงโอกาสที่ดี ในการศึกษาแนวทางการดำเนินการ สร้างความเข้าใจ ให้กับทุก ๆ ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้ทราบ และรวบรวมข้อมูลทางวิชาการเพื่อสนับสนุนให้ เห็นถึงพัฒนาการและผลสัมฤทธิ์ที่จะเกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ขั้นตอนการวิจัยให้ ได้มาซึ่งรูปแบบการจัดการพื้นที่และการปลูกฟื้นฟูระบบนิเวศป่าไม้ในพื้นที่ต้นน้ำเสื่อม โทรมใน จ.น่านที่เหมาะสม จึงประกอบด้วย การออกแบบรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ แบบ นาร่วมป่า ที่คาดว่าเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ที่ ดำเนินการปลูกตามทีออกแบบไว้ และการประเมินผลการใช้ประโยชน์พื้นที่และการปลูกป่าในระยะต่าง ๆ โดย องค์ประกอบหลักในพื้นที่หนึ่งนั้น ประกอบด้วย พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่วนเกษตร พื้นที่นาข้าว และแหล่งน้ำ เพื่อตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้เกิดการสมดุลใน ๓ มิติ คือ การ สร้างเศรษฐกิจ จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเหมาะสม กับบทบาทหน้าที่ของภาคส่วนที่

เกี่ยวข้อง ตลอดจนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนองค์กรต่างๆ ความสามารถในการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติจะทำให้นโยบายดังกล่าวมีประสิทธิภาพตามไปด้วย”^๗

“โดยนโยบายจากภาครัฐลงมาต่อเนื่อง แต่ภาคปฏิบัติหน่วยงานรับผิดชอบยังไม่มี ความเข้มข้นและใส่ใจเท่าไรทำให้ผลการอนุรักษ์และฟื้นฟูซบเซาลงและไม่ค่อยมีผล เป็นรูปธรรมเท่าที่ควรภาคปฏิบัติหน่วยงานรับผิดชอบต้องมีการดำเนินงานเข้มแข็ง มากกว่าปกติจึงจะประสบผลสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนในท้องถิ่นในการ เฝ้าระมัดระวัง ดูแลรักษาต้นไม้ที่ปลูกให้รอดตายและเจริญเติบโตได้ดี มีการประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างหน่วยงานและชุมชนในท้องถิ่น” เพื่อให้ความรู้และ แลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น แก้ไขปัญหาข้อขัดแย้ง และปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ต้นน้ำ จัดชุดลาดตระเวนตรวจตราป้องกัน”^๘

“แต่จุดที่ภาครัฐต้องส่งเสริมต่อการอยู่ร่วมกันของคนกับป่า นอกจากกลุ่ม อนุรักษ์เพื่อแก้ปัญหาที่ได้กล่าวได้และไม่มีแรงจูงใจที่จะหันมารักษาจากการเปลี่ยนผู้ทำ ลายทรัพยากรให้กลายเป็นผู้อนุรักษ์ป่าต้นน้ำ โดยขาดการดำเนินนโยบายที่เน้นการมี ส่วนร่วมของชุมชน และส่งเสริมการศึกษา เช่น เพิ่มเนื้อหาการเรียนเกี่ยวกับประโยชน์ ของต้นน้ำ และการอนุรักษ์ต้นน้ำ และควรจัดหน่วยงานของรัฐไปอบรมชาวบ้านเพื่อให้ ชาวบ้านมีความรู้ เมื่อชาวบ้านมีการศึกษา มีความรู้ ก็ย่อมเกิดความเข้าใจเกิด สำนึกทาง สังคม และสำนึกในทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ขาดส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม การปลูกป่าต้นน้ำ และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง เช่น ป่าไม้ชุมชน เพราะนอกจากจะ ได้ป่าเพิ่มแล้วยังเป็นการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ ให้แก่คนในชุมชนอีก ด้วย เมื่อปฏิบัติตามขั้นตอนนี้แล้วคนในชุมชนจะมีความรู้ที่สิ่งใดเป็นการทำลาย ทรัพยากรสิ่งใดเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากร และจะไม่กลับไปทำลายมันอีกเพราะไม่จำเป็น ที่จะทำแล้วเนื่องจากมีอาชีพ และรายได้พอกับการดำรงชีพ การพึ่งพาของคนและป่า เช่นนี้จะทำให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน”^๙

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และ ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ นโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ ภาครัฐมี นโยบายและแผนยุทธศาสตร์การรักษาป่าอย่างครอบคลุมถือว่ามีประสิทธิภาพมาก มุ่งเน้นให้ ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำปัจจุบันให้มีการกำหนดมาตรการ และขั้นตอน ที่แน่นอนชัดเจน เกี่ยวกับการปราบปรามและการมีสิ่งจูงใจในการส่งเสริมการปลูกป่า มี การวางแผน ทรัพยากรมนุษย์ ภาครัฐมีการวางแผนกำหนดขอบเขตการปฏิบัติงานดำเนินการสำรวจ

^๗ สัมภาษณ์, นายมานะ จิตฤทธิ, นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์, พันจ่าเอกจรัส คำวัง, ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งขี้, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์, นายศักดิ์รินทร์ นุแปงถา, โครงการปิดทองหลังพระ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์, นางสาวแพนภัก โนนพรวน, นักวิชาการพัฒนากรอำเภอเมือง, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

การถือครองพื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด สร้างเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสังคมความเป็นอยู่ที่มีความสุขแบบพอเพียงสนับสนุนให้เห็นถึงพัฒนาการและผลสัมฤทธิ์ที่จะเกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ออกแบบรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่แบบนาร่วมป่าการสร้างเศรษฐกิจ จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ของภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ความสามารถในการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ นโยบายให้มีประสิทธิภาพตามไปด้วย เสริมสร้างความเท่าเทียมกันในสังคมในการพัฒนาชนบทที่พึ่งพิงป่าไม้ ตลอดจนเพิ่มรายได้ของชุมชนท้องถิ่นบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง ภายใต้นโยบาย “พลิกฟื้นผืนป่า สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” พร้อมกับมีนโยบายจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำและฐานการควบคุมการฟื้นฟู โดยจะให้เจ้าหน้าที่เข้าปฏิบัติงานบนฐานปฏิบัติการฟื้นฟู ดำเนินการฟื้นฟูป่า ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ รวมถึงลาดตระเวนป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าเดิมไม่ให้ลด และทำการฟื้นฟูป่าที่ถูกทำลายในรูปแบบต่างๆโดยมีนโยบายเชิงรุกและมีความต่อเนื่องตลอดไม่ว่าจะเป็นด้านการประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมแนวทางกับด้านการศึกษาเข้ามาบูรณาการให้แก่เยาวชนรุ่นหลังมีการประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างหน่วยงานและชุมชนในท้องถิ่น ที่สำคัญมีการเพิ่มเนื้อหาการเรียนเกี่ยวกับประโยชน์ของต้นน้ำ และการอนุรักษ์ต้นน้ำ และจัดหน่วยงานของรัฐไปอบรมชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ เมื่อชาวบ้านมีการศึกษา มีความรู้ ก็ย่อมเกิดความเข้าใจเกิด สำนึกทางสังคม

จากคำสัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างด้านนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาครัฐ สรุปได้ว่าการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำควรปฏิบัติดังนี้

เพื่อให้การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพควรปฏิบัติดังนี้

๑. หน่วยงานของรัฐให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของป่าต้นน้ำ และการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแก่ชาวบ้าน
๒. มีนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การ รักษาป่าอย่างครอบคลุมถือว่ามีประสิทธิภาพ
๓. มุ่งเน้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
๔. กำหนดมาตรการและขั้นตอน ที่แน่นอนชัดเจน เกี่ยวกับการปราบปราม
๕. การมีสิ่งจูงใจในการส่งเสริมการปลูกป่า มีการวางแผน ทรัพยากรมนุษย์
๖. มีการวางแผนกำหนดขอบเขตการปฏิบัติงานดำเนินการสำรวจการถือครองพื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด
๗. สร้างเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสังคมความเป็นอยู่ที่มีความสุขแบบพอเพียง
๘. สนับสนุนให้เห็นถึงพัฒนาการและผลสัมฤทธิ์ที่จะเกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
๙. ออกแบบรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่แบบ “นาร่วมป่า” การสร้างเศรษฐกิจ จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ นโยบายให้มีประสิทธิภาพ
๑๐. เสริมสร้างความเท่าเทียมกันในสังคมในการพัฒนาชนบทที่พึ่งพิงป่าไม้ ตลอดจนเพิ่มรายได้ของชุมชนท้องถิ่น

๑๑. มีนโยบายจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำและฐานการควบคุมการฟื้นฟู โดยจะให้เจ้าหน้าที่เข้าปฏิบัติงานบนฐานปฏิบัติการฟื้นฟู ดำเนินการฟื้นฟูป่า บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง

๑๒. ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่

๑๓. ลาดตระเวนป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าเดิมไม่ให้ลดและทำการฟื้นฟูป่าที่ถูกทำลายในรูปแบบต่างๆโดยมีนโยบายเชิงรุกและมีความต่อเนื่องตลอดไม่ว่าจะเป็นด้านการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมแนวทางกับด้านการศึกษาเข้ามาบูรณาการให้แก่เยาวชนรุ่นหลัง

๑๔. ทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างหน่วยงานและชุมชนในท้องถิ่น

๔.๑.๒ การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

ประเด็นคำถามข้อที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” ภาครัฐมีกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน อย่างไรบ้าง สามารถวิเคราะห์บทบาทสัมภาษณ์การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ดังนี้

“การบำรุงรักษาสภาพป่าไม้ของบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ ให้มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดไปด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การกำหนดพื้นที่ป่าต่างๆ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ การป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้อย่างจริงจัง การป้องกันมิให้มีการบุกรุกเบิกขยายพื้นที่เพื่อการทำไร่เลื่อนลอย และการวิธีการอนุรักษ์ต้นน้ำ โดยทั่วไปประกอบด้วย การอนุรักษ์ป่าไม้ ด้วยวิธีการที่เหมาะสมต่างๆ บำรุงรักษาสภาพป่าไม้ของบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ ให้มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดไป ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การกำหนดพื้นที่ป่าต่างๆ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ การป้องกัน และปราบปรามการลักลอบตัดไม้อย่างจริงจัง การป้องกันมิให้มีการบุกรุกเบิกขยายพื้นที่ เพื่อการทำไร่เลื่อน ลอย และการป้องกันไฟไหม้ป่า ปรับปรุงบูรณะสภาพพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งถูกทำลายอย่างมีประสิทธิภาพ และจริงจัง ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การปลูกซ่อมเสริมป่า ในบริเวณพื้นที่รกร้างว่างเปล่า การทำสวนป่า การทำสวน พฤษศาสตร์ หรือสวนรุกขชาติ ตลอดจนการจัดทำระบบวนเกษตร โดยปลูกพืชเศรษฐกิจที่เป็นไม้ผล หรือพืชอื่นผสมในสวนป่า พร้อมกับประชาสัมพันธ์ ด้วยการให้การศึกษแก่เยาวชน และประชาชนทั่วไป ให้ตระหนักถึงภัยอันจะเกิดขึ้น จากการที่ป่าไม้ บริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธารถูกทำลาย และรณรงค์ให้ร่วมมือกับทางราชการ ในการรักษาป่า ไม้อย่างกว้างขวาง”^{๑๑}

“รัฐมีนโยบายการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน ไม่ว่าจะเป็น การเพิ่มพื้นที่ป่าไม้โดยการฟื้นฟูสภาพป่า การป้องกันและปราบปรามมิให้มีการบุกรุกเข้า

^{๑๑} สัมภาษณ์, นายรินทร์ เหล่าอารยะ, นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ไปทำลายป่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของชุมชนจังหวัดน่านและภาคส่วนต่างๆ ของทั้งภาครัฐและภาคเอกชน การพัฒนาคนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนให้มีความรับผิดชอบและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ”^{๑๒}

“กระบวนการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำมีการจัดทำแผนงานนโยบายในลักษณะจัดทำข้อมูลพื้นฐานสถานะข้อเท็จจริงจากการสำรวจของหน่วยงานผู้รับผิดชอบ รวมถึงจัดทำารรับฟังความคิดเห็นจากภาคประชาชนโดยเน้นการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ กรอบแนวทาง การจัดทำแผน บูรณาการกับการจัดทำโครงการ กิจกรรม งบประมาณ แบบบูรณาการแบ่งการปฏิบัติการดำเนินการในพื้นที่ ยังเป็นแบบงานในหน้าที่ของใครของมัน ไม่สามารถแปลงแผนงานและนโยบายที่ได้จัดทำร่วมกันไปสู่การดำเนินการ ตลอดจนจัดหน่วยงานออกให้ความรู้แก่ประชาชนให้เกิดความรักษาป่าต้นน้ำ ลงพื้นที่ลงมือปฏิบัติลงพื้นที่วิธีปฏิบัติในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อสร้างจิตสำนึกและการประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชนต้นน้ำ องค์กรประชาชนทั่วไป มีคำสั่งการไปให้ประชาชน จัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธาร ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจน และเหมาะสม ตลอดจนติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และปรับเปลี่ยนการวางแผนและจัดงบประมาณในลักษณะเดิมมาเป็นแบบยึดพื้นที่ สถานการณ์ และศักยภาพของทรัพยากรแต่ละประเภทเป็นหลัก มาตราการ มติคณะรัฐมนตรี และกฎหมายป่าไม้ที่มีผลบังคับใช้แล้ว และที่จะประกาศใช้ใหม่ที้อาจจะมีข้อขัดแย้ง นำความเห็นและข้อตกลงระหว่างรัฐและเอกชนกฎหมาย กำกับดูแล รักษากติกา วางแผน ประสานงาน เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชน องค์กรประชาชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรธุรกิจได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการป้องกัน ติดตามเฝ้าระวัง ฟื้นฟูสภาพ และแก้ไขปัญหา^{๑๓} และกระบวนการกฎหมายคุ้มครองป่าต้นน้ำหรือผู้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องทำงานแบบเดิมไม่ได้ทำงานเชิงรุกโดยสาเหตุสำคัญคือมีกลุ่มบุคคลติดตามตรวจสอบแก้ไขปัญหาเชิงรุก”^{๑๔}

“หลักคือการเตรียมแผนท่ามกลางความขัดแย้งดังกล่าวอย่างต่อเนื่องนี้ การลดลงของป่าต้นน้ำ ในปัจจุบันและอนาคต สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ และความ ต้องการของสังคมตามกระแสโลกาภิวัตน์ ที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วตลอดจนปรสานกลมกลืนกับแผนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องมีการทบทวน ผลสมผสาน โดยการสร้าง "แนวร่วม" ทั้งจากหน่วยงานของภาครัฐ และภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรประชาชน และประชาชนท้องถิ่น เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาการปฏิบัติงานของ

^{๑๒} สัมภาษณ์, นายพิทยา จำปาแก้ว, ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรธรรมชาติรักษาราชการแทนผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์, นายนิวัต เชื้อหอม, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์, นายมานะ จิตฤทธิ, นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เจ้าหน้าที่ส่วนอนุรักษ์ต้นน้ำ ต่อสังคมทุกส่วนงาน โดยมีขั้นตอนในการวางแผนการปลูกป่า เป็นการดำเนินงานในการฟื้นฟูสภาพพื้นที่ต้นน้ำที่ถูกแผ้วถางบุกรุกทำลาย จำเป็นต้องปลูกป่าทดแทน เพื่อให้สามารถคืนสภาพป่าที่ถูกทำลายไป ให้กลับมามีสภาพดั้งเดิมตามธรรมชาติให้มากที่สุด ใช้กฎหมายควบคุมสำรวจพื้นที่ป่าให้มีความรู้กับประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ สำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม และทัศนคติของชุมชนต้นน้ำกำหนดรูปแบบ เทคนิค และวิธีปฏิบัติในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อสร้างจิตสำนึกและการประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชนต้นน้ำ องค์กรประชาชนทั่วไป ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำมีการประสานและสร้างความเข้าใจกับหน่วยปฏิบัติในระดับพื้นที่ และติดตามผลการปฏิบัติเพื่อมาดำเนินการพัฒนารูปแบบ เทคนิค และวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับชุมชนต้นน้ำ^{๙๕} โดยกำหนดขั้นตอนในการดำเนินงาน การสำรวจพื้นที่และจัดทำข้อมูลเบื้องต้นดำเนินการสำรวจรายละเอียดในพื้นที่เพื่อหาข้อมูลพื้นฐานต่างๆ สำหรับใช้ประกอบการจัดทำแผนที่และกำหนดแผนการดำเนินงานต่อไปโดยข้อมูลพื้นฐานประกอบด้วย ตำบล อำเภอ และจังหวัด หากป่าที่ได้สำรวจคัดเลือกขอบเขตและเนื้อที่ ให้แสดงอาณาเขตติดต่อและเนื้อที่โดยประมาณ ลักษณะภูมิประเทศให้รายงานลักษณะภูมิประเทศให้ระบุข้อมูล หมู่บ้าน ตำบล สภาพชีวิตความเป็นอยู่ รายได้เฉลี่ย อาชีพหลัก อาชีพรอง ปัญหาทางด้านประชากรต่างๆ และทัศนคติที่มีต่อการดำเนินงานภูมิอากาศ ให้แสดงข้อมูลปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิ และฤดูกาลในพื้นที่นั้นหรือพื้นที่ใกล้เคียงเท่าที่สามารถจะทราบได้ให้ระบุชนิด ให้ระบุลักษณะของอันตรายที่จะได้รับจากคน”^{๙๖}

ปัจจุบันได้ทำการสร้างเครือข่ายการให้ความรู้แก่ประชาชนโดยเน้นให้ความรู้กับประชาชนในการอนุรักษ์และการปลูกป่ามากขึ้นจากการลงมือทำเช่นภาครัฐและภาคเอกชนร่วมกับประชาชน ปลูกต้นไม้เพิ่มพร้อมการสร้างแรงจูงใจมีกิจกรรมการอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำโดยการประชาสัมพันธ์ คุณประโยชน์และโทษในการทำลายหรือตัดไม้กำหนดนโยบาย ทิศทาง และแผนแม่บทการบริหารจัดการ อนุรักษ์ และฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำกำหนดมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ประโยชน์พื้นที่ต้นน้ำที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างรักษาระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ต้นน้ำ รวมทั้งการฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำที่เสื่อมโทรมให้คืนความสมบูรณ์และอำนวยประโยชน์ทั้งในเชิงนิเวศและเชิงเศรษฐกิจวางแผนกำหนดมาตรการและแนวทางในการจัดระบบชุมชนบนพื้นที่ต้นน้ำ พัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นบนพื้นฐานของการพัฒนาแบบยั่งยืน ตลอดจนมาตรการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และการถ่ายทอดเทคโนโลยีมีการเพิ่มรูปแบบการศึกษาและวิจัยเพื่อการพัฒนาและเสริมประสิทธิภาพในการบริหารจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำ ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย ส่วนอำนวยการ รับผิดชอบกำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ แผนแม่บท และแผนปฏิบัติการในการบริหารและดำเนินงานวิเคราะห์

^{๙๕} สัมภาษณ์, นายพ่อง ทีฆาวงค์, รองนายกเทศมนตรี, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๙๖} สัมภาษณ์, นายชูศิลป์ สารรัตน์, ประธานมูลนิธิอีกเมืองน่า, ๑ มกราคม ๒๕๖๑.

และจัดทำงบประมาณการอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำ และ รวบรวมฐานข้อมูล สถิติ การดำเนินงาน และจัดทำมาตรฐานกิจกรรมและค่าใช้จ่ายในการอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำติดตามประเมินผล ระดับความสำเร็จของการดำเนินงานและการใช้จ่ายงบประมาณในระดับสำนัก

“ส่งเสริมโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกป่าจังหวัดน่าน เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศในภาพรวม รวมทั้งประกอบกับการวางแผนการติดตามประเมินผลการดำเนินการฟื้นฟู การกลับคืนความอุดมสมบูรณ์ในด้านนิเวศวิทยาโครงการศึกษาวิจัยรูปแบบฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำเสื่อมโทรมแบบบูรณาการ นาร่วมป่า ขั้นตอนของการออกแบบรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่นาร่องโครงการ ดำเนินการปลูกและการประเมินผลการใช้ประโยชน์พื้นที่และการปลูกป่าในระยะต่างๆ ได้แก่ การตั้งตัวของต้นไม้ การเติบโตของต้นไม้ที่ปลูก โครงสร้างของสังคมพืช ซึ่งจะนำไปสู่การสรุปผลเป็นงานวิจัยเชิงต้นแบบการพัฒนาขยายผลไปยังพื้นที่อื่นต่อไป”^{๑๓๗}

“ซึ่งภาครัฐอาจจะมีแผนงานที่จะทำข้อมูล แต่ข้อมูลเหล่านั้นยังกระจุกตัวอยู่ในสำนักงาน การเผยแพร่ไปยังประชาชนมีน้อยมากการเข้าถึงกระบวนการทำงานวัฒนธรรมกับการทำงานของเจ้าหน้าที่ซึ่งอยู่ในระบบเชิงอำนาจอนุรักษ์ป่าไม้ ส่วนมากออกกฎหมาย ออกกฎระเบียบข้อบังคับมาควบคุมประชาชนมากกว่าที่จะทำความเข้าใจกับประชาชนที่ต้องการแก้ไขปัญหาอย่างถ่องแท้ ปลายเหตุต้นเหตุไม่คำนึงถึง จึงไม่ได้รับการตอบสนองที่ดีพอจากประชาชนตามนโยบายด้านทรัพยากรป่าไม้ที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายพื้นที่ป่าไม่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งปัจจัยสำคัญก็คือเพื่อรองรับการเพิ่มของประชากร แม้แต่เป้าหมายของเขตป่าอนุรักษ์ก็มีการปรับขึ้นลงเช่นกัน ทำให้การขยายเขตป่าอนุรักษ์ได้รวมพื้นที่ที่มีราษฎรอาศัยอยู่เข้าไว้ด้วย การแก้ปัญหาที่ยังอยู่ในขั้นตอนการสอบสวนสิทธิ์ โครงการกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของแหล่งต้นน้ำลำธาร ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มชุมชนที่ได้รับผลกระทบมักจะเพิกเฉยต่อปัญหาดังกล่าว ซึ่งเป็นลักษณะของคนในพื้นที่ ทำให้ปัญหาด้านนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมแผ่ขยายมากขึ้น”^{๑๓๘}

“นโยบายการรักษาป่าไม้จะกำหนดให้มีการปลูกป่าขึ้นทดแทนและส่งเสริมให้มีการปลูกสร้างสวนป่าทุกรูปแบบโดยการติดตามการเจริญเติบโต และบางแห่งอาจตายหมด หากเกิดซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนพืชหมดโอกาสแพร่พันธุ์ได้โดยวางการป้องกันการบุกรุกทำลายป่า การบุกรุกการทำลายป่าไม้ในปัจจุบัน จะเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น ทำหลักเขต

^{๑๓๗} สัมภาษณ์, นายสุทัศน์ แก้วใหม่, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลสวด, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์, นางสาวแพนภัก โนนพรวน, นักวิชาการพัฒนารออำเภอเมือง, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ป้ายหรือเครื่องหมายให้ชัดเจนเพื่อบอกให้รู้ว่า เป็นเขตป่าประเภทใด การแก้ปัญหา
สำคัญการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นไปด้วยความเที่ยงตรง เอาจริงเอาจัง”^{๑๙}

“อีกประการคือให้ส่งเสริมอาชีพหลายๆด้านให้กับประชาชนและต้องมีการรับฟัง
ความคิดเห็นจากประชาชนเพื่อสนองกับความต้องการและนำมาจัดทำโครงการปลูกป่า
เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนอย่างเต็มที่เกี่ยวกับผลด้านดีและด้านลบควบคู่กันไป แต่การ
ทำงานร่วมกันยังขาดการบูรณาการ การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ส่วนใหญ่หน่วยงานไม่
เข้าถึงชุมชนจะมีการเลือกพื้นที่ตรวจยึดมาได้ จัดซื้อต้นไม้มาปลูกแล้วไม่มีการติดตามผล
การปลูกป่าก็จะทำในช่วงที่ไม่ค่อยเหมาะสม คือช่วงเดือนกรกฎาคมสิงหาคม ชาวบ้านไม่
มีส่วนร่วมบางหน่วยงานก็จะทำในลักษณะการจัดกิจกรรมปักป้ายถ่ายรูป ทำให้ผลที่ได้รับ
ไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่ควรจะเป็น”^{๒๐}

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และ
ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟู
ป่าต้นน้ำภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ จังหวัดน่าน มีการกำหนดพื้นที่ป่าต่างๆ ให้เป็นอุทยาน
แห่งชาติ การป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้อย่างจริงจัง การป้องกันมิให้มีการบุกรุกเบิกขยาย
พื้นที่เพื่อการทำไร่เลื่อนลอย และการวิธีการอนุรักษ์ต้นน้ำ โดยทั่วไปประกอบด้วย การอนุรักษ์ป่าไม้
ด้วยวิธีการที่เหมาะสมต่างๆ บำรุงรักษาสภาพป่าไม้ของบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้มีความอุดม
สมบูรณ์ตลอดไป พร้อมกันนี้ก็สามารถสร้างเครือข่ายการให้ความรู้แก่ประชาชนโดยในการอนุรักษ์
และการปลูกป่ามากขึ้นการถ่ายทอดเทคโนโลยีมีการเพิ่มรูปแบบการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาและ
เสริมการบริหารจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำ สนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่
เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย กำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ แผนแม่บท และแผนปฏิบัติ
การ ใช้กฎหมายควบคุมสำรวจพื้นที่ป่าให้ความรู้กับประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
สำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม และทัศนคติของชุมชนต้นน้ำกำหนดรูปแบบ เทคนิค
และวิธีปฏิบัติ พร้อมกันนี้มีการลงพื้นลงมือปฏิบัติลงพื้นที่วิธีปฏิบัติในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อสร้าง
จิตสำนึก และการประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชนต้นน้ำเตรียมแผนท่ามกลางความขัดแย้งอย่างต่อเนื่อง
กับการลดลงของป่าต้นน้ำก็ในปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ และความ
ต้องการของสังคมตามกระแสโลกาภิวัตน์ ประกอบด้วย ตำบล อำเภอ และจังหวัด สำรวจคัดเลือก
ขอบเขตและเนื้อที่ แสดงอาณาเขตติดต่อและเนื้อที่โดยประมาณลักษณะภูมิประเทศให้รายงาน
ลักษณะภูมิประเทศให้ระบุข้อมูล สภาพชีวิตความเป็นอยู่ รายได้เฉลี่ย อาชีพหลัก อาชีพรอง ปัญหา
ทางด้านประชากรต่างๆ และมีการจัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำ ระยะ
สั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม ตลอดจนติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและ
ปรับปรุงแผนความเห็นและข้อตกลงระหว่างรัฐและเอกชนกฎเกณฑ์ กำกับดูแล รักษาติดตาม วางแผน
ประสานงาน สนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชน ป้องกัน ฝึกระวัง ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ

^{๑๙} สัมภาษณ์, นางสาวพะยอม วุฒิสวัสดิ์, คณะกรรมการมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์, นายศกดิรินทร์ นุแสงดา, โครงการปิดทองหลังพระ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

จากคำสัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างด้านการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาครัฐ สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ ควรปฏิบัติดังนี้

๑. กำหนดพื้นที่ป่าต่างๆ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ การป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้อย่างจริงจัง

๒. การป้องกันมิให้มีการบุกเบิกขยายพื้นที่เพื่อการทำไร่เลื่อนลอย

๓. อนุรักษ์ต้นน้ำ โดยทั่วไปประกอบด้วย การอนุรักษ์ป่าไม้ ด้วยวิธีการที่เหมาะสมต่างๆ บำรุงรักษาสภาพป่าไม้ของบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดไป

๔. สร้างเครือข่ายการให้ความรู้แก่ประชาชนโดยในการอนุรักษ์และการปลูกป่ามากขึ้น

๕. การถ่ายทอดเทคโนโลยีมีการเพิ่มรูปแบบการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาและเสริมการบริหารจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำ

๖. สนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

๗. กำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ แผนแม่บท และแผนปฏิบัติการ

๘. ใช้กฎหมายควบคุมสำรวจพื้นที่ป่าให้มีความรู้กับประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๙. สำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม และทัศนคติของชุมชนต้นน้ำกำหนดรูปแบบ เทคนิค และวิธีปฏิบัติ

๑๐. ลงพื้นที่ถ่ายทอดความรู้ เพื่อสร้างจิตสำนึก และการประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชนต้นน้ำเตรียมแผนท่ามกลางความขัดแย้งอย่างต่อเนื่องกับการลดลงของป่าต้นน้ำก็ในปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ และความต้องการของสังคมตามกระแสโลกาภิวัตน์ประกอบด้วย ตำบล อำเภอ และจังหวัด

๑๑. สำรวจคัดเลือกขอบเขตและเนื้อที่ แสดงอาณาเขตติดต่อและเนื้อที่โดยประมาณ ลักษณะภูมิประเทศให้รายงานลักษณะภูมิประเทศ

๑๒. สำรวจข้อมูล สภาพชีวิตความเป็นอยู่ รายได้เฉลี่ย อาชีพหลัก อาชีพรอง ปัญหาทางด้านประชากรต่างๆ

๑๓. และมีการจัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม

๑๔. ตลอดจนถึงติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนความเห็นและข้อตกลงระหว่างรัฐและเอกชนกฎเกณฑ์ กำกับดูแล รักษากติกา วางแผน ประสานงาน

๑๕. สนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชน องค์กรประชาชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรธุรกิจได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการป้องกัน ฝักระวัง ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ

๑๖. และแก้ไขปัญหาคือความเห็นและข้อตกลงระหว่างรัฐและเอกชน และมีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพและหน้าที่ปฏิบัติตามตัวบทกฎหมายและพระราชบัญญัติป่าไม้อย่างเคร่งครัด

ประเด็นคำถามข้อที่ ๓ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” ประชาชน มีส่วนร่วมในการกำหนด

นโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ในปัจจุบันมากนักน้อยเพียงใด สามารถวิเคราะห์ บทสัมภาษณ์การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ดังนี้

“ปัจจุบันประชาชนมีบทบาทในการกำหนดนโยบายการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากการกำหนดนโยบายจะอยู่ที่ส่วนกลาง แต่ประชาชนมีส่วนร่วมในการลงมือทำประชาชนบางกลุ่มที่ใช้ประโยชน์บนพื้นที่ประกอบอาชีพการเกษตร และการปกครองก็ไม่สามารถใช้กฎหมายที่มีอยู่เข้าจัดการกับผู้บุกรุกทำลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่ผ่านมามีต้องสูญเสียระบบนิเวศของป่าต้นน้ำลำธารอย่างกว้างขวางความดีของการศึกษาและความยากจนของชาวบ้าน ถูกยกมาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รูปแบบการจัดการทฤษฎีไม่สามารถทำให้เป็นรูปธรรมได้ ทั้งที่คนในพื้นที่ก็มีจิตสำนึกและภูมิปัญญาในการคิดรักษาดิน-น้ำ-ป่าไม่อยู่แล้ว โดยไม่ได้ยึดติดอยู่กับความยากจนหรือด้อยการศึกษา แต่สังคมภายนอกกลับมาเป็นผู้กำหนดความต้องการในการเพิ่มการศึกษา และลดความยากจนด้วยการนำการพัฒนาที่ละเลยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปในพื้นที่ ทำให้วิวัฒนาการของสังคมชนบทเปลี่ยนไปยึดติดอยู่กับ การเพิ่มรายได้และแสวงหาสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างไม่คำนึงถึงหลักของการอนุรักษ์ดิน-น้ำ-ป่าไม่ พื้นที่จึงยังคงถูกบุกรุกทำลายต่อไปจากการขาดการมีส่วนร่วม”^{๒๑}

“การดำเนินนโยบายที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสิ่งแรกที่ต้องทำคือ ส่งเสริมการศึกษา เช่น เพิ่มเนื้อหาการเรียนเกี่ยวกับประโยชน์ของต้นน้ำ และการอนุรักษ์ต้นน้ำ และจัดหน่วยงานของรัฐไปอบรมชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ เมื่อชาวบ้านมีการศึกษา มีความรู้ ก็ย่อมเกิดความเข้าใจเกิด สำนึกทางสังคมเกิดความห่วงหา และสำนึกในทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ต่อมาคือส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง เช่น ป่าไม้ชุมชน เพราะนอกจากจะได้ป่าเพิ่มแล้วยังเป็นการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ ให้แก่คนในชุมชน”^{๒๒} ไม่ใช่สักแต่ว่าเป็นนโยบายสั่งการจากบนลงล่างก่อให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติประชาชนบางกลุ่มมีผลประโยชน์ในพื้นที่ทำกินเกิดการต่อต้านและไม่เข้าใจผลประโยชน์ประเทศหน่วยงานรัฐไม่มีการบูรณาการร่วมกันในเชิงรุกปล่อยให้ปัญหาหน้าที่ของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ทำให้ประชาชนไม่ให้ความสำคัญหรือสะท้อนความคิดเห็น”^{๒๓}

“ทำให้ประชาชนบางท้องถิ่นยังไม่สนใจมีส่วนร่วมการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำเท่าที่ควรแต่บางท้องถิ่นที่มีความสนใจมาก การพัฒนาการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่ผ่านมายังคงใช้กฎหมายทรัพยากรธรรมชาติ

^{๒๑} สัมภาษณ์, นายดนัย คฤหานนท์, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์, นายณรินทร์ เหล่าอารยะ, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์, นายธนายุทธ ทีฆาวงค์, นายกเทศมนตรีตำบลศิลาแลง, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เป็นฐาน ทำให้พื้นที่ป่าต้นน้ำซึ่งเป็นส่วนที่เปราะบางต่อการขาดศักยภาพน้อยลงของภาคประชาชนศักยภาพในการควบคุม และการให้ป่าต้นน้ำมีคุณภาพดีขึ้นเท่าที่ควรจะเป็นการบริหาร จัดการ และอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำที่ผ่านมาจนถึงในปัจจุบัน ก็มุ่งเน้นไปที่การจัดระบบการปฏิบัติการปกติ กิจกรรมที่กำหนดจะเป็นแบบเดียวกันทุกพื้นที่ ซึ่งบางกรณีไม่ได้ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของพื้นที่นั้น ทั้งนี้ เนื่องจากขาดข้อมูลพื้นฐานของประชาชนที่จะใช้วางแผนปฏิบัติการอย่างละเอียด ซึ่งเป็นผลมาจากการจำกัดงบประมาณในการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการสำรวจ จัดเก็บ และวิเคราะห์”^{๒๔}

“มีการรณรงค์การปลูกจิตสำนึกและอบรมเยาวชนให้รู้จักอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยเฉพาะ ๓ เรื่องหลัก คือ ๑. เน้นให้รู้จักการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ๒. การดำรงวิถีชีวิตเกษตรกรรม โดยเฉพาะการไม่ใช้สารเคมีในการปลูกพืช เพราะจะส่งผลกระทบต่ออนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ และ ๓. เน้นการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยให้ความรู้ในเรื่องการจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ”^{๒๕}

“เพื่อให้ประชาชนทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างจริงจังมากขึ้น มีการจัดการสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำจังหวัดน่านให้มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน การจะทำงานการจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ และยากให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายประชาชนบางท้องที่ยังไม่สนใจมีส่วนร่วมการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำเท่าที่ควรยังต้องอาศัยเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เข้ามาให้ความร่วมมือ โดยทางฝ่ายมูลนิธิจะลงพื้นที่ไปหาชาวบ้าน เพื่อเข้าไปพูดคุยทำความเข้าใจถึงผลกระทบต่ออนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำและชี้ให้ชาวบ้านเห็นว่าปัญหาต่างๆ นั้นจะย้อนกลับมาหามนุษย์ได้อย่างไร”^{๒๖}

“ทำจากระดับฝ่ายบริหารจนฝ่ายปฏิบัติในพื้นที่ ช่วงนี้มีปัญหาที่เกิดขึ้นต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำของภาคประชาชน จึงเป็นโอกาสดีที่จะยกตัวอย่างจริง ให้ชาวบ้านเห็นถึงปัญหาที่เรารณรงค์การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำของภาคประชาชน โดยให้ประชาชนกำหนดนโยบาย นอกจากนี้เรายังปลูกจิตสำนึกของชาวบ้านมาตลอด รู้ดีว่าการทำงานลักษณะนี้ต้องค่อยเป็นค่อยไป เพราะงานอนุรักษ์เป็นงานที่ไม่เห็นผลทันตา”^{๒๗}

^{๒๔} สัมภาษณ์, นายผ่อง ทีฆาวงค์, รองนายกเทศมนตรี, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์, นายสุทัศน์ แก้วใหม่, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลสวด, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์, นายพิทยา จำปาแก้ว, ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์, นายมานะ จิตฤทธิ, นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

“ปัจจุบันประชาชนยังไม่ค่อยเข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าไม้ ยังมีข้อแตกต่างระหว่างผู้นำชุมชนและประชาชนค่อนข้างมาก ส่งผลให้การทำงานไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร หากมีโครงการใดเข้ามาในพื้นที่ แล้วโครงการนั้น อาจส่งผลเสียหายต่อป่าไม้ เราก็จะเข้าไปให้ความรู้กับชาวบ้านผ่านการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นเห็นว่า โครงการนี้จะส่งผลดีผลเสียอะไรกับชีวิตความเป็นอยู่ของเขาบ้าง แล้วให้ชาวบ้านตัดสินใจเลือกของเขาเองในการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ”^{๒๘}

“ประชาชนเข้าร่วมในการกำหนดนโยบาย และสามารถเข้าไปแสดงความคิดเห็น และแก้ไขข้อมูลที่มีผลกระทบต่อประชาชนในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำประชาชนส่วนใหญ่มีจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เนื่องจาก กระแสทุนนิยมที่แข่งขันกันรุนแรง จึงอาจมีพลังผลออกไปบ้างตามกระแส เพราะใครๆ ก็อยากจะมีกินมีใช้กันทั้งนั้น ดังนั้นเราจึงต้องพยายามปลูกกระแสแรงค้ำให้เขาตระหนักถึงความสำคัญของการคงสภาพฟื้นฟูป่าต้นน้ำในพื้นที่ และมีจิตสำนึกในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเหล่านี้”^{๒๙}

“โดยประชาชนกำหนดนโยบายเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านอย่างเป็นองค์รวม เพื่อสร้างความมั่นใจให้ชาวบ้านว่าเขาสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีจิตสำนึก และเชื่อมั่นศักยภาพของตนในการมีส่วนร่วมดูแลรักษาอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ”^{๓๐}

“ฉะนั้นสิ่งที่สำคัญคือประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าต้นน้ำจังหวัดน่านและร่วมกันปลูกป่าตามนโยบายของภาครัฐ”^{๓๑}

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า การดำเนินนโยบายที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสิ่งแรกคือส่งเสริมการศึกษา เช่น เพิ่มเนื้อหาการเรียนเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าต้นน้ำ และการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และจัดหน่วยงานของรัฐไปอบรมชาวบ้านในพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ เมื่อชาวบ้านมีการศึกษา มีความรู้ ก็ย่อมเกิดความเข้าใจเกิดสำนึกทางสังคมเกิดความห่วงหา และสำนึกในทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ต่อมาคือส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง เช่น ป่าไม้ชุมชน เพราะนอกจากจะได้ป่าเพิ่มแล้วยังเป็นการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ ให้แก่คนในชุมชนต่อมาคือส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

^{๒๘} สัมภาษณ์, นายวิจิต คำลือ, คณะกรรมการรักษาป่า, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์, นายชูศิลป์ สารรัตน์, ประธานมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน, ๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์, นางสาวพะยอม วุฒิสวัสดิ์, คณะกรรมการมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๑} สัมภาษณ์, นายนิวัต เชื้อหอม, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เช่น ป่าไม้ชุมชน กำหนดนโยบายการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปในพื้นที่ ส่งเสริมสนับสนุนโครงการต่างๆเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำในพื้นที่ประชาชนกำหนดเวลานี้ค่อนข้างดีขึ้นมีการจัดการสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยผ่านทางฝ่ายมูลนิธิจะลงพื้นที่ไปหาชาวบ้านเพื่อเข้าไปพูดคุยทำความเข้าใจถึงผลกระทบต่อป่าต้นน้ำรับเอกสารข้อเสนอแนะจากประชาชนจังหวัดน่านหลายเวที ก็กับการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาคประชาชน

จากคำสัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างด้านประชาสังคมที่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำด้านประชาสังคมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพควรปฏิบัติดังนี้

๑. ส่งเสริมการศึกษาเพิ่มเนื้อหาการเรียนเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าต้นน้ำและการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

๒. จัดหน่วยงานของรัฐไปอบรมชาวบ้านในพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ เมื่อชาวบ้านมีการศึกษา มีความรู้ ก็ย่อมเกิดความเข้าใจเกิด สำนึกทางสังคมเกิดความห่วงหา และสำนึกในทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๓. ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่าและจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง เช่น ป่าไม้ชุมชน

๔. ต่อมาคือส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง เช่น ป่าไม้ชุมชน

๕. กำหนดนโยบายการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปในพื้นที่

๖. ส่งเสริมสนับสนุนโครงการต่างๆเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำในพื้นที่ประชาชน

๗. จัดการสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยผ่านทางฝ่ายมูลนิธิจะลงพื้นที่ไปหาชาวบ้านเพื่อเข้าไปพูดคุยทำความเข้าใจถึงผลกระทบต่อป่าต้นน้ำ

๘. รับเอกสารข้อเสนอแนะจากประชาชนเพื่อกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาคประชาชน

๔.๒ ผลการวิเคราะห์การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่านแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ ๑) กลุ่มภาครัฐ ๒) กลุ่มตัวแทนภาคประชาสังคม รวมทั้งหมด ๑๙ รูป/คน

แล้วนำข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้มาตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ นำมาแสดงในรูปของความเรียงได้ ดังต่อไปนี้ ๑) เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ๒) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ด้านการให้ข้อมูล

ประเด็นคำถามที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในจังหวัดน่าน “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” ควรเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณา ด้านการให้ข้อมูล สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์ การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ดังนี้

“การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการให้ข้อมูลกันเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน การประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชน เยาวชน ในช่องทางออนไลน์ต่างๆ ให้ประชาชนและเยาวชนตระหนักถึงความสำคัญ และประโยชน์ของป่าต้นน้ำ ซึ่งรัฐจะต้องศึกษาข้อมูลที่เป็นจริงทั้งทางวิชาการ และเป็นภูมิปัญญาชุมชนเสียก่อน”^{๓๒}

“รัฐมีโครงการเพิ่มทักษะเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานมวลชนสัมพันธ์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาความรู้ ความสามารถ และเพิ่มทักษะทางด้านวิชาการของการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ รัฐก็สามารถทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ สนับสนุนให้มีหน่วยเผยแพร่และประสานงานชุมชนขึ้นในเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำทั้งนี้ได้จัดหลักสูตรส่งเสริมการเรียนรู้และให้เยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักถึงความสำคัญของป่าต้นน้ำ ประกอบด้วย

๑. ความรู้พื้นฐานด้านทรัพยากรธรรมชาติ และกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนระยะเวลา ๑ สัปดาห์ หัวข้อการฝึกอบรม ดังนี้

- ๑) ความรู้พื้นฐานระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ
- ๒) ความรู้พื้นฐานเรื่อง พืช นก สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม
- ๓) ความรู้พื้นฐานการพูดในที่ชุมชน เครื่องมือวิเคราะห์ชุมชน

^{๓๒} สัมภาษณ์, พระครูสุจิตนันทกิจ, ประธานมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนวัดโป่งคำ ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

๔) ความรู้พื้นฐานการสำรวจความคิดเห็นชุมชนและพูดคุยแลกเปลี่ยน ประสบการณ์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำกับชาวบ้าน”^{๓๓}

“การให้ข้อมูลผ่านโครงการหน่วยบำบัดทุกข์ บำรุงสุข สร้างรอยยิ้มให้แก่ประชาชน โดยการออกหน่วยเคลื่อนที่ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่ของแต่ละอำเภอ ประชุมหมู่บ้านขอความร่วมมือประชาชน/เกษตรกร ไม่ให้เผาป่าหรือเศษวัชพืชเพื่อป้องกันปัญหาไฟป่าหมอกควัน ภาครัฐส่งเสริมให้การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการจัดการไฟป่าแก่ราษฎร กิจกรรมประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่และประสานงานเครือข่ายแก้ไขปัญหาไฟป่า จัดเสวนาเรื่องการจัดการป่าและการอนุรักษ์ทรัพยากรการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จัดกลุ่มอาสาดูแลป่า ดูแลพืชสมุนไพร และอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า สำรวจข้อมูลเพื่อทำแผนที่ทรัพยากรชุมชน จัดเวทีนำเสนอแผนที่ทรัพยากรชุมชนทั้ง ๓ กลุ่ม กลุ่มดูแลป่า สัตว์น้ำ และพืชสมุนไพร ควรมีการจัดกิจกรรมรณรงค์รักษาป่ากำหนดข้อตกลงในการป้องกัน อนุรักษ์ และพัฒนา ป่า สัตว์น้ำ และพืชสมุนไพร แต่ละกลุ่มจัดแหล่งการเรียนรู้ ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานให้หน่วยงานต่างๆ รับรู้ ประชุมติดตามการประเมินผล จัดเวทีสรุปผลการดำเนินงานและจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเสนอชุมชนท้องถิ่นเพื่อต่อยอดและขยายผลการดำเนินงานของสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ ต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ปฏิบัติภารกิจตามที่ได้รับมอบหมายในการอนุรักษ์ สงวน คุ้มครอง ฟื้นฟู ดูแลรักษา ส่งเสริม ทำนุบำรุงป่า และดำเนินการเกี่ยวกับป่าไม้ ให้เป็นไปตามระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องด้วยกลยุทธ์เสริมสร้างความร่วมมือของประชาชนเป็นหลัก เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของประเทศ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยแบ่งเป็น ภารกิจสำคัญ”^{๓๔}

“มีภารกิจให้ความรู้และกำหนดให้กลุ่มประชาชนอาสาได้รับข้อมูลด้านการป้องกันรักษาป่า แนวทางดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ ด้วยการออกตรวจป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่รับผิดชอบ และดำเนินการประชาสัมพันธ์กิจกรรมป่าไม้ พร้อมทั้งจัดฝึกอบรมและจัดตั้งเครือข่าย”^{๓๕}

“ซึ่งข้อมูลที่ปรากฏคือการประสบปัญหาภัยพิบัติในแต่ละปี ฤดูน้ำหลากพัดเอาต้นไม้ ขอนไม้ที่ชาวบ้านตัดและถางป่าสำหรับทำไร่ทำสวนเข้ามาอย่างรวดเร็ว ไร่เนาเกิดเสียหาย และในฤดูแล้งก็เกิดปัญหาภัยแล้งอย่างรุนแรง ไม่มีน้ำในการทำไร่ทำสวน ชุมชน

^{๓๓} สัมภาษณ์, นายรินทร์ เหล่าอารยะ, นายกองดีการบริหารส่วนจังหวัดน่าน และนายदनัย คุหา นนท์, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์, นายผ่อง ทีฆาวงค์, รองนายกเทศมนตรี, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์, นายพิทยา จำปาแก้ว, ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรธรรมชาติรักษาการแทน ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ยังมีกฎระเบียบในการจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ชาวบ้านต้องการให้ชุมชนมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง^{๓๖} ประชาชนช่วยประชาสัมพันธ์โครงการฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ เพื่อแก้ปัญหาป่าต้นน้ำที่หายไป เป็นการเร่งดำเนินการฟื้นฟูป่าทั้ง ป่าเศรษฐกิจ ป่าต้นน้ำ ในรูปแบบต่างๆ คือ การส่งเสริมการปลูกไม้โตเร็วเพื่อเป็นพลังงานทดแทน การฟื้นฟูสภาพป่า และการเพาะชำกล้าไม้เพื่อแจกจ่ายให้ประชาชนและหน่วยงานอื่นๆ นำไปปลูกตามวาระต่างๆ ในพื้นที่ต้องการปลูก อาทิ ในที่ดินกรรมสิทธิ์ หัวไร่ปลายนา และสถานที่ราชการอื่นๆ^{๓๗} โดยการประชาสัมพันธ์ชี้แจงให้ประชาชนทราบและมีความเข้าใจโครงการสำรวจและวางแผนกำหนดป่าเสื่อมโทรมตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะรัฐมนตรีกำหนด รั้งวัดแปลงที่ดินที่ประชาชนครอบครองทำประโยชน์ จัดทำหนังสืออนุญาต สทก. เพื่อเสนอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดลงนามให้แก่ประชาชนแต่ละราย อีกทั้งการจัดทำแนวเขตป่าอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ดำเนินการปักหลักเขตป่าสงวนแห่งชาติอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ประชาชนควรเสนอภาครัฐ จัดโครงการเดินสำรวจออกโฉนดที่ดิน โดยการขีดเขตและรับรองแนวเขตอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ^{๓๘} ควรจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดกับหน่วยงานภูมิภาค และแผนพัฒนาของหน่วยงานส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ข้อเสนอ คำปรึกษา ในการจัดทำแผนที่เกี่ยวข้องกับด้านทรัพยากรป่าไม้ มีการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน ทำให้แผนที่ได้มีความสอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกันทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค^{๓๙}

“การออกสื่อออนไลน์เพื่อให้คนในสังคมติดตามการพัฒนาและจัดการผลผลิตสวนป่า โดยการส่งเสริมให้ข้อมูลการปลูกไม้เศรษฐกิจให้แก่ภาคเอกชนในพื้นที่รับผิดชอบ ด้วยการสนับสนุนความรู้ เทคโนโลยี ปัจจัยการผลิต แหล่งเงินทุน และประสานงานระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคเพื่อให้สามารถปลูกสวนป่าไม้เศรษฐกิจให้เป็นไปตามความต้องการของตลาด เพื่อให้ภาคเอกชนและประชาชนเกิดความสนใจและมีส่วนร่วมในการปลูกป่าเศรษฐกิจ สามารถเพิ่มพื้นที่ป่า แก้ปัญหาการขาดแคลนไม้ใช้สอยในพื้นที่ป่าต้นน้ำได้”^{๔๐}

“แนวทางดำเนินการ คือ ส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในการบริหารจัดการป่าไม้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับภูมิประเทศและความต้องการของชุมชนในการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ โดยเน้นให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางในการจัดการป่าชุมชน”^{๔๑}

^{๓๖} สัมภาษณ์, นายธนายุทธ ชีฆวรงค์, นายกเทศมนตรีตำบลศิลาแลง, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์, นายวิจิต คำลือ, คณะกรรมการรักษาป่า, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์, นายสุทัศน์ แก้วใหม่, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลสวด, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์, นายอเนก เชื้อหมอ, กำนันตำบลบ้านฟ้า, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์, นายชุตินันท์ สารรัตน์, ประธานมูลนิธิอีกเมืองน่าน, ๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์, นางสาวพะยอม วุฒิสวัสดิ์, คณะกรรมการมูลนิธิอีกเมืองน่าน, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

“สร้างแบบบูรณาการ รวมถึงสถาบันศาสนาตามมติคณะรัฐมนตรี โดยการจัดทำโครงการพัฒนาป่าไม้โดยวัด/สำนักสงฆ์/ที่พักสงฆ์ นอกพื้นที่ป่าไม้ จัดทำนอกเขตพื้นที่ป่าไม้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาป่าไม้ให้อำนวยประโยชน์แก่ชุมชนทั้งด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริมศาสนา จริยธรรม รวมถึงการป้องกันการบุกรุกทำลายป่า โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งมีสถาบันศาสนาให้การสนับสนุน”^{๕๒}

“การเผยแพร่ความรู้ให้กับประชาชนเครือข่ายภาคประชาชนในการมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการการทุจริตและประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ การประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ผ่านสื่อ บุคคล สื่อมวลชน สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่อกิจกรรม และระบบอินเทอร์เน็ต การจัดงานวันสำคัญ ฝึกอบรมและสัมมนาเจ้าหน้าที่จัดทำแผนงาน งบประมาณ และแผนการใช้จ่ายเงินประจำปี การติดตามประเมินผล และการตรวจสอบภายในและให้บริการคำปรึกษา^{๕๓} ปรับปรุงข้อมูลเกี่ยวกับการป้องกันรักษา และ พื้นที่ป่าชุมชน และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจในเว็บไซต์ เพื่อให้เป็นฐานข้อมูลในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ที่ทันสมัย เป็นปัจจุบัน เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้และประชาชนทั่วไปสามารถสืบค้นข้อมูลแสดงตำแหน่งและรายละเอียดของข้อมูลต่างๆ”^{๕๔}

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการให้ข้อมูลคือการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชน เยาวชน ในช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ ให้ประชาชนและเยาวชนตระหนักถึงความสำคัญ และประโยชน์ของป่าต้นน้ำโดยนำโครงการเพิ่มทักษะเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานมวลชนสัมพันธ์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาความรู้ความสามารถ และเพิ่มทักษะทางด้านวิชาการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำกับชาวบ้านจัดเสวนาเรื่องการจัดการป่าและการอนุรักษ์ทรัพยากรอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำประชาสัมพันธ์การดำเนินงานให้หน่วยงานต่างๆรับรู้ ประชุมติดตามการประเมินผล และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเสนอชุมชนท้องถิ่นเพื่อต่อยอดและขยายผลการดำเนินงานของสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ภาครัฐมีภารกิจ ให้ความรู้กำหนดให้กลุ่มประชาชนอาสาได้รับข้อมูลด้านการป้องกันรักษาป่า แนวทางดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้พร้อมทั้งจัดฝึกอบรมและจัดตั้งเครือข่ายโดยการประชาสัมพันธ์ชี้แจงให้ประชาชนทราบและมีความเข้าใจโครงการ สำรวจและวางแผนกำหนดป่าเสื่อมโทรมตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะรัฐมนตรีกำหนด รั้งวัดแปลงที่ดินที่ประชาชนครอบครองทำประโยชน์ จัดทำหนังสืออนุญาตสทก. เพื่อเสนอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดลงนามให้แก่ประชาชนการออกสื่อออนไลน์เพื่อให้คนในสังคมติดตามการพัฒนาและจัดการผลผลิตสวนป่า โดยการส่งเสริมให้ข้อมูลการปลูกไม้เศรษฐกิจให้แก่ภาคเอกชนในพื้นที่รับผิดชอบ ด้วยการสนับสนุนความรู้ เทคโนโลยี ปัจจัยการผลิต รวมถึงสถาบัน

^{๕๒} สัมภาษณ์, นายนิวัต เชื้อหอม, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์, นายศักดิ์รินทร์ นุแสงดา, โครงการปิดทองหลังพระ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์, นางสาวแพนภักดิ์ โนนพรวน, นักวิชาการพัฒนากรอำเภอเมือง, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ศาสนา โดยการจัดทำโครงการพัฒนาป่าไม้โดยวัด/สำนักสงฆ์/ที่พักสงฆ์ นอกพื้นที่ป่าไม้ จัดทำนอกเขตพื้นที่ป่าไม้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และแก่ชุมชนทั้งด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริมศาสนา จริยธรรม รวมถึงการป้องกันการ บุกรุกทำลายป่า โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งมีสถาบันศาสนาให้การสนับสนุนปราบปรามการการทุจริตและประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ การประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ผ่านสื่อ บุคคล สื่อมวลชน สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่อกิจกรรม และระบบอินเทอร์เน็ต การจัดงานวันสำคัญ ฝึกอบรมและสัมมนาเจ้าหน้าที่ จัดทำแผนงาน งบประมาณ และแผนการใช้จ่ายเงินประจำปี การติดตามประเมินผล และการตรวจสอบภายในและให้บริการคำปรึกษาในเว็บไซต์ เพื่อให้เป็นฐานข้อมูลในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ที่ทันสมัย เป็นปัจจุบัน เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้และประชาชนทั่วไปสามารถสืบค้นข้อมูลแสดงตำแหน่งและรายละเอียดของข้อมูลต่างๆ

จากคำสัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างด้านการให้ข้อมูล เพื่อการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านการให้ข้อมูลเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ควรปฏิบัติดังนี้

๑. การประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชน เยาวชน
๒. จัดเสวนาเรื่องการจัดการป่าและการอนุรักษ์ทรัพยากรการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานให้หน่วยงานต่างๆ รับรู้
๓. ประชุมติดตามการประเมินผล และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเสนอชุมชนท้องถิ่นเพื่อต่อยอดและขยายผลการดำเนินงานของสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้
๔. ให้ความรู้กลุ่มประชาชนอาสาให้ได้รับข้อมูลด้านการป้องกันรักษาป่า แนวทางดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้
๕. จัดฝึกอบรมและจัดตั้งเครือข่ายโดยการประชาสัมพันธ์ชี้แจงให้ประชาชนทราบและมีความเข้าใจโครงการ
๖. สำรวจและวางแผนกำหนดป่าเสื่อมโทรมตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะรัฐมนตรีกำหนด รั้งวัดแปลงที่ดินที่ประชาชนครอบครองทำประโยชน์ จัดทำหนังสืออนุญาต สทก. เพื่อเสนอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดลงนามให้แก่ประชาชนการออกสื่อออนไลน์เพื่อให้คนในสังคม
๗. ติดตามการพัฒนาและจัดการผลผลิตสวนป่า โดยการส่งเสริมให้ข้อมูลการปลูกไม้เศรษฐกิจ
๘. การป้องกันการบุกรุกทำลายป่า โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งมีสถาบันศาสนาให้การสนับสนุนปราบปรามการการทุจริตและประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ
๙. การประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ผ่านสื่อ บุคคล สื่อมวลชน สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่อกิจกรรม และระบบอินเทอร์เน็ต
๑๐. ฝึกอบรมและสัมมนาเจ้าหน้าที่ จัดทำแผนงาน งบประมาณ และแผนการใช้จ่ายเงินประจำปี การติดตามประเมินผล และการตรวจสอบภายในและให้บริการคำปรึกษาในเว็บไซต์

๔.๒.๒ ด้านการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน

ประเด็นคำถามที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในจังหวัดน่าน “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” ควรเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณา ด้านการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ดังนี้

“การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน การรับฟังถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เปิดรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ให้ทราบถึงการดำเนินงานของประชาชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งน้ำจังหวัดน่าน”^{๔๕}

“ความคิดเห็นของประชาชนจะช่วยส่งเสริมความมีจิตสาธารณะของทุกภาคส่วน และปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำและป่าไม้ให้แก่ประชาชน ในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมด้วยสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม โดยการนำความเชี่ยวชาญและองค์ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำไปช่วยเหลือชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับชุมชน โดยเฉพาะผู้นำแต่ละหมู่บ้าน โดยเริ่มคิดว่าอันดับแรกต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดของชาวบ้านให้ช่วยกันดูแลผืนป่า ไม่ทำอะไรเลือนลอย ลดพื้นที่การปลูกข้าวโพดในเขตป่าต้นน้ำ”^{๔๖}

“มีการจัดเวทีสัมมนา รับฟังความคิดเห็นต่างๆ จากประชาชน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ระหว่างรัฐกับชาวบ้าน ในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำด้วยสันติวิธี เช่น การสัมมนาวิชาการ “รักษ์ป่าน่าน” การเสวนาเรื่อง “ชุมชนค้นหาชีวิตใหม่” โดยเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านอย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการจัดการทรัพยากร เพื่อสร้างความมั่นใจให้ชาวบ้านว่าเขาสามารถมีสุขภาพชีวิตที่ดี มีจิตสำนึก และเชื่อมั่นศักยภาพของตนเองในการมีส่วนร่วมดูแลรักษาป่าต้นน้ำของเขา จะทำให้ประชาชนเกิดความหวงแหนและสามารถนำหลักการจัดเวทีสัมมนามาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างที่เราควรจะเป็น”^{๔๗}

“ควรจัดประชาคมทุกหมู่บ้าน และประชาคมรักษ์ป่าต้นน้ำ มาร่วมรณรงค์เรื่องป่าต้นน้ำ”^{๔๘}

^{๔๕} สัมภาษณ์, นายदनัย คฤหานนท์, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์, นายผ่อง ทีฆาวงค์, รองนายกเทศมนตรี, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์, นายณรินทร์ เหล่าอารยะ, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์, นายสุทัศน์ แก้วใหม่, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

“พื้นที่ป่าถูกทำลายเยอะผลดังกล่าวจะสามารถส่งผลให้ทุกภาคส่วนมาช่วยกันปกป้อง โดยปกติประชามอนูรักษป่าต้นน้ำ ทำหลายกิจกรรม เน้นเรื่องการอนุรักษ์ป่าเป็นหลัก พยายามทำให้สังคม และกลุ่มคนรู้สึกหวงแหนป่าและดูแล แสดงความคิดเห็น ผากถึงทุกคนให้ช่วยกันปกป้องป่าต้นน้ำผืนสุดท้ายของจังหวัดน่านโดยภาครัฐและภาคเอกชนเป็นแกนนำจากประชามอนูรักษป่าต้นน้ำมาด้วยกันทั้งหมดเพราะทุกส่วนเป็นกลุ่มที่ได้รับประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็แหล่งน้ำ หรืออากาศที่เราใช้หายใจอยู่ยงไรเราก็ต้องควรอนุรักษ์ไว้”^{๔๔}

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ มีการจัดเวทีสัมมนา รับฟังความคิดเห็นต่าง ๆ จากประชาชนชน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ระหว่างรัฐกับชาวบ้านในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำแม่ป่าต้นน้ำด้วยสันติวิธี การ โดยเสนอแนวทางการแก้ไข ปัญหาของชาวบ้านอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการจัดการทรัพยากร เพื่อสร้างความมั่นใจให้ชาวบ้าน สามารถมีสุขภาพชีวิตที่ดี มีจิตสำนึก และเชื่อมั่นศักยภาพของตนในการมีส่วนร่วมดูแลรักษาป่าต้นน้ำ จะทำให้ประชาชนเกิดความหวงแหนและสามารถนำหลักการจัดเวทีสัมมนามาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่าง ที่ควรกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ รับผิดชอบต่อสังคม โดยการนำความเชี่ยวชาญและองค์ความรู้ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำไปช่วยเหลือชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับจัดประชาคมทุกหมู่บ้าน และประชามรักษป่าต้นน้ำ มาร่วมรณรงค์เรื่องป่าต้นน้ำ เพราะในปัจจุบันพื้นที่ป่าถูกทำลายเยอะส่งผลให้ทุกภาคส่วนมาช่วยกันปกป้อง จากการถูกทำลาย โดยภาครัฐและภาคเอกชนเป็นแกนนำจากประชามอนูรักษป่าต้นน้ำมาด้วยกันทั้งหมดเพราะทุกส่วนเป็นกลุ่มที่ได้รับประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็แหล่งป่าต้นน้ำ

จากคำสัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างด้านการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เพื่อการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน สรุปได้ว่าการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ควรปฏิบัติดังนี้

๑. จัดเวทีสัมมนา รับฟังความคิดเห็นต่าง ๆ จากประชาชนชน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ระหว่างรัฐกับชาวบ้านในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำแม่ป่าต้นน้ำด้วยสันติวิธี

๒. เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา

^{๔๔} สัมภาษณ์, นายธนายุทธ ชีฆาวงค์, นายกเทศมนตรีตำบลศิลาแลง, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๓. จัดการทรัพยากรเพื่อสร้างความมั่นใจให้ชาวบ้านมีสุขภาพชีวิตที่ดี มีจิตสำนึก และเชื่อมั่นศักยภาพของตนในการมีส่วนร่วมดูแลรักษาป่าต้นน้ำ ให้ประชาชนเกิดความหวงแหน
๔. สร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับจัดประชาคมทุกหมู่บ้านและประชาคมรักป่าต้นน้ำ

๔.๒.๓ ด้านการปรึกษาหารือ

ประเด็นคำถามที่ ๓ เป็นคำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดน่าน “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน” ควรเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณา ด้านการปรึกษาหารือ สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์ประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ดังนี้

“การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการปรึกษาหารือ กระบวนการปรึกษาหารือ ต้องอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เป็นจริง ยอมรับและเปิดโอกาสในการรับฟังและแบ่งปันข้อมูลปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้และการจัดการพื้นที่ป่าไม้อุรุกษ์ ในลักษณะงานสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า งานอุทยานแห่งชาติ งานอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธาร งานป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายในพื้นที่อนุรักษ์ งานควบคุมตามกฎหมายป่าไม้ และงานตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษาและวิจัย เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และงานด้านกิจกรรมชุมชนในพื้นที่อนุรักษ์การรับฟังและแบ่งปันข้อมูลปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรเป็นการปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมายโดยสามารถสรุปติดตามพันธกิจ ปรึกษาหารือในระดับสมาชิกของกลุ่มหรือองค์กร”^{๕๐}

“ในระดับกลุ่มองค์กรทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การแสดงออกของคนในพื้นที่ส่วนใหญ่มีจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์ธรรมชาติ แต่เนื่องจากกระแสทุนนิยมที่แข่งขันกันรุนแรง จึงอาจมีพลังไหลไปบ้างตามกระแส เพราะใครๆ ก็อยากจะมีกินมีใช้กันทั้งนั้นควรมีการหารือพยายามปลูกกระแสแรงค์ให้เขาตระหนักถึงความสำคัญของการคงสภาพป่าไม้ในพื้นที่ และมีจิตสำนึกในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเหล่านี้ การดูแลรักษาป่าต้นน้ำนั้นถือเป็นหน้าที่ของเราทุกคน ที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์และเพิ่มพื้นที่สีเขียวในทุกโอกาสเท่าที่จะทำได้”^{๕๑}

^{๕๐} สัมภาษณ์, นายมานะ จิตฤทธิ, นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์, นายวิจิต คำลือ, คณะกรรมการรักษาป่า, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

“ปราชญ์ชุมชน และคนมีประสบการณ์ในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ พิธีกรรม นำมาปรับใช้ให้สอดคล้องแผนงานวิชาการจะต้องนำมาใช้กับประชาชนได้ด้วยความเชื่อที่ว่า “ศาสนาหมายถึงชีวิตและวิทยาศาสตร์ คนเราจะเดินไปข้างหน้าอย่างเดียวไม่ได้ ต้องเหลียวมองย้อนหลังความเป็นมาของการศึกษาค้นคว้าถึงด้านความเชื่อ กฎข้อห้ามและคำสอนต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” โดยสิ่งที่ได้เรียนรู้จากบรรพบุรุษนั้นนำมาผนวกกับประสบการณ์ที่พบเห็น จนทำให้มั่นใจอย่างมากว่า การที่บรรพบุรุษสอนอะไรหรือพูดอะไรนั้น ไม่ได้พูดขึ้นมาลอย ๆ ทุกอย่างมีที่มาที่ไป และต้องเข้าใจความหมายให้ได้แม้ว่าจะยังหาข้อสรุปไม่ได้ในขณะก็ตามที กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่วางยังคงกัมหนำอนุรักษ์ผืนป่าของพวกเขาต่อไป ภายใต้แนวคิดที่พวกเขาเชื่อว่า “คนอยู่ร่วมกับป่าได้”^{๕๒}

“กระแสโลกทุนนิยมที่มีอิทธิพลต่อความคิดของคนในปัจจุบัน ทำให้กลุ่มคนที่จะมาทุ่มเททำงานตรงนี้ได้ยาก โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มีมักเลือกไปทำงานในกรุงเทพฯ หรือทำงานโรงงานจนหมด เราจึงพยายามเน้นไปที่เด็กและเยาวชนเป็นหลัก โดยเข้าไปสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนในพื้นที่ เพื่อพาเด็กและเยาวชน เข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติจริงๆ คือ ป่าต้นน้ำซึ่งถือเป็นมรดกโลก และลองให้พวกเขาเสนอความคิดว่า จะมีส่วนช่วยดูแลรักษาผืนป่าแห่งนี้ได้อย่างไรซึ่งจะสามารถเอาแนวความคิดจากคนรุ่นใหม่เหล่านี้เป็นพลังหลักที่มั่นคงมาเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน”^{๕๓}

“การปฏิบัติภารกิจ การเพิ่มผืนป่าเป็นภารกิจหลักของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการแก้ปัญหาการหมดไปของแนวป่าต้นน้ำ โมเดลฟื้นฟูป่าต้นน้ำรูปแบบใหม่ ส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปอยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำเพื่อป้องกันการบุกรุกคูขนานไปกับการฟื้นฟูป่า ติดตามได้จากรายงาน ระหว่างการฟื้นฟูป่าให้กลับมาอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์และเพื่อเป็นการประกาศว่าภาครัฐเอาจริงกับการฟื้นฟูพื้นที่ป่า”^{๕๔}

“โดยตั้งฐานปฏิบัติการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ที่ จ.น่าน เป็นพื้นที่นำร่องรูปแบบการฟื้นฟูป่าที่ยั่งยืน สิ่งสำคัญร่วมมือกับชาวบ้านในพื้นที่ ก็มั่นใจว่าหากชาวบ้านสามารถทำกินในพื้นที่ที่ถูกต้อง ก็จะมีการปรับเปลี่ยนอาชีพ ให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดอย่างเดียว รัฐจึงมีการผ่อนผันพื้นที่บางส่วนให้ชาวบ้านได้ทำกินอย่างยั่งยืน ภารกิจปกป้องและฟื้นฟูผืนป่า ต้องอาศัยเจ้าหน้าที่อาสาสมัครที่รักในการอนุรักษ์เข้าช่วยปกป้องพื้นที่ เจ้าหน้าที่ตรวจป่า ฝ่ายป้องกันรักษาป่า เป็นอีกหนึ่งกำลังที่มุ่งมั่นทำภารกิจให้บรรลุเป้าหมายโดยนอกจากพื้นที่นี้แล้วจะมีการขยายผลไปในพื้นที่ที่มีปัญหาให้มีฐาน

^{๕๒} สัมภาษณ์, นายนิวัต เชื้อหอม, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์, นายสุทัศน์ แก้วใหม่, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์, นายธนายุทธ ทีฆาวงค์, นายกเทศมนตรีตำบลศิลาแลง, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ปฏิบัติการพื้นละ ๑๐ แห่ง เพื่อให้ภายใน ๒๐ ปี ป่าต้นน้ำเหล่านี้จะกลับมาเป็นป่าสีเขียวที่สมบูรณ์ให้ลูกหลานต่อไป”^{๕๕}

“หลังจากนั้น หน่วยงานหลักที่สามารถรวบรวมข้อมูลข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะของประชาชนและหาวิธีการนำเสนอวิธีการแก้ปัญหาพร้อมกันอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอกำหนดแนวทางหรือแผนงาน ร่วมกันว่าอะไรคือเหตุแห่งปัญหา อะไรควรแก้ไขด่วนหรือเป็นปัญหาของพื้นที่ ปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างไรไม่ใช่หลอกหลวงชาวบ้านพูดแล้วทุกอย่างจบไปและควรนำคำพูดจากนักปราชญ์มีความคิดความเชื่อเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายถึงความผูกพันเกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่ว่า พอพวกเขาเกิดมาพ่อแม่ก็จะเอาสายสะดือไปผูกไว้กับต้นไม้แต่ละต้น ซึ่งชั่วชีวิตไม้ต้นนั้นก็ห้ามตัดเพราะเปรียบเสมือนเป็นขวัญของคน ความเชื่อในการรักษาป่าดังกล่าวยังสะท้อนออกมาอย่างชัดเจนจากสิ่งที่บรรพบุรุษได้พร่ำสอนว่า จะอยู่ในธรรมชาติป่าเขารวมถึงในชีวิตสัตว์ต่างๆ เครื่องยึดต่อประเพณีความเชื่อ”^{๕๖}

“เชื่อกันว่า ‘ป่าต้นน้ำน่าน’ คือลมหายใจผืนสุดท้ายของชาวจังหวัดน่าน คือโรงงานผลิตออกซิเจนขนาดใหญ่ที่หลงเหลืออยู่ให้คนน่านได้มีลมหายใจที่สะอาด บริสุทธิ์ หากแต่วันนี้ จะมีใครรู้บ้าง ว่าป่าแห่งชีวิตที่ให้กำเนิดต้นน้ำอันสำคัญ กำลังเผชิญหน้ากับสิ่งใดบ้างหากผืนป่านี้ถูกทำลาย ต่างคนต่างเห็นแก่ตัว หวังให้เพียงกลุ่มเล็ก ๆ ช่วยกันอนุรักษ์ต่อไปก็จะไม่เหลือป่าต้นน้ำ ไว้ใช้ประโยชน์ถึงเวลาแล้วที่เราชาว น่านจะต้องร่วมมือกันอนุรักษ์ เป็นหูเป็นตาในการดูแลเพื่อให้ป่าต้นน้ำน่านคงอยู่ต่อไป อย่างน้อยที่สุดท้าย “ก็ยังมีเหลือป่าผืนสุดท้ายไว้ให้ลูกหลานดู” ต้องมีการรักษาหรือเพื่อสร้างขอบเขตการดำเนินงาน และสร้างเครื่องมือในการจัดการสิ่งแวดล้อมป่าต้นน้ำให้มีความยั่งยืน”^{๕๗}

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน มีการรักษาหรือเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน มีการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันของภาครัฐและเอกชนให้มีการพัฒนาการจัดการอย่างยั่งยืนเห็นได้จากการพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่แท้จริง คนกลุ่มนี้จึงมีความตระหนักและกังวลจึงให้ความสำคัญ จัดเวทีสัมมนาแนวคิดที่จะต้องอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแบบยั่งยืนนี้ไว้ให้ได้และเชื่อกันว่า ‘ป่าต้นน้ำน่าน’ คือลมหายใจผืนสุดท้ายของชาวจังหวัดน่าน คือโรงงานผลิตออกซิเจนขนาดใหญ่ที่หลงเหลืออยู่ให้คนน่านได้มีลมหายใจที่สะอาด บริสุทธิ์ หากแต่วันนี้มีพูดคุยดำเนินการในพื้นที่ที่เกิดปัญหาในการปฏิบัติการกิจการเพิ่มผืนป่าเป็นภารกิจหลักของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโมเดลฟื้นฟูป่าต้นน้ำรูปแบบใหม่เป็นหูเป็นตาในการดูแลเพื่อให้ป่า

^{๕๕} สัมภาษณ์, นายผ่อง ทีฆาวงค์, รองนายกเทศมนตรี, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์, นางสาวแพนภัค โนนพรวน, นักวิชาการพัฒนากรอำเภอเมือง, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์, นายदनัย คฤหานนท์, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ต้นน้ำน่าให้คงอยู่ต่อไป อย่างน้อยสุดท้าย ก็ยังเหลือป่าผืนสุดท้ายไว้ให้ลูกหลานดูต้องมีการรักษาหรือเพื่อสร้างขอบเขตการดำเนินงาน และสร้างเครื่องมือในการจัดการสิ่งแวดล้อมป่าต้นน้ำให้มีความยั่งยืน มีพุดคุยดำเนินการในพื้นที่ที่เกิดปัญหาในการปฏิบัติภารกิจการเพิ่มผืนป่าเป็นภารกิจหลักของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการแก้ปัญหาการหมดไปของแนวป่าต้นน้ำ โมเดลฟื้นฟูป่าต้นน้ำรูปแบบใหม่การหารือกักบรรณมนตรีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดแนวคิดปฏิบัติการเชิงรุก ในพื้นที่รักษาหรือมีปัญหาหาก่อนก็จะมี การปรับเปลี่ยนอาชีพ ให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดอย่างเดียว รัฐจึงมีการผ่อนผันพื้นที่บางส่วนให้ชาวบ้านได้ทำกินอย่างยั่งยืน ภารกิจปกป้องและฟื้นฟูผืนป่า ต้องอาศัยเจ้าหน้าที่อาสาสมัครที่รักในการอนุรักษ์เข้าช่วยปกป้องพื้นที่ เจ้าหน้าที่ตรวจป่า ฝ่ายป้องกันรักษาป่า เป็นอีกหนึ่งกำลังที่มุ่งมั่นทำภารกิจให้บรรลุเป้าหมายโดยนอกจากพื้นที่นี้แล้วจะมีการขยายผลไปในพื้นที่ที่มีปัญหาให้มีฐานปฏิบัติการพื้นละ ๑๐ แห่ง เพื่อให้ภายใน ๒๐ ปี ป่าต้นน้ำเหล่านี้จะกลับมาเป็นป่าสีเขียวที่สมบูรณ์ให้ลูกหลานต่อไปยอมรับถึงกระแสโลกทุนนิยมที่มีอิทธิพลต่อความคิดของคนในปัจจุบัน ทำให้กลุ่มคนที่จะมาทุ่มเททำงานตรงนี้ได้ยาก โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มีเลือกไปทำงานในกรุงเทพฯ หรือทำงานโรงงานจนหมด เราจึงพยายามเน้นไปที่เด็กและเยาวชนเป็นหลัก โดยเข้าไปสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนในพื้นที่ เพื่อพาเด็กและเยาวชน เข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติจริงๆ คือ และลองให้พวกเขาเสนอความคิดว่า จะมีส่วนช่วยดูแลรักษาผืนป่าแห่งนี้ได้อย่างไรซึ่งจะสามารถเอาแนวความคิดจากคนรุ่นใหม่เหล่านี้เป็นพลังหลักที่มั่นคงมาเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เพราะใครๆ ก็อยากจะมีกินมีใช้กันทั้งนั้นควรมีการหาหรือพยายามปลูกกระแสนรงค์ให้เขาตระหนักถึงความสำคัญของการคงสภาพป่าไม้ในพื้นที่กระบวนการรักษาหรือ ต้องอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เป็นจริง ยอมรับและเปิดโอกาสในการรับฟังและแบ่งปันข้อมูลปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้และการจัดการพื้นที่ป่าไม้อนุรักษ์ ในลักษณะงานสงวนและคุ้มครองอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ งานป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายในพื้นที่อนุรักษ์ งานควบคุมตามกฎหมายป่าไม้ และงานตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อ สนับสนุนการดำเนินงานเกี่ยวกับเพราะความหลากหลายทางชีวภาพ และคนมีประสบการณ์กับปราชญ์ชุมชน ผ่านทางพิธีกรรม นำมาปรับใช้ให้สอดคล้องแผนงานวิชาการจะต้องนำมาใช้กับประชาชนได้ด้วยความเชื่อที่ว่า “ศาสนาหมายถึงชีวิตและวิทยาศาสตร์ คนเราจะเดินไปข้างหน้าอย่างเดียวไม่ได้ ต้องเหลียวมองย้อนหลังความเป็นมาของการศึกษาค้นคว้าถึงด้านความเชื่อ กฎข้อห้ามและคำสอนต่างๆ ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” โดยสิ่งที่ได้เรียนรู้จากบรรพบุรุษนั้นนำมาผนวกกับประสบการณ์ที่พบเห็น ไม่ได้พูดขึ้นมาลอย ๆ ทุกอย่างมีที่มาที่ไปและต้องเข้าใจความหมายให้ได้แม้ว่าจะยังหาข้อสรุปไม่ได้ในขณะก็ตามที กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่วางยังคงก้มหน้าอนุรักษ์ผืนป่าของพวกเขาต่อไป ภายใต้แนวคิดที่พวกเขาเชื่อว่า “คนอยู่ร่วมกับป่าได้”

จากคำสัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างด้านการรักษาหรือเพื่อการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านการรักษาหรือเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ควรปฏิบัติดังนี้

๑. มีการรักษาหรือเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

๒. มีการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันของภาครัฐและเอกชนให้มีการพัฒนาการจัดการอย่างยั่งยืนเห็นได้จากการพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่แท้จริง

๓. จัดเวทีสัมมนาแนวคิดที่จะต้องอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแบบยั่งยืน

๔. สร้างเครื่องมือในการจัดการสิ่งแวดล้อมป่าต้นน้ำให้มีความยั่งยืน

๕. สร้างเครือข่ายกับโรงเรียนในพื้นที่ เพื่อพาเด็กและเยาวชน เข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติ

๖. ยอมรับและเปิดโอกาสในการรับฟังและแบ่งปันข้อมูลปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้และการจัดการพื้นที่ป่าไม้อ่อนริ้ว

๗. ป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายในพื้นที่อนุรักษ์ งานควบคุมตามกฎหมายป่าไม้ และงานตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

๒.๒.๔ ด้านการวางแผนร่วมกัน

ประเด็นคำถามที่ ๔ เป็นคำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดน่าน “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน” ควรเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณา ด้านการวางแผนร่วมกัน สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ดังนี้

“การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการวางแผนร่วมกัน มีการวางแผนร่วมกันในการจัดทำโครงการแผนยุทธศาสตร์การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของจังหวัดน่าน ประสานความร่วมมือกับชุมชนในการกำหนดมาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกัน สนับสนุนงบประมาณที่จะส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำหลังจากการปลูกป่าปีแรกเสร็จสิ้นลง มีจัดเวทีประชุมให้ความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาแนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในพื้นที่ต้นน้ำผ่านโครงการต่างๆ ของภาครัฐ เช่น โครงการยกระดับศักยภาพหมู่บ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากตามแนวพระราชดำริ (หมู่บ้านละสองแสน) จัดการอบรมคืนข้อมูลการศึกษาการปนเปื้อนสารพิษในสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การปรับปรุงระบบประปาหมู่บ้าน คณะทำงานประชาสัมพันธ์ที่มน่านป่า ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจตามนโยบายที่ดินแห่งชาติ เขาหัวโล้น/นโยบายผู้ว่าฯ ๒ ปี ๔ ขับเคลื่อนสู่มน่านหนึ่งเดียว

อีกทั้งยังมีการจัดทำแผนบูรณาการทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เนื่องจากทุกหน่วยงานมีนโยบายและงบประมาณลงมา หากต่างคนต่างทำก็จะเป็นงานซ้ำซ้อนกันแผนแม่บทในการบริหารจัดการ และอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธารที่กำหนดขึ้นนี้ ก็เพื่อใช้เป็นกรอบชี้ทิศทางการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาป่าไม้ของประเทศ โดยให้สามารถกำหนดแผนปฏิบัติการที่มีลักษณะการดำเนินการแบบบูรณาการ สัมพันธ์และเชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ อันจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารและจัดการอย่างยั่งยืน ด้วยอาศัยการดำเนินการแบบร่วมกันทำ (ทั้งภาครัฐ ประชาชน และเอกชน) เป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนดูแลสภาพความเป็นอยู่ของป่าปลูกใหม่จากกลุ่มประชาชนโดยเฉพาะปีที่ ๒-๖ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของการอยู่รอด

ของกล้าไม้ ระยะนี้ กล้าไม้ต้องการปริมาณแสงสำหรับการผลิตสารอาหารหล่อเลี้ยงลำต้น มากถึงวันละ ๘ ชั่วโมง ในขณะที่ความสูงของกล้า ยังไม่สูงพอที่จะแก่งแย่งแสงจากวัชพืชที่มีอัตราการเจริญเติบโตในอัตราที่มากกว่า ทำให้บางกล้าถูกวัชพืชปกคลุมและบดบังแสง ดังนั้นการตายวัชพืชเพื่อเปิดแสงจึงมีความจำเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ต้นไม้ที่ปลูกยังต้องการธาตุอาหารในปริมาณมากเพื่อสร้างความแข็งแรงให้ลำต้น และ หัวใจสำคัญอีกประการหนึ่งของการอยู่รอด คือ ไม่ถูกทำลายจากประชาชนในพื้นที่ ถ้าสามารถช่วยเหลือและป้องกันแล้วเชื่อมั่นได้ว่ากล้าไม้เหล่านี้จะเติบโตเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์^{๕๘} โดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดบนพื้นฐานของการอนุรักษ์และความเป็นธรรมในสังคม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและคุณภาพของสิ่งแวดล้อมสอดคล้องกับกล่าวถึง การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ^{๕๙} แม้ว่าจะปล่อยให้เกิดการทดแทนของสังคมพืชในระบบนิเวศน์เองตามธรรมชาติ ก็จะใช้เวลานานกว่าที่ป่าจะกลับฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นจึงมีการจัดการทดแทนตามธรรมชาติของป่าธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำพบว่าพื้นที่ป่าประเภทนี้จะมีพรรณไม้ดั้งเดิมประจำถิ่นของชนิดป่านั้นๆ เหลือน้อยและยากที่ฟื้นตัวกลับเป็นป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์ดั้งเดิม^{๖๐}

“ประชาชนเข้าใจถึงข้อมูลได้อย่างทั่วถึง สํารวจคัดเลือก เขตรักษาระบุไว้ด้วยขอบเขตและเนื้อที่ ให้แสดงอาณาเขตติดต่อและเนื้อที่โดยประมาณ ลักษณะภูมิประเทศให้รายงานลักษณะภูมิประเทศตลอดจนชนิดดินและหินให้ระบุข้อมูลทางเศรษฐกิจสังคม เช่น จำนวนประชากร หมู่บ้าน ตำบล สภาพชีวิตความเป็นอยู่ รายได้เฉลี่ย อาชีพหลัก อาชีพรอง ปัญหาทางด้านประชากรต่างๆ และทัศนคติที่มีต่อการดำเนินงาน ภูมิอากาศ ที่สามารถจะทราบได้ สภาพและชนิดป่า ให้ระบุชนิดป่า พันธุ์ไม้ ตลอดจนไม้พื้นล่างที่สำคัญหรือที่มีเป็นจำนวนมากในป่านั้น รวมทั้งสภาพป่าแต่ละชนิดและพื้นที่ฟื้นฟูให้ระบุลักษณะของอันตรายที่จะได้รับจากคน สัตว์ป่า สัตว์เลี้ยง แมลง หรือภัยธรรมชาติและความคิดเห็นในการป้องกัน การคมนาคม ให้ระบุระยะและเส้นทางคมนาคม ที่ติดต่อระหว่างป่า กับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และหากจำเป็นต้องตัดถนนเมื่อเริ่มดำเนินการเพื่อจะใช้เป็นทางตรวจการณ์ ในการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ต้นน้ำ ให้แสดงความเห็นเกี่ยวกับชนิดพันธุ์ไม้ที่จะใช้ในการฟื้นฟู แปลงฟื้นฟู ความเหมาะสม วิธีการฟื้นฟู”^{๖๑}

“มีการร่วมวางแผนกับทุกฝ่าย ประชาชน แกนนำ และต้องปรับตามสถานการณ์ การบุกรุกทำลายป่าธรรมชาติที่ปกคลุมพื้นที่ป่าต้นน้ำก่อให้เกิดความเสียหายนานับประการ องค์ประกอบของระบบนิเวศป่าไม้และสมดุลทางธรรมชาติเสื่อมสลาย ความหลากหลาย

^{๕๘} สัมภาษณ์, นายรินทร์ เหล่าอารยะ, นายกองคํารบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์, นายศกกรินทร์ นุแสงดา, โครงการปิดทองหลังพระ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๖๐} สัมภาษณ์, นายดนัย คฤหานนท์, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๖๑} สัมภาษณ์, นายวิจิต คำลือ, คณะกรรมการรักษาป่า, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ทางชีวภาพถูกทำลาย พืชพรรณและสัตว์ป่าที่มีคุณค่าได้สูญพันธุ์ไปแล้วบางส่วน ความอุดมสมบูรณ์ถูกชะล้างไปอย่างรวดเร็ว แม้ว่าจะมีการปลูกป่าขึ้นทดแทนหรือมีการส่งเสริมให้มีการทดแทนทางธรรมชาติของพันธุ์ไม้ท้องถิ่น แต่ก็ไม่สามารถชดเชยหรือฟื้นฟูป่าต้นน้ำ”^{๖๒}

“มีแนวทางการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมมุ่งเน้นไปที่การใช้ทรัพยากรในการผลิตเพื่อยกระดับฐานะเป็นหลักมากกว่าที่จะผลิตเพื่อยังชีพ ดังนั้นการวางแผนร่วมกันกับด้านเทคโนโลยีเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาไม่มีทิศทางที่ชัดเจน ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้ การใช้ที่ดิน สมรรถนะของที่ดิน ประชากร และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ยังไม่มีการจัดเก็บอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบในมาตรฐานเดียวกัน ประเด็นปัญหาและข้อจำกัดเหล่านี้ส่วนหนึ่งย่อมเกิดจากการขาดประสิทธิภาพในการวิเคราะห์กำหนดนโยบาย การประเมินคุณค่าของทรัพยากร การวางแผน การบริหาร การจัดการและการติดตามประเมินผลจะต้องเอาผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียมาร่วมวางแผน และแผนนั้นสามารถนำสู่การปฏิบัติได้ เปิดปรับไปตามสถานการณ์ในพื้นที่”^{๖๓}

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการวางแผนร่วมกับยุทธศาสตร์การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของจังหวัดน่าน ประสานความร่วมมือกับชุมชน ในการกำหนดมาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกัน สนับสนุนงบประมาณที่จะส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำหลังจากการปลูกป่าปีแรกเสร็จสิ้นลง เป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนดูแลสภาพความเป็นอยู่ของป่าปลูกใหม่จากกลุ่มประชาชน เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อและแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาแนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ให้มีสภาพป่าธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ฟื้นตัวสมบูรณ์ดังเดิมได้โดยง่าย แม้ว่าจะปล่อยให้เกิดการทดแทนของสังคมพืชในระบบนิเวศน์เองตามธรรมชาติ ก็จะใช้เวลานานดังนั้นจึงมีการจัดการทดแทนตามธรรมชาติของป่าธรรมชาติที่และเข้าใจถึงข้อมูลได้อย่างทั่วถึง สำนวจคัดเลือก เขตรักษาระบุไว้ด้วย ขอบเขตและเนื้อที่ ให้แสดงอาณาเขตติดต่อและเนื้อที่โดยประมาณมีการร่วมวางแผนกับทุกฝ่าย ประธาน แกนนำ ดังนั้นการวางแผนร่วมกันกับด้านเทคโนโลยีเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้จัดทำแผนบูรณาการทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันเนื่องจากทุกหน่วยงานมีนโยบายและงบประมาณลงมาด้วย ทั้งนี้เป็นการอาศัยการดำเนินการแบบร่วมกันทำ (ทั้งภาครัฐ ประชาชน และเอกชน) โดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดบนพื้นฐานของการอนุรักษ์และความเป็นธรรมในสังคม

จากคำสัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างด้านการวางแผนร่วมกันเพื่อการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านการวางแผนร่วมกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ควรปฏิบัติดังนี้

^{๖๒} สัมภาษณ์, นางสาวพะยอม วุฒิสวัสดิ์, คณะกรรมการมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์, นายชูศิลป์ สารรัตน์, ประธานมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน, ๑ มกราคม ๒๕๖๑.

๑. ประสานความร่วมมือกับชุมชนในการกำหนดมาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกัน

๒. สนับสนุนงบประมาณที่จะส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำหลังจากการปลูกป่าปีแรกเสร็จสิ้นลงเป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดูแลสภาพความเป็นอยู่ของป่าปลูกใหม่จากกลุ่มประชาชน

๓. หาแนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ให้มีสภาพป่าธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ฟื้นตัวสมบูรณ์ดังเดิมได้โดยง่าย

๔. เข้าใจถึงข้อมูลได้อย่างทั่วถึง สืบค้นคัดเลือก เขตรักษาระบุไว้ด้วยขอบเขตและเนื้อที่ให้แสดงอาณาเขตติดต่อและเนื้อที่โดยประมาณมีการร่วมวางแผนกับทุกฝ่าย

๔.๒.๕ ด้านการร่วมปฏิบัติ

ประเด็นคำถามที่ ๕ เป็นคำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดน่าน “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน” ควรเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณา ด้านการร่วมปฏิบัติ สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ดังนี้

“การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการร่วมปฏิบัติ มีการหาแนวทางที่จะประสานองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ กิจกรรมที่ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำของจังหวัดน่านนอกจากนี้ได้จัดตั้งคณะทำงานภายในองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ทำหน้าที่ร่วมกับกรมป่าไม้ ในการวางแผนและดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟู เริ่มตั้งแต่การสำรวจพื้นที่ พร้อมสนับสนุนงบประมาณ และสร้างการมีส่วนร่วมโดยเชิญชวนชุมชนโดยรอบ พนักงานในพื้นที่ใกล้เคียงและส่วนกลาง เข้าร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสม เช่น การเพิ่มพื้นที่สีเขียวจังหวัดน่าน ๑๔+๔ ไร่ โดยส่วนราชการ องค์กร สมาคม เพื่อนำไปสู่แนวทาง “คนอยู่ป่ายัง คนมั่งคั่ง ป่าสมบูรณ์” เพื่อ “น่านหนึ่งเดียว”, โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจังหวัดน่าน, การตรวจลาดตระเวนปราบปราม ผู้กระทำผิดกฎหมายป่าไม้วาดด้วยการป่าไม้ ออกตรวจพื้นที่และจับกุมดำเนินคดีเพื่อป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและทรัพยากรธรรมชาติ การเดินสำรวจป้องกันป่าตามแนวเขตในพื้นที่เขตป่าขอคืนพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกเป็นพื้นที่ทำกิน”^{๖๔}

“ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ทำให้ประชาชนมีความรู้ ลงพื้นที่เพื่อตรวจเยี่ยมและติดตามการปฏิบัติงานการบริหารจัดการป่าต้นน้ำเสื่อมสภาพบนพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ หน่วยฟื้นฟูป่าต้นน้ำพร้อมรับฟังบรรยายสรุปเกี่ยวกับข้อมูลการเจรจาขอคืนพื้นที่ป่าในปี แผนการฟื้นฟูพื้นที่ป่า แผนการ

^{๖๔} สัมภาษณ์, นายพิทยา จำปาแก้ว, ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรธรรมชาติรักษาราชการแทนผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ปฏิบัติงานมีปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานเจรจาขอคืนพื้นที่ ได้ร่วมกับผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ทหาร ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ร่วมตรวจสอบพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุก โดยได้ดำเนินการเจรจาขอคืนพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุก ปัจจุบันได้มีการฟื้นฟู ใน ๓ รูปแบบ คือ

๑) การปล่อยให้ป่าฟื้นฟูด้วยธรรมชาติ ตามศาสตร์พระราชา โดยมีการป้องกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๒) ปลูกป่าแบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๓) ปลูกป่าโดยหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ มีแผนเพิ่มพื้นที่สีเขียวบนป่าต้นน้ำ เสริมสภาพบนพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ตามบันทึกข้อตกลงเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการร่วมปฏิบัติกล่าวถึงการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ”^{๖๕}

“การจัดกิจกรรมที่เน้นให้เด็กและเยาวชนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน และเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน และชุมชนสามารถผลิตอาหารได้เพียงพอ มีรายได้เสริมจากผลผลิตที่เกิดขึ้นในชุมชน ขณะเดียวกัน ต้องไม่บุกรุกทำลายป่าต้นน้ำ ซึ่งจะทำให้ป่าส่วนรวมค่อย ๆ ฟื้นตัวได้อย่างยั่งยืน”^{๖๖} ประชาชนร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เช่น การปลูกป่า การเดินรณรงค์ การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการรักษาป่าไม้เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและเกิดความยั่งยืนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว จึงได้มีการจัดทำแผนงานโครงการที่บรรจุเป็นแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดน่าน โดยแบ่งเป็น ๕ ประเด็นสำคัญ คือการป้องกันดูแลรักษาป่า, การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ, การป้องกันและแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า, การพัฒนาคน, ตลอดจนการพัฒนาอาชีพ เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างชัดเจน”^{๖๗}

“สนับสนุนงบประมาณให้หมู่บ้านเป็นรายปีให้แก่หมู่บ้านที่มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูหรือจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายการอนุรักษ์ อย่างไรก็ตาม การบุกรุกและตัดไม้ทำลายป่าต้นน้ำอาจไม่สามารถหยุดยั้งได้ในเวลาชั่วพริบตา แต่หากทุกภาคส่วนร่วมมือกันแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วม รวมถึงการปลูกป่าในใจคน ด้วยการสร้างความตระหนักและจิตสำนึกที่ดีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เด็กและเยาวชน ปัญหาเหล่านี้อาจจะหยุดลงและหมดไป”^{๖๘}

^{๖๕} สัมภาษณ์, นายสุทัศน์ แก้วใหม่, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลสวด, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์, นายณรินทร์ เหล่าอารยะ, นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์, นายดนัย คฤหานนท์, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๖๘} สัมภาษณ์, นายธนายุทธ ชีฆาวงค์, นายกเทศมนตรีตำบลศิลาแลง, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

“เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อช่วยกันอนุรักษ์ต้นน้ำเพื่อให้แนวทางในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่ามีความชัดเจนมากขึ้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงต้องนำไปสู่การแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม โดยนำเอาเทคโนโลยีมาช่วยประเมิน วิเคราะห์ และตรวจสอบทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการติดตามผลรายปี และมีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน ด้วยการให้ชุมชนมีอำนาจในการแก้ไขปัญหา ที่สำคัญคือหน่วยงาน องค์กร มูลนิธิต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนต้องช่วยสนับสนุนองค์ความรู้ต่าง ๆ”^{๖๔}

“พื้นที่ต้นน้ำการการร่วมปฏิบัติ เป็นแหล่งอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ส่วนใหญ่จะการลงมือทำของการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำซึ่งปกคลุมด้วยสภาพป่าไม้ตามธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์ และช่วยรักษาความสมบูรณ์และความชุ่มชื้นมิให้เสื่อมสูญไป ส่วนเศษไม้ ใบไม้ ที่ทับถมผุพังอยู่บนผิวดินนั้นก็ช่วยดูดซับน้ำฝน ทำให้น้ำมีโอกาสไหลซึมลงไปเก็บสะสมอยู่ในดินได้มาก แล้วจึงค่อยไหลระบายออกจากดินลงสู่ป่าไม้จึงมีความสำคัญที่ต้องนำแผนการจากแนวคิดทฤษฎีของประชาชน”^{๖๕}

“ปฏิบัติตามแผนป่าไม้มีความสำคัญต่อพื้นที่ต้นน้ำลำธารที่จะต้องมีการอนุรักษ์ไว้เป็นอันดับแรก การอนุรักษ์ป่าไม้ทำได้โดยดำเนินการร่วมปฏิบัติ

๑. บำรุงรักษาสภาพป่าไม้ของบริเวณฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ให้มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดไปด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การกำหนดพื้นที่ป่าต่างๆ การป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้อย่างจริงจัง การป้องกันมิให้มีการบุกเบิกขยายพื้นที่เพื่อการทำไร่เลื่อนลอย และการป้องกันฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๒. ปรับปรุงบูรณะสภาพพื้นที่ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ซึ่งถูกทำลาย ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การปลูกซ่อมเสริมป่าต้นน้ำในบริเวณพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่า การทำสวนป่า ตลอดจนการจัดทำระบบวนเกษตร โดยปลูกพืชเศรษฐกิจที่เป็นไม้ผลหรือพืชอื่นผสมในสวนป่า

๓. ประชาสัมพันธ์ ด้วยการให้การศึกษแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไปให้ตระหนักถึงภัยอันจะเกิดขึ้นจากการที่ป่าไม้ต้นน้ำบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธารถูกทำลาย และรณรงค์ให้ร่วมมือกับทางราชการในการรักษาป่าไม้อย่างกว้างขวาง เป็นต้น”^{๖๖}

“การกำหนดทิศทางที่ชัดเจนแล้วภาครัฐและภาคประชาชนจะต้องปฏิบัติตามโดยใช้กฎหมายควบคู่กันไปด้วย การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ และการฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำส่วนใหญ่เราจะดำเนินการในด้านการลดความเฉาของประชาชน สะสมอยู่ในกิจกรรมให้มากที่สุด หลังจากนั้นจึงค่อยประชาสัมพันธ์ให้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการเสริมสร้าง

^{๖๔} สัมภาษณ์, นายผ่อง ทีฆาวงค์, รองนายกเทศมนตรี, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๖๕} สัมภาษณ์, นายชูศิลป์ สารรัตน์, ประธานมูลนิธิอีกเมืองน่าน, ๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์, นางสาวพะยอม วุฒิสวัสดิ์, คณะกรรมการมูลนิธิอีกเมืองน่าน, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ รับทราบและ
อำนวยความสะดวกเกี่ยวกับความเป็นอยู่ตลอดจนการทำมาหากินให้แก่ประชาชนที่ อาศัย
อยู่ในเขตลุ่มน้ำอย่างทั่วถึง ดังวิธีการอนุรักษ์ป่าและน้ำที่สำคัญต่อไป คือ

๑. วิธีการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำและพืช โดยการปลูกต้นไม้หรือพืชที่ขึ้นอยู่ตาม
แนวป่าต้นน้ำ เพื่อป้องกันการด้วยพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับพื้นที่และวิธีการปลูก

๒. การปลูกพืชเป็นแนวตามเส้นชั้นระดับเดียวกัน โดยการปลูกพืชชนิดใด
ชนิดหนึ่งเป็นแนวไปตามแนวเส้นชั้นระดับเดียวกันและตั้งฉากกับความลาดเทของพื้นที่
อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๓. การปลูกพืชสลับเป็นแถบ โดยการแบ่งพื้นที่ปลูกพืชหลายชนิดเป็น
แถบสลับกันและตั้งฉากกับปลูกเป็นแถบคดโค้งไปตามแนวเส้นชั้นระดับเดียวกัน และ
ปลูกเป็นแถบตั้งฉากกับความลาดเทเป็นแนวตรงขนานกัน

๔. การปลูกพืชหรือใช้วัสดุเข้ามามีส่วนช่วยสำหรับพื้นที่บางแห่ง เพื่อ
ป้องกันไม่ให้พืชที่ปลูกมีความสมบูรณ์มากกว่าการปล่อยทิ้งไว้^{๗๒}

“การลงมือปฏิบัติของประชาชนทุกภาคส่วนจะส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไป
อย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่ชัดเจนที่สุดในปัจจุบันการ
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เมื่อจำนวนประชากรของคนในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการการ
บุกรุกทำลายป่าต้นน้ำ ควรมีการตรวจสอบโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพื่อลดการที่
ประชาชนในพื้นที่บุกเบิกพื้นที่ทำกิน ลักลอบ ตัดไม้ป้อนโรงงานอุตสาหกรรม และเผา
ถ่าน”^{๗๓}

“เมื่อหลายฝ่ายมีแนวทางร่วมกันถึงเหตุและผลแล้วการร่วมมือกันในการการ
แก้ไขปัญหาเรื่องของป่าคงไม่ใช่เรื่องที่ยั่งยืนอีกต่อไปโดยประชาชนมีการการร่วม
ปฏิบัติอนุรักษ์สภาพป่าและระบบนิเวศของป่าต้นน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
โดยชุมชนเพื่อชุมชนและมีกิจกรรมทุกวันเสาร์ – อาทิตย์ ฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลายจน
เสื่อมโทรมให้คืนสภาพป่าที่สมบูรณ์ดังเดิม โดยมีทั้งป่าไม้ธรรมชาติ ป่าไม้เศรษฐกิจ ป่าไม้
ใช้สอย และให้ประชาชนร่วมดูแลใช้ประโยชน์จากป่าไม้อย่างเหมาะสมและดำเนินการ
แก้ไขปัญหาค่าการใช้สารเคมีในการทำการเกษตรบนพื้นที่สูง ได้แก่ การใช้สารเคมีปราบ
วัชพืช สารเคมีฆ่าโรคและแมลงศัตรูพืช และปุ๋ยเคมีโดยมีวิวัฒนาการหลักให้ป่าเป็น
แหล่งรวบรวมและผลิตอาหารให้แก่ชุมชน ทำให้ชุมชนอยู่อย่างมีความสุข โดยไม่ต้อง
ทำลายป่า แต่ช่วยบำรุงรักษาป่า พัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนให้ดีขึ้น มีอาชีพและที่ทำ
กินเป็นหลักแหล่ง สามารถอยู่อาศัยกับทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างสมดุล จัดระเบียบและ
เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการสนับสนุนป้องกัน”^{๗๔}

^{๗๒} สัมภาษณ์, นายนิวัต เชื้อหมอ, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๗๓} สัมภาษณ์, นายศกธรินทร์ นุแสงภา, โครงการปิดทองหลังพระ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๗๔} สัมภาษณ์, นางสาวแพนภัก โนนพรวน, นักวิชาการพัฒนากรอำเภอเมือง, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการร่วมปฏิบัติการ จัดกิจกรรมที่เน้นให้เด็กและเยาวชนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน และเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน และมีรายได้เสริมจากผลผลิตที่เกิดขึ้นในชุมชน ขณะเดียวกัน ต้องไม่บุกรุกทำลายป่าต้นน้ำ หลักการในการดำเนินการเน้นเด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลางคือ ให้เด็กเป็นผู้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง (learning by doing) มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และ เชื่อมโยงกับทรัพยากรของชุมชนที่อยู่รอบๆ ตัว วิธีการ คือ สอนให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ เห็นความงดงาม ความ น่าสนใจ เกิดความปิติที่จะศึกษาและอนุรักษ์ต่อไป เป็นความรัก ความผูกพัน ห่วงแหนในทรัพยากรของตน ในขณะเดียวกันสิ่งที่มีในธรรมชาติจะเป็นอุปกรณ์การสอนในวิชาต่างๆ ได้หลายอย่าง เช่น สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน เป็นงานหนึ่งในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรม พืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ วัตถุประสงค์เพื่อเป็นสื่อในการสร้างจิตสำนึกด้านอนุรักษ์พันธุ์พืชโดยให้เยาวชนได้ใกล้ชิดกับพืชพรรณไม้ เห็นคุณประโยชน์ ความสวยงาม อันจะก่อให้เกิดความคิดที่จะอนุรักษ์ต่อไป ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง เป็นวิธีปลูกป่าตามแนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเห็นว่า การปลูกป่าจำเป็นต้องผสมผสานความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ควบคู่ไปกับการด้านเศรษฐกิจและสังคม และการใช้ทรัพยากรของชุมชน ป่า ๓ อย่าง ได้แก่ ป่าไม้ใช้สอย อาทิ ไม้ไผ่ ไม้โตเร็วอย่างสะเดา เป็นต้น ป่าไม้กินได้ ได้แก่ ไม้ผล และผักกินใบ หรือกินหัวชนิดต่างๆ และป่าไม้เศรษฐกิจ คือ ไม้ที่ปลูกไว้ขายไม่ว่าจะเป็น ไม้ผล เศรษฐกิจ และไม้ที่ปลูกไว้ขายเนื้อไม้ เช่น ไม้สัก เป็นต้น ประโยชน์จากป่า ๔ อย่าง คือ เป็นไม้ใช้สอย โดยนำมาสร้างบ้าน ทำเล้าเปิด เล้าไก่ ดำจอบเสียม ทำหัตถกรรม หรือกระทั่งเป็นฟืนในการหุงต้ม เป็นอาหารทั้งพืชกินใบ กินผล กินหัว และเป็นยาสมุนไพร เป็นแหล่งรายได้ของครัวเรือน และช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ

จากคำสัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างด้านการร่วมปฏิบัติเพื่อการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านการร่วมปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพ ควรปฏิบัติดังนี้

๑. จัดกิจกรรมที่เน้นให้เด็กและเยาวชนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน

๒. เสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า

๓. การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการรักษาป่าไม้เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ดังนี้

๓.๑ การป้องกันดูแลรักษาป่า

๓.๒ การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๓.๓ การป้องกันและแก้ไขปัญหามอกควันและไฟป่า

๓.๔ การพัฒนาคน

๓.๕ การพัฒนาอาชีพ

๔. จัดตั้งกลุ่มเครือข่ายการอนุรักษ์ด้วยการสร้างความตระหนักและจิตสำนึกที่ดีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เด็กและเยาวชน

๕. จัดงบประมาณให้แก่หมู่บ้านเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อช่วยกันอนุรักษ์ต้นน้ำ

๖. เจราจาขอคืนพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุก ปัจจุบันได้มีการฟื้นฟู คือ

๖.๑ การปล่อยให้ป่าฟื้นฟูด้วยธรรมชาติ ตามศาสตร์พระราชา โดยมีการป้องกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๖.๒ ปลูกป่าแบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๖.๓) ปลูกป่าโดยหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ มีแผนเพิ่มพื้นที่สีเขียวบนป่าต้นน้ำเสื่อมสภาพบนพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๗. ประสานองค์การภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วม ทำหน้าที่ร่วมกับกรมป่าไม้

๔.๒.๖ ด้านการร่วมติดตามตรวจสอบ

ประเด็นคำถามที่ ๖ เป็นคำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในจังหวัดน่าน “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” ควรเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณา ด้านการร่วมติดตามตรวจสอบ สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ดังนี้

“การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการร่วมติดตามตรวจสอบ มีการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วน ทำจริง ลงพื้นที่พัฒนาจริง และเข้าถึงชุมชนอย่างจริงจัง จัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม จนทำให้ป่าเริ่มความอุดมสมบูรณ์ สิ่งที่ชาวบ้านคิดต่อ คือ การหาอาชีพที่จะให้คนอยู่กับป่าได้อย่างกลมกลืน และสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงครอบครัว จึงได้เริ่มส่งเสริมอาชีพต่างๆ ขึ้น เช่น อาชีพทอผ้าของกลุ่มแม่บ้าน โดยใช้สีของไม้ธรรมชาติ การทำไม้กวาด เป็นต้น ผลที่เกิดขึ้นคือ ป่าเริ่มมีอาหารอุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็น หน่อไม้ เห็ด สมุนไพร และพืชผักนานาชนิด หลังจากได้เข้ามาทำงานอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่า จัดการน้ำ และส่งเสริมอาชีพแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นคือทำให้หลายคนหลายครอบครัวที่อพยพไปทำงานต่างจังหวัดเริ่มกลับคือถิ่น กลับมาทำการเกษตรที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน สามารถสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวได้ ปลูกพืชได้ตลอดปี ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความสำเร็จคือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตลอดจนถึงติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป นำความเห็นและข้อตกลงระหว่างประชาชนและภาครัฐเกี่ยวข้องมาประกอบการพิจารณาวางแผน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางสากล

และแสวงหาความร่วมมือและความช่วยเหลือจากภาคเอกชนเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการดำเนินงานกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ^{๗๕} ทำการทบทวนนโยบาย มาตรการ และกฎหมายป่าไม้ที่มีผลบังคับใช้แล้ว และที่จะประกาศใช้ใหม่ที่อาจจะมีข้อขัดแย้ง ทั้งนี้ เพื่อให้กิจกรรมที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการสามารถดำเนินการไปได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ ประสานงานกับองค์กรที่มีหน้าที่บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติระดับชาติ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ มีการดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ”^{๗๖}

“มีการตั้งคณะทำงานติดตามผลตรวจสอบจัดตั้งองค์กรประชาชน องค์กรชุมชน และเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมฝึกอบรม ประชุมสัมมนา เพื่อเพิ่มความรู้ความเข้าใจและขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกับประชาชน องค์กรประชาชน องค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรธุรกิจ เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่ต้นน้ำลำธารได้อย่างมีประสิทธิภาพและก่อประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นและประชาชนทั้งประเทศอย่างแท้จริงให้โอกาสนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรธุรกิจ ทำการส่งเสริม พัฒนาความรู้ และถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนบนพื้นที่ป่าต้นน้ำ ทั้งนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสร้างแรงจูงใจ เช่น การยกเว้นภาษีเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้องค์กรภาครัฐ และองค์กรธุรกิจ ให้การสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการพัฒนาแก่ชุมชนท้องถิ่น หรือการฟื้นฟูบูรณะพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร และ/หรือพื้นที่ที่ได้รับอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ประเมิณผลโดยให้มีภาครัฐและประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามแก้ไขปัญหา”^{๗๗}

“การปรับปรุงโครงสร้างอำนาจหน้าที่ที่รับผิดชอบ จากที่เป็นผู้ดำเนินการเองทั้งสิ้น มาเป็นผู้วางกฎเกณฑ์ กำกับดูแล รักษากติกา วางแผน ประสานงาน เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชน องค์กรประชาชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรธุรกิจได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการติดตามตรวจสอบป้องกันติดตามเฝ้าระวัง ฟื้นฟูสภาพ และแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”^{๗๘}

ปรับเปลี่ยนทัศนคติ และเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรที่รับผิดชอบให้ดำเนินการร่วมกับประชาชน องค์กรประชาชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรธุรกิจ อย่างมีประสิทธิภาพนำเทคโนโลยีด้านการสำรวจข้อมูลฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เพื่อเป็นแนวทางในการ

^{๗๕} สัมภาษณ์, นายदनัย คฤหานนท์, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๗๖} สัมภาษณ์, นายณรินทร์ เหล่าอารยะ, นายกองการบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๗๗} สัมภาษณ์, นางสาวแพนภักดิ์ โนพรวน, นักวิชาการพัฒนากรอำเภอเมือง, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๗๘} สัมภาษณ์, นายธนายุทธ ชีฆางค์, นายกเทศมนตรีตำบลศิลาแลง, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

กำหนดนโยบายติดตามและแผนการพัฒนาต่อไปมีการตรวจสอบโดยการตั้งราคาประชาสังคม ประชาชนให้ภาคีรัฐภาคเอกชนภาคประชาชนช่วยกันตรวจสอบในการอนุรักษ์ต้นน้ำและทำเป็นจริงจังเพื่อรักษาพื้นป่าเอาไว้ด้วยการต่อยอดไปทุกๆปีกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

“มีการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นประจำ สะท้อน จุดเด่น จุดด้อยของการดำเนินงานในแต่ละครั้งสำรวจข้อมูลด้านทรัพยากรป่าต้นน้ำและ จำนวนประชากรบนพื้นที่ป่าต้นน้ำให้แล้วเสร็จในระยะเวลา พอสมควร และปรับปรุงให้ทันสมัยทุกปีหมายแนวเขตอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำธรรมชาติบนพื้นที่ที่จะรักษาไว้ให้ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับของประชาชน กำหนดพื้นที่เป้าหมายที่จะทำการฟื้นฟูอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ที่ถูกบุกรุกทำลาย โดยการประสานงานกับชุมชนในท้องถิ่นและ องค์การบริหารส่วนตำบลทำการฟื้นฟูพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ที่เสื่อมโทรมและที่ ถูกบุกรุกทำลายตามแนวทางพระราชดำริและตามวิธีการทดแทนทางธรรมชาติ”^{๗๙}

“การติดตามแบบมีส่วนร่วมควบคุมและกวดขันการขออนุญาตใช้และการเข้าใช้ ที่ดินบนพื้นที่ป่าต้นน้ำให้เป็นไปตามระเบียบปฏิบัติของทางราชการอย่างเคร่งครัดเข้มงวด เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่ป่าต้นน้ำและอนุรักษ์ติดตามและฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยจะ ส่งเสริมให้มีการใช้ตัวชี้วัดทางชีวภาพ เคมี และกายภาพ เป็นสิ่งบอกรสภาพการ เปลี่ยนแปลงสมดุลของระบบนิเวศป่าไม้ กำหนดวิธีและดำเนินการให้มีการอนุรักษ์ดิน และน้ำอย่างเหมาะสม ตามแนวพระราชดำริและตามหลักการอนุรักษ์ดินและน้ำกำหนด วิธีและดำเนินการควบคุมการใช้สารเคมีบนพื้นที่อนุรักษ์ติดตามและฟื้นฟูป่าต้นน้ำเพื่อ ป้องกันการตกค้างของสารพิษในพื้นที่ และลดการปนเปื้อนสารพิษในระบบทางเดินของ น้ำสร้างแรงจูงใจและสนับสนุนให้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ติดตามและ ฟื้นฟูป่าต้นน้ำและการอนุรักษ์ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ รมรงค์ เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนทั่วไป รวมทั้งนักเรียน นิสิต นักศึกษา องค์กรประชาชน องค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรธุรกิจ ได้ตระหนักถึงผลกระทบอนุรักษ์ติดตามและฟื้นฟูป่าต้น น้ำที่เป็นผลมาจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่ต้นน้ำ ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือซึ่งกันและกันในการป้องกัน ฝึการระวัง แก้ไขปัญหา และพัฒนาอย่างยั่งยืน”^{๘๐}

“มีการติดตามตรวจสอบประเมินผลกันอย่างต่อเนื่องมีการวิเคราะห์จุดเด่นจุด ด้อยขยายการปฏิบัติงานประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดทำทะเบียน ประชากรที่อาศัยอยู่บนพื้นที่กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และ

^{๗๙} สัมภาษณ์, นายวิจิต คำลือ, คณะกรรมการรักษาป่า, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๘๐} สัมภาษณ์, นายชูศิลป์ สารรัตน์, ประธานมูลนิธิอีกเมืองน่าน, ๑ มกราคม ๒๕๖๑.

ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พร้อมทั้งกำหนดมาตรการการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเหมาะสมและเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการการวางแผน จัดการ และพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำระดับพื้นที่ปฏิบัติการ สนับสนุนและส่งเสริมระบบวนเกษตร เกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ และเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ แก่ชุมชนบนพื้นที่ต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ สนับสนุนกิจกรรมทางเลือกในการเสริมรายได้ เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ดำเนินการโดยชุมชนท้องถิ่น (โดยไม่กระทบต่อความเปราะบางของระบบนิเวศของพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑) การเพาะเลี้ยงสัตว์ป่า และอื่นๆ ส่งเสริมและสนับสนุนการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตและเพิ่มผลผลิตตามแนวทางต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ”^{๑๑}

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการร่วมติดตามตรวจสอบพื้นที่พัฒนาจริง และเข้าถึงชุมชนอย่างจริงจัง จัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม ตลอดจนติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ และศักยภาพของทรัพยากรแต่ละประเภทเป็นหลัก ทำการทบทวนนโยบาย มาตรการ และกฎหมายป่าไม้ที่มีผลบังคับใช้แล้ว และที่จะประกาศใช้ใหม่ที้อาจจะมีข้อขัดแย้งปรับเปลี่ยนทัศนคติ และเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรที่รับผิดชอบให้ดำเนินการร่วมกับประชาชน องค์กรประชาชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรธุรกิจ อย่างมีประสิทธิภาพนำเทคโนโลยี สะท้อนจุดเด่น จุดด้อยของการดำเนินงานในแต่ละครั้งสำรวจข้อมูลด้านทรัพยากรป่าต้นน้ำและจำนวนประชากรบนพื้นที่ป่าต้นน้ำให้แล้วเสร็จในระยะเวลา พอสมควร และปรับปรุงให้ทันสมัยทุกปีหมายแนวเขตอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำธรรมชาติบนพื้นที่ที่จะรักษาไว้ให้ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับของประชาชนติดตามแบบมีส่วนร่วมควบคุมและกวดขันการขออนุญาตใช้และการเข้าใช้ที่ดินบนพื้นที่ป่าต้นน้ำให้เป็นไปตามระเบียบปฏิบัติของทางราชการอย่างเคร่งครัดอย่างเข้มงวด เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่ป่าต้นน้ำ อนุรักษ์ติดตามและฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยจะส่งเสริมให้มีการใช้ตัวชี้วัดทางชีวภาพ เคมี และกายภาพมีการติดตามตรวจสอบประเมินผลกันอย่างต่อเนื่องมีการวิเคราะห์จุดเด่นจุดด้อยขยายการปฏิบัติงานประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดทำทะเบียนประชากรที่อาศัยอยู่บนพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พร้อมทั้งกำหนดมาตรการการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเหมาะสมและเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดส่งเสริมมีการตั้งคณะทำงานติดตามผลตรวจสอบจัดตั้งองค์กรประชาชน องค์กรชุมชนและเครือข่าย

จากคำสัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างด้านการร่วมติดตามตรวจสอบเพื่อการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านการร่วมติดตามตรวจสอบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ควรปฏิบัติดังนี้

^{๑๑} สัมภาษณ์, นายศกดิรินทร์ นุแปงดา, โครงการปิดทองหลังพระ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๑. จัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม

๒. ติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ และศักยภาพของทรัพยากรแต่ละประเภท

๓. ทบทวนนโยบาย มาตรการ และกฎหมายป่าไม้ที่มีผลบังคับใช้แล้ว และที่จะประกาศใช้ใหม่ที่มีข้อขัดแย้งปรับเปลี่ยนทัศนคติ

๔. เพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรที่รับผิดชอบให้ดำเนินการร่วมกับประชาชน องค์กรประชาชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรธุรกิจ อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. นำเทคโนโลยี สะท้อนจุดเด่น จุดด้อยของการดำเนินงานในแต่ละครั้งสำรวจข้อมูลด้านทรัพยากรป่าต้นน้ำและจำนวนประชากรบนพื้นที่ป่าต้นน้ำให้แล้วเสร็จในระยะเวลาพอสมควร และปรับปรุงให้ทันสมัยทุกปีหมายแนวเขตอนุรักษ์

๖. พื้นฟูป่าต้นน้ำธรรมชาติบนพื้นที่ที่จะรักษาไว้ให้ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับของประชาชน ติดตามแบบมีส่วนร่วม

๗. ควบคุมและกวดขันการขออนุญาตใช้และการเข้าใช้ที่ดินบนพื้นที่ป่าต้นน้ำให้เป็นไปตามระเบียบปฏิบัติของทางราชการอย่างเคร่งครัดอย่างเข้มงวด เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่ป่าต้นน้ำ อนุรักษ์ติดตามและฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยจะส่งเสริมให้มีการใช้ตัวชี้วัดทางชีวภาพ เคมี และกายภาพมี

๘. การติดตามตรวจสอบประเมินผลกันอย่างต่อเนื่องมีการวิเคราะห์จุดเด่นจุดด้อยขยายการปฏิบัติงานประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๙. จัดทำทะเบียนประชากรที่อาศัยอยู่บนพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๑๐. พร้อมทั้งกำหนดมาตรการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเหมาะสมและเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดส่งเสริมมีการตั้งคณะทำงานติดตามผลตรวจสอบจัดตั้งองค์กรประชาชน องค์กรชุมชนและเครือข่าย

๔.๓ ผลการวิเคราะห์แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ ๑) กลุ่มภาครัฐ ๒) กลุ่มตัวแทนภาคประชาสังคม รวมทั้งหมด ๑๙ รูป/คน แล้วนำข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้มาตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ นำมาแสดงในรูปของตารางเรียงได้ ดังต่อไปนี้ ๑) เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ๒) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วม

ร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอต่อไปนี้

ประเด็นคำถาม เป็นคำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติใน จังหวัดน่าน ภาครัฐมีนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ในปัจจุบันมีประสิทธิภาพ มากน้อยเพียงใดจากผลการวิจัยการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดน่าน ภาครัฐ สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์ประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อ “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” สามารถวิเคราะห์บท สัมภาษณ์การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ดังนี้

“ปัจจุบันประชาชนใส่ใจและเกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน อนุรักษ์แหล่งป่าและแหล่งน้ำ มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นภาคประชาชนมีจิตสำนึกและ เห็นความสำคัญของป่าไม้และแหล่งน้ำ มีเป้าหมายเพื่อให้เยาวชนที่เป็นทายาทของ เจ้าหน้าที่อุทยานอายุระหว่าง ๑๐-๑๕ ปี ได้มีโอกาสเรียนรู้การอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ และสัตว์ป่า เศรษฐกิจพอเพียง การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม รวมถึงการเข้าใจและภาค ภูมิใจเกี่ยวกับความสำคัญของงานปกป้องผืนป่าของบุพการี/คนในครอบครัว ซึ่งเป็น ภารกิจที่สำคัญทำให้ทำให้เป็นแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และ ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน”^{๘๒}

“การทำความเข้าใจกับประชาชนให้รู้ถึงประโยชน์ของป่า และการอยู่ร่วมกับป่า อย่างพึ่งพาอาศัยกัน มุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกับป่า ได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน คนไม่ ทำลายป่า และทำการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลายให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพิ่มขึ้น ทางกรมมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน เป็นการให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชนเมื่อมีความรู้ ได้ศึกษาธรรมชาติและจะเห็นคุณค่า รักและไม่ทำลายป่า การสร้างป่าสร้างรายได้ ปลูกป่าร่วมกับไม้ที่มีรายได้ ไม่ว่าจะเป็น สมุนไพร ชา กาแฟ ที่ขึ้นอยู่ร่วมกัน และสิ่งต่างๆ ที่ทำเพื่อกิน”^{๘๓}

“การจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนเน้นมีกระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐาน ทรัพยากรพันธุ์พืชที่มีอยู่ในชุมชน ไปสู่แนวทางการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เกิดกลไกการจัดการร่วมกันทั้งชุมชนและการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่เกิดขึ้น ขยายผลข้อ ค้นพบจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งคนภายในชุมชนและจากภายนอก ที่ผ่านมาชาวบ้าน ได้พยายามรักษาทรัพยากรชุมชนมาช้านานแต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่ไม่ได้ให้ ความสนใจในคุณค่าและการใช้ประโยชน์ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงกลายเป็นเครื่องมือใน การสร้างความตระหนักรู้ผ่านการจัดการการเรียนรู้ทั้งในระดับชุมชนกับชุมชน และชุมชน ในโรงเรียน ผ่านการสร้างกิจกรรมหลักสูตรนอกห้องเรียน ในกระบวนการทำงานได้

^{๘๒} สัมภาษณ์, นายดนัย คฤหานนท์, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๘๓} สัมภาษณ์, นายนรินทร์ เหล้าอารยะ, นายองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

มุ่งเน้นการถอดบทเรียนการสร้างการเรียนรู้เพื่อขยายผลการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเน้นกระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรพันธุ์พืชที่เกิดขึ้นให้เป็นระบบ เกิดกลไกการจัดการร่วมกันทั้งชุมชนและการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่เกิดขึ้น รวมถึงการขยายผลจากภายในชุมชนตนเอง และจากภายนอกที่ความหวังกับการใช้พื้นที่เพื่อเรียนรู้ ให้ความรู้สร้างความเข้าใจและปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุ์พืชป่าต้นน้ำ โดยชี้ให้เห็นความสำคัญของป่าต้นน้ำ สร้างความเข้าใจให้ความรู้ชุมชนจะขาดแคลนน้ำในการอุปโภค บริโภค ถ้ายังมีการไม่อนุรักษ์ป่าต้นน้ำจากประชาชน การที่เป็นเกษตรเป็นส่วนใหญ่นอกจากนั้น ชุมชนได้ตั้งกฎกติกาตามความเหมาะสมและยุติธรรมก่อให้เกิดเครือข่ายดูแลป่าต้นน้ำ “ธนาคารของหมู่บ้าน” ช่วยแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชาวบ้าน ขณะเดียวกันทางกลุ่มพยายามเชื่อมโยงปัญหาทางเศรษฐกิจสู่การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม เช่น รมรงค์ให้สมาชิกเลิกใช้สารเคมีปราบวัชพืช และปราบแมลงศัตรูพืชและ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เนื่องจากชุมชนมีความพร้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติ และเพื่อเป็นการเปิดชุมชนให้เป็นที่รู้จักแก่บุคคลภายนอก นอกจากนั้น ยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง หลักสูตรอบรมเยาวชน “การศึกษาระบบนิเวศต้นน้ำ” เพื่อให้เด็กได้ศึกษาระบบนิเวศของป่าในพื้นที่จริง ใช้สถานที่ที่หน่วยจัดการต้นน้ำและเปิดโอกาสให้สถาบันการศึกษาให้โรงเรียนนำนักเรียน นักศึกษามาเข้าค่ายเป็นเวลา ๓ วัน ๒ คืน ปีละประมาณ ๕ รุ่น โดยใช้งบประมาณราชการแต่ได้อย่างใด จึงเป็นเสมือนสถาบันให้การศึกษาด้านการจัดการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ”^{๘๔}

“ปัจจุบันการสร้างเครือข่ายชุมชน และให้ชุมชนแต่ละแห่งอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำของตนเอง เชื่อมโยงคนที่มีใจรักการอนุรักษ์จากชุมชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ส่งผลให้การอนุรักษ์ค่อยๆเติบโตมั่นคง มีชีวิตยืนยาวไปสู่คนรุ่นลูกหลาน โดยมีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งในการปลูกเร้าสร้างแรงบันดาลใจจนทำให้แนวคิดของการอนุรักษ์ขยายตัวในชุมชนเอง”^{๘๕}

“นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้พึ่งพาน้ำที่มีต้นน้ำจากป่าเพื่อการเกษตร อาศัยผลผลิตจากป่าเป็นรายได้เสริมนอกเหนือจากการทำเกษตรกรรม อีกทั้งป่ายังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน วิถีปฏิบัติในการจัดการและดูแลรักษาป่า เช่นความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า รักษาต้นน้ำ แบบแผนการใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่า และมีกุศโลบายในการรักษาความสมบูรณ์ของป่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปตามภูมินิเวศและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง ในการอนุรักษ์และจัดการป่าไม้ เพื่อรักษาขนาดและพื้นที่ของป่าการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ แต่

^{๘๔} สัมภาษณ์, นายสุทัศน์ แก้วใหม่, นายกองการบริหารส่วนตำบลสวด, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๘๕} สัมภาษณ์, พระครูสุจินนันทกิจ, ประธานมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนวัดโป่งคำ ตำบลคูพอง อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

นโยบายในการส่งเสริมพืชเชิงเดี่ยวที่ต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและ
กระบวนการทัศน์ของคนท้องถิ่น”^{๘๖}

กลุ่มหมู่บ้านในโครงการ “คนอยู่-ป่ายัง” รวมถึงจัดตั้งองค์กรชุมชนเครือข่ายในป่าต้นน้ำ
เพื่อรณรงค์เผยแพร่กิจกรรมการดูแลทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม โดยประสานกับเครือข่ายจาก
กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พร้อมองค์กรป่าชุมชนจากชุมชนต่างๆ ของจังหวัดน่านรวมทั้งยังมี
ความพยายามผลักดัน ให้เกิดร่างแผนแม่บทการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมกับองค์การบริหาร
ส่วนตำบลต่างๆ เป็นการวางแผนโดยชุมชนในนามของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบัน ชุมชนต่างๆ ยอมรับแนวทางการทำงาน และประสานงานให้ทางหน่วยฯ เข้าไป
ทำงานในพื้นที่ ด้วยงบประมาณอันจำกัด หน่วยฯ สามารถให้การสนับสนุนได้เพียงการจัดประชุม
และให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมส่วนภาคประชาชน ตั้งเป้าหมายไว้
ว่า จะขยายโครงการ “คนอยู่-ป่ายัง” ดังนี้

๑) จัดระเบียบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินในลุ่มป่าต้นน้ำ ให้มีการใช้ประโยชน์
ทรัพยากรที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและเป็นไปอย่างยั่งยืน

๒) ฟื้นฟูทรัพยากร พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารที่เสื่อมโทรม ให้กลับฟื้นความอุดมสมบูรณ์
สำหรับเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน

๓) ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมและไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม เช่น สร้างป่าสร้างรายได้ เป็นแนวทางการพัฒนาฟื้นฟูป่าไม้ เพื่อให้ประชาชน
สามารถอยู่ร่วมกับป่า และมีรายได้เสริมจากการปลูกพืชโดยไม่ทำลายป่าไม้ โดยการปลูกป่าร่วมกับ
พืชเศรษฐกิจ มีการปลูกไม้หลายๆ ระดับ หลายๆ ชนิด มีทั้งไม้เรือนยอดสูงลดหลั่นกันลงมา นอกจากนี้
จะทำให้ชาวบ้านมีรายได้แล้ว ยังทำให้มีป่าไม้เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย

๔) สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์ เพื่อให้ประชาชนมี
ความรู้ มีความเข้าใจในการบริหารจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน^{๘๗}

มีการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันปฏิบัติการจัดป่าชุมชนของโรงเรียนให้เป็นสถานที่
เรียนรู้ เพื่อนักเรียนจะได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิต
และไม่มีชีวิต ความสมดุลในระบบนิเวศน์ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติใน
ท้องถิ่น โดยผลลัพธ์นักเรียนเข้าใจกลไกของธรรมชาติ เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและทำให้ระมัดระวัง
ในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุดท้ายนอกเหนือจากการประยุกต์แนวคิดจากป่า
ชุมชนสู่การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอื่นอย่างยั่งยืนแล้ว ยังคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมให้เกิด
พื้นฐานประชาธิปไตยในเยาวชนคนรุ่นใหม่อีกทางหนึ่งด้วย

“การสร้างความสำเร็จแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และ
ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ดังนี้

^{๘๖} สัมภาษณ์, นายผ่อง ทีฆาวงค์, รองนายกเทศมนตรี, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๘๗} สัมภาษณ์, นายพิทยา จำปาแก้ว, ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

- ๑) การศึกษาข้อมูล
- ๒) การกำหนดยุทธศาสตร์และนโยบาย
- ๓) การวางแผนการจัดทำโครงการ
- ๔) การปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน
- ๕) การมีโอกาสเข้าถึง และได้รับการแบ่งปันที่เป็นธรรม
- ๖) ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- ๗) น้อมนำศาสตร์พระราชารเป็นแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน^{๘๘}

“การจัดการระบบฐานข้อมูลไปในแบบเดียวกัน รวบรวมข้อมูลจากทุกพื้นที่ เพื่อนำมาวางแผนร่วมกันโดยให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ตั้งแต่การแก้ปัญหาของสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จได้จริง ยังเป็นกลยุทธ์ที่สามารถสร้างความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้กับชาวบ้าน ท่ามกลางปัญหาอุปสรรคต่างๆ มากมายทั้งจากระบบภาคประชาชน ด้วยปณิธานมุ่งมั่นที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องคนกับป่าอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ สามารถปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงอุดมเพื่อฝันใดๆ เพียงทุกฝ่ายหันหน้าประสานความร่วมมือกันเท่านั้นของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ”^{๘๙}

การจัดตั้งและบริหารองค์กรป่าชุมชนเพื่อดำเนินการหรือจัดการป่าชุมชนให้ดำเนินไปด้วยดี สามารถผลิตผลงานออกมาเพื่อตอบสนองต่อนโยบายและวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ในป่าต้นน้ำนั้นๆ การบริหารป่าชุมชนต้องดำเนินการไปอย่างเป็นระเบียบ ถูกต้อง เป็นไปตามแผน มีความต่อเนื่อง คล่องตัว ใช้งบประมาณอย่างประหยัดสุด ประโยชน์สูง มีประสิทธิภาพ ตรงตามเป้าหมาย การบริหารป่าชุมชนจึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและซับซ้อนเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๑. การจัดตั้งและกำหนดโครงสร้างองค์กร
๒. การกำหนดอัตรากำลังและคุณภาพของบุคลากร
๓. การกำหนดงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์
๔. การสร้างแผนงานด้านต่างๆ
๕. การกำหนดกฎระเบียบต่างๆ
๖. รวมถึงการรวบรวมความรู้และเทคนิคเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพของงาน

“นอกจากนี้มีการสร้างความตระหนักให้มีความรักป่าไม้ด้วยจิตสำนึกร่วมกันมากกว่าวิธีการใช้อำนาจบังคับหน่วยงานพัฒนาป่าต้นน้ำให้มีการปลูกต้นไม้ ๓ ชนิด ที่แตกต่างกัน คือ ไม้ผล ไม้โตเร็ว และไม้เศรษฐกิจ เพื่อจะทำให้เกิดป่าไม้แบบผสมผสาน

^{๘๘} สัมภาษณ์, นายมานะ จิตฤทธิ์, นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๘๙} สัมภาษณ์, นายชูศิลป์ สารรัตน์, ประธานมูลนิธิอีกเมืองน่าน, ๑ มกราคม ๒๕๖๑.

และสร้างความสมดุลแก่ธรรมชาติอย่างยั่งยืน สามารถตอบสนองความต้องการของรัฐ และวิถีประชาเป็นทฤษฎีการพัฒนาด้านป่าไม้โดยปลูกฝังจิตสำนึกแก่ประชาชนดังนี้

- ๑) ประชาชนมีบทบาทในการร่วมคิดร่วมทำ
- ๒) ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา
- ๓) ร่วมกันดูแลป่าในเขตพื้นที่ของตนเองให้ดีที่สุด^{๙๐}

“เป็นการบูรณาการร่วมกันกับทุกหน่วยงานทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาจริงจังไม่ใช่ทำเพื่อเป็นพิธีหรือต่างคนต่างทำแต่ประโยชน์ของหน่วยงานตนเป็นหลัก ใช้แต่อำนาจใช้การบังคับประชาชนพร้อมให้ความร่วมมือหากภาครัฐมีความจริงจังในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังความล้มเหลวในโครงการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าส่วนใหญ่ มักมีสาเหตุมาจากวิธีการที่ไม่มีประสิทธิภาพ หรือการจัดการที่ไม่เหมาะสม รวมทั้งการมองข้ามความสำคัญของความร่วมมือของชุมชนในท้องถิ่น อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้สามารถแก้ไขได้ การฟื้นฟูป่าในเชิงระบบนิเวศคือการเร่งกระบวนการฟื้นตัวของป่าตามธรรมชาติ ความจำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนมาร่วมปลูกหรือไม่ปลูกขึ้นอยู่กับระดับความเสื่อมโทรมของพื้นที่ ตำแหน่งที่ตั้ง ความชุกชุมและระยะทางจากป่าสมบูรณ์ที่เหลืออยู่ ตอบตามหลักวิชาการแต่อาจขัดใจคนชอบพื้นที่ต้องบอกว่า ถูกทั้งคู่ และผิดทั้งคู่”^{๙๑}

สรุปได้ว่า แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน เป็นลักษณะการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ มีการทำความเข้าใจกับประชาชนให้รู้ถึงประโยชน์ของป่า และการอยู่ร่วมกับป่าอย่างพึ่งพาอาศัยกัน มุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกับป่า ได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน ไม่ทำลายป่าการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน เน้นมีกระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรพันธุ์พืชที่มีอยู่ในชุมชน สู่แนวทางการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เกิดกลไกการจัดการร่วมกันทั้งชุมชนและการใช้ประโยชน์ ขยายผลข้อค้นพบจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งคนภายในชุมชน ได้พยายามรักษาทรัพยากรชุมชนมาช้านานแต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไปวิถีปฏิบัติในการจัดการและดูแลรักษาป่า เช่น ความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า รักษาต้นน้ำ แบบแผนการใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่า มีกุศโลบายในการรักษาความสมบูรณ์ของป่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปตามภูมิโนและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง ในการอนุรักษ์และจัดการป่าไม้ เพื่อรักษาขนาดและพื้นที่ของป่าการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พื้นที่ขนาดใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและกระบวนการทัศน์ของคนท้องถิ่นประโยชน์ทรัพยากรที่ดินในลุ่มป่าต้นน้ำ ให้มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและเป็นไปอย่างยั่งยืน

จากคำสัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างด้านแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า เพื่อให้แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำเกิดประสิทธิภาพ ควรปฏิบัติดังนี้

^{๙๐} สัมภาษณ์, นายศักดิ์รินทร์ นุแปงเถา, โครงการปิดทองหลังพระ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๙๑} สัมภาษณ์, นางสาวแพนภักดิ์ โนนพรวน, นักวิชาการพัฒนาการอำเภอเมือง, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๑. มีการฟื้นฟูทรัพยากร พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารที่เสื่อมโทรม ให้กลับฟื้นความอุดมสมบูรณ์ สำหรับเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน

๒. ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมและไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓. สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์ เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ มีความเข้าใจในการบริหารจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ดังนี้

๓.๑ การศึกษาข้อมูล

๓.๒ การกำหนดยุทธศาสตร์และนโยบาย

๓.๓ การวางแผนการจัดทำโครงการ

๓.๔ การปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน

๓.๕ การมีโอกาสเข้าถึง และได้รับการแบ่งปันที่เป็นธรรม

๓.๖ ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

๔. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ตั้งแต่การแก้ปัญหา สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้จริง ยังเป็นกลยุทธ์ที่สามารถสร้างความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้กับชาวบ้าน

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จังหวัดน่านเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ สถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดน่าน ได้มีการใช้ทรัพยากรมากจนเกิดความวิตกว่าจะส่งผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรในอนาคต ด้วยปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีข้อจำกัดจากพื้นที่ประกอบกับนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลที่ผ่านมาที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เหตุผลทางการเมือง การเพิ่มขึ้นของประชากร รวมทั้งการเข้ามาของระบบทุนนิยมและวัตถุนิยม เป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้มีการเพิ่มขึ้นของประชากร เป็นเหตุให้มีการบุกรุกพื้นที่เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ การทำเกษตรโดยใช้สารเคมีจำนวนมาก อีกทั้งหน่วยงานของภาครัฐที่มีหน้าที่ดูแลทรัพยากรมีหลายหน่วยงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานในสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ซึ่งมีทั้งหน่วยงานส่วนกลางและส่วนภูมิภาค บางครั้งขาดการบูรณาการในการดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับท้องถิ่นรวมทั้งบุคลากรมีจำนวนจำกัดทำให้ไม่สามารถดูแลพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง

ปัจจุบันทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ชุมชน และประชาชนของจังหวัดน่านต่างให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก โดยภาครัฐก็มียุทธศาสตร์เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างหลากหลาย เช่น ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด (Strategic Issues) ว่าด้วยการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม รวมถึงโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ และโครงการสร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ เป็นวาระจังหวัดน่าน นอกจากนี้ยังมีการรวมตัวกันในลักษณะของกลุ่มประชาสังคมเพื่อทำ

หน้าที่ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เช่น มูลนิธิฮักเมืองน่าน มูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนวัดโป่งคำ สมาคมบ้านหลวงหวงป่า กลุ่มอนุรักษ์ป่าศิลาแลง เป็นต้น

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้บริหารและบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดน่านที่อยู่ในขอบเขตพื้นที่ตัวแทนจากสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน และประธาน/หัวหน้าของประชาสังคมกลุ่มต่างๆ ซึ่งสามารถนำมาสังเคราะห์แสดงเป็นองค์ความรู้ได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

๑. การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน
๒. ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมตามโครงการพระราชดำริ เช่น ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง เป็นวิธีปลูกป่าตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น
๓. สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์
๔. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร

แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย

สรุปได้ว่า ปัจจุบันมีการบุกรุกทำลายป่าเพื่อใช้ประโยชน์ สาเหตุแห่งการบุกรุกทำลายป่ามีหลายๆ สาเหตุ ซึ่งต้องใช้เวลาและการร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการแก้ไข การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ควรมีการทบทวน ปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบที่ไม่เข้ากับข้อเท็จจริงในพื้นที่ ที่ผ่านมาการพัฒนาติดขัดปัญหา กฎหมาย การจัดการป่าต้องส่งเสริมให้ชุมชนดูแลรักษาป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ได้ แต่ละชุมชนมีข้อห้าม กติกา ไม่ขยายพื้นที่รุกป่าเพิ่ม โดยต้องเริ่มต้นที่ภาครัฐ ผ่านกระบวนการที่เป็นระบบ สร้างความเข้าใจด้วยการเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นจริง พร้อมทั้งภาครัฐเป็นหน่วยเผยแพร่และประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ภาคประชาชน และเยาวชนผ่านโครงการหน่วยบำบัดทุกข์ บำรุงสุข สร้างรอยยิ้มให้แก่ประชาชน ภาครัฐมีการสำรวจข้อมูลเพื่อทำแผนที่ทรัพยากรชุมชน การออกสื่อออนไลน์เพื่อให้คนในสังคมติดตามการพัฒนา การสนับสนุนความรู้ เทคโนโลยี ปัจจัยการผลิต แหล่งเงินทุน เพื่อต่อบริการและบูรณาการร่วมกับวาระจังหวัด “สร้างเมืองน่านน่านอยู่คู่ป่าต้นน้ำ” ซึ่งการคงอยู่ของป่าไม้จะทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นและยั่งยืน ทั้งนี้ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายที่เป็นธรรม โดยสามารถจำแนกกระบวนการในการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ดังนี้

๑. การให้ข้อมูล การให้ข้อมูลผ่านโครงการหน่วยบำบัดทุกข์ บำรุงสุข สร้างรอยยิ้มให้แก่ประชาชน โดยการออกหน่วยเคลื่อนที่ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่ของแต่ละอำเภอ ประสานงานชุมชน ประชาชน และเยาวชน ภาครัฐสำรวจข้อมูลเพื่อทำแผนที่ทรัพยากรชุมชนร่วมกัน การออกสื่อออนไลน์เพื่อให้คนในสังคมติดตามการพัฒนา โดยการส่งเสริมให้ข้อมูลการปลูกไม้เศรษฐกิจให้แก่ภาคเอกชนในพื้นที่รับผิดชอบ ด้วยการสนับสนุนความรู้ เทคโนโลยี ปัจจัยการผลิต แหล่งเงินทุน และประสานงานระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคเพื่อให้สามารถปลูกสวนป่าไม้เศรษฐกิจให้เป็นไปตามความต้องการของตลาด เพื่อให้ภาคเอกชนและประชาชนเกิดความสนใจและมีส่วนร่วมในการปลูกป่าเศรษฐกิจ สามารถเพิ่มพื้นที่ป่า แก้ปัญหาการขาดแคลนไม้ใช้สอยในพื้นที่ป่าต้นน้ำได้

๒. การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน ความคิดเห็นของประชาชนจะช่วยส่งเสริมความมีจิตสาธารณะของทุกภาคส่วนและปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำและป่าไม้ให้แก่ประชาชน ในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมด้วยสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม การจัดเวทีสัมมนา รับฟังความคิดเห็นต่างๆ จากประชาชน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เช่น โครงการรักษาป่าต้นน้ำ เป็นต้นจัดประชาคมทุกหมู่บ้าน ประชุมหมู่บ้านขอความร่วมมือประชาชน/เกษตรกร ไม่ให้เผาป่าหรือเศษวัชพืชเพื่อป้องกันปัญหาไฟป่าหมอกควัน เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ปรับเปลี่ยนแนวคิดของชาวบ้านให้ช่วยกันดูแลผืนป่า ไม่ทำไร่เลื่อนลอย ลดพื้นที่การปลูกข้าวโพด

๓. การปรึกษาหารือ ด้วยพื้นฐานข้อมูลที่เป็นจริง รัฐจะต้องมีการผ่อนผันพื้นที่บางส่วนให้ชาวบ้านได้ทำกินอย่างยั่งยืน สิ่งสำคัญร่วมมือกับชาวบ้านในพื้นที่ ก็มั่นใจว่าหากชาวบ้านสามารถทำกินในพื้นที่ที่ถูกต้อง ก็จะมีการปรับเปลี่ยนอาชีพ ให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดอย่างเดียว การสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันของภาครัฐและเอกชน และโรงเรียนในพื้นที่

สร้างเครื่องมือในการจัดการสิ่งแวดล้อมป่าต้นน้ำให้มีความยั่งยืน และร่วมกันป้องกันและปราบปราม การบุกรุกทำลายป่าในพื้นที่อนุรักษ์ และการควบคุมตามกฎหมายป่าไม้

๔. ด้านการวางแผนร่วมกัน การวางแผนร่วมกันในการจัดทำโครงการ แผนยุทธศาสตร์ การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมประสานความร่วมมือกับชุมชนในการกำหนดมาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกันกำหนดมาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกัน เช่น โครงการยกระดับ ศักยภาพหมู่บ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากตามแนวพระราชรัฐ (หมู่บ้านละสองแสน) จัดการ อบรมคืนข้อมูลการศึกษาการปนเปื้อนสารพิษในสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การปรับปรุงระบบประปาหมู่บ้าน คณะทำงานประชาสัมพันธ์ที่มน่านป่า ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจตามนโยบายที่ดินแห่งชาติ เขา หัวโล้น/นโยบายผู้ว่าฯ ๒ ปี ๔ ขับเคลื่อนสู่บ้านหนึ่งเดียว เป็นต้น สนับสนุนงบประมาณที่จะส่งเสริม การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดูแลสภาพความเป็นอยู่ของป่าปลูก ใหม่จากกลุ่มประชาชน

๕. ด้านการร่วมปฏิบัติ จัดตั้งกลุ่มเครือข่ายการอนุรักษ์ด้วยการสร้างความตระหนักและ จิตสำนึกที่ดีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เช่น มูลนิธิฮักเมืองน่าน กลุ่มอนุรักษ์ป่าศิลาแลง เป็นต้น ภาครัฐต้องจัดงบประมาณให้แก่หมู่บ้านเพื่อให้ประชาชนมีส่วนในการทำงาน โดยเน้นให้เด็กและ เยาวชนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน เจริญจากขอคืนพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุก เพื่อฟื้นฟู ปลูกป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน (คนอยู่กับป่า) สร้างป่าเศรษฐกิจ/ป่าสร้าง รายได้ และเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้แก่ชาวบ้านด้วยการมอบเอกสารสิทธิ์ และที่ดินทำกินแก่ ชาวบ้าน

๖. ด้านการร่วมติดตามตรวจสอบ จัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ ป่าต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ทบทวนนโยบาย มาตรการ และกฎหมายป่าไม้ที่มีผล บังคับใช้ อีกทั้งการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการสอดส่องดูแล ป้องกันการบุกรุกจากผู้ละเมิด กฎหมาย เช่น กล้อง CCTV โดรน เป็นต้น ตั้งฐานปฏิบัติการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เพื่อให้ชาวบ้านและ บุคลากรของภาครัฐร่วมกันรักษาป่าเดิม ไม่ให้มีการบุกรุกเพิ่มเติม รวมทั้งมีมาตรการที่เป็นธรรมกับ ทุกฝ่ายเพื่อควบคุมและกวดขันการขออนุญาตใช้และการเข้าใช้ที่ดินบนพื้นที่ป่าต้นน้ำให้เป็นไปตาม ระเบียบปฏิบัติของทางราชการ

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

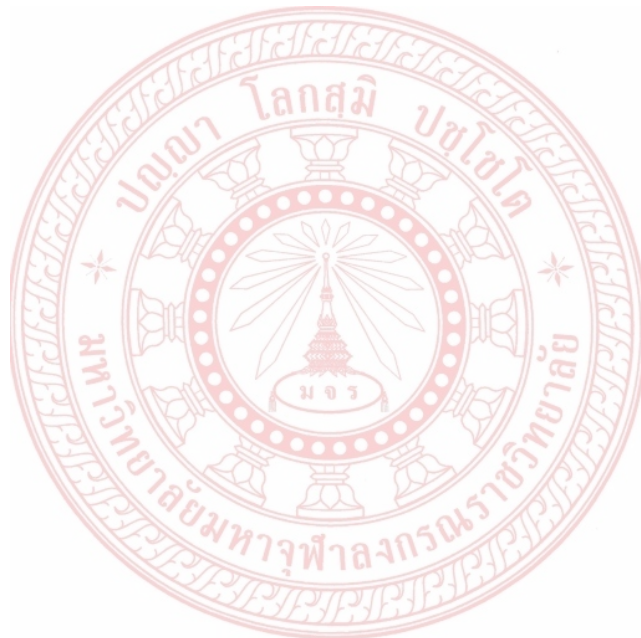
การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน มุ่งเน้นให้คนอยู่ ร่วมกับป่า ได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน ไม่ทำลายป่าการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน เน้นมี กระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรพันธุ์พืชที่มีอยู่ในชุมชน สู่แนวทางการจัดการความรู้ที่ เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เกิดกลไกการจัดการร่วมกันทั้งชุมชนและการใช้ประโยชน์

ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมตามโครงการพระราชดำริและไม่ส่งผลกระทบต่อ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การหาอาชีพที่จะให้คนอยู่กับป่าได้อย่างกลมกลืน และสร้าง รายได้เพื่อเลี้ยงครอบครัว เช่น ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง เป็นวิธีปลูกป่าตามแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สร้างป่าสร้างรายได้ เป็นแนวทางการพัฒนาฟื้นฟูป่าไม้ เพื่อให้ ประชาชน สามารถอยู่ร่วมกับป่า และมีรายได้เสริมจากการปลูกพืชโดยไม่ทำลายป่าไม้ โดยการปลูก

ป่าร่วมกับพืชเศรษฐกิจ มีการปลูกไม้หลายๆ ระดับ หลายๆ ชนิด มีทั้งไม้เรือนยอดสูงลดหลั่นกันลงมา นอกจากจะทำให้ชาวบ้านมีรายได้แล้ว ยังทำให้มีป่าไม้เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย

สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร และการปลูกฝังเยาวชนรุ่นใหม่ลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน และเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน และชุมชนสามารถผลิตอาหารได้เพียงพอ มีรายได้เสริมจากผลผลิตที่เกิดขึ้นในชุมชน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” ๑) เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ๒) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบุคคล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) สามารถกล่าวสรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ ตามลำดับขั้นตอนโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาศึกษาการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ผู้วิจัยสามารถกล่าวสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน (๒) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน และ (๓) เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ซึ่งมีผลสรุปดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

การศึกษา “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” ผู้วิจัยสามารถกล่าวอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ (๑) อภิปรายผลการวิจัยนโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน (๒) อภิปรายผลการวิจัยเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน และ (๓) อภิปรายผลการวิจัยข้อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ซึ่งมีผลอภิปรายดังต่อไปนี้

๑. นโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ นโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ ภาครัฐมีนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การ รักษาป่าอย่างครอบคลุมถือว่ามีประสิทธิภาพมาก มุ่งเน้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำปัจจุบันให้มีการกำหนดมาตรการและขั้นตอน ที่แน่นอนชัดเจน เกี่ยวกับการปราบปรามและการมีสิ่งจูงใจในการส่งเสริมการปลูกป่า มีการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ ภาครัฐมีการวางแผนกำหนดขอบเขตการปฏิบัติงานดำเนินการสำรวจการถือครอง

พื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด สร้างเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสังคมความเป็นอยู่ที่มีความสุขแบบพอเพียง สนับสนุนให้เห็นถึงพัฒนาการและผลสัมฤทธิ์ที่จะเกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ออกแบบรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่แบบร่วมป่าการสร้างเศรษฐกิจ จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ของภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ความสามารถในการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ นโยบายให้มีประสิทธิภาพตามไปด้วย เสริมสร้างความเท่าเทียมกันในสังคมในการพัฒนาชนบทที่พึ่งพิงป่าไม้ ตลอดจนเพิ่มรายได้ของชุมชนท้องถิ่นบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง ภายใต้นโยบาย “พลิกฟื้นผืนป่า สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” พร้อมกับมีนโยบายจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำและฐานการควบคุมการฟื้นฟู โดยจะให้เจ้าหน้าที่เข้าปฏิบัติงานบนฐานปฏิบัติการฟื้นฟู ดำเนินการฟื้นฟูป่า ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ รวมถึงลาดตระเวนป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าเดิมไม่ให้ลด และทำการฟื้นฟูป่าที่ถูกทำลายในรูปแบบต่างๆโดยมีนโยบายเชิงรุกและมีความต่อเนื่อง ตลอดไม่ว่าจะเป็นด้านการประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมแนวทางกับด้านการศึกษาเข้ามาบูรณาการให้แก่เยาวชนรุ่นหลังมีการประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างหน่วยงานและชุมชนในท้องถิ่น ที่สำคัญมีการเพิ่มเนื้อหาการเรียนเกี่ยวกับประโยชน์ของต้นน้ำ และการอนุรักษ์ต้นน้ำ และจัดหน่วยงานของรัฐไปอบรมชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ เมื่อชาวบ้านมีการศึกษา มีความรู้ ก็ย่อมเกิดความเข้าใจเกิด สำนึกทางสังคม

๒. การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ จังหวัดน่าน มีการกำหนดพื้นที่ป่าต่างๆ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ การป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้อย่างจริงจัง การป้องกันมิให้มีการบุกรุกขยายพื้นที่เพื่อการทำไร่เลื่อนลอย และการวิธีการอนุรักษ์ต้นน้ำ โดยทั่วไปประกอบด้วย การอนุรักษ์ป่าไม้ ด้วยวิธีการที่เหมาะสมต่างๆ บำรุงรักษาสภาพป่าไม้ของบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดไป พร้อมทั้งนี้ก็สามารถสร้างเครือข่ายการให้ความรู้แก่ประชาชนโดยในการอนุรักษ์และการปลูกป่ามากขึ้นการถ่ายทอดเทคโนโลยีมีการเพิ่มรูปแบบการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาและเสริมการบริหารจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำ สนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย กำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ แผนแม่บท และแผนปฏิบัติการ ใช้กฎหมายควบคุมสำรวจพื้นที่ป่าให้ความรู้กับประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ สำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม และทัศนคติของชุมชนต้นน้ำกำหนดรูปแบบ เทคนิค และวิธีปฏิบัติ พร้อมทั้งมีการลงพื้นที่ลงมือปฏิบัติลงพื้นที่วิธีปฏิบัติในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อสร้างจิตสำนึก และการประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชนต้นน้ำเตรียมแผนท่ามกลางความขัดแย้งอย่างต่อเนื่องกับการลดลงของป่าต้นน้ำก็ในปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ และความต้องการของสังคมตามกระแสโลกาภิวัตน์ประกอบด้วย ตำบล อำเภอ และจังหวัด สำรวจคัดเลือกขอบเขตและเนื้อที่ แสดงอาณาเขตติดต่อและเนื้อที่โดยประมาณลักษณะภูมิประเทศให้รายงานลักษณะภูมิประเทศให้ระบุข้อมูล สภาพชีวิตความเป็นอยู่ รายได้เฉลี่ย อาชีพหลัก อาชีพรอง ปัญหาทางด้านประชากรต่างๆ

และมีการจัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม ตลอดจนติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนความเห็นและข้อตกลงระหว่างรัฐและเอกชน กฎเกณฑ์ กำกับดูแล รักษากติกา วางแผน ประสานงาน สนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชน ป้องกัน เฝ้าระวัง พื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ

๓. การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาคประชาชน

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านประชาชน มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า การดำเนินนโยบายที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสิ่งแรกคือส่งเสริมการศึกษา เช่น เพิ่มเนื้อหาการเรียนเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าต้นน้ำ และการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และจัดหน่วยงานของรัฐไปอบรมชาวบ้านในพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ เมื่อชาวบ้านมีการศึกษา มีความรู้ ก็ย่อมเกิดความเข้าใจเกิดสำนึกทางสังคมเกิดความห่วงหา และสำนึกในทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ต่อมาคือส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง เช่น ป่าไม้ชุมชน เพราะนอกจากจะได้ป่าเพิ่มแล้วยังเป็นการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ ให้แก่คนในชุมชน ต่อมาคือส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง เช่น ป่าไม้ชุมชน กำหนดนโยบายการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปในพื้นที่ ส่งเสริมสนับสนุนโครงการต่างๆเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำในพื้นที่ที่ประชาชนกำหนดเวลานี้ค่อนข้างดีขึ้นมีการจัดการสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยผ่านทางฝ่ายมูลนิธิจะลงพื้นที่ไปหาชาวบ้านเพื่อเข้าไปพูดคุยทำความเข้าใจถึงผลกระทบต่อป่าต้นน้ำรับเอกสารข้อเสนอแนะจากประชาชนจังหวัดน่านหลายเวที กับการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาคประชาชน

๕.๑.๒ การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

สรุปผลการศึกษาศึกษาการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า

๑.การให้ข้อมูล

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการให้ข้อมูลคือการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชน เยาวชน ในช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ ให้ประชาชนและเยาวชนตระหนักถึงความสำคัญ และประโยชน์ของป่าต้นน้ำโดยนำโครงการเพิ่มทักษะเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานมวลชนสัมพันธ์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาความรู้ความสามารถ และเพิ่มทักษะทางด้านวิชาการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำกับชาวบ้านจัดเสวนาเรื่องการจัดการป่าและการอนุรักษ์ทรัพยากรการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำประชาสัมพันธ์การดำเนินงานให้หน่วยงานต่างๆรับรู้ ประชุมติดตามการประเมินผล และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเสนอชุมชนท้องถิ่นเพื่อต่อยอดและขยายผลการดำเนินงานของสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ภาคภูมิภาครักษา ให้ความรู้กำหนดให้กลุ่มประชาชนอาสาได้รับข้อมูลด้านการป้องกันรักษาป่า แนวทางดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลาย

ทรัพยากรป่าไม้พร้อมทั้งจัดฝึกอบรมและจัดตั้งเครือข่ายโดยการประชาสัมพันธ์ชี้แจงให้ประชาชนทราบและมีความเข้าใจโครงการ สำรวจและวางแผนกำหนดป่าเสื่อมโทรมตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะรัฐมนตรีกำหนด รั้งวัดแปลงที่ดินที่ประชาชนครอบครองทำประโยชน์ จัดทำหนังสืออนุญาต สทก. เพื่อเสนอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดลงนามให้แก่ประชาชนการออกสื่อออนไลน์เพื่อให้คนในสังคมติดตามการพัฒนาและจัดการผลผลิตสวนป่า โดยการส่งเสริมให้ข้อมูลการปลูกไม้เศรษฐกิจให้แก่ภาคเอกชนในพื้นที่รับผิดชอบ ด้วยการสนับสนุนความรู้ เทคโนโลยี ปัจจัยการผลิต รวมถึงสถาบัน ศาสนา โดยการจัดทำโครงการพัฒนาป่าไม้โดยวัด/สำนักสงฆ์/ที่พักสงฆ์ นอกพื้นที่ป่าไม้ จัดทำนอก เขตพื้นที่ป่าไม้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และแก่ชุมชนทั้งด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริมศาสนา จริยธรรม รวมถึงการป้องกันการ บุกรุกทำลายป่า โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งมีสถาบัน ศาสนาให้การสนับสนุนปราบปรามการการทุจริตและประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ การ ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ผ่านสื่อ บุคคล สื่อมวลชน สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่อกิจกรรม และ ระบบอินเทอร์เน็ต การจัดงาน วันสำคัญ ฝึกอบรมและสัมมนาเจ้าหน้าที่ จัดทำแผนงาน งบประมาณ และแผนการใช้จ่ายเงินประจำปี การติดตามประเมินผล และการตรวจสอบภายในและ ให้บริการคำปรึกษาในเว็บไซต์ เพื่อให้เป็นฐานข้อมูลในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ที่ทันสมัย เป็น ปัจจุบันเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้และประชาชนทั่วไปสามารถสืบค้นข้อมูลแสดงตำแหน่งและรายละเอียด ของข้อมูลต่างๆ

๒. การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของ ประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ มีการจัดเวทีสัมมนา รับฟังความคิดเห็นต่าง ๆ จาก ประชาชนชน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ระหว่างรัฐกับชาวบ้านในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำแม่ป่าต้นน้ำด้วยสันติวิธี การ โดยเสนอแนวทางการแก้ไข ปัญหาของชาวบ้านอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการจัดการทรัพยากร เพื่อสร้างความมั่นใจให้ชาวบ้าน สามารถมีสุขภาพชีวิตที่ดี มีจิตสำนึก และเชื่อมั่นศักยภาพของตนใน การมีส่วนร่วมดูแลรักษาป่าต้นน้ำ จะทำให้ประชาชนเกิดความหวงแหนและสามารถนำหลักการ จัด เวทีสัมมนามาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างที่ควรกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ รับผิดชอบต่อสังคม โดยการนำความเชี่ยวชาญและองค์ความรู้ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำไปช่วยเหลือชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้ตามแนว เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับจัดประชาคมทุกหมู่บ้าน และ ประชาคมรักษ์ป่าต้นน้ำ มาร่วมรณรงค์เรื่องป่าต้นน้ำ เพราะในปัจจุบันพื้นที่ป่าถูกทำลายเยอะส่งผล ให้ทุกภาคส่วนมาช่วยกันปกป้อง จากการถูกทำลาย โดยภาครัฐและภาคเอกชนเป็นแกนนำจาก ประชาคมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำมาด้วยกันทั้งหมดเพราะทุกส่วนเป็นกลุ่มที่ได้รับประโยชน์ ไม่ว่าจะ เป็น แหล่งป่าต้นน้ำ

๓. การปรึกษาหารือ

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

จังหวัดน่าน ด้านการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน มีการปรึกษาหารือเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน มีการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันของภาครัฐและเอกชนให้มีการพัฒนาการจัดการอย่างยั่งยืนเห็นได้จากการพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่แท้จริง คนกลุ่มนี้จึงมีความตระหนักและกังวลจึงให้ความสำคัญ จัดเวทีสัมมนาแนวคิดที่จะต้องอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแบบยั่งยืนนี้ไว้ให้ได้และเชื่อกันว่า ‘ป่าต้นน้ำน่าน’ คือลมหายใจผืนสุดท้ายของชาวจังหวัดน่าน คือโรงงานผลิตออกซิเจนขนาดใหญ่ที่หลงเหลืออยู่ให้คนน่านได้มีลมหายใจที่สะอาด บริสุทธิ์ หากแต่วันนี้มีพูดคุยดำเนินการในพื้นที่ที่เกิดปัญหาในการปฏิบัติการกิจการเพิ่มผืนป่าเป็นภารกิจหลักของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโมเดลฟื้นฟูป่าต้นน้ำรูปแบบใหม่เป็นหูเป็นตาในการดูแลเพื่อให้ป่าต้นน้ำน่านให้คงอยู่ต่อไป อย่างน้อยสุดท้าย ก็ยังเหลือป่าผืนสุดท้ายไว้ให้ลูกหลานดูต้องมีการปรึกษาหารือเพื่อสร้างขอบเขตการดำเนินงาน และสร้างเครื่องมือในการจัดการสิ่งแวดล้อมป่าต้นน้ำให้มีความยั่งยืน มีพูดคุยดำเนินการในพื้นที่ที่เกิดปัญหาในการปฏิบัติการกิจการเพิ่มผืนป่าเป็นภารกิจหลักของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการแก้ปัญหาการหมดไปของแนวป่าต้นน้ำ โมเดลฟื้นฟูป่าต้นน้ำรูปแบบใหม่การหารือกับรัฐมนตรีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดแนวคิดปฏิบัติการเชิงรุก ในพื้นที่ปรึกษาหารือมีปัญหาอันก็จะมีการปรับเปลี่ยนอาชีพ ให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดอย่างเดียว รัฐจึงมีการผ่อนผันพื้นที่บางส่วนให้ชาวบ้านได้ทำกินอย่างยั่งยืน ภารกิจปกป้องและฟื้นฟูผืนป่า ต้องอาศัยเจ้าหน้าที่อาสาสมัครที่รักในการอนุรักษ์เข้าช่วยปกป้องพื้นที่ เจ้าหน้าที่ตรวจป่า ฝ่ายป้องกันรักษาป่า เป็นอีกหนึ่งกำลังที่มุ่งมั่นทำภารกิจให้บรรลุเป้าหมายโดยนอกจากพื้นที่นี้แล้วจะมีการขยายผลไปในพื้นที่ที่มีปัญหาให้มีฐานปฏิบัติการพื้นที่ละ ๑๐ แห่ง เพื่อให้ภายใน ๒๐ ปี ป่าต้นน้ำเหล่านี้จะกลับมาเป็นป่าสีเขียวที่สมบูรณ์ให้ลูกหลานต่อไปยอมรับถึงกระแสโลกทุนนิยมที่มีอิทธิพลต่อความคิดของคนในปัจจุบัน ทำให้กลุ่มคนที่จะมาทุ่มเททำงานตรงนี้ได้ยาก โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มีเลือกไปทำงานในกรุงเทพฯ หรือทำงานโรงงานจนหมด เราจึงพยายามเน้นไปที่เด็กและเยาวชนเป็นหลัก โดยเข้าไปสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนในพื้นที่ เพื่อพาเด็กและเยาวชน เข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติจริงๆ คือ และลองให้พวกเขาเสนอความคิดว่า จะมีส่วนช่วยดูแลรักษาผืนป่าแห่งนี้ได้อย่างไรซึ่งจะสามารถเอาแนวความคิดจากคนรุ่นใหม่เหล่านี้เป็นพลังหลักที่มั่นคงมาเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เพราะใครๆ ก็อยากจะมีกินมีใช้กันทั้งนั้นควรมีการหารือพยายามปลูกกระแสแรงค์ให้เขาตระหนักถึงความสำคัญของการคงสภาพป่าไม้ในพื้นที่กระบวนการปรึกษาหารือ ต้องอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่แท้จริง ยอมรับและเปิดโอกาสในการรับฟังและแบ่งปันข้อมูลปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้และการจัดการพื้นที่ป่าไม้อนุรักษ์ ในลักษณะงานสงวนและคุ้มครองอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ งานป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายในพื้นที่อนุรักษ์ งานควบคุมตามกฎหมายป่าไม้ และงานตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อ สนับสนุนการดำเนินงานเกี่ยวกับเพราะความหลากหลายทางชีวภาพ และคนมีประสบการณ์กับปราชญ์ชุมชน ผ่านทางพิธีกรรม นำมาปรับใช้ให้สอดคล้องแผนงานวิชาการจะต้องนำมาใช้กับประชาชนได้ด้วยความเชื่อที่ว่า “ศาสนาหมายถึงชีวิตและวิทยาศาสตร์ คนเราจะเดินไปข้างหน้าอย่างเดียวไม่ได้ ต้องเหลียวมองย้อนหลังความเป็นมาของการศึกษาค้นคว้าถึงด้านความเชื่อ กฎข้อห้ามและคำสอนต่างๆ ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” โดยสิ่งที่ได้เรียนรู้จากบรรพบุรุษนั้นนำมา

ผนวกกับประสบการณ์ที่พบเห็น ไม่ได้พูดขึ้นมาลอย ๆ ทุกอย่างมีที่มาที่ไปและต้องเข้าใจความหมายให้ได้แม้ว่าจะยังหาข้อสรุปไม่ได้ในขณะก็ตามที กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่วางยังคงกัมหน้ำอนุรักษ์ผืนป่าของพวกเขาต่อไป ภายใต้แนวคิดที่พวกเขาเชื่อว่า “คนอยู่ร่วมกับป่าได้”

๔. การวางแผนร่วมกัน

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน ด้านการวางแผนร่วมกับยุทธศาสตร์การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของจังหวัดน่าน ประสานความร่วมมือกับชุมชน ในการกำหนดมาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกัน สนับสนุนงบประมาณที่จะส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำหลังจากการปลูกป่าปีแรกเสร็จสิ้นลงเป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนดูแลสภาพความเป็นอยู่ของป่าปลูกใหม่จากกลุ่มประชาชน เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อและแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาแนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ให้มีสภาพป่าธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ฟื้นตัวสมบูรณ์ดังเดิมได้โดยง่าย แม้ว่าจะปล่อยให้เกิดการทดแทนของสังคมพืชในระบบนิเวศน์เองตามธรรมชาติ ก็จะใช้เวลานานดังนั้นจึงมีการจัดแผนการทดแทนตามธรรมชาติของป่าธรรมชาติที่และเข้าใจถึงข้อมูลได้อย่างทั่วถึง สํารวจคัดเลือก เขตรักษาระบุไว้ด้วย ขอบเขตและเนื้อที่ ให้แสดงอาณาเขตติดต่อและเนื้อที่โดยประมาณมีการร่วมวางแผนกับทุกฝ่าย ประธาน แกนนำ ดังนั้นการวางแผนร่วมกันกับด้านเทคโนโลยีเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้จัดทำแผนบูรณาการทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาพร้อมกันเนื่องจากทุกหน่วยงานมีนโยบายและงบประมาณลงมาด้วย ทั้งนี้เป็นการอาศัยการดำเนินการแบบร่วมกันทำ (ทั้งภาครัฐ ประชาชน และเอกชน) โดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดบนพื้นฐานของการอนุรักษ์และความเป็นธรรมในสังคม

๕. การร่วมปฏิบัติ

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน ด้านการร่วมปฏิบัติการจัดกิจกรรมที่เน้นให้เด็กและเยาวชนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน และเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน และมีรายได้เสริมจากผลผลิตที่เกิดขึ้นในชุมชน ขณะเดียวกัน ต้องไม่บุกรุกทำลายป่าต้นน้ำ ซึ่งจะทำให้ป่าส่วนรวมค่อย ๆ ฟื้นตัวได้อย่างยั่งยืน เช่น การปลูกป่า การเดินรณรงค์ การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการรักษาป่าไม้เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและเกิดความยั่งยืนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว บรรจุเป็นแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดน่าน โดยแบ่งเป็น ๕ ประเด็นสำคัญ

- ๑) คือการป้องกันดูแลรักษาป่า
- ๒) การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
- ๓) การป้องกันและแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า
- ๔) การพัฒนาคน
- ๕) การพัฒนาอาชีพ

เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างชัดเจน"กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูหรือจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายการอนุรักษ์ด้วยการสร้างความตระหนักและจิตสำนึกที่ดีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ รักษาทรัพยากรธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อมให้เด็กและเยาวชนงบประมาณให้แก่หมู่บ้านเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อช่วยกันอนุรักษ์ต้นน้ำ เกิดความชัดเจนประเมิน วิเคราะห์ และตรวจสอบทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการติดตามผลรายปี และมีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน ด้วยการให้ชุมชนมีอำนาจในการแก้ไขปัญหา ที่สำคัญคือหน่วยงาน องค์กร มูลนิธิต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนต้องช่วยสนับสนุนองค์ความรู้ต่าง ๆ เปรียบเทียบพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุก ปัจจุบันได้มีการฟื้นฟู ใน ๓ รูปแบบ คือ

๑) การปล่อยให้ป่าฟื้นฟูด้วยธรรมชาติ ตามศาสตร์พระราชา โดยมีการป้องกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๒) ปลูกป่าแบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๓) ปลูกป่าโดยหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ มีแผนเพิ่มพื้นที่สีเขียวบนป่าต้นน้ำเสื่อมสภาพบนพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ประสานองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วม ทำหน้าที่ร่วมกับกรมป่าไม้

๖.ร่วมติดตามตรวจสอบ

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน ด้านการร่วมติดตามตรวจสอบลงพื้นที่พัฒนาจริง และเข้าถึงชุมชนอย่างจริงจัง จัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม ตลอดจนติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ และศักยภาพของทรัพยากรแต่ละประเภทเป็นหลัก ทำการทบทวนนโยบาย มาตรการ และกฎหมายป่าไม้ที่มีผลบังคับใช้แล้ว และที่จะประกาศใช้ใหม่ที่มีข้อขัดแย้งปรับเปลี่ยนทัศนคติ และเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรที่รับผิดชอบให้ดำเนินการร่วมกับประชาชน องค์กรประชาชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรธุรกิจ อย่างมีประสิทธิภาพนำเทคโนโลยี สะท้อนจุดเด่น จุดด้อยของการดำเนินงานในแต่ละครั้งสำรวจข้อมูลด้านทรัพยากรป่าต้นน้ำและจำนวนประชากรบนพื้นที่ป่าต้นน้ำให้แล้วเสร็จในระยะเวลา พอสมควร และปรับปรุงให้ทันสมัยทุกปีหมายแนวเขตอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำธรรมชาติบนพื้นที่ที่จะรักษาไว้ให้ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับของประชาชนติดตามแบบมีส่วนร่วมควบคุมและกวดขันการขออนุญาตใช้และการเข้าใช้ที่ดินบนพื้นที่ป่าต้นน้ำให้เป็นไปตามระเบียบปฏิบัติของทางราชการอย่างเคร่งครัดอย่างเข้มงวด เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่ป่าต้นน้ำ อนุรักษ์ติดตามและฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยจะส่งเสริมให้มีการใช้ตัวชี้วัดทางชีวภาพ เคมี และกายภาพมีการติดตามตรวจสอบประเมินผลกันอย่างต่อเนื่องมีการวิเคราะห์จุดเด่นจุดด้อยขยายการปฏิบัติงานประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดทำทะเบียนประชากรที่อาศัยอยู่บนพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พร้อมทั้งกำหนดมาตรการการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเหมาะสมและเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดส่งเสริมมีการตั้งคณะทำงานติดตามผลตรวจสอบจัดตั้งองค์กรประชาชน องค์กรชุมชนและเครือข่าย

๕.๑.๓ แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

ผลการศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำจังหวัดน่านสรุปได้ว่า แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน เป็นลักษณะการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ มีการทำความเข้าใจกับประชาชนให้รู้ถึงประโยชน์

ของป่า และการอยู่ร่วมกับป่าอย่างพึ่งพาอาศัยกัน มุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกับป่า ได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน ไม่ทำลายป่าการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน เน้นมีกระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรพันธุ์พืชที่มีอยู่ในชุมชน สู่แนวทางการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เกิดกลไกการจัดการร่วมกันทั้งชุมชนและการใช้ประโยชน์ ขยายผลข้อค้นพบจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งคนภายในชุมชน ได้พยายามรักษาทรัพยากรชุมชนมายาวนานแต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไปวิถีปฏิบัติในการจัดการและดูแลรักษาป่า เช่นความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า รักษาต้นน้ำ แบบแผนการใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่า มีกุศโลบายในการรักษาความสมบูรณ์ของป่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปตามภูมินิเวศและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง ในการอนุรักษ์และจัดการป่าไม้ เพื่อรักษาขนาดและพื้นที่ของป่าการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พื้นที่ขนาดใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและกระบวนการทัศน์ของคนท้องถิ่นประโยชน์ทรัพยากรที่ดินในลุ่มป่าต้นน้ำ ให้มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและเป็นไปอย่างยั่งยืน ดังนี้

๑) ฟื้นฟูทรัพยากร พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารที่เสื่อมโทรม ให้กลับฟื้นความอุดมสมบูรณ์ สำหรับเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน

๒) ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมและไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓) สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์ เพื่อให้ประชาชน มีความรู้มีความเข้าใจในการบริหารจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ดังนี้

๑) การศึกษาข้อมูล

๒) การกำหนดยุทธศาสตร์และนโยบาย

๓) การวางแผนการจัดทำโครงการ

๔) การปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน

๕) การมีโอกาสเข้าถึง และได้รับการแบ่งปันที่เป็นธรรม

๖) ยึดมั่นในสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ตั้งแต่การแก้ปัญหาของสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จได้จริง ยังเป็นกลยุทธ์ที่สามารถสร้างความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้กับชาวบ้าน

๕.๒ อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้นำประเด็นที่มีความสำคัญ ของสภาพการและลักษณะการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน โดยมี นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ และแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน โดยมีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปราย ได้ดังนี้

๕.๒.๑ นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

จากผลการวิจัยพบว่า ภาครัฐมีนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การรักษาป่าอย่างครอบคลุม ถือว่ามีประสิทธิภาพมาก ภาครัฐมุ่งเน้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟู

ป่าต้นน้ำปัจจุบันให้มีการกำหนดมาตรการและขั้นตอนที่แน่นอนชัดเจน ภาครัฐมีการวางแผนกำหนดขอบเขตการปฏิบัติงาน ดำเนินการสำรวจการถือครองพื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด ภาครัฐสามารถสร้างเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมเสริมสร้างความเท่าเทียมกันในสังคมในการพัฒนาชนบทที่พึ่งพิงป่าไม้ ตลอดจนเพิ่มรายได้ของชุมชนท้องถิ่นลดการทำลายป่าต้นน้ำ บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง ภายใต้นโยบาย “พลิกฟื้นผืนป่า สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” พร้อมกับมีนโยบายจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำและฐานการควบคุมการฟื้นฟู โดยจะให้เจ้าหน้าที่เข้าปฏิบัติงานบนฐานปฏิบัติการฟื้นฟูดำเนินการฟื้นฟูป่า ภาครัฐจัดเวทีประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่สำคัญโดยนำผลการจัดเวทีสัมมนาให้มีการเพิ่มเนื้อหาการเรียนเกี่ยวกับประโยชน์ของต้นน้ำเพื่อเพิ่มนโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ระดมความคิดจัดหน่วยงานของรัฐไปอบรมชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ ก็ย่อมเกิดความเข้าใจเกิดสำนึกทางสังคม กับนโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ มีการกำหนดพื้นที่ป่าต่างๆ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ พร้อมมีการป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้อย่างจริงจัง ไม่ให้มีการบุกรุกเบิกขยายพื้นที่เพื่อการทำไร่เลื่อนลอย ทั้งนี้ภาครัฐยังสร้างเครือข่ายการให้ความรู้แก่ประชาชนโดยในการอนุรักษ์และการปลูกป่ามากขึ้น ถ่ายทอดเทคโนโลยีมีการเพิ่มรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาและเสริมการบริหารจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำ สนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย กำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ แผนแม่บท และแผนปฏิบัติการ บังคับให้มีการใช้กฎหมายควบคุมสำรวจพื้นที่ป่าวิเคราะห์ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม และทัศนคติของชุมชนต้นน้ำกำหนดรูปแบบ เทคนิค และวิธีปฏิบัติคือการลงพื้นลงมือปฏิบัติ ประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชนต้นน้ำเตรียมแผนท่ามกลางความขัดแย้งอย่างต่อเนื่องกับการลดลงของป่าต้นน้ำในปัจจุบันและอนาคตตามกระแสโลกาภิวัตน์ สำรวจคัดเลือกขอบเขต เพื่ออาณาเขตติดต่อและเนื้อที่โดยประมาณลักษณะภูมิประเทศให้รายงานลักษณะภูมิประเทศให้ระบุข้อมูล สภาพชีวิตความเป็นอยู่ รายได้เฉลี่ย อาชีพหลัก อาชีพรอง ปัญหาทางด้านประชากรต่างๆ มีการจัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม ตลอดจนติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนความเห็น ข้อตกลงระหว่างรัฐและเอกชน ทั้งนี้ยังสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชน องค์กรประชาชน นักวิชาการ ภาครัฐ และองค์กรธุรกิจได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการป้องกัน ฝักระวังฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ เพื่อการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

ผลการสรุปการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านประชาชน มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า การดำเนินนโยบายที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสิ่งแรกคือส่งเสริมการศึกษา เช่น เพิ่มเนื้อหาการเรียนเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าต้นน้ำ และการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และจัดหน่วยงานของรัฐไปอบรมชาวบ้านในพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ เมื่อชาวบ้านมีการศึกษา มีความรู้

ก็ย่อมเกิดความเข้าใจเกิดสำนึกทางสังคมเกิดความหวงแหน และสำนึกในทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ต่อมาคือส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง เช่น ป่าไม้ชุมชน เพราะนอกจากจะได้ป่าเพิ่มแล้วยังเป็นการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ ให้แก่คน ในชุมชนต่อมาคือส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง เช่น ป่าไม้ชุมชน กำหนดนโยบายการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปในพื้นที่ ส่งเสริมสนับสนุนโครงการต่างๆเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าต้นน้ำในพื้นที่ประชาชนกำหนดเวลานี้ค่อนข้างดีขึ้นมีการจัดการสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้โดยผ่านทางฝ่ายมูลนิธิจะลงพื้นที่ไปหาชาวบ้านเพื่อเข้าไปพูดคุยทำความเข้าใจถึงผลกระทบต่อ ป่าต้นน้ำรับเอกสารข้อเสนอแนะจากประชาชนจังหวัดน่านหลายเวที กับการมีส่วนร่วมในการกำหนด นโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาคประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับ**พระครูพิพิธจรรุธรรม, ดร. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง** แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีมูลนิธิฮักเมือง น่าน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าด้วยหลักคำสอนของพุทธศาสนาเถรวาท และ เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าของกลุ่มอนุรักษ์ป่ามูลนิธิฮักเมืองน่าน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย เอกสาร โดยจะศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก ตำราวิชาการ รายงานวิจัย ข้อมูลจากการแจก แบบสอบถาม และประชุมกลุ่มอนุรักษ์ป่ามูลนิธิฮักเมืองน่าน ผลวิจัยพบว่า คำสอนใน พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องป่าล้วนสนับสนุนให้บุคคลดำรงชีวิตอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อยเพื่อให้ เกิดประโยชน์มากที่สุด ทำให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา แนวทางการอนุรักษ์ป่าที่ ยั่งยืนใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเอง และชุมชนด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกาก่อวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งศีลจะช่วยระมัดระวัง ควบคุมผู้ที่ฝ่าฝืน ปลูกจิตสำนึกและสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญา แนวทางอนุรักษ์ป่าของมูลนิธิฮักเมือง น่าน ใช้หลักเมตตาธรรม หลักมัชฌิมาปฏิปทา หลักสันโดษ และมีความรักต่อทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้แบบพอเพียง แนวทางอนุรักษ์ป่าตามหลักพระพุทธศาสนาเน้นความรัก และความเมตตาที่มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง มีทัศนคติที่เป็นมิตรกับธรรมชาติไม่แสวงหา ผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งถ้าเราปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธศาสนาก็จะสามารถลดวิกฤต สิ่งแวดล้อมได้^๑

๕.๒.๒ การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ต้นน้ำ จังหวัดน่าน

๑. การให้ข้อมูล

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้าน การให้ข้อมูลการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชน เยาวชน ในช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ ให้ ประชาชนและเยาวชนตระหนักถึงความสำคัญ ประโยชน์ของป่าต้นน้ำ เพิ่มทักษะเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน มวลชนสัมพันธ์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาความรู้ ความสามารถ และเพิ่มทักษะทางด้านวิชาการ

^๑ พระครูพิพิธจรรุธรรม, ดร. “แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท : กรณี มูลนิธิฮักเมืองน่าน”, รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา : สถาบันพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย), บทคัดย่อ.

พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำกับชาวบ้าน จัดเสวนาเรื่องการจัดการป่าและการอนุรักษ์ทรัพยากรการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำประชาสัมพันธ์การดำเนินงานให้หน่วยงานต่างๆรับรู้ เสนอเชิงนโยบายเสนอชุมชนท้องถิ่นเพื่อต่อยอดและขยายผลการดำเนินงานให้ ความรู้กำหนดให้กลุ่มประชาชนอาสาได้รับข้อมูลด้านการป้องกันการบุกรุกจากประชาชนในพื้นที่ อนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ฝึกอบรมจัดตั้งเครือข่ายโดยการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลการปลูกไม้เศรษฐกิจให้แก่ ภาคเอกชนในพื้นที่รับผิดชอบ ด้วยการสนับสนุนความรู้ เทคโนโลยี ปัจจัยการผลิต รวมถึงสถาบัน ศาสนา โดยการจัดทำโครงการพัฒนาป่าไม้โดยวัด/สำนักสงฆ์/ที่พักสงฆ์ นอกพื้นที่ป่าไม้ จัดทำนอก เขตพื้นที่ป่าไม้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เผยแพร่ผ่านสื่อ บุคคล สื่อมวลชน สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อ โซเชียลมีเดีย สื่อกิจกรรม และระบบอินเทอร์เน็ต การจัดงานวันสำคัญ ฝึกอบรมและสัมมนาเจ้าหน้าที่ จัดทำแผนงาน งบประมาณ และแผนการใช้จ่ายเงินประจำปี การติดตามประเมินผล การตรวจสอบ ภายในและให้บริการคำปรึกษาในเว็บไซต์ เพื่อให้เป็นฐานข้อมูลในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ที่ ทันสมัย

๒. การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้าน การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชนมีการจัดเวทีสัมมนา รับฟังความคิดเห็นต่าง ๆ จากประชาชน ชน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ระหว่างรัฐกับชาวบ้านในเขต พื้นที่ป่าต้นน้ำ ด้วยสันติวิธีเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการจัดการทรัพยากร เพื่อสร้างความมั่นใจให้ชาวบ้าน นำหลักการจ้ ดเวทีสัมมนามาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างที่ควร พร้อมเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อ การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ประชาชนโดยการมีส่วนร่วมด้วยสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม นำ ความเชี่ยวชาญและองค์ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำไปช่วยเหลือชุมชน เพื่อให้คน ในชุมชนพึ่งพาตนเองได้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

๓. การปรึกษาหารือ

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้าน การปรึกษาหารือ การสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันของภาครัฐและเอกชนให้มีการพัฒนาจัดการ อย่างยั่งยืนเห็นได้จากการพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่แท้จริงกับการหายไปของป่าต้นน้ำ จัดเวทีสัมมนา แนวคิดที่จะต้องอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแบบยั่งยืนนี้ไว้ให้ได้และเชื่อกันว่า ป่าต้นน้ำนาน คือลมหายใจผืน สูดท้าย เพื่อให้เกิดแนวคิดปฏิบัติการเชิงรุก ให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพด อย่างเดียว รัฐจึงมีการผ่อนผันพื้นที่บางส่วนให้ชาวบ้านได้ทำกินอย่างยั่งยืน ปรึกษาหารือปัญหาใน ชุมชนคือคนในพื้นที่ส่วนมากมักเลือกไปทำงานในกรุงเทพฯ หรือทำงานโรงงานจนหมด เราจึง พยายามเน้นไปที่เด็กและเยาวชนเป็นหลัก โดยเข้าไปสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนในพื้นที่ เพื่อพาเด็ก และเยาวชน เข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติจริงๆ ให้เยาวชนเสนอความคิดช่วยดูแลรักษาผืนป่าแห่งนี้ได้ อย่่างไร เอาแนวความคิดจากคนรุ่นใหม่เหล่านี้เป็นพลังหลักที่มั่นคงมาเสริมสร้างกระบวนการปลูก กระแสแรงค์ให้เขาตระหนักถึงความสำคัญของการคงสภาพป่าต้นน้ำ เปิดโอกาสในการรับฟัง พร้อมแบ่งปันข้อมูลนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องแผนงานวิชาการที่จะต้องนำมาใช้กับประชาชน อีก อย่างคือความเชื่อที่ว่า “ศาสนาหมายถึงชีวิตและวิทยาศาสตร์ คนเราจะเดินไปข้างหน้าอย่างเดียว

ไม่ได้ ต้องเหลียวมองย้อนหลังความเป็นมาของการศึกษาค้นคว้าถึงด้านความเชื่อ กฎข้อห้ามและคำสอนต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” โดยสิ่งที่ได้เรียนรู้จากบรรพบุรุษนั้นนำมาผนวกกับประสบการณ์ที่พบเห็น ไม่ได้พูดขึ้นมาลอย ๆ ทุกอย่างมีที่มาที่ไปและต้องเข้าใจความหมายให้ได้แม้ว่าจะยังหาข้อสรุปไม่ได้ในขณะก็ตามที่

๔. การวางแผนร่วมกัน

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านการวางแผนร่วมกันยุทธศาสตร์การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของจังหวัดน่าน ประสานความร่วมมือกับชุมชน ในการกำหนดมาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกัน ประชาชนเข้ามาร่วมดูแลสภาพความเป็นอยู่ของป่าปลูกใหม่จากกลุ่มประชาชน เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อและแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาแนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในพื้นที่ต้นน้ำให้มีสภาพป่าธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ฟื้นตัวสมบูรณ์ดังเดิมได้โดยง่าย มีการจัดแผนการทดแทนตามธรรมชาติของป่าธรรมชาติ เข้าใจถึงข้อมูลได้อย่างทั่วถึง สำรองคัดเลือก เขตรักษาระบุไว้ด้วย ขอบเขตและเนื้อที่ ให้แสดงอาณาเขตติดต่อและเนื้อที่ โดยประมาณมีการร่วมวางแผนกับทุกฝ่าย ประธาน แกนนำ ดังนั้นการวางแผนร่วมกันกับด้านเทคโนโลยีเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาแผนบูรณาการทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาความร่วมมือเนื่องจากทุกหน่วยงานมีนโยบายและงบประมาณลงมาด้วย เป็นการอาศัยการดำเนินการแบบร่วมกันทำ (ทั้งภาครัฐ ประชาชน และเอกชน) โดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดบนพื้นฐานของการอนุรักษ์และความเป็นธรรมในสังคม

๕. การร่วมปฏิบัติ

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านการร่วมปฏิบัติเน้นให้เด็กและเยาวชนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน และมีรายได้เสริมจากผลผลิตที่เกิดขึ้นในชุมชนต้องไม่บุกรุกทำลายป่าต้นน้ำ ซึ่งจะทำให้ป่าส่วนรวมค่อยๆ ฟื้นตัวได้อย่างยั่งยืน เช่น การปลูกป่า การเดินรณรงค์ การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการรักษาป่าไม้เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและเกิดความยั่งยืนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว บรรจุเป็นแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดน่าน โดยแบ่งเป็น ๕ ประเด็นสำคัญ

๑. คือการป้องกันดูแลรักษาป่า
๒. การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
๓. การป้องกันและแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า
๔. การพัฒนาคน
๕. การพัฒนาอาชีพ

มีการติดตามผลรายปี และมีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน ด้วยการให้ชุมชนมีอำนาจในการแก้ไขปัญหา ที่สำคัญคือหน่วยงาน องค์กร มูลนิธิต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนต้องช่วยสนับสนุนองค์ความรู้ต่าง ๆ เรายาขอคืนพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุก ปัจจุบันได้มีการฟื้นฟู ใน ๓ รูปแบบ คือ

๑. การปล่อยให้ป่าฟื้นฟูด้วยธรรมชาติ ตามศาสตร์พระราชา โดยมีการป้องกันอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๒. ปลูกป่าแบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

๓. ปลูกป่าโดยหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ มีแผนเพิ่มพื้นที่สีเขียวบนป่าต้นน้ำเสื่อมสภาพ บนพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ประธานองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วม ทำหน้าที่ร่วมกับกรมป่าไม้

๖. ร่วมติดตามตรวจสอบ

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ดำเนินการติดตามตรวจสอบลงพื้นที่พัฒนาจริง และเข้าถึงชุมชนอย่างจริงจัง จัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม ตลอดจนติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ทำการทบทวนนโยบาย มาตรการ และกฎหมายป่าไม้ที่มีผลบังคับใช้แล้ว และที่จะประกาศใช้ใหม่ที่จะมีข้อขัดแย้งปรับเปลี่ยนทัศนคติ เพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรที่รับผิดชอบให้ดำเนินการร่วมกับประชาชน องค์กรประชาชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรธุรกิจ อย่างมีประสิทธิภาพสำรวจข้อมูลทรัพยากรป่าต้นน้ำและจำนวนประชากรบนพื้นที่ป่าต้นน้ำให้แล้วเสร็จในระยะเวลาพอสมควร ปรับปรุงให้ทันสมัยทุกปีหมายเหตุแนวเขตอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำธรรมชาติบนพื้นที่ที่จะรักษาไว้ให้ชัดเจน ให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนติดตามแบบมีส่วนร่วมควบคุมและกวดขันการขออนุญาตป่าต้นน้ำ อนุรักษ์ติดตามและฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยจะส่งเสริมให้มีการใช้ตัวชี้วัดทางชีวภาพ เคมี และกายภาพมีการติดตามตรวจสอบประเมินผลกันอย่างต่อเนื่องมีการวิเคราะห์ จุดเด่น จุดด้อย ขยายการปฏิบัติงานประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำทะเบียนประชากรที่อาศัยอยู่บนพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พร้อมทั้งกำหนดมาตรการการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเหมาะสมและเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ส่งเสริมมีการตั้งคณะทำงานติดตามผลตรวจสอบจัดตั้งองค์กรประชาชน องค์กรชุมชนและเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับ **กาญจนา คัมภีร์พย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง** การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา : ป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการป่าชุมชนบ้านดอนหมู ตำบลขามเปี้ย อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ว่ามีเงื่อนไขของการจัดการป่าชุมชนอย่างไรจึงนำไปสู่ความสำเร็จ และมีความสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมโดยการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลข่าวสารหลักที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการป่าชุมชน วิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้โดยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำมาสังเคราะห์เพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนบ้านดอนหมูมีกระบวนการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง นำวัฒนธรรมชุมชนอันเป็นทุนทางสังคมที่เข้มแข็งผสมผสานกับการจัดการป่าชุมชน ตามหลักทฤษฎีการจัดการป่าชุมชนใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบผ่านการทำวิจัย ชุมชนสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภายนอกอย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ชุมชนมีกระบวนการเชื่อมโยง

กิจกรรมการจัดการป่าชุมชนเข้ากับพัฒนาชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน^๒

๕.๒.๓ แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำเกี่ยวกับสภาพการและลักษณะการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ มีการทำความเข้าใจกับประชาชนให้รู้ถึงประโยชน์ของป่า และการอยู่ร่วมกับป่าอย่างพึ่งพาอาศัยกัน โดยมีการมุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกับป่า ได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน ไม่ทำลายป่าการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน เน้นการมีกระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรพันธุ์พืชที่มีอยู่ในชุมชน สู่แนวทางการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบเกิดกลไกการ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งคนภายในชุมชน เช่นความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า ความเชื่อที่เกี่ยวกับเทวดารักษาป่า เป็นต้น ซึ่งมีแบบแผนการใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่า มีกุศโลบายในการรักษาความสมบูรณ์ของป่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ตามภูมินิเวศและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง

๑. ฟื้นฟูป่าทรัพยากร พื้นที่ป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรม ให้กลับฟื้นความอุดมสมบูรณ์ สำหรับเป็นแหล่งป่าต้นน้ำ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน

๒. ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมและไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓. สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์ เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ มีความเข้าใจในการบริหารจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ดังนี้

๑. การศึกษาข้อมูล
๒. การกำหนดยุทธศาสตร์และนโยบาย
๓. การวางแผนการจัดทำโครงการ
๔. การปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน
๕. การมีโอกาสเข้าถึง และได้รับการแบ่งปันที่เป็นธรรม
๖. ยึดมั่นในสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ตั้งแต่การแก้ปัญหาของสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จได้จริง ยังเป็นกลยุทธ์ที่สามารถสร้างความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้กับชาวบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปัญญา และคณะ **ศึกษาวิจัยเรื่อง** รูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริฯ พื้นที่จังหวัดน่าน การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ ตามโครงการพระราชดำริ พื้นที่จังหวัดน่าน ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรค ๓) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่านซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและการ

^๒ กาญจนา คุ่มทรัพย์, “การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา : ป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานการวิจัย, สาขาวิชาพัฒนบูรณาการศาสตร์ คณะบริหารศาสตร์, (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๐๑๕), บทคัดย่อ.

วิจัยเชิงปริมาณ ทั้งการค้นคว้าจากเอกสารและการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยพบว่า

๑. รูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน ประกอบด้วย โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ และโครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม จำแนกรูปแบบโครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำคือ รูปแบบที่หนึ่ง การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการจัดการทรัพยากรน้ำ รูปแบบที่สอง การฟื้นฟูแหล่งน้ำเดิมและอาณาบริเวณโครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม คือ รูปแบบที่หนึ่งการฟื้นฟูและบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมการปลูกต้นไม้ ฟื้นฟูสภาพป่า การปรับปรุงระบบนิเวศน์ต้นน้ำ การบำรุงรักษาสวนป่าหายาก การบำรุงรักษาสวนเดิม รูปแบบที่สอง การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการจัดการสิ่งแวดล้อม รูปแบบที่สาม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย รูปแบบที่สี่ การส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการส่งเสริมอาชีพ

๒. วิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่านแบ่งได้ ๒ ส่วน ได้แก่ ๑) ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและ๒) ปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่าประชาชนในพื้นที่ให้ความสำคัญของปัญหาด้านหลักการทางนิเวศวิทยา การปฏิบัติอย่างยั่งยืน วิธีการแบบมีส่วนร่วม การเน้นปัญหาของประชาชนในพื้นที่ การจัดการอย่างเหมาะสม ความเสมอภาคและมองการณ์ในอนาคตปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติพบว่าประชาชนในพื้นที่ ได้สะท้อนให้เห็นว่าสภาพปัญหาและอุปสรรคของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านหลักการใช้แบบยั่งยืน หลักการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและหลักการสงวนของหายาก

๓. แนวทางการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน มี ๒ ลักษณะ คือ ๑. การปรับปรุง ซ่อมแซมบำรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐานด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ ๒. การขยายผลโครงการเดิมและพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่านผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ดังนี้

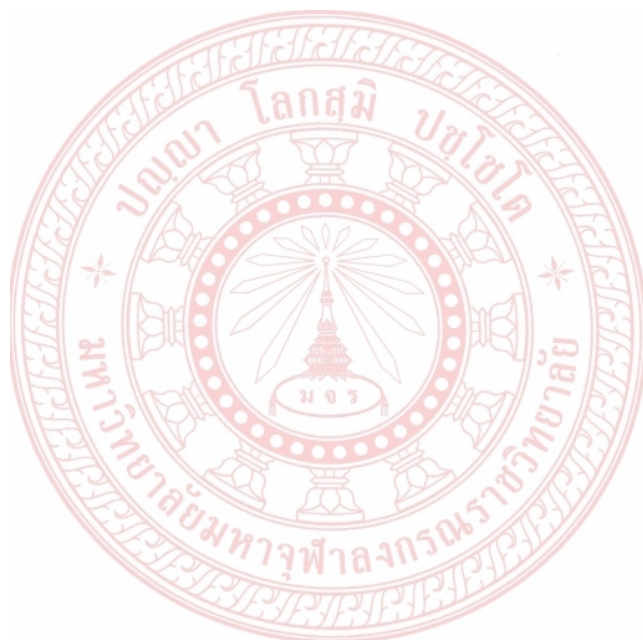
๑. ภาครัฐควรกำหนดนโยบายการบริหารจัดการพื้นที่ต้นน้ำ ให้มีความสอดคล้องกับประเด็นที่เกิดขึ้นบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ โดยการหาข้อมูล เก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ตามความเป็นจริง พร้อมทั้งมีความตั้งใจจริงที่จะนำเอาเรื่องพื้นที่ต้นน้ำ ไปสู่การจัดทำนโยบายและประกาศ เป็นนโยบายในที่สุด

๒. ควรจะมีการตั้งองค์กรเฉพาะกิจขึ้นมาเพื่อพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำโดยเฉพาะ ซึ่งองค์กรเฉพาะกิจนี้ บุคลากรอาจจะสังกัดกรมต่างๆ แล้วคัดสรรบุคลากรที่มีความชำนาญเฉพาะด้านมาทำงาน และบุคลากรเหล่านั้นอาจจะมาจากหลายหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับภารกิจการบริหารจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำ เช่น นักวิชาการเกษตร นักวิชาการป่าไม้ นักวิชาการธรณี นักวิชาการน้ำ

นักวิชาการดิน เป็นต้น โดยบุคลากรทั้งหมดเข้ามาทำงานร่วมกันในหน่วยงานเฉพาะกิจ คล้ายกับมาปฏิบัติราชการในพื้นที่เดียวกันเป็นการบูรณาการทุกๆ องค์ความรู้ โดยขึ้นตรงต่อหัวหน้าชุดเฉพาะกิจ

๓. ควรจะมีการทำวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่ต้นน้ำอย่างครบทุกมิติของสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่ต้นน้ำทั้งหมด ไม่ใช่จะเป็นการพัฒนาเพียงแต่การปลูกป่าเท่านั้น ยังรวมถึงสิ่งแวดล้อมอย่างอื่น และควรจะทำความตกลงร่วมกัน ในการทำวิจัยในเชิงปฏิบัติการ โดยที่ไม่ได้เน้นเรื่องป่า แต่เน้นทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำ แล้วนำเสนอผลการวิจัยที่ได้เสนอต่อไปยังรัฐบาลเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจของรัฐบาลต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

โกมล แพรกทอง. แนวความคิดของป่าชุมชนในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, ๒๕๓๗.

โกวิทย์ พวงงาม. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. ม.ป.ท, ๒๕๔๕.

กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. คู่มือหมอดินอาสาและการใช้ประโยชน์ที่ดินและน้ำ.

กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาที่ดิน, ๒๕๔๕.

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. คู่มือสงวน อนุรักษ์

พัฒนา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : ส่วนผลิต

สื่อและเผยแพร่ กองส่งเสริมและเผยแพร่, ๒๕๔๘.

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงวิทยาศาสตร์

เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๔๐.

กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. เกษตรกรรมเชิงระบบ. กรุงเทพมหานคร :

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ม.ป.ป.

เกษม จันทร์แก้ว. เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : โครงการสหวิทยาการบัณฑิตศึกษา

สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

_____. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : อักษรสยาม, ๒๕๔๐.

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้านการ

บริการจัดหางาน. กรุงเทพฯ : กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวง

แรงงาน, ๒๕๕๐.

คะนิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตาม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐ : ปัญหา อุปสรรค และทางออก.

กรุงเทพฯ : ธรรมดาเพลส, ๒๕๔๕.

คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.) จังหวัดน่าน. แผนพัฒนาจังหวัดน่าน พ.ศ.

๒๕๕๘ - ๒๕๖๑. ม.ป.ท., ม.ป.พ.

คนาวุฒิ ศรีประเสริฐ และพัฒนา ราชวงศ์. มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. พิษณุโลก : คณะเกษตรศาสตร์
ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๑.

เฉลียว บุรีภักดี และคณะ. ชุมชนวิชาการวิจัยชุมชน. สถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ. นนทบุรี :
เอส.อาร์.แมสโปรดักส์, ๒๕๔๕.

ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. เอกสารการ
สอนชุดวิชาความรู้ทั่วไปสำหรับการพัฒนาระดับตำบล หมู่บ้าน .พิมพ์ครั้งที่ ๓. หน่วยที่
๘), นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒.

ชนินทร์ เจริญกุล. การมีส่วนร่วมของชุมชนในงานสาธารณสุขมูลฐาน แนวคิดและข้อเสนอแนะเชิง
ปฏิบัติการ. เอกสารวิชาการศูนย์ฝึกอบรมและการวิจัยอนามัยชนบท, กรุงเทพฯ : คณะ
สาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๖.

ถวิลวดี บุรีกุล. พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร
ไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการ
พิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

_____. เอกสารประกอบการศึกษาดูงานของคณะกรรมการธิการการพัฒนาการเมืองและการมี
ส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภา เรื่อง “การมีส่วนร่วม : แนวคิด ทฤษฎีและ
กระบวนการ”. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑.

_____. ทศธรรม : ตัวชีวิตการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. กรุงเทพมหานคร : สถาบัน
พระปกเกล้า, ๒๕๕๐.

_____. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน : การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม.
นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑.

ทองศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ และคณะ. การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติการ. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนา
พานิช, ๒๕๓๔.

_____. หลักการพัฒนาชุมชน. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐.

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภาการพิมพ์, ๒๕๒๗.

ทวิวงศ์ ศรีบุรี. การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : มายด์ พับลิชชิ่ง การพิมพ์, ๒๕๔๑.

นาท ตันตวิรุฬห์ และพูลทรัพย์ สมุทรสาคร. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมและการบริหารทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๘.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗.

นิวัติ เรืองแก้ว. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : รั้วเขียว วี บี บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๓๗.

นาท ตันตวิรุฬห์ และพูลทรัพย์ สมุทรสาคร. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมและการบริหารทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

บวรศักดิ์ อูรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy). กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘.

_____. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔.

ปกรณ ปรียากร. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภาการพิมพ์, ๒๕๓๗.

พันธทิพย์ रामสูตร. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: สถาบัน พัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

ยศ สัตสมบัติ. ความหลากหลายทางชีวภาพ. เชียงใหม่ : นนทบุรีการพิมพ์, ๒๕๔๒.

ลิขิต ธีรเวคิน. วิชาการการเมืองการปกครองไทย .พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖.

วันชัย วัฒนศัพท์. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า และ มูลนิธิอาเซียน, ๒๕๕๒.

.....**คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนการตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม.**

ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๕๑.

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์. **คู่มือการจัดพิมพ์รายงานการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

สาคร กือเจริญ. **วิเคราะห์ลักษณะฝนในจังหวัดกาฬสินธุ์ มหาสารคาม และร้อยเอ็ด.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑.

สวัสดิ์ โนนสูง. **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินต์ติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๓.

สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **รักษป่านาน.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอ.ลีฟวิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย. **ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ชุดวิชาการวิจัยชุมชน.** กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๕.

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. **พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๓๕.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔.** [http://www.nesdb.go.th/download/plan๑๒/สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒.pdf](http://www.nesdb.go.th/download/plan๑๒/สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่๑๒.pdf).

สมยศ นาวิการ. **การบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : ชาญวิทย์เซ็นเตอร์, ๒๕๔๕.

เสน่ห์ จามริก และยศ ลันตสมบัติ. **ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา เล่ม ๑.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖.

อรทัย ก๊กผล. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ : จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๕๒.

อคิน รพีพัฒน์. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย.**

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.

อาภรณ์ จันทรสวมวงศ์ และคณะ. **พื้นเมืองเก่าให้มีชีวิต.** กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการพิมพ์, ๒๕๕๔.

อำนาจ วงศ์บัณฑิต. **กฎหมายสิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๕.

อำนาจ เจริญศิลป์. **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย

กาญจนา คุ่มทรัพย์. “การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา : ป่าชุมชนบ้านดอนหมู
จังหวัดอุบลราชธานี”. **รายงานการวิจัย .มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๐๑๕.**

ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์. “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างคานิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจ
พอเพียงให้นักเรียนและชุมชนด้วยโครงการอาชีพ”. **วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท.**
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

ชูวิทย์ พิทักษ์พรพัลลภ. “ความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาของ
องค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดอุบลราชธานี”. **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาการบริหารการศึกษา. สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๔.

ณัชพงศ จันจุฬา. “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี กรณีศึกษา :
การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบชาวบ้าน ในพื้นที่ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัด
นราธิวาส”. **รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๒.**

ดวงส่องแสง แต่เฮง. “การพัฒนารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากร
ป่าไม้ : กรณีศึกษาเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลทุ่งพระยา อำเภอสนามเขต จังหวัด
ฉะเชิงเทรา”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา.**
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.

ถวิล กัญญาพิเศษ. “การวิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบท”. **วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท.**
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่, ๒๕๓๘.

ทรงวุฒิ เรื่องวาทศิลป์. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในพื้นที่บริการของโรงเรียนล้อมแรด
วิทยา อำเภอดงเจน จังหวัดลำปาง”. **วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.

ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล. “การมีส่วนร่วมเชิงบูรณาการภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดน่าน”. **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์บัณฑิต รัฐประศาสน
ศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

บุญเพ็ง วงศ์หน่อบุญธรรม. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้:
กรณีศึกษาประชาชนในเมืองไชทานี นครหลวงเวียงจันทน์”. **การค้นคว้าอิสระรัฐ
ประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.

พงษ์ศักดิ์ คชประเสริฐ. “ปัญหาท้องถิ่นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำอิง : กรณีศึกษา ตำบลแม่
เรือ อำเภอมะเอยี จังหวัดพะเยา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต การจัดการ
มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.

พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร. “แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีมูลนิธิ
อภัยเมืองน่าน”. **รายงานการวิจัย**. พระนครศรีอยุธยา : สถาบันพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พีระ พรนวม. “ศรัทธาต่อหลักการการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงาน
การประถมศึกษา อำเภอมะเอยี จังหวัดลำปาง”. **วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

ยศ สัตสมบัติ. **ความหลากหลายทางชีวภาพ**. เชียงใหม่ : นนทบุรีการพิมพ์, ๒๕๔๒.

สุกัญญา เรือนสอน. “กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบกว๊านพะเยาในการป้องกันการบุกรุกพื้นที่
สาธารณะ”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์กับ
สิ่งแวดล้อม**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

สุขุมารย์ ประสมศักดิ์. “กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธ
ธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน”. **วิทยานิพนธ์พุทธ**

ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อภิชาติ ใจอารีย์. “กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา การจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี”. รายงานการวิจัย .ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์, นครปฐม : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน, ๒๕๕๔,

(๓) บทความ / วารสาร

ลักณา คำเจริญ และบัณฑิต เอื้ออาภรณ์. “กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนากำลังผลิตไฟฟ้าของประเทศไทย”. วารสารวิจัยพลังงาน. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑/๒๕๕๕ : ๓.

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย”. วารสารพัฒนาลังคม. ปีที่ ๒-๔ (๒๕๔๑-๒๕๔๓). กรุงเทพฯ : ฟ้าอภัย, ๒๕๔๓.

(๔) เอกสารอัดสำเนา

กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร. การมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๙. (อัดสำเนา).

สำนักงานคลังจังหวัดน่าน. “รายงานภาวะเศรษฐกิจการคลังจังหวัดน่าน ฉบับที่ ๕/๒๕๕๘”, น่าน : สำนักงานคลัง, ๒๕๕๘ (อัดสำเนา).

สมศักดิ์ สุขวงศ์. “ความหลากหลายทางพันธุกรรมของป่าไม้เขตร้อน”. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและพัฒนาป่าไม้ชุมชนบางเขน, ๒๕๓๔ (อัดสำเนา)

(๕) ภาษาอังกฤษ

Conway.G.R. Agroecosystem Analysis for Research and Development. Winrock International Institute for Agricultural Development. Bangkok Thailand, 1986.

Eric Laferrière; Peter J. Stoett (2 September 2003). International Relations Theory and Ecological Thought : Towards a Synthesis. Routledge, 2003.

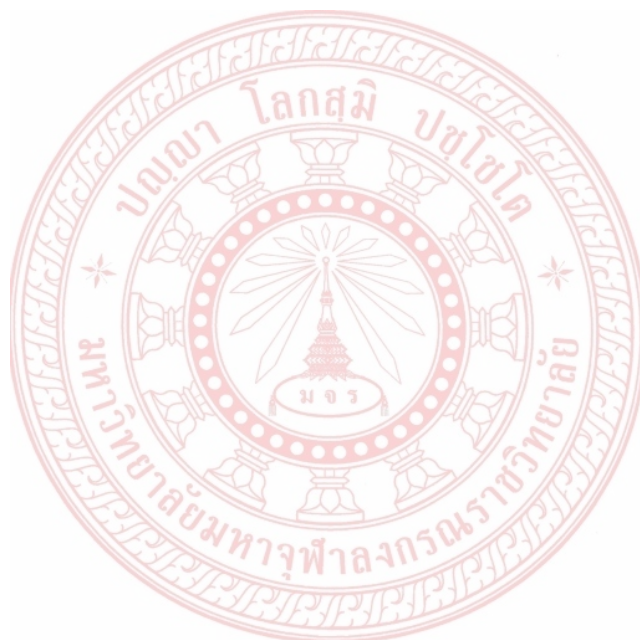

Helene Heyd and Andreas Neef, **International Food policy Research Institute 2033**

K Street, N.W.Washington, D.C. 2006 U.S.A. December 2004.

WHO and UNICEF, **Report of The International Conference on Primary Health**

Care, NewYork : N.P.Press, 1981.

**การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์
และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน**
**Reinforcement Process on People's Participation Process in the
Watershed Forest Conservation and Restoration in Nan Province.**

นายรัชพล ยรรยงค์
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ๒) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบุคคล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้

ผลการวิจัยพบว่า

๑) นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ภาครัฐมีนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การรักษาป่าอย่างครอบคลุม การดำเนินนโยบายที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการวางแผนกำหนดขอบเขตการปฏิบัติงาน บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด ภายใต้นโยบาย “พลิกฟื้นผืนป่า สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” มีแผนงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการสร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ เป็นวาระจังหวัดน่าน พร้อมทั้งจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำและฐานการควบคุมการฟื้นฟู โดยจะให้เจ้าหน้าที่เข้าปฏิบัติงานบนฐานปฏิบัติการฟื้นฟู มุ่งเน้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ปัจจุบันมีการสำรวจการถือครองพื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการสร้างเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เช่น ภาครัฐไปอบรมชาวบ้านในพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

๒) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ประกอบด้วยการมีส่วนร่วม ๖ กระบวนการดังนี้

๒.๑) การให้ข้อมูล การประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชน เยาวชน ในช่องทางออนไลน์ต่างๆ เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญ ประโยชน์ของป่าต้นน้ำ และเพิ่มทักษะทางด้านวิชาการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำกับชาวบ้าน

๒.๒) การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน มีการจัดเวทีสัมมนา รับฟังความคิดเห็นเพื่อให้ทราบถึงปัญหา และแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำระหว่างรัฐกับชาวบ้าน ในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำด้วยสันติวิธี เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านอย่างเป็นองค์รวม

๒.๓) การปรึกษาหารือ การสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันของภาครัฐและเอกชนให้มีการพัฒนาจัดการอย่างยั่งยืนเห็นได้จากการพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่แท้จริงกับการหายไปของป่าต้นน้ำ

๒.๔) การวางแผนร่วมกัน ประสานความร่วมมือกับชุมชน ในการกำหนดมาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกันประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดูแลสภาพความเป็นอยู่ของป่าปลูกใหม่จากกลุ่มประชาชน เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อและแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาแนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในพื้นที่ต้นน้ำให้มีสภาพป่าธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ฟื้นตัวสมบูรณ์ดังเดิมได้

๒.๕) การร่วมปฏิบัติ เน้นให้ประชาชนและเยาวชนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน

๒.๖) ร่วมติดตามตรวจสอบ ลงพื้นที่พัฒนาจริง และเข้าถึงชุมชนอย่างจริงจัง จัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม ตลอดจนติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

๓) แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ต้องทำความเข้าใจกับประชาชนให้รู้ถึงประโยชน์ของป่า และการอยู่ร่วมกับป่า โดยมีการมุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน เน้นกระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน สู่แนวทางการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นส่งเสริมและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมตามโครงการพระราชดำริและไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การหาอาชีพที่จะให้คนอยู่กับป่าได้อย่างกลมกลืน และสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงครอบครัว เช่น ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง เป็นวิธีปลูกป่าตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น มีบุคคลภายในการรักษาความสมบูรณ์ของป่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ตามภูมินิเวศและวัฒนธรรม และการปลูกฝังเยาวชนรุ่นใหม่ลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน และเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน และชุมชนสามารถผลิตอาหารได้เพียงพอ มีรายได้เสริมจากผลผลิตที่เกิดขึ้นในชุมชน

คำสำคัญ: การเสริมสร้าง, กระบวนการมีส่วนร่วม, การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ.

ABSTRACT

This research aims 1) to study the policy and process of the watershed forest conservation and restoration in Nan Province; 2) to reinforce the people participation process in the watershed forest conservation and restoration in Nan Province; and 3) to recommend the ways to encourage the people participation in the watershed forest conservation and restoration in Nan Province. The research is described as a qualitative analysis which interpreted from the In - depth Interviews of specific individuals and from a content analysis.

The research found that:

1) The policy and the process of the watershed forest conservation and restoration proceeded by the government sector is effective and has covered on all policies and strategies. They have a clear plan and job descriptions; can strictly enforce the law following the policy “Recover the forest toward the sustainable development”. They also established a center of the watershed forest restoration and a base of restoration control where the officers work on. The center and the base aims to make the people realize on the importance of watershed forest conservation and restoration. Nowadays the government has surveyed the people’s area tenancy in order to prevent the intrusion on natural resources and environment. The government also promotes the economic based on the suitable natural resource usage, the social equality on forest dependency, the people participation process in the watershed forest conservation and restoration since deciding the policy and emphasizing on the communication participation. For examples: The government provides the workshops for the people, persuades them to join the forest planting activity, and permits them to manage their own natural resources.

2) For reinforcing the people participation process in the watershed forest conservation and restoration in Nan Province, its process are composed of 6 stages as followings:

2.1) Provides the information and makes the public relations to the people including the youth though online medias in order to make them realize on the importance of the watershed forest benefits and increase their discussion skills on exchanging the ideas about the watershed forest conservation.

2.2) Offers the channels to admit the people’s opinions by organizing the seminars, hence the government can know the problems and the ways to conserve and restore the watershed forest together getting their participation by the peaceful means. Finally, the government can offer the solutions in holistic view.

2.3) Provides the consultation and build the working network of the government and business sectors in order to develop the sustainability based on the ideas from the stage 2.

2.4) Make a plan and specify the conservation and restoration measures based on the community participation in order that the people can join in the new forest protection and offer the ideas on the ways to conserve and restore the watershed forest.

2.6) Emphasize on the people collaboration by creating the chances for them to practice, learn, and reinforce on the process of the conservation and restoration. They should adapt themselves fitting to the forest; mix the knowledge between the new modern technology and the local wisdom for their working.

2.7) Provides the people collaboration on monitoring and area developing in order to seriously reach the real community. Besides, clearly and suitably makes the short, the middle, and the long term plans. Keeps on the assessment for helping the government revise and improve the plan according to the updated situations.

3) The recommendations about the ways to encourage the people participation in the watershed forest conservation and restoration in Nan Province are starting with trying to understand the people, increasing their knowledge about the forest benefits, providing them the methods to live with the forest happily and sustainably, and emphasizing on knowledge building based on the true natural resources. Therefore, the government can provide the systematic mechanism and effective practice which derives from the ideas exchange between the government sector and the civil sector such as the belief on forest ghost keeper and the forest deva which are the good strategies to keep the forest through the local ceremonies based on cultural ecology.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์ได้บริโภคใช้สอย มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่อง นุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ อีกทั้งยังช่วยรักษาสมดุลของสภาพอากาศ ต้นน้ำลำธาร ความชุ่มชื้น เพื่อเกื้อกูลแก่ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ทั้งดิน น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมพืชพรรณและสัตว์ป่า สภาพปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติจะมีลักษณะไม่แตกต่างกัน ได้แก่ ปัญหาด้านป่าไม้ ปัญหาการใช้ที่ดิน ปัญหาการบุกรุกพื้นที่สาธารณประโยชน์ ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหาการจัดสิ่งปฏิกูล ปัญหา

อากาศเสีย และปัญหาน้ำเสีย เป็นต้น ภายใต้เงื่อนไขด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นดังกล่าว จะเป็นแรงกดดันให้ประเทศไทยต้องปรับตัวและมีการบริหารความเสี่ยงอย่างชาญฉลาดมากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาฐานสำคัญที่เป็นจุดอ่อนและข้อจำกัดของประเทศที่สั่งสมมานาน ซึ่งประเด็นการพัฒนาหลักที่สำคัญในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อม เน้นการรักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชน เร่งแก้ไขปัญหาวิกฤติสิ่งแวดล้อมเพื่อลดมลพิษที่เกิดจากการผลิตและการบริโภค พัฒนาระบบบริหารจัดการที่โปร่งใสเป็นธรรม ส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เร่งเตรียมความพร้อมในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติ^๑

"เมืองน่าน" ได้รับการกล่าวขานว่า เป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต ๑ ใน ๑๐ เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์เมืองน่าน เป็นเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และมีวัฒนธรรมอันโดดเด่นเป็นของตนเองสืบทอดจากอดีตมาถึงปัจจุบัน ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และมีโบราณสถานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็มีบทบาทสำคัญต่อประชาชนและชุมชน กระทั่ง "กรมทรัพย์สินทางปัญญา" ได้มอบโล่เกียรติยศ พร้อมประกาศเกียรติคุณให้เมืองน่านเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิตเป็น ๑ ใน ๑๐ เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ถูกคัดเลือกให้เป็น แบบอย่างที่ดีแก่ชุมชนทั่วประเทศ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้ในทุกภูมิภาค^๒ โดยมีชื่อปรากฏในตำนานพระอัมภาคว่า "นันทสุวรรณนคร" ในตำนานเก่าๆ เรียกเมืองน่านอีกคำหนึ่งว่า "กาวน่าน" ต่อมามีการเรียกชื่อเมืองน่านว่า "นันทบุรี" หรือ "นันทบุรีศรีนครน่าน" ที่มาของชื่อเมืองน่านนั้น มาจากชื่อแม่น้ำน่านอันเป็นที่ตั้งของเมืองที่อยู่บนสองฟากฝั่งแม่น้ำน่าน ชื่อของเมืองน่านได้ปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง เรียกว่าเมืองน่าน คือการตั้งเมืองใหม่ครั้งแรก ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน เมืองน่านแม้จะมีการเรียกชื่อใหม่ว่า "นันทบุรี" หรือ "นันทบุรีศรีนครน่าน" ซึ่งใช้กันในทางราชการในสมัยโบราณ แม้คำว่า นันทบุรี เป็นชื่อที่ไพเราะและมีความหมายเป็นมงคลดี แต่ก็มีหลายพยางค์ที่เรียกยากจึงกลับมานิยมเรียกชื่อเมืองตามเดิมว่า "เมืองน่าน" ตลอดจนถึงปัจจุบัน เมืองน่านในอดีตเป็นนครรัฐเล็กๆ ก่อตัวขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษ ที่ ๑๘ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขาในหุบเขาทางตะวันออกของภาคเหนือ ประวัติศาสตร์เมืองน่านเริ่มปรากฏขึ้นราว พ.ศ. ๑๘๒๕ ภายใต้การนำของพญาภูคา ศูนย์การปกครองอยู่ที่เมืองย่าง (เชื่อกันว่าเป็นบริเวณริมฝั่งด้านใต้ของแม่น้ำย่างใกล้เทือกเขาตอยภูคาในเขตบ้านเสี้ยว ตำบลยม อำเภอท่าวังผา) เพราะปรากฏร่องรอยชุมชนในสภาพที่เป็นคูน้ำคันดินกำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ ต่อมาพระยาภูคาได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔, <http://www.nesdb.go.th/download/plan๑๒/สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่๑๒.pdf>.

^๒ อารมณ์ จันทสมวงศ์ และคณะ, **ฟื้นเมืองเก่าให้มีชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : สวีส์ตีการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยส่งราชบุตรบุญธรรม ๒ คน ไปสร้างเมืองใหม่ โดยขุนนุ่นผู้พี่ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองพระบาง) และขุนฟองผู้น้องสร้างเมือง วรรณครหรือเมืองบัว ในสมัยของพญาการเมือง (กรานเมือง) โอรสของพญาผานองเมืองบัว ได้มีการขยายตัวมากขึ้นตลอดจนมีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยอย่างใกล้ชิดพงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงพญาการเมืองว่าได้รับเชิญจากเจ้าเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท) ไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัย (วัดอัมพวันาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัยได้พระราชทาน พระธาตุ ๗ องค์ พระพิมพ์ทองคำ ๒๐ องค์ พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ ให้กับพญาการเมืองมาบูชา ณ เมืองบัวด้วย^๖ จึงกล่าวได้ว่าเมืองน่าน ได้ก่อกำเนิดจากการสร้างเมืองของขุนฟองและได้รับการพัฒนา ด้านต่างๆ จากเจ้าผู้ครองนครเมืองน่านมาอย่างยาวนาน

ด้วยเหตุผลที่เมืองน่านเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต ดังจะเห็นได้ว่า ประชาชนสามารถอยู่อาศัยทำ มาหากินมีอาชีพได้อย่างกลมกลืน มีการบริหารจัดการที่เหมาะสม โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาวเมืองน่าน ภายใต้วิสัยทัศน์จังหวัดน่านคือ “เมืองแห่งความสุข ธรรมชาติสมบูรณ์ แหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย พร้อมมุ่งสู่ประชาคมอาเซียน” ภายใต้ประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประชากรที่อยู่ร่วมกันต่างมีความหลากหลาย ทั้งเชื้อชาติ ศาสนาดั้งเดิม และวัฒนธรรมที่ต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุขมาโดยตลอด

พื้นที่ของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อนจากข้อมูลของกรมป่าไม้พบว่า ในปี พ.ศ.๒๕๑๙ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งหมด ๕,๒๘๐,๖๒๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๖๕ ของพื้นที่ทั้งจังหวัดพอถึงปี พ.ศ.๒๕๒๕ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่า ๓,๕๐๙,๓๗๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๙๕ ของพื้นที่ทั้งจังหวัด ในปี พ.ศ.๒๕๓๒ พื้นที่ป่าลดลงเหลือ ๓,๑๙๓,๑๒๕ ไร่ หรือร้อยละ ๔๔.๕๓ พื้นที่ที่ถูกบุกรุกถูกทำลายไปเรื่อยๆ จนปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าของ จังหวัดน่านคงเหลือประมาณ ๓,๐๐๘,๑๒๕ ไร่ หรือร้อยละ ๔๑.๙๕ ของพื้นที่ทั้งหมด โดยประชาชน มีเอกสารสิทธิ์ ๙๙,๑๑๐ ไร่ และอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ ประมาณ ๓๐๓,๖๐๙ ไร่ ซึ่งการทำกรเกษตรนิยม ใช้การเผาพื้นที่ในการเตรียมพื้นที่ ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญ คือ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ อันเนื่องมาจากการเข้าไปบุกรุกทำลายป่า การลักลอบตัดไม้ และการเข้าไปจับจองใช้ประโยชน์พื้นที่ป่า โดยไม่ได้รับอนุญาตซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก

แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการปลูกป่าทดแทนเพิ่มขึ้นก็ตามแต่สภาพปัญหาการบุกรุกทำลายป่า การลักลอบตัดไม้ และการเข้าไปจับจองใช้ประโยชน์พื้นที่ป่ายังมีอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน ปัญหาดังกล่าวนับวันจะทวีความรุนแรง และมีแนวโน้มที่จะเป็นปัญหาที่จะยังคงเป็นอยู่ตลอดไปจากลักษณะปัญหาดังกล่าว หากยังไม่ได้รับการจัดการอย่าง เร่งด่วนและถูกวิธีก็จะเกิดปัญหาเรื้อรังถึงแม้จะมีการณรงค์ส่งเสริมการปลูกป่าทดแทนของทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนและมีการป้องกันปราบปรามอยู่เสมอแต่ก็เป็นเพียงการจัดการที่ปลายเหตุซึ่งปัญหา ที่แท้จริงเกิดเนื่องมาจากฝีมือมนุษย์เป็นสำคัญ ดังนั้นควรมีการส่งเสริมการสร้างและปลูกฝังจิตสำนึก ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน โดยเฉพาะควรเน้นกลุ่มเยาวชนเป็นสำคัญ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ

^๖ คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.) จังหวัดน่าน, แผนพัฒนาจังหวัดน่าน ๒๕๕๘-๒๕๖๑, (สำนักงานจังหวัดน่าน, ๒๕๕๘), หน้า ๕.

ประชาชนในการวางแผนและการบริหารจัดการพื้นที่รวมทั้งการเฝ้าระวังพื้นที่ในท้องถิ่นของตนเองเป็นหลักและบริหารจัดการพื้นที่โดยคำนึงการอนุรักษ์ดินและน้ำเป็นสำคัญ^๔

จังหวัดน่าน เป็นพื้นที่นำร่องในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ เป็นโมเดลหรือแบบอย่างในการทำงานร่วมกันของทุกหน่วยงาน ตลอดจนประชาชนในพื้นที่ โดยเป้าหมายลดการบุกรุกพื้นที่ และธรรมาภิบาลเพิ่มพื้นที่ป่า ลดภาวะหมอกควัน พัฒนาตนเองตามหลักแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นำองค์ความรู้ ๖ มิติ ดิน น้ำ ป่า พลังงาน สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นศาสตร์ของพระราชานำมาใช้แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่ โดยต้องปรับน้ำหนักรายของแต่ละมิติ ตามสภาพภูมิสังคมและสภาพปัญหาของชุมชน ที่สำคัญต้องรู้จักสามัคคี บูรณาการแบบไร้ตะเข็บ โดยต้องพัฒนาจิตใจเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมจากภายในหมู่บ้านมิติที่ ๑ น้ำ ว่าด้วยการป้องกันและแก้ปัญหา ตั้งแต่ต้นน้ำไปถึงปลายน้ำ มีการพัฒนาแหล่งน้ำ การใช้ทุกหยดให้เกิดประโยชน์สูงสุด มิติที่ ๒ ดิน การป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษในร่องสภาพดิน มิติที่ ๓ เกษตร นำเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในแต่ละพื้นที่ มิติที่ ๔ พลังงานทดแทน ปรับใช้พลังงานให้เหมาะสมกับท้องถิ่น คิดค้นและพัฒนาพลังงานทางเลือกที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ มิติที่ ๕ ป่า ลดการตัดไม้ทำลายป่า ส่งเสริมให้มีการปลูกป่าในรูปแบบต่าง ด้วยการปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นความสำคัญของป่า เน้นการอนุรักษ์ ดูแล รักษา และใช้ประโยชน์จากป่าอย่างถูกวิธี เพื่อให้คนอยู่คู่กับป่าได้อย่างมีความสุข มิติที่ ๖ สิ่งแวดล้อม นำแนวทางการกำจัดขยะและบำบัดน้ำเสียมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การสร้างป่าสร้างรายได้^๕

ปัจจุบันจังหวัดน่านได้ประสบปัญหาทรัพยากรป่าไม้ถูกบุกรุกทำไร่เลื่อนลอย พื้นที่เดิมที่เป็นป่าตั้งแต่ปี ๒๕๐๗ จำนวน ๖.๔ ล้านไร่ พื้นที่ป่าของจังหวัดน่านที่หายไป โดยเฉลี่ยที่ต่อปีในแต่ละช่วงเวลา ช่วงแรกหายไปปีละ ๑๗,๐๐๐ ไร่ ช่วงที่สองตั้งแต่ปี ๒๕๔๗-๒๕๕๑ เฉลี่ยปีละ ๕๐,๐๐๐ ไร่ ช่วงที่สามลงไปเฉลี่ยปีละ ๑๒๕,๐๐๐ ไร่ เนื่องจากเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกิน ทำให้ต้องรุกพื้นที่ป่าสงวนปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะข้าวโพด และเมื่อมีความต้องการมากขึ้น ทำให้ป่าเสื่อมโทรม ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าต้นน้ำน่าน จากปัญหาพื้นที่เพาะปลูกที่มีอยู่อย่างจำกัด และการที่เกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเกษตรเชิงพาณิชย์ ที่ให้ผลตอบแทนในระยะเวลาสั้นๆ ทำให้ในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมาอัตราการบุกรุกป่าเพื่อปลูกข้าวโพดสูงขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากมีความต้องการใช้ข้าวโพดเป็นอาหารสัตว์มากขึ้น และจากสถานการณ์เปลี่ยนแปลงที่มีการเคลื่อนไหวทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสภาพแวดล้อม ส่งผลให้จังหวัดน่านมีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ เช่น การขยายตัวทั้งทางด้านการค้าการลงทุนเพิ่มมากขึ้น เช่น การลงทุนก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังงานถ่านหินที่เมืองหงสา แขวงไชยบุรี สปป.ลาว การลงทุนเปิดห้างสรรพสินค้า

^๔ สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. รัชชปาณาน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอส.พี. จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐.

^๕ อภิรัช พึ่งโสภา, (๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๘), ปาฐกถาพิเศษ โครงการพัฒนาศักยภาพข้าราชการ พนักงาน และลูกจ้างของหน่วยงานที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดน่าน.

ขนาดใหญ่ การขยายตัวการค้าชายแดน ไทย – ลาว ทำให้เกิดปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งและปัญหาสถานะโลกร้อน สร้างความแปรปรวนกับสภาพอากาศ^๖

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมุ่งเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ภายใต้กรอบทิศทางการพัฒนาแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน และสมดุลภายใต้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฟื้นฟูป่าไม้ น้ำ สัตว์ป่า และการเพิ่มโอกาสในชีวิตของคนเมืองน่านเป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ยึดถือขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดีงาม มุ่งสู่เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว เปิดประตูสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศเวียดนาม และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน (จีนตอนใต้) โดยมีตัวชี้วัดในกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะทำให้เกิดหรือไม่เกิด ผลลัพธ์ของการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างเหมาะสมตลอดกระบวนการตั้งแต่ตระหนักถึงปัญหาร่วมกันคิดผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ติดตามการดำเนินงาน และประเมินผลเพื่อปรับปรุง การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมนี้จะสำเร็จก็อยู่ที่สิ่งทำร่วมกันนั้นก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนโดยส่วนรวมและประเทศชาติหรือไม่ ในงานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งศึกษานโยบายกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เพื่อให้ป่าต้นน้ำมีระบบนิเวศน์แบบยั่งยืน เป็นป่าที่คงสภาพของธรรมชาติอย่างสมดุล และเป็นป่าต้นน้ำของจังหวัดน่าน และประเทศต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
- ๒) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
- ๓) เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๑) ขอบเขตด้านเนื้อหา : การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ประกอบด้วย ๑) ด้านการให้ข้อมูล ๒) ด้านการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน ๓) ด้านการปรึกษาหารือ ๔) ด้านการวางแผนร่วมกัน ๕) ด้านการร่วมปฏิบัติ ๖) ด้านร่วมติดตามตรวจสอบ

^๖ บัณฑิต คำขำ, (๑๕ มีนาคม ๒๕๕๗), บรรยายพิเศษ โครงการรักษ์ป่า่าน เรื่อง บริบทและยุทธศาสตร์ของการรักษาป่า จังหวัดน่าน.

๒) ขอบเขตประชากร : ประชากรที่ในการวิจัย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาสังคม จำนวน ๑๙ ท่าน ได้แก่

ภาครัฐ ประกอบด้วย ๑) บุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ๒) บุคลากรสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่านที่รับผิดชอบเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ ๓) บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน ๔) บุคลากรเทศบาลตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน ๕) บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

ภาคประชาสังคม ในจังหวัดน่าน ประกอบด้วย ๑) คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าศิลาแลง ๒) บุคลากรที่ทำงานในมูลนิธิฮักเมืองน่าน ๓) คณะกรรมการสมาคมบ้านหลวงหวงป่า และ ๔) คณะกรรมการมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนวัดโป่งคำ

๓) ขอบเขตด้านพื้นที่ : ได้แก่ พื้นที่ที่เกี่ยวข้องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดน่าน ประกอบด้วย อำเภอบ้านหลวง อำเภอปัว และอำเภอสันติสุข

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน โดยผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

๔.๑ เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) เป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิด ที่ได้มีการกำหนดหัวข้อศึกษาไว้อย่างกว้างๆ ล่วงหน้า โดยผู้วิจัยต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึกและสามารถยืดหยุ่น หรือปรับปรุงคำถามได้ตลอดตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์ โดยนำวัตถุประสงค์หลัก แตกเป็นวัตถุประสงค์ย่อย ในวัตถุประสงค์ย่อยมีประเด็นต่างๆ แยกย่อยลงไปอีก แล้วนำไปสร้างเป็นเครื่องมือในภาคสนาม โดยประเด็นในการสัมภาษณ์ คือ ๑) นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ๒) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ๓) แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

๔.๒ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง มีข้อมูลหลายส่วนที่ต้องทำการรวบรวมข้อมูลมาประกอบกันให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูล โดยได้รับคำแนะนำจากผู้อาวุโสในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เมื่อได้รายชื่อแล้ว ผู้วิจัยก็จะนัดหมายเพื่อสอบถามข้อมูล หรือเชิญผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ด้วยตนเอง เพื่อมาร่วมพูดคุยกันเป็นกลุ่มซึ่งสามารถตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลได้เป็นอย่างดี การเก็บข้อมูลทุกครั้ง ผู้วิจัยได้จดบันทึกไว้เป็นหลักฐานเพื่อสามารถจดจำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ หรือบางครั้งใช้วิธีการบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์ สำหรับบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

๔.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique) ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลได้วิเคราะห์ไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีการตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ และวิเคราะห์โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบข้อมูลแล้วมาจัดทำให้เป็นระบบ หาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ ทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์และรูปแบบความเข้าใจกับความหลากหลายและความแตกต่างของข้อมูลที่รวบรวมมา เพื่อนำเสนอรายงานผลภาพรวมตามวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่

- ๑) นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
- ๒) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
- ๓) แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

๕. ผลการวิจัย

การศึกษาการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ผู้วิจัยสามารถกล่าวสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน (๒) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน และ (๓) เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ซึ่งมีผลสรุปดังต่อไปนี้

๕.๑ นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

๑) นโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ นโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ ภาครัฐมีนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การ รักษาป่าอย่างครอบคลุมถือว่ามีประสิทธิภาพมาก มุ่งเน้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำปัจจุบันให้มีการกำหนดมาตรการและขั้นตอน ที่แน่นอนชัดเจน เกี่ยวกับการปราบปรามและการมีสิ่งจูงใจในการส่งเสริมการปลูกป่า มีการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ ภาครัฐมีการวางแผนกำหนดขอบเขตการปฏิบัติงานดำเนินการสำรวจการถือครองพื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด สร้างเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสังคมความเป็นอยู่ที่มีความสุขแบบพอเพียง สนับสนุนให้เห็นถึงพัฒนาการและผลสัมฤทธิ์ที่จะเกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ออกแบบรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่แบบร่วมป่าการสร้างเศรษฐกิจ จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ของภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ความสามารถในการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัตินโยบายให้มีประสิทธิภาพตามไปด้วย เสริมสร้างความเท่าเทียมกันในสังคมในการพัฒนาชนบทที่พึ่งพิงป่าไม้ตลอดจนเพิ่มรายได้ของชุมชนท้องถิ่นบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง ภายใต้นโยบาย “พลิกฟื้นผืนป่า สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” พร้อมกับมีนโยบายจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำและฐานการ

ควบคุมการฟื้นฟู โดยจะให้เจ้าหน้าที่เข้าปฏิบัติงานบนฐานปฏิบัติการฟื้นฟู ดำเนินการฟื้นฟูป่า ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ รวมถึงลาดตระเวนป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าเดิม ไม่ให้หลุด และทำการฟื้นฟูป่าที่ถูกทำลายในรูปแบบต่างๆโดยมีนโยบายเชิงรุกและมีความต่อเนื่อง ตลอดไม่ว่าจะเป็นด้านการประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมแนวทางกับด้านการศึกษาเข้ามาบูรณาการให้แก่เยาวชนรุ่นหลังมีการประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างหน่วยงานและชุมชนในท้องถิ่น ที่สำคัญมีการเพิ่มเนื้อหาการเรียนเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าต้นน้ำ และการอนุรักษ์ต้นน้ำ และจัดหน่วยงานของรัฐไปอบรมชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ เมื่อชาวบ้านมีการศึกษา มีความรู้ ก็ย่อมเกิดความเข้าใจเกิดสำนึกทางสังคม

๒) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟู ป่าต้นน้ำให้เกิดประสิทธิภาพ

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ จังหวัดน่าน มีการกำหนดพื้นที่ป่าต่างๆ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ การป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้อย่างจริงจัง การป้องกันมิให้มีการบุกรุกเบิกขยายพื้นที่เพื่อการทำไร่เลื่อนลอย และการวิธีการอนุรักษ์ต้นน้ำ โดยทั่วไปประกอบด้วย การอนุรักษ์ป่าไม้ ด้วยวิธีการที่เหมาะสมต่างๆ บำรุงรักษาสภาพป่าไม้ของบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดไป พร้อมกันนี้ก็สามารถสร้างเครือข่ายการให้ความรู้แก่ประชาชนโดยในการอนุรักษ์และการปลูกป่ามากขึ้นการถ่ายทอดเทคโนโลยีมีการเพิ่มรูปแบบการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาและเสริมการบริหารจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำ สนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย กำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ แผนแม่บท และแผนปฏิบัติการ ใช้กฎหมายควบคุมสำรวจพื้นที่ป่าให้ความรู้กับประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้น

๓) การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาคประชาชน

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้านประชาชน มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า การดำเนินนโยบายที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสิ่งแรกคือส่งเสริมการศึกษา เช่น เพิ่มเนื้อหาการเรียนเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าต้นน้ำ และการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และจัดหน่วยงานของรัฐไปอบรมชาวบ้านในพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ เมื่อชาวบ้านมีการศึกษา มีความรู้ ก็ย่อมเกิดความเข้าใจเกิดสำนึกทางสังคมเกิดความหวงแหน และสำนึกในทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ต่อมาคือส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง เช่น ป่าไม้ชุมชน เพราะนอกจากจะได้ป่าเพิ่มแล้วยังเป็นการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ ให้แก่คนในชุมชน ต่อมาคือส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

๕.๒ การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

การศึกษาการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า

๑. การให้ข้อมูล

การประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชน เยาวชน ในช่องทางออนไลน์ต่างๆ ให้ประชาชนและเยาวชนตระหนักถึงความสำคัญ และประโยชน์ของป่าต้นน้ำโดยนำโครงการเพิ่มทักษะเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานมวลชนสัมพันธ์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาความรู้ ความสามารถ และเพิ่มทักษะทางด้านวิชาการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำกับชาวบ้านจัดเสวนา เรื่องการจัดการป่าและการอนุรักษ์ทรัพยากรการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำประชาสัมพันธ์การดำเนินงานให้หน่วยงานต่างๆรับรู้ ประชุมติดตามการประเมินผล และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเสนอ ชุมชนท้องถิ่นเพื่อต่อยอดและขยายผลการดำเนินงานของสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ภาคภูมิภากรกิจ ให้ความรู้กำหนดให้กลุ่มประชาชนอาสาได้รับข้อมูลด้านการป้องกันรักษาป่า แนวทางดำเนินการ อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้พร้อมทั้งจัด ฝึกอบรมและจัดตั้งเครือข่ายโดยการประชาสัมพันธ์ชี้แจงให้ประชาชนทราบและมีความเข้าใจ โครงการสำรวจและวางแผนกำหนดป่าเสื่อมโทรมตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะรัฐมนตรีกำหนด รั้งวัดแปลงที่ดินที่ประชาชนครอบครองทำประโยชน์ จัดทำหนังสืออนุญาต สทก. เพื่อเสนอให้ผู้ว่า ราชการจังหวัดลงนามให้แก่ประชาชนการออกสื่อออนไลน์เพื่อให้คนในสังคมติดตามการพัฒนาและ จัดการผลผลิตสวนป่า โดยการส่งเสริมให้ข้อมูลการปลูกไม้เศรษฐกิจให้แก่ภาคเอกชนในพื้นที่ รับผิดชอบ ด้วยการสนับสนุนความรู้ เทคโนโลยี ปัจจัยการผลิต รวมถึงสถาบันศาสนา โดยการจัดทำ โครงการพัฒนาป่าไม้โดยวัด/สำนักสงฆ์/ที่พักสงฆ์ นอกพื้นที่ป่าไม้ จัดทำนอกเขตพื้นที่ป่าไม้ เพื่อเป็น การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และแก่ชุมชนทั้งด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริมศาสนา จริยธรรม รวมถึงการ ป้องกันการ บุกรุกทำลายป่า โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม

๒. การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ด้านการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของ ประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ มีการจัดเวทีสัมมนา รับฟังความคิดเห็นต่าง ๆ จาก ประชาชนชน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ระหว่างรัฐกับชาวบ้านในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำแม่ป่าต้นน้ำด้วยสันติวิธี การ โดยเสนอแนวทางการแก้ไข ปัญหาของชาวบ้านอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการจัดการทรัพยากร

๓. การปรึกษาหารือ

มีการปรึกษาหารือเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน มีการสร้าง เครือข่ายการทำงานร่วมกันของภาครัฐและเอกชนให้มีการพัฒนาการจัดการอย่างยั่งยืนเห็นได้จาก การพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่แท้จริง จัดเวทีสัมมนาแนวคิดที่จะต้องอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแบบยั่งยืนนี้ไว้ให้ได้ และเชื่อกันว่า ‘ป่าต้นน้ำน่าน’ คือลมหายใจผืนสุดท้ายของชาวจังหวัดน่าน คือโรงงานผลิตออกซิเจน ขนาดใหญ่ที่หลงเหลืออยู่ให้คนน่านได้มีลมหายใจที่สะอาด บริสุทธิ์ หากแต่วันนี้มีพูดคุยดำเนินการใน พื้นที่ที่เกิดปัญหาในการปฏิบัติการกิจการเพิ่มผืนป่าเป็นภารกิจหลักของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมโมเดลฟื้นฟูป่าต้นน้ำรูปแบบใหม่เป็นหูเป็นตาในการดูแลเพื่อให้ป่าต้นน้ำน่านให้คงอยู่ ต่อไป อย่างน้อยที่สุดท้าย ก็ยังเหลือป่าผืนสุดท้ายไว้ให้ลูกหลานคู่ต้องมีการปรึกษาหารือเพื่อสร้าง ขอบเขตการดำเนินงาน และสร้างเครื่องมือในการจัดการสิ่งแวดล้อมป่าต้นน้ำให้มีความยั่งยืน มีพูดคุย ดำเนินการในพื้นที่ที่เกิดปัญหาในการปฏิบัติการกิจการเพิ่มผืนป่าเป็นภารกิจหลักของกระทรวง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการแก้ปัญหาการหมดไปของแนวป่าต้นน้ำ โมเดลฟื้นฟูป่าต้นน้ำรูปแบบใหม่การหารือกับรัฐมนตรีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดแนวคิดปฏิบัติการเชิงรุก ในพื้นที่ปรึกษาหารือมีปัญหาท่อน้ำก็จะมีปรับเปลี่ยนอาชีพ ให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดอย่างเดียว

๔. การวางแผนร่วมกัน

ประสานความร่วมมือกับชุมชน ในการกำหนดมาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกัน สนับสนุนงบประมาณที่จะส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำหลังจากการปลูกป่าปีแรกเสร็จสิ้นลงเป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดูแลสภาพความเป็นอยู่ของป่าปลูกใหม่จากกลุ่มประชาชน เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อและแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาแนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ให้มีสภาพป่าธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ฟื้นตัวสมบูรณ์ดังเดิมได้โดยง่าย แม้ว่าจะปล่อยให้เกิดการทดแทนของสังคมพืชในระบบนิเวศน์เองตามธรรมชาติก็จะใช้เวลานาน ดังนั้นจึงมีการจัดการทดแทนตามธรรมชาติของป่าธรรมชาติที่และเข้าใจถึงข้อมูลได้อย่างทั่วถึง สํารวจคัดเลือก เขตรักษาระบุไว้ด้วย ขอบเขตและเนื้อที่ ให้แสดงอาณาเขตติดต่อและเนื้อที่โดยประมาณมีการร่วมวางแผนกับทุกฝ่าย ประธาน แกนนำ ดังนั้นการวางแผนร่วมกันกับด้านเทคโนโลยีเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้จัดทำแผนบูรณาการทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาพร้อมกันเนื่องจากทุกหน่วยงานมีนโยบายและงบประมาณลงมาด้วย ทั้งนี้เป็นการอาศัยการดำเนินการแบบร่วมกันทำ (ทั้งภาครัฐ ประชาชน และเอกชน) โดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดบนพื้นฐานของการอนุรักษ์และความเป็นธรรมในสังคม

๕. การร่วมปฏิบัติ

การจัดกิจกรรมที่เน้นให้เด็กและเยาวชนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน และเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน และมีรายได้เสริมจากผลผลิตที่เกิดขึ้นในชุมชน ขณะเดียวกัน ต้องไม่บุกรุกทำลายป่าต้นน้ำ ซึ่งจะทำให้ป่าส่วนรวมค่อย ๆ ฟื้นตัวได้อย่างยั่งยืน เช่น การปลูกป่า การเดินรณรงค์ การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการรักษาป่าไม้เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและเกิดความยั่งยืนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว บรรจุเป็นแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดน่าน โดยแบ่งเป็น ๕ ประเด็นสำคัญ

- ๑) คือการป้องกันดูแลรักษาป่า
- ๒) การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
- ๓) การป้องกันและแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า
- ๔) การพัฒนาคน
- ๕) การพัฒนาอาชีพ

๖. ร่วมติดตามตรวจสอบ

การร่วมติดตามตรวจสอบลงพื้นที่พัฒนาจริง และเข้าถึงชุมชนอย่างจริงจัง จัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม ตลอดจนติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ และศักยภาพของทรัพยากรแต่ละประเภทเป็นหลัก ทำการทบทวน

นโยบาย มาตรการ และกฎหมายป่าไม้ที่มีผลบังคับใช้แล้ว และที่จะประกาศใช้ใหม่ที่อาจจะมีข้อขัดแย้งปรับเปลี่ยนทัศนคติ และเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรที่รับผิดชอบให้ดำเนินการร่วมกับประชาชน องค์กรประชาชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรธุรกิจ อย่างมีประสิทธิภาพนำเทคโนโลยี สะท้อนจุดเด่น จุดด้อยของการดำเนินงานในแต่ละครั้งสำรวจข้อมูลด้านทรัพยากรป่าต้นน้ำและจำนวนประชากรบนพื้นที่ป่าต้นน้ำให้แล้วเสร็จในระยะเวลา พอสมควร และปรับปรุงให้ทันสมัยทุกปีหมายแนวเขตอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำธรรมชาติบนพื้นที่ที่จะรักษาไว้ให้ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับของประชาชนติดตามแบบมีส่วนร่วมควบคุมและกวดขันการขออนุญาตใช้และการเข้าใช้ที่ดินบนพื้นที่ป่าต้นน้ำให้เป็นไปตามระเบียบปฏิบัติของทางราชการอย่างเคร่งครัดอย่างเข้มงวด

๕.๓ แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน เป็นลักษณะการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ มีการทำความเข้าใจกับประชาชนให้รู้ถึงประโยชน์ของป่า และการอยู่ร่วมกับป่าอย่างพึ่งพาอาศัยกัน มุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกับป่า ได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน ไม่ทำลายป่าการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน เน้นมีกระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรพันธุ์พืชที่มีอยู่ในชุมชน สู่นโยบายการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เกิดกลไกการจัดการร่วมกัน ทั้งชุมชนและการใช้ประโยชน์ ขยายผลข้อค้นพบจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งคนภายในชุมชน ได้พยายามรักษาทรัพยากรชุมชนมายาวนานแต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไปวิถีปฏิบัติในการจัดการและดูแลรักษาป่า เช่นความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า รักษาต้นน้ำ แบบแผนการใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่า มีกุศโลบายในการรักษาความสมบูรณ์ของป่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปตามภูมิภาคและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง ในการอนุรักษ์และจัดการป่าไม้ เพื่อรักษาขนาดและพื้นที่ของป่า การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พื้นที่ขนาดใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและกระบวนการทัศน์ของคนท้องถิ่น ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินในลุ่มป่าต้นน้ำ ให้มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และเป็นไปอย่างยั่งยืน ดังนี้

๑) ฟื้นฟูทรัพยากร พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารที่เสื่อมโทรม ให้กลับฟื้นความอุดมสมบูรณ์ สำหรับเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน

๒) ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมและไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓) สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์ เพื่อให้ประชาชน มีความรู้ มีความเข้าใจในการบริหารจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ดังนี้

๑) การศึกษาข้อมูล

๒) การกำหนดยุทธศาสตร์และนโยบาย

๓) การวางแผนการจัดทำโครงการ

๔) การปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน

๕) การมีโอกาสเข้าถึง และได้รับการแบ่งปันที่เป็นธรรม

๖) ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ตั้งแต่การแก้ปัญหาของสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จได้จริง ยังเป็นกลยุทธ์ที่สามารถสร้างความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้กับชาวบ้าน

๕.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ปัจจุบันมีการบูรณาการหลายภาคส่วนเพื่อใช้ประโยชน์ สาเหตุแห่งการบูรณาการหลายภาคส่วน สาเหตุที่ต้องใช้เวลาและการร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการแก้ไข การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ควรมีการทบทวน ปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบที่ไม่เข้ากับข้อเท็จจริงในพื้นที่ ที่ผ่านมาการพัฒนาติดขัดปัญหากฎหมาย การจัดการป่าต้องส่งเสริมให้ชุมชนดูแลรักษาป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ได้ แต่ละชุมชนมีข้อห้าม กติกา ไม่ขยายพื้นที่รุกป่าเพิ่ม โดยต้องเริ่มต้นที่ภาครัฐ ผ่านกระบวนการที่เป็นระบบ สร้างความเข้าใจด้วยการเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นจริง พร้อมทั้งภาครัฐเป็นหน่วยเผยแพร่และประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ภาคประชาชน และเยาวชนผ่านโครงการหน่วยบำบัดทุกข์ บำรุงสุข สร้างรอยยิ้มให้แก่ประชาชน ภาครัฐมีการสำรวจข้อมูลเพื่อทำแผนที่ทรัพยากรชุมชน การออกสื่อออนไลน์เพื่อให้คนในสังคมติดตามการพัฒนา การสนับสนุนความรู้ เทคโนโลยี ปัจจัยการผลิต แหล่งเงินทุน เพื่อตอบเจตจำนงและบูรณาการร่วมกับวาระจังหวัด “สร้างเมืองน่านน่านอยู่คู่ป่าต้นน้ำ” ซึ่งการคงอยู่ของป่าไม้จะทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นและยั่งยืน ทั้งนี้ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบ และนโยบายที่เป็นธรรม โดยสามารถจำแนกกระบวนการในการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ดังนี้

๑. การให้ข้อมูล การให้ข้อมูลผ่านโครงการหน่วยบำบัดทุกข์ บำรุงสุข สร้างรอยยิ้มให้แก่ประชาชน โดยการออกหน่วยเคลื่อนที่ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่ของแต่ละอำเภอ ประสานงานชุมชน ประชาชน และเยาวชน ภาครัฐสำรวจข้อมูลเพื่อทำแผนที่ทรัพยากรชุมชนร่วมกัน การออกสื่อออนไลน์เพื่อให้คนในสังคมติดตามการพัฒนา โดยการส่งเสริมให้ข้อมูลการปลูกไม้เศรษฐกิจให้แก่ภาคเอกชนในพื้นที่รับผิดชอบ ด้วยการสนับสนุนความรู้ เทคโนโลยี ปัจจัยการผลิต แหล่งเงินทุน และประสานงานระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคเพื่อให้สามารถปลูกสวนป่าไม้เศรษฐกิจให้เป็นไปตามความต้องการของตลาด เพื่อให้ภาคเอกชนและประชาชนเกิดความสนใจและมีส่วนร่วมในการปลูกป่าเศรษฐกิจ สามารถเพิ่มพื้นที่ป่า แก้ปัญหาการขาดแคลนไม้ใช้สอยในพื้นที่ป่าต้นน้ำได้

๒. การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน ความคิดเห็นของประชาชนจะช่วยส่งเสริมความมีจิตสาธารณะของทุกภาคส่วนและปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำและป่าไม้ให้แก่ประชาชน ในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมด้วยสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม การจัดเวทีสัมมนา รับฟังความคิดเห็นต่างๆ จากประชาชน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เช่น โครงการรักษาน่าน เป็นต้นจัดประชาคมทุกหมู่บ้าน ประชุมหมู่บ้านขอความร่วมมือประชาชน/เกษตรกร ไม่ให้เผาป่าหรือเศษวัชพืชเพื่อป้องกันปัญหาไฟป่าหมอกควัน เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ปรับเปลี่ยนแนวคิดของชาวบ้านให้ช่วยกันดูแลผืนป่า ไม่ทำไร่เลื่อนลอย ลดพื้นที่การปลูกข้าวโพด

๓. **การปรึกษาหารือ** ด้วยพื้นฐานข้อมูลที่เป็นจริง รัฐจะต้องมีการผ่อนผันพื้นที่บางส่วนให้ชาวบ้านได้ทำกินอย่างยั่งยืน สิ่งสำคัญร่วมมือกับชาวบ้านในพื้นที่ ก็มั่นใจว่าหากชาวบ้านสามารถทำกินในพื้นที่ที่ถูกต้อง ก็จะมีการปรับเปลี่ยนอาชีพ ให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดอย่างเดียว การสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันของภาครัฐและเอกชน และโรงเรียนในพื้นที่ สร้างเครื่องมือในการจัดการสิ่งแวดล้อมป่าต้นน้ำให้มีความยั่งยืน และร่วมกันป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายป่าในพื้นที่อนุรักษ์ และการควบคุมตามกฎหมายป่าไม้

๔. **ด้านการวางแผนร่วมกัน** การวางแผนร่วมกันในการจัดทำโครงการ แผนยุทธศาสตร์ การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมประสานความร่วมมือกับชุมชนในการกำหนดมาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกันกำหนดมาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกัน เช่น โครงการยกระดับศักยภาพหมู่บ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากตามแนวพระราชรัฐ (หมู่บ้านละสองแสน) จัดการอบรมคืนข้อมูลการศึกษาการปนเปื้อนสารพิษในสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การปรับปรุงระบบประปาหมู่บ้าน คณะทำงานประชาสัมพันธ์ทีมงานป่า ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจตามนโยบายที่ดินแห่งชาติ เขาหัวโล้น/นโยบายผู้ว่าฯ ๒ ปี ๔ ขับเคลื่อนสู่บ้านหนึ่งเดียว เป็นต้น สนับสนุนงบประมาณที่จะส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนดูแลสภาพความเป็นอยู่ของป่าปลูกใหม่จากกลุ่มประชาชน

๕. **ด้านการร่วมปฏิบัติ** จัดตั้งกลุ่มเครือข่ายการอนุรักษ์ด้วยการสร้างความตระหนักและจิตสำนึกที่ดีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เช่น มูลนิธิฮักเมืองน่าน กลุ่มอนุรักษ์ป่าศิลาแลง เป็นต้น ภาครัฐต้องจัดงบประมาณให้แก่หมู่บ้านเพื่อให้ประชาชนมีส่วนในการทำงาน โดยเน้นให้เด็กและเยาวชนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน เจริญจากขอคืนพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกเพื่อฟื้นฟู ปลูกป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน (คนอยู่กับป่า) สร้างป่าเศรษฐกิจ/ป่าสร้างรายได้ และเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้แก่ชาวบ้านด้วยการมอบเอกสารสิทธิ์ และที่ดินทำกินแก่ชาวบ้าน

๖. **ด้านการร่วมติดตามตรวจสอบ** จัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ทบทวนนโยบาย มาตรการ และกฎหมายป่าไม้ที่มีผลบังคับใช้ อีกทั้งการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการสอดส่องดูแล ป้องกันการบุกรุกจากผู้ละเมิดกฎหมาย เช่น กล้อง CCTV โดรน เป็นต้น ตั้งฐานปฏิบัติการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เพื่อให้ชาวบ้านและบุคลากรของภาครัฐร่วมกันรักษาป่าเดิม ไม่ให้มีการบุกรุกเพิ่มเติม รวมทั้งมีมาตรการที่เป็นธรรมกับทุกฝ่ายเพื่อควบคุมและกวดขันการขออนุญาตใช้และการเข้าใช้ที่ดินบนพื้นที่ป่าต้นน้ำให้เป็นไปตามระเบียบปฏิบัติของทางราชการ

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน มุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกับป่า ได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน ไม่ทำลายป่าการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน เน้นมีกระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรพันธุ์พืชที่มีอยู่ในชุมชน สู่แนวทางการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เกิดกลไกการจัดการร่วมกันทั้งชุมชนและการใช้ประโยชน์

ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมตามโครงการพระราชดำริและไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การหาอาชีพที่จะให้คนอยู่กับป่าได้อย่างกลมกลืน และสร้าง

รายได้เพื่อเลี้ยงครอบครัว เช่น ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง เป็นวิธีปลูกป่าตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สร้างป่าสร้างรายได้ เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ เพื่อให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกับป่า และมีรายได้เสริมจากการปลูกพืชโดยไม่ทำลายป่าไม้ โดยการปลูกป่าร่วมกับพืชเศรษฐกิจ มีการปลูกไม้หลายๆ ระดับ หลายๆ ชนิด มีทั้งไม้เรือนยอดสูงลดหลั่นกันลงมา นอกจากจะทำให้ชาวบ้านมีรายได้แล้ว ยังทำให้มีป่าไม้เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย

สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร และการปลูกฝังเยาวชนรุ่นใหม่ลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน และเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน และชุมชนสามารถผลิตอาหารได้เพียงพอ มีรายได้เสริมจากผลผลิตที่เกิดขึ้นในชุมชน

๖. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่านผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ดังนี้

๑. ภาครัฐควรกำหนดนโยบายการบริหารจัดการพื้นที่ต้นน้ำ ให้มีความสอดคล้องกับประเด็นที่เกิดขึ้นบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ โดยการหาข้อมูล เก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ตามความเป็นจริง พร้อมทั้งมีความตั้งใจจริงที่จะนำเอาเรื่องพื้นที่ต้นน้ำ ไปสู่การจัดทำนโยบายและประกาศ เป็นนโยบายในที่สุด

๒. ควรจะมีการตั้งองค์กรเฉพาะกิจขึ้นมาเพื่อพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำโดยเฉพาะ ซึ่งองค์กรเฉพาะกิจนี้ บุคลากรอาจจะสังกัดกรมต่างๆ แล้วคัดสรรบุคลากรที่มีความชำนาญเฉพาะด้านมาร่วมทำงาน และบุคลากรเหล่านั้นอาจจะมาจากหลายหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับภารกิจการบริหารจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำ เช่น นักวิชาการเกษตร นักวิชาการป่าไม้ นักวิชาการธรณี นักวิชาการน้ำ นักวิชาการดิน เป็นต้น โดยบุคลากรทั้งหมดเข้ามาทำงานร่วมกันในหน่วยงานเฉพาะกิจ คล้ายกับมาปฏิบัติราชการในพื้นที่เดียวกันเป็นการบูรณาการทุกๆ องค์ความรู้ โดยขึ้นตรงต่อหัวหน้าชุดเฉพาะกิจ

๓. ควรจะมีการทำวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่ต้นน้ำอย่างครบทุกมิติของสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่ต้นน้ำทั้งหมด ไม่ใช่จะเป็นการพัฒนาเพียงแต่การปลูกป่าเท่านั้น ยังรวมถึงสิ่งแวดล้อมอย่างอื่น และควรจะทำความตกลงร่วมกัน ในการทำวิจัยในเชิงปฏิบัติการ โดยที่ไม่ได้เน้นเรื่องป่า แต่เน้นทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำ แล้วนำเสนอผลการวิจัยที่ได้เสนอต่อไปยังรัฐบาลเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจของรัฐบาลต่อไป

ภาคผนวก ข
กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. ได้นโยบายและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
๒. ได้แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
๓. ได้เอกสารงานวิจัยเพื่อเผยแพร่ต่อชุมชน วัด หน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
๔. นำไปเผยแพร่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารระดับท้องถิ่นและระดับชาติ
๕. มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับทีมงานวิจัยและนิสิตในระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาอื่นๆ
๖. สามารถจัดสัมมนาวิชาการโดยการนำเสนอเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน เพื่อเผยแพร่และให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการได้

ภาคผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

๑. ศึกษาข้อมูลนโยบายและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน	ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน	ข้อ ๑	ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ถึงนโยบายและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
๒. ศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม (Field Work) - พื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมาย	ทราบถึงพื้นที่ดำเนินการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน	ข้อ ๒	ทำให้สามารถ ประเมินกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
๓. การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามกลุ่มเป้าหมายจำนวน ๑๙ คน	ทราบถึงข้อมูลข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน	ข้อ ๑-๒-๓	ทำให้วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของประชาชนเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
๔. เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ	ได้ทราบถึงทัศนคติของประชาชนเกี่ยวกับแนวทางการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน	ข้อ ๑-๒-๓	ทำให้ได้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
๕. รายงานฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษา	ข้อ ๑-๒-๓	ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แนวทางและเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของ

	<p>นโยบายและกระบวนการ ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ต้นน้ำ จังหวัดน่าน</p> <p>๒) เพื่อเสริมสร้าง กระบวนการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัด น่าน</p> <p>๓) เพื่อเสนอแนว ทางการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัด น่าน</p>		<p>ประชาชนในการอนุรักษ์และ ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน</p>
--	--	--	--

ภาคผนวก ง
ตัวอย่างหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๕๒/

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
 สยามบรมราชกุมารี
 อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐

พฤษภาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอมความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร .....

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน.....ชุด

ด้วย นายฉัพล ырรยงค์ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพ
 รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟู
 ป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” มีความประสงค์จะขอลงพื้นที่ศึกษาและขอสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลจากท่าน
 วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
 อนุเคราะห์เพื่อให้วิจัยลงพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยจากท่านด้วยดี และขอขอบคุณใน
 ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระชยานันท์ธมฺณี,ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ เฉลิมพระเกียรติฯ

ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยพุทธศาสตร์น่าน

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

โทร. ๐๕๕-๖๐๑๐๖๓ ,

ผู้ประสานงาน : นายฉัพล ырรยงค์ โทร. ๐๘๙-๖๑๑๑๙๙๘

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน
ต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน”

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ.....
 วุฒิการศึกษา.....
 ตำแหน่ง.....
 ประสบการณ์ทำงาน.....
 วัน/เวลาที่สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

๑) ท่านคิดว่า ภาครัฐ มีนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
 ในปัจจุบันมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

.....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....

๒) ภาครัฐ มีกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน อย่างไรบ้าง

.....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....

๓) ท่านคิดว่า ประชาชน มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ในปัจจุบันมากน้อยเพียงใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔) ท่านคิดว่า “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” ควรเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาตามรายด้าน ดังต่อไปนี้

๑) การให้ข้อมูล

.....

.....

.....

๒) การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน

.....

.....

.....

๓) การปรึกษาหารือ

.....

.....

.....

๔) การวางแผนร่วมกัน

.....

.....

.....

๕. การร่วมปฏิบัติ

.....

.....

.....

๖) ร่วมติดตามตรวจสอบ

.....

.....

.....

๕) ท่านคิดว่า แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
จังหวัดน่าน ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

++ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ครั้งนี้++

นายฉัพล ยรรยงค์
หัวหน้าโครงการวิจัย
วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ เฉลิมพระเกียรติฯ

ภาคผนวก ฉ
ประวัตินักวิจัย

ประวัตินักวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ชื่อ - นามสกุล
- ๑.๑ ภาษาไทย : นายรัชพล ยรรยงค์
- ๑.๒ ภาษาอังกฤษ : Mr.Thatchaphon Yanyong
๒. ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต
๓. สังกัดหน่วยงาน/คณะ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
๔. ที่อยู่ติดต่อได้ : บ้านเลขที่ ๔๖๙ หมู่ที่ ๓ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระ
เกียรติฯ ตำบล ฝายแก้วอำเภอ ภูเพียง จังหวัด น่าน
รหัสไปรษณีย์ ๕๕๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๔-๖๐๑-๐๖๓ , ๐๘๙-๖๑๑๑๙๙๘
โทรสาร ๐๕๔-๖๐๑-๐๖๓ ต่อ ๑๑๖
อีเมล arambo๗๗@hotmail.com
๖. วุฒิการศึกษา : พ.ศ.๒๕๕๒ ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชา
รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
พ.ศ.๒๕๕๔ ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รป.ม.)
นโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก,
๗. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ : รัฐศาสตร์, การเมืองการปกครอง, รัฐประศาสนศาสตร์

แบบสรุปโครงการวิจัย

<p>สัญญาเลขที่ ว.๐๑๔/๒๕๖๐</p> <p>ชื่อโครงการ การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน</p> <p>หัวหน้าโครงการ นายธัชพล ยรรยงค์</p> <p>ภาควิชา รัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ</p> <p>โทรศัพท์ ๐๘๙-๖๑๑๑๙๙๘ e-mail : aramboy๓๓@hotmail.com</p>
<p>ความเป็นมาและความสำคัญ</p> <p>ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์ได้บริโภคใช้สอย มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่อง นุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ อีกทั้งยังช่วยรักษาสมดุลของสภาพอากาศ ต้นน้ำลำธาร ความชุ่มชื้น เพื่อเกื้อกูลแก่ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ทั้งดิน น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมพืชพรรณและสัตว์ป่า สภาพปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติจะมีลักษณะไม่แตกต่างกัน ได้แก่ ปัญหาด้านป่าไม้ ปัญหาการใช้ที่ดิน ปัญหาการบุกรุกพื้นที่สาธารณประโยชน์ ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหาการจัดสิ่งปลูกสร้าง ปัญหาอากาศเสีย และปัญหาน้ำเสีย เป็นต้น ภายใต้เงื่อนไขด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นดังกล่าว จะเป็นแรงกดดันให้ประเทศไทยต้องปรับตัวและมีการบริหารความเสี่ยงอย่างชาญฉลาดมากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาฐานสำคัญที่เป็นจุดอ่อนและข้อจำกัดของประเทศที่ส่งสมมานาน ซึ่งประเด็นการพัฒนาหลักที่สำคัญในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อม เน้นการรักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชน เร่งแก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมเพื่อลดมลพิษที่เกิดจากการผลิตและการบริโภค พัฒนาระบบบริหารจัดการที่โปร่งใสเป็นธรรม ส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เร่งเตรียมความพร้อมในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติ</p> <p>"เมืองน่าน" ได้รับการกล่าวขานว่า เป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต ๑ ใน ๑๐ เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์เมืองน่าน เป็นเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และมีวัฒนธรรมอันโดดเด่นเป็นของตนเองสืบทอดจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และมีโบราณสถานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็มีบทบาทสำคัญต่อประชาชนและชุมชน กระทั่ง “กรมทรัพย์สินทางปัญญา” ได้มอบโล่เกียรติยศ พร้อมประกาศเกียรติคุณให้เมืองน่านเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต เป็น ๑ ใน ๑๐ เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ถูกคัดเลือกให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชนทั่วประเทศ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้ในทุกภูมิภาค โดยมีชื่อปรากฏในตำนานพระอัมภาคว่า “นันทสุวรรณนคร” ในตำนานเก่าๆ เรียกเมืองน่านอีกคำหนึ่งว่า “กาวน่าน” ต่อมามีการเรียกชื่อเมือง</p>

น่าจะว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ที่มาของชื่อเมืองน่านนั้น มาจากชื่อแม่น้ำน่านอันเป็นที่ตั้งของเมืองที่อยู่บนสองฟากฝั่งแม่น้ำน่าน ชื่อของเมืองน่านได้ปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง เรียกว่าเมืองน่าน คือการตั้งเมืองใหม่ครั้งแรก ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน เมืองน่านแม้จะมีการเรียกชื่อใหม่ว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ซึ่งใช้กันในทางราชการในสมัยโบราณ แม้คำว่า นันทบุรี เป็นชื่อที่ไพเราะและมีความหมายเป็นมงคลดี แต่ก็มีหลายพยางค์ที่เรียกยากจึงกลับมานิยมเรียกชื่อเมืองตามเดิมว่า “เมืองน่าน” ตลอดจนถึงปัจจุบัน เมืองน่านในอดีตเป็นนครรัฐเล็กๆ ก่อตัวขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขาในหุบเขาทางตะวันออกของภาคเหนือ ประวัติศาสตร์เมืองน่านเริ่มปรากฏขึ้นราว พ.ศ. ๑๘๒๕ ภายใต้การนำของพญาภูคา ศูนย์การปกครองอยู่ที่เมืองย่าง (เชื่อกันว่าเป็นบริเวณริมฝั่งด้านใต้ของแม่น้ำย่างใกล้เทือกเขาดอยภูคาในเขตบ้านเสี้ยว ตำบลยม อำเภอท่าวังผา) เพราะปรากฏร่องรอยชุมชนในสภาพที่เป็นคูน้ำคันดินกำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ ต่อมาพระยาภูคาได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยส่งราชบุตรบุญธรรม ๒ คนไปสร้างเมืองใหม่ โดยขุนนุ่นผู้พี่ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองพระบาง) และขุนฟองผู้น้องสร้างเมืองวรรณครหรือเมืองบัว ในสมัยของพญาการเมือง (กรานเมือง) โอรสของพญาผานองเมืองบัว ได้มีการขยายตัวมากขึ้นตลอดจนมีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยอย่างใกล้ชิดพงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงพญาการเมืองว่าได้รับเชิญจากเจ้าเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท) ไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัย (วัดอัมพวันาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัยได้พระราชทานพระธาตุ ๗ องค์ พระพิมพ์ทองคำ ๒๐ องค์ พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ ให้กับพญาการเมืองมาบูชา ณ เมืองบัวด้วย จึงกล่าวได้ว่าเมืองน่าน ได้ก่อกำเนิดจากการสร้างเมืองของขุนฟองและได้รับการพัฒนาต่างๆ จากเจ้าผู้ครองนครเมืองน่านมาอย่างยาวนาน

ด้วยเหตุผลที่เมืองน่านเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต ดังจะเห็นได้ว่า ประชาชนสามารถอยู่อาศัยทำมาหากินมีอาชีพได้อย่างกลมกลืน มีการบริหารจัดการที่เหมาะสม โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาวเมืองน่าน ภายใต้วิสัยทัศน์จังหวัดน่านคือ “เมืองแห่งความสุข ธรรมชาติสมบูรณ์ แหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย พร้อมมุ่งสู่ประชาคมอาเซียน” ภายใต้ประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประชากรที่อยู่ร่วมกันต่างมีความหลากหลาย ทั้งเชื้อชาติ ศาสนาดั้งเดิม และวัฒนธรรมที่ต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุขมาโดยตลอด

พื้นที่ของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อนจากข้อมูลของกรมป่าไม้พบว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งหมด ๕,๒๘๐,๖๒๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๖๕ ของพื้นที่ทั้งจังหวัดพอถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่า ๓,๕๐๙,๓๗๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๙๕ ของพื้นที่ทั้งจังหวัด ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ พื้นที่ป่าลดลงเหลือ ๓,๑๙๓,๑๒๕ ไร่ หรือร้อยละ ๔๔.๕๓ พื้นที่ถูกบุกรุกทำลายไปเรื่อยๆ จนปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าของจังหวัดน่านคงเหลือประมาณ ๓,๐๐๘,๑๒๕ ไร่ หรือร้อยละ ๔๑.๙๕ ของพื้นที่ทั้งหมด โดยประชาชนมีเอกสารสิทธิ์ ๙๙,๑๑๐ ไร่ และอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ ประมาณ ๓๐๓,๖๐๙ ไร่ ซึ่งการทำกรณการเกษตรนิยมใช้การเผาพื้นที่ในการเตรียมพื้นที่ ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญ คือ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้อันเนื่องมาจากการเข้าไปบุกรุกทำลายป่า การลักลอบตัดไม้ และการเข้าไปจับจองใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าโดยไม่ได้รับอนุญาตซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก

แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการปลูกป่าทดแทนเพิ่มขึ้นก็ตามแต่สภาพปัญหาการบุกรุกทำลายป่า

การลักลอบตัดไม้ และการเข้าไปจับจองใช้ประโยชน์พื้นที่ป่ายังมีอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน ปัญหาดังกล่าวนับวันจะทวีความรุนแรง และมีแนวโน้มที่จะเป็นปัญหาที่จะยังคงเป็นอยู่ตลอดไปจากลักษณะปัญหาดังกล่าว หากยังไม่ได้รับการจัดการอย่างเร่งด่วนและถูกวิธีก็จะเกิดปัญหาเรื้อรังถึงแม้จะมีการรณรงค์ส่งเสริมการปลูกป่าทดแทนของทั้งภาครัฐและภาคเอกชนและมีการป้องกันปราบปรามอยู่เสมอๆแต่ก็เป็นเพียงการจัดการที่ปลายเหตุซึ่งปัญหาที่แท้จริงเกิดเนื่องมาจากฝีมือมนุษย์เป็นสำคัญ ดังนั้นควรมีการส่งเสริมการสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน โดยเฉพาะควรเน้นกลุ่มเยาวชนเป็นสำคัญ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนและการบริหารจัดการพื้นที่รวมทั้งการเฝ้าระวังพื้นที่ในท้องถิ่นของตนเองเป็นหลักและบริหารจัดการพื้นที่โดยคำนึงการอนุรักษ์ดินและน้ำเป็นสำคัญ

จังหวัดน่าน เป็นพื้นที่นำร่องในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ เป็นโมเดลหรือแบบอย่างในการทำงานร่วมกันของทุกหน่วยงาน ตลอดจนประชาชนในพื้นที่ โดยเป้าหมายลดการบุกรุกพื้นที่ และรณรงค์เพิ่มพื้นที่ป่า ลดภาวะหมอกควัน พัฒนาตนเองตามหลักแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นำองค์ความรู้ ๖ มิติ ดิน น้ำ ป่า พลังงาน สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นศาสตร์ของพระราชานำมาใช้แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่ โดยต้องปรับน้ำหนักรองของแต่ละมิติ ตามสภาพภูมิสังคมและสภาพปัญหาของชุมชน ที่สำคัญต้องรู้จักสามัคคี บูรณาการแบบไร้ตะเข็บ โดยต้องพัฒนาจิตใจเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมจากภายในหมู่บ้านมิติที่ ๑ น้ำ ว่าด้วยการป้องกันและแก้ปัญหา ตั้งแต่ต้นน้ำไปถึงปลายน้ำ มีการพัฒนาแหล่งน้ำ การใช้น้ำทุกหยดให้เกิดประโยชน์สูงสุด มิติที่ ๒ ดิน การป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำในร่องสภาพดิน มิติที่ ๓ เกษตร นำเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในแต่ละพื้นที่ มิติที่ ๔ พลังงานทดแทน ปรับใช้พลังงานให้เหมาะสมกับท้องถิ่น คิดค้นและพัฒนาพลังงานทางเลือกที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ มิติที่ ๕ ป่า ลดการตัดไม้ทำลายป่า ส่งเสริมให้มีการปลูกป่าในรูปแบบต่าง ด้วยการใช้ปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นความสำคัญของป่า เน้นการอนุรักษ์ ดูแล รักษา และใช้ประโยชน์จากป่าอย่างถูกวิธี เพื่อให้คนอยู่คู่กับป่าได้อย่างมีความสุข มิติที่ ๖ สิ่งแวดล้อม นำแนวทางการกำจัดขยะและบำบัดน้ำเสียมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การสร้างป่าสร้างรายได้

ปัจจุบันจังหวัดน่านได้ประสบปัญหาทรัพยากรป่าไม้ถูกบุกรุกทำไร่เลื่อนลอย พื้นที่เดิมที่เป็นป่าตั้งแต่ปี ๒๕๐๗ จำนวน ๖.๔ ล้านไร่ พื้นที่ป่าของจังหวัดน่านที่หายไป โดยเฉลี่ยที่ต่อปีในแต่ละช่วงเวลา ช่วงแรกหายไปปีละ ๑๗,๐๐๐ ไร่ ช่วงที่สองตั้งแต่ปี ๒๕๔๗-๒๕๕๑ เฉลี่ยปีละ ๕๐,๐๐๐ ไร่ ช่วงที่สามลงไปเฉลี่ยปีละ ๑๒๕,๐๐๐ ไร่ เนื่องจากเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกิน ทำให้ต้องรุกพื้นที่ป่าสงวนปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะข้าวโพด และเมื่อมีความต้องการมากขึ้น ทำให้ป่าเสื่อมโทรม ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าต้นน้ำน่าน จากปัญหาพื้นที่เพาะปลูกที่มีอยู่อย่างจำกัด และการที่เกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเกษตรเชิงพาณิชย์ ที่ให้ผลตอบแทนในระยะเวลานั้นๆ ทำให้ในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมาอัตราการบุกรุกป่าเพื่อปลูกข้าวโพดสูงขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากมีความต้องการใช้ข้าวโพดเป็นอาหารสัตว์มากขึ้น และจากสถานการณ์เปลี่ยนแปลงที่มีการเคลื่อนไหวทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสภาพแวดล้อม ส่งผลให้จังหวัดน่านมีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ เช่น การขยายทั้งทางด้านการค้าการลงทุนเพิ่มมากขึ้น เช่น การลงทุนก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังงานถ่านหินที่เมืองหงสา แขวงไชยบุรี สปป.ลาว การลงทุนเปิดห้างสรรพสินค้า

<p>ขนาดใหญ่ การขยายตัวการค้าชายแดน ไทย – ลาว ทำให้เกิดปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งและปัญหาสถานะโลกร้อน สร้างความแปรปรวนกับสภาพอากาศ</p> <p>ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมุ่งเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ภายใต้กรอบทิศทางการพัฒนาแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน และสมดุลภายใต้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพิ่มพูนป่าไม้ น้ำ สัตว์ป่า และการเพิ่มโอกาสในชีวิตของคนเมืองน่านเป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ยึดถือขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดีงาม มุ่งสู่เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว เปิดประตูสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศเวียดนาม และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน (จีนตอนใต้) โดยมีตัวชี้วัดในกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะทำให้เกิดหรือไม่เกิด ผลลัพธ์ของการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างเหมาะสมตลอดกระบวนการตั้งแต่ตระหนักถึงปัญหาร่วมกันคิดผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ติดตามการดำเนินงาน และประเมินผลเพื่อปรับปรุง การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมนี้จะสำเร็จก็อยู่ที่สิ่งทำร่วมกันนั้นก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนโดยส่วนรวมและประเทศชาติหรือไม่ ในงานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งศึกษานโยบายกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เพื่อให้ป่าต้นน้ำมีระบบนิเวศน์แบบยั่งยืน เป็นป่าที่คงสภาพของธรรมชาติอย่างสมดุล และเป็นป่าต้นน้ำของจังหวัดน่าน และประเทศต่อไป</p>
<p>วัตถุประสงค์โครงการ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑) เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ๒) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ๓) เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน
<p>ผลการวิจัย</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑) นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ภาครัฐมีนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การรักษาป่าอย่างครอบคลุม การดำเนินนโยบายที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการวางแผนกำหนดขอบเขตการปฏิบัติงาน บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด ภายใต้นโยบาย “พลิกฟื้นผืนป่า สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” มีแผนงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการสร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ เป็นวาระจังหวัดน่าน พร้อมกับจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำและฐานการควบคุมการฟื้นฟู โดยจะให้เจ้าหน้าที่เข้าปฏิบัติงานบนฐานปฏิบัติการฟื้นฟู มุ่งเน้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ปัจจุบันมีการสำรวจการถือครองพื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการสร้างเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เช่น ภาครัฐไปอบรมชาวบ้านในพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง ๒) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ประกอบด้วยการมีส่วนร่วม ๖ กระบวนการดังนี้

๒.๑) การให้ข้อมูล การประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชน เยาวชน ในช่องทางออนไลน์ต่างๆ เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญ ประโยชน์ของป่าต้นน้ำ และเพิ่มทักษะ ทางด้านวิชาการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำกับชาวบ้าน

๒.๒) การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน มีการจัดเวทีสัมมนา รับฟังความคิดเห็นเพื่อให้ทราบถึงปัญหา และแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำระหว่างรัฐกับชาวบ้าน ในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำด้วยสันติวิธี เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านอย่างเป็นองค์รวม

๒.๓) การปรึกษาหารือ การสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันของภาครัฐและ เอกชนให้มีการพัฒนาจัดการอย่างยั่งยืนเห็นได้จากการพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่แท้จริงกับการหายไป ของป่าต้นน้ำ

๒.๔) การวางแผนร่วมกัน ประสานความร่วมมือกับชุมชน ในการกำหนด มาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกันประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดูแลสภาพความเป็นอยู่ของป่า ปลูกใหม่จากกลุ่มประชาชน เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อและแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาแนวทางการอนุรักษ์ป่า ต้นน้ำในพื้นที่ต้นน้ำให้มีสภาพป่าธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ฟื้นตัวสมบูรณ์ดังเดิมได้

๒.๕) การร่วมปฏิบัติ เน้นให้ประชาชนและเยาวชนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้ จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการ อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้ เทคโนโลยี สมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน

๒.๖) ร่วมติดตามตรวจสอบ ลงพื้นที่พัฒนาจริง และเข้าถึงชุมชนอย่างจริงจัง จัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม ตลอดจนติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับ สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

๓) แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ต้องทำความเข้าใจกับประชาชนให้รู้ถึงประโยชน์ของป่า และการอยู่ร่วมกับป่า โดยมีการมุ่งเน้นให้คน อยู่ร่วมกับป่าได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน เน้นกระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรที่มีอยู่ ในชุมชน สู่แนวทางการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นส่งเสริมและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมตาม โครงการพระราชดำริและไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การหาอาชีพที่จะให้ คนอยู่กับป่าได้อย่างกลมกลืน และสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงครอบครัว เช่น ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง เป็นวิถีปลูกป่าตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น มีกุศโลบายใน การรักษาความสมบูรณ์ของป่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ตามภูมินิเวศและวัฒนธรรม และการปลูกฝัง เยาวชนรุ่นใหม่ลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน และเกี่ยวกับการ เสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่พยายามปรับตัวให้ อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน และชุมชน สามารถผลิตอาหารได้เพียงพอ มีรายได้เสริมจากผลผลิตที่เกิดขึ้นในชุมชน

<p>การนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์</p> <p>๑. ได้นโยบายและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน</p> <p>๒. ได้แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน</p> <p>๓. ได้เอกสารงานวิจัยเพื่อเผยแพร่ต่อชุมชน วัด หน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง</p> <p>๔. นำไปเผยแพร่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารระดับท้องถิ่นและระดับชาติ</p> <p>๕. มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับทีมงานวิจัยและนิสิตในระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาอื่นๆ</p> <p>๖. สามารถจัดสัมมนาวิชาการโดยการนำเสนอเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน เพื่อเผยแพร่และให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการได้</p>
<p>การประชาสัมพันธ์</p> <p>๑) การประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย</p> <p>๒) การตีพิมพ์ผลงานวิจัยในเอกสารและวารสารวิชาการ</p> <p>๓) นำเสนอผลการวิจัยในกิจกรรมการประชุมวิชาการระดับชาติด้วย</p>